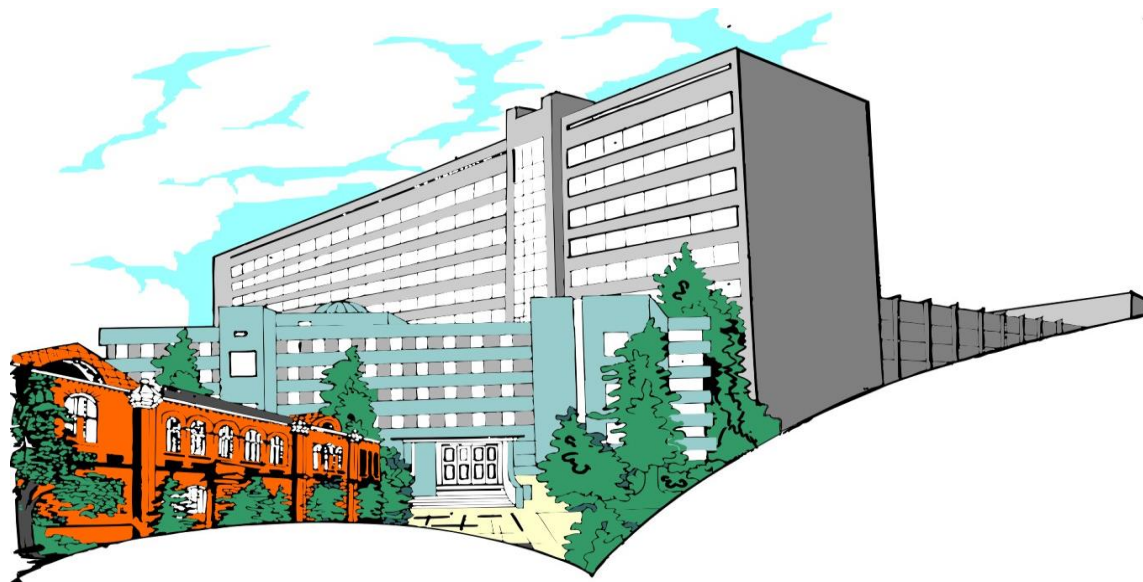

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Відділ по роботі з обдарованою молоддю**

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць студентів
Частина I

**Херсон
2018**

Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету (протокол від 27 грудня 2018 р. № 5)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

- Омельчук С.А.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри, проректор з наукової роботи
- Александрова Г.М.** – кандидат психологічних наук, доцент загальноуніверситетської кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є.Петухова
- Батенко Г.В.** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, археології та методики викладання
- Богомолова М.Ю.** – кандидат педагогічних наук, провідний фахівець відділу по роботі з обдарованою молоддю
- Висоцький А.А.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент загальноуніверситетської кафедри світової літератури та культури імені проф. О.Мішукова
- Галіченко М.В.** – кандидат філософських наук, старший викладач загальноуніверситетської кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук
- Головко Н. Ю.** – лаборант кафедри фізики та методики її навчання
- Думасенко С.А.** – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри культурології
- Козій Т.П.** – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри медицини та фізичної терапії
- Макаренко С.М.** – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту і адміністрування
- Мельничук Ю.Ю.** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології
- Самчинська Я.Б.** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри інформатики, програмної інженерії та економічної кібернетики
- Селуянова М.В.** – керівник відділу по роботі з обдарованою молоддю
- Сімченко С.В.** – асистент кафедри екології та географії
- Степанюк С.І.** – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання
- Суворова Т.М.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови та методик їх викладання
- Цепкало Т.О.** – викладач кафедри української літератури
- Яцюк А.М.** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної психології

Автори опублікованих праць несуть повну відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Студентські наукові студії. Збірник наукових праць студентів. Частина 1. – Херсон: ХДУ, 2018. – 256 с.

УДК 378.4
ББК 74.580.43
С88

© ХДУ, 2018.

Адреса: Херсонський державний університет, вул. Університетська, 27,
м. Херсон, Україна, 73000.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Андрієць Маргарита Євгенівна** — студентка 6 курсу медичного факультету
2. **Бабаніна Вікторія Володимирівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
3. **Баканча Аліна Олександрівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
4. **Баранчикова Олександра Ігорівна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
5. **Бегма Дар'я Олександрівна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
6. **Берчак Нітіка Ігорович** — студент 5 курсу історико-юридичного факультету
7. **Біла Тетяна Русланівна** — студентка 2 курсу педагогічного факультету
8. **Боганченко Олеся Аркадійвна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
9. **Бондар Юлія Володимирівна** — студентка 5 курсу факультету біології, географії і екології
10. **Валінкевич Альона Сергіївна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
11. **Вдовиченко Алла Миколаївна** — студентка 6 курсу медичного факультету
12. **Воліченко Олена Сергіївна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
13. **Волкова Анастасія Андріївна** — студентка 6 курсу факультету економіки і менеджменту
14. **Галічина Неля Валеріївна** — студентка 2 курсу факультету біології, географії і екології
15. **Герич Наталія Андріївна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
16. **Гладков Андрій Олександрович** — студент 6 курсу факультету біології, географії і екології
17. **Глухманюк Тетяна Сергіївна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
18. **Гулак Наталя Павлівна** — студентка 2 курсу педагогічного факультету
19. **Гуцало Ольга Олегівна** — студентка 6 курсу факультету культури і мистецтв
20. **Данильчук Марія Володимирівна** — студентка 2 курсу Центру післядипломної освіти
21. **Дворецька Наталія Анатоліївна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
22. **Дерменжи Єва Петрівна** — студентка 5 курсу педагогічного факультету
23. **Дуденко Катерина Анатоліївна** — студентка 4 курсу факультету біології, географії і екології
24. **Єхвая Марина Тенгізівна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
25. **Забудько Тетяна Олегівна** — студентка 2 курсу педагогічного факультету
26. **Завадська Анна Олегівна** — студентка 6 курсу педагогічного факультету
27. **Задорожна Ольга Віталіївна** — студентка 6 курсу факультету культури і мистецтв
28. **Зеленська Дар'я В'ячеславівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
29. **Іванюк Руслан Аркадійович** — студент 4 курсу педагогічного факультету
30. **Іващенко Аліна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету

- Валеріївна**
31. **Іграєва Жанна Олексіївна** — студентка 6 курсу медичного факультету
32. **Кабакова Таїсія Геннадіївна** — студентка 6 курсу педагогічного факультету
33. **Клецько Наталя Валеріївна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
34. **Клименко Олександр Олександрович** — студент 3 курсу історико-юридичного факультету
35. **Корнелюк Тетяна Вікторівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
36. **Кравець Анастасія Андріївна** — студентка 2 курсу педагогічного факультету
37. **Кумачова Валерія Максимівна** — студентка 4 курсу історико-юридичного факультету
38. **Куницька Ганна Анатоліївна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
39. **Луб'яна Ірина Вікторівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
40. **Лунгу Руслана Олегівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
41. **Ломовцева Ольга Петрівна** — студентка 2 курсу магістратури Центру післядипломної освіти
42. **Маринець Вікторія Ігорівна** — студентка 2 курсу магістратури Центру післядипломної освіти
43. **Мартинова Анна Юріївна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
44. **Марченко Вікторія Олександрівна** — студентка 6 курсу педагогічного факультету
45. **Мельниченко Лариса Валеріївна** — студентка 2 курсу педагогічного факультету
46. **Нода Світлана Вікторівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
47. **Одірова Людмила Михайлівна** — студентка 2 курсу педагогічного факультету
48. **Оліферчук Анастасія Вадимівна** — студентка 5 курсу історико-юридичного факультету
49. **Пагулич Світлана Іванівна** — студентка 6 курсу медичного факультету
50. **Палаш Наталія Миколаївна** — студентка 2 курсу історико-юридичного факультету
51. **Петрина Олена Сергіївна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
52. **Присяжна Тетяна Володимирівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
53. **Русанова Оксана Миколаївна** — студентка 6 курсу факультету культури і мистецтв
54. **Савицький Вадим Володимирович** — студент 2 курсу історико-юридичного факультету
55. **Садонова Анастасія Русланівна** — студентка 3 курсу історико-юридичного факультету
56. **Саух Орина Сергіївна** — студентка 2 курсу медичного факультету
57. **Свіршко Світлана Юріївна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
58. **Сердилей Олена Ігорівна** — студентка 6 курсу медичного факультету
59. **Ситниченко Марія Олександрівна** — студентка 4 курсу історико-юридичного факультету

60. **Сібаров Станіслав Дмитрійович** — студент 2 курсу факультету біології, географії і екології
61. **Сілецька Анна Юріївна** — студентка 2 курсу педагогічного факультету
62. **Сорокотяга Ірина Валеріївна** — студентка 4 курсу факультету іноземної філології
63. **Струтинська Анна Дмитрівна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
64. **Тадевосян Артур Гагікович** — студент 6 курсу історико-юридичного факультету
65. **Тарнавська Валерія Вадимівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
66. **Томілко Яна Валеріївна** — студентка 2 курсу медичного факультету
67. **Туницька Ніна Олексіївна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
68. **Федкевич Ганна Антонівна** — студентка 3 курсу факультету іноземної філології
69. **Фільова Єлизавета Сергіївна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
70. **Хабарова Аліна Юріївна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
71. **Харланова Альона Сергіївна** — студентка 2 курсу історико-юридичного факультету
72. **Христюк Валерія Вадимівна** — студентка 6 курсу історико-юридичного факультету
73. **Цхай Рита Олександрівна** — студентка 2 курсу факультету економіки і менеджменту
74. **Чабанова Дар'я Миколаївна** — студентка 2 курсу педагогічного факультету
75. **Червонюк Любов Олександрівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
76. **Чуднівець Дар'я Олександрівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
77. **Шавалда Вікторія Вікторівна** — студентка 4 курсу педагогічного факультету
78. **Шадевський Богдан Олегович** — студент 6 курсу історико-юридичного факультету
79. **Шиман Леся Володимирівна** — студентка 2 курсу магістратури Центру післядипломної освіти
80. **Ястреб Наталія Олександрівна** — студентка 4 курсу факультету української філології та журналістики

РОЗДІЛ І. ЕКОНОМІКА І ПРАВО

УДК 347.61/.64

Баранчикова Олександра Ігорівна

Науковий керівник - завідувач кафедри галузевого права Саїнчин О.С.

ШЛЮБ ТА ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИН ЯК КАТЕГОРІЇ СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток українського суспільства та реформаційні процеси, що відбуваються в правовому просторі України, актуалізує дослідження чинних та розроблення нових концепцій, щодо правового регулювання суспільних відносин, в тому числі у сфері шлюбу та шлюбно-сімейних відносин. Сьогодні важливим завданням законодавця є створення такого сімейного законодавства, яке б максимально чітко відображало та врегульовувало усі сімейні питання та суперечки, що виникають на практиці. А це неможливо без належного теоретичного підґрунтя, оскільки, на нашу думку, для чіткого врегулювання шлюбних відносин законом необхідно розкрити поняття шлюбу та шлюбно-сімейних відносин.

Дослідженням сімейного права та його інститутів займалися такі вчені як: Н.А. Алексєєв, Л.В. Афанасьєва, О.В. Дзера, І. М. Кучеренко, Р.А. Майданик, А.М. Нечаєва, С.Я. Фурса, Є.О. Харитонов, О.О. Хазова, Ю.С. Червоний, Я.М. Шевченко та інші. Проте існує необхідність поглибленого аналізу таких основоположних категорій сімейного права як «шлюб» та «шлюбно-сімейні відносини».

Характеризуючи інститут шлюбу в Україні, важливим завданням вважаємо розкрити поняття «шлюбні відносини» як предмету правового регулювання та «шлюб» як центральну категорію шлюбних відносин.

Правове визначення шлюбу міститься в ст. 21 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року № 2947-III (далі – СК України). Так відповідно до СК України шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя. Законодавство України розділяє релігійні та державні шлюби. Відповідно ч.3 ст. 21 СК України релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану [2].

Визначення шлюбу, наведене у СК України, на думку більшості дослідників не є повним та вичерпним.

Так, в юридичній літературі містяться наступні визначення поняття «шлюб».

Шлюб — це добровільний, рівноправний союз між жінкою і чоловіком, спрямований на створення сім'ї. Шлюб — суспільно визнаний і санкціонований юридично, чи звичаєвим правом союз, який має на меті створення сім'ї, її легалізацію в суспільстві. Шлюб — це соціальна форма відносин між чоловіком і жінкою, яка історично змінюється та через який суспільство впорядковує і санкціонує їх статеве життя, встановлює подружні і батьківські права й обов'язки [3, с. 375].

Тому проаналізувавши положення нормативно-правових актів, щодо вимог, що мають бути дотримані при укладенні шлюбу та наслідків реєстрації шлюбу, що містяться у статтях Конституції України (зокрема, ст. 51) та СК України, а також теоретичних доробків ми прийшли до висновку, що шлюб це моногамний, добровільний та рівноправний союз жінки та чоловіка, що укладений із дотриманням встановленого законом порядку, та такий, що породжує між подружжям взаємні особисті немайнові та майнові права і обов'язки.

При дослідженні змісту поняття «шлюбні відносини», то перш за все варто відмітити, що поряд із цим поняттям використовують такі терміни як «сімейні відносини» та «сімейно-шлюбні відносини» («шлюбно-сімейні відносини»). Ці поняття є взаємопов'язаними, проте останнє є більш ширшим, оскільки охоплює і тих учасників сім'ї, між якими немає шлюбного зв'язку.

Виходячи із зазначеного вище, ми вважаємо, що шлюбно-сімейні відносини - це особисті немайнові й пов'язані з ними майнові відносини громадян, що виникають із шлюбу (безпосередньо між чоловіком і дружиною) й належності до сім'ї (відносини між батьками (усиновителями) і дітьми, родичами різної спорідненості, опікунами чи піклувальниками тощо).

Щодо шлюбних відносин, то, на нашу думку, - це відносини між подружжям, щодо порядку та умов узяття шлюбу, особистих і майнових відносин між ними, порядку та умов припинення шлюбу.

Проте розділяти ці поняття також є неправильним, оскільки одні породжують інші та існують у постійній взаємодії.

Як і будь-які правовідносини, шлюбно-сімейні відносини характеризуються складом та змістом.

Склад правовідносин – сукупність основних елементів правовідносин і спосіб юридичного зв'язку між ними з приводу соціального блага або забезпечення будь-яких інтересів [4, с. 198].

До структурних елементів складу відносин належать: 1) суб'єкти правовідносин; 2) об'єкти правовідносин; 3) зміст правовідносин.

Суб'єкти правовідносин – це їх учасники, правоздатні та дієздатні суб'єкти суспільного життя, які є носіями юридичних прав та обов'язків [4, с. 198].

Відповідно до положень СК України, суб'єктами шлюбно-сімейних відносин є: подружжя, батьки та діти, усиновителі та усиновлені, мати та батько дитини, дід, баба, онуки та правнуки, рідні брати та сестри, мачуха,

вітчим, пасинок, падчерка, опікун, піклувальник, дитина над якою встановлено опіку або піклування, особа, яка уклала договір про патронат, та дитина передана у сім'ю патронатного виховання [2].

Об'єкти правовідносин – це те, з приводу чого виникають, існують і розвиваються самі правові відносини, виникають і реалізуються суб'єктивні юридичні права та обов'язки їх учасників. Іншими словами, об'єкт правовідношення вказує, на що воно спрямоване, на що впливають права та обов'язки його суб'єктів [4, с. 199].

На жаль, цей елемент шлюбно-сімейних правовідносин не розроблений в теорії сімейного права та в сімейному законодавстві. Однак, на нашу думку об'єкт як обов'язковий елемент складу є визначальним, оскільки в іншому випадку права і обов'язки учасників правовідносин будуть безпредметними.

Досліджуючи чинне сімейне та цивільне законодавство, а також думки окремих науковців, щодо питання складу шлюбно-сімейних правовідносин, ми вважаємо, що до об'єктів шлюбно-сімейних відносин слід віднести:

1) дії (наприклад, подача до органів ДРАЦС заяви про реєстрацію шлюбу, надання коштів на утримання дитини) чи бездіяльність (наприклад, нерозголошення таємниці усиновлення);

2) майно, що відповідно положень ст. 190 Цивільного кодексу України являє собою річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [5];

3) нематеріальні блага, тобто блага, позбавлені певного вартісного чи матеріального вираження. Відповідно до цивільного та сімейного законодавств до них належать: здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, право на освіту, на вибір місця перебування і проживання, вибір професії;

4) інформація, під якою в даному випадку слід розуміти певні відомості про предмети та явища об'єктивного світу. Прикладом інформації як об'єкта шлюбно-сімейних відносин можна віднести таємницю усиновлення, таємницю медичного висновку (наприклад, для осіб, які мають намір вступити у шлюб), права на таємницю особистого життя учасників шлюбно-сімейних правовідносин тощо).

Зміст правовідносин складають суб'єктивні юридичні права та обов'язки їх учасників (суб'єктів). Всі права і обов'язки учасників шлюбно-сімейних відносин можна розділити на особисті немайнові та майнові [4, с. 199].

До особистих немайнових прав та обов'язків можна віднести, наприклад, право на вибір прізвища, право на вибір роду занять, професії, право на вибір місць перебування і проживання, право на спільне вирішення питань життя сім'ї, подружжя зобов'язані сприяти добробуту й зміцненню сім'ї, подружжя повинні дбати про добробут і розвиток своїх дітей тощо [6, с. 587].

Майнові права та обов'язки також важливі, але досить часто конфлікти з майнових питань вирішуються подружжям за згодою. До майнових прав законодавство відносить наступні: право на особисту (тобто таку, що

належало одному із подружжя до укладання шлюбу або перебуває в особистому користуванні) та спільну власність подружжя (майно, яке подружжя набуло за період перебування у шлюбі) [6, с. 588].

Таким чином, досліджуючи поняття «шлюб» та «шлюбні відносини», ми можемо зробити наступні висновки. Шлюб - це моногамний, добровільний та рівноправний союз жінки та чоловіка, що укладений із дотриманням встановленого законом порядку, та такий, що породжує між подружжям взаємні особисті немайнові та майнові права і обов'язки. Шлюбно-сімейні відносини - це особисті немайнові й пов'язані з ними майнові відносини громадян, що виникають із шлюбу (безпосередньо між чоловіком і дружиною) й належності до сім'ї (відносини між батьками (усиновителями) і дітьми, родичами різної спорідненості, опікунами чи піклувальниками тощо). Вони характеризуються певною структурою, а саме мають суб'єктів, об'єкт та зміст правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 21-22. - Ст. 135.
3. Соціологія: Навчальний посібник. / В.В Вербець, О.А Субот, Т.А. Христюк. - К.: КОНДОР, - 2009. - 550 с.
4. Теорія держави і права: курс лекцій: навчальний посібник / О.П. Віхров, І.О. Віхрова. – Чернігів: Десна Поліграф, 2015. – 304 с.
5. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В.Дзери, Н.С.Кузнецової, Р.А.Майданика. - 3-те вид., перероб. і допов. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 976 с.
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 40-44. - Ст. 356.

Бегма Дар'я Олександрівна
Науковий керівник- професор кафедри галузевого права
Стратонов В.М.

ПРОТОКОЛ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО СКЛАДАННЯ

Слідчий експеримент є однією із слідчих дій, що широко застосовується в правоохоронній практиці і є розповсюдженим способом збирання фактичних даних.

З цього приводу слушною є думка професора В.М. Стратонова, який зауважує, що слідчі дії, а з 2012 року слідчі (розшукові) дії, являються дійовим інструментом у процесі розслідування і займають основне місце в доказовому праві, як засоби пізнавальної діяльності [1, с. 174]. Так само і

слідчий експеримент відіграє важливу роль у процесі збирання, перевірки, дослідження, оцінки і використання доказів з метою встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження.

Важливе значення під час процесуального порядку проведення слідчого експерименту має протокол, де фіксується зазначена слідча дія. Протокол слідчого експерименту – це основний процесуальний документ, у якому докладно викладаються умови, хід і результати проведеного слідчого експерименту [2, с. 167].

Хід слідчого експерименту й отримані при цьому результати повинні бути процесуально зафіксовані. Основним способом фіксації результатів слідчого експерименту є складання протоколу цієї слідчої дії відповідно до вимог статей 103, 104, 105 КПК України [3].

Відповідно до КПК України (ч. 1 ст. 107), рішення про фіксацію слідчого експерименту за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, зокрема під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить слідчий експеримент. Якщо клопотання про застосування технічних засобів фіксування заявляють учасники слідчого експерименту, таке фіксування є не правом, а обов'язком слідчого, прокурора [2, с. 168].

У протоколі слідчого експерименту повинно бути точно зазначено, які дії і який момент проведення слідчого експерименту фіксується за допомогою технічних засобів. Якщо здійснити безперервний запис неможливо, то кожен випадок перерви зазначається в протоколі слідчого експерименту із зазначенням причин і періоду припинення технічного документування.

В науковій літературі зауважується, що враховуючи динамічність слідчого експерименту, краще застосовувати для його фіксації відеозапис, оскільки наявність повної картини експерименту значно полегшує оцінку отриманої доказової інформації [4, с. 464; 5, с. 156].

Протокол слідчого експерименту містить такі відомості, які відрізняють його від протоколів інших слідчих (розшукових) дій: а) мету проведення слідчого експерименту; б) вказівку на добровільність участі особи, чії показання перевіряються; в) вказівку на точку початку і закінчення руху і маршрут прямування, фіксовані точки проміжних зупинок у ході показань на місці; г) вказівку на послідовність і характер проміжних дій; д) вказівку на наявність, характер і результати дослідницьких дій; е) вказівку на місце і характер виявлених додаткових доказів; є) інформацію про застосовані засоби і методи криміналістичної техніки; ж) вказівку на те, що особа, чії показання перевіряються, сама визначала маршрут руху і показувала місце розташування слідів та інших речових доказів, які вилучались; з) дані про вилучені речові докази; і) відомості про наявність чи відсутність заяв і зауважень учасників слідчої дії [6, с. 37-38].

Для того, щоб протокол міг бути доказом у кримінальному провадженні, він повинен відповідати таким вимогам:

1) складатися слідчим особисто. Інші учасники слідчого експерименту можуть внести за дорученням слідчого лише чорнові записи, а фахівець – аудіозапис ходу слідчого експерименту, фото- та відеозйомку;

2) містити опис тільки тих дій, які виконувалися при проведенні слідчого експерименту, у тій послідовності, у якій вони виконувалися;

3) складатися таким чином, щоб у ньому містилися всі необхідні реквізити, та відповідати процесуальним вимогам КПК України (статті 104, 105 КПК України) [2, с. 169].

Слід звернути увагу й на помилки, які допускаються під час складання протоколу цієї слідчої (розшукової) дії.

До найбільш типових із них належать: 1) неправильне процесуальне оформлення виконаних дій; 2) неповнота протоколу, тобто відсутність вказівки на те, у якій обстановці проводився слідчий експеримент, опису змісту дослідів, відомостей про проведення фотозйомки, відеозапису, складання схем або планів; 3) порушення послідовності в описі виконаних дослідних дій, коли такий опис має не послідовний характер, а поданий у виді безладного викладення; 4) відображення в протоколі інформації, що не стосується проведеного слідчого експерименту; 5) недбала літературна редакція протоколу [7, с. 79].

Ознайомлення з протоколом слідчого експерименту та його підписання здійснюється відповідно до загальних правил, визначених КПК України.

З цього приводу, в науковій літературі висловлюються пропозиції щодо вдосконалення кримінально-процесуальних норм. Так, пропонується частину 6 статті 240 КПК України викласти у такій редакції: «Про проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол. У протоколі зазначаються мета, час, місце, умови, докладний порядок проведення слідчого експерименту, а також отримані результати» [8, с.11]. Дійсно, така пропозиція заслуговує на увагу, зазначене положення дозволить більш чітко врегулювати процесуальний порядок проведення слідчого експерименту.

Отже, складання та оформлення протоколу слідчого експерименту є важливою складовою у процесі розслідування кримінальних проваджень. А тому від того, наскільки правильно слідчий спланує, підготує, проведе та зафіксує цю слідчу (розшукову) дію, багато в чому залежить її результативність (як позитивна, так і негативна), можливість використання одержаних результатів у доказуванні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стратонов В.М. Окремі проблеми слідчих (розшукових) дій / В.М. Стратонов, О.В. Стратонова // Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична. - 2015. - Вип. 1. - С. 174-186.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 14 квітня 2012 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2013. —

№ 9-10. — Ст. 88.

4. Чернецький О. К. Результати слідчого експерименту, та їх доказове значення / О. К. Чернецький // Наукові записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського : «Юридичні науки». Том 26 (65), № 1 – 2013. – с. 464–471.
5. Рогатинська Н. Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні / Н. Рогатинська // Актуальні проблеми правознавства. - 2016. - Вип. 2. - С. 149-153.
6. Комісарчук Ю. А. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту / Ю.А. Комісарчук, О.В. Ряшко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. - 2014. - Вип. 3. - С. 248-260.
7. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія / Чаплинський К.О. – Дніпропетровськ, 2011. – 264 с.
8. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій у невідкладних випадках : автореф. дисс. канд. юрид. наук :12.00.09 / С. Ю. Карпуши. – К., 2016. – 22 с.

УДК 342.56

Боганченко Олеся Аркадіївна

Науковий керівник – доцент кафедри адміністративного та господарського права та правоохоронної діяльності Циганок С.В.

ЩОДО РОЛІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ У ВИРІШЕННІ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Традиційна функція суду полягає у відправленні правосуддя, спрямованого на вирішення юридичних конфліктів як проявів соціальних протиріч у правовій площині. Одним із важливих питань, яке найчастіше виступає сутністю юридичного конфлікту є захист порушених прав та свобод людини з боку органів державної влади та місцевого самоврядування. При цьому не є важливим хто безпосередньо виступає позивачем – пересічний громадянин чи особа, яка сама безпосередньо є держслужбовцем чи проходить службу в органах місцевого самоврядування. Дослідження ролі адміністративної юстиції в системі засобів забезпечення законності та вирішення юридичних конфліктів здійснювалося такими вченими як В.М.Бевзенко, Е.Ф.Демський, С.В. Ківалов, І.Б. Коліушко, А.Т.Комзюк, Р.О.Куйбіда, Р.С. Мельник, В.С. Стефанюк, А.О. Селіванової та інших.

С.Косінов, звертає нашу увагу на те, що розгляд справ, у яких відповідачем виступають органи державної влади та місцевого самоврядування покладається, відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС), на адміністративну юстицію, тобто на адміністративні суди. Автор зауважує, що адміністративній юстиції притаманні всі ознаки судового контролю і контролю у сфері публічного

управління одночасно. Саме це й обумовлює притаманні їй особливості під час вирішення юридичних конфліктів у сфері публічного управління: здійснюється судовою гілкою влади; є самостійною та особливою формою здійснення правосуддя в судах загальної юрисдикції; провадиться тільки під час розгляду конкретної справи [4, с. 263-264].

Юридичний конфлікт представляє собою різновид соціального конфлікту, який розуміється ученими як стан двостороннього зв'язку суб'єктів, що заснований на правовому протиріччі й характеризується порушенням або перешкодою в реалізації ними своїх інтересів, виступає причиною розвитку або кризи суспільних відносин [1, с. 29]. Враховуючи, що юридичний конфлікт може виникати в будь-якій сфері суспільного життя, ми вважаємо, що він, відповідно, притаманний і сфері публічних відносин, де маю назву (публічно-правового спору).

Публічно-правовими спорами визначаються спори, у яких хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи (ст. 4 КАС) [3].

У цьому випадку, вирішення юридичного конфлікту створює механізм, на підставі якого він розв'язується. Як зазначають вітчизняні учені, механізм вирішення юридичного конфлікту передбачає наявність предмета через який виникає конфлікт, сторін конфлікту та третьої особи, яка має закріплене законом право вирішувати цей конфлікт визначеними в чинному законодавстві засобами [5, с. 24]. Вважаємо, що саме адміністративна юстиція виступає під час вирішення конфлікту цією третьою стороною, яка відповідно до ст. 1 КАС має право розглядати публічно-правові спори [3].

З іншого боку, суб'єктом юридичного конфлікту у сфері публічного управління може виступати кожна особа, яка вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси (ч. 1 ст. 5 КАС).

Адміністративні суди як треті особи у вирішенні юридичних конфліктів у сфері публічного управління, мають право застосовувати юридичні засоби, визначені в Кодексі адміністративного судочинства України з метою вирішення зазначених конфліктів у порядку загального або спрощеного позовного провадження (ч. 1 ст. 12 КАС України)[3].

При цьому до юрисдикції адміністративних судів відносяться наступні види юридичних конфліктів: 1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-

правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності; 2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби; 3) спори між суб'єктами владних повноважень із приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень; 4) спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів; 5) звернення суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом; 6) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму; 7) спори фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації; 8) спори щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності; 9) спори щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб; 10) спори щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб; 11) спори фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони», за винятком спорів, пов'язаних із укладенням договору з переможцем переговорної процедури закупівлі, а також зміною, розірванням і виконанням договорів про закупівлю (ч. 1 ст. 18 КАС України); 12) спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону у справах про правопорушення, передбачені Законом України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»; 13) спорах щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» [3].

Таким чином, адміністративна юстиція відіграє визначну роль у вирішенні юридичних конфліктів у сфері публічного управління як сторона, що має закріплене в Кодексі адміністративного судочинства України право виступати в ролі арбітра та застосовувати визначені законом юридичні засоби для вирішення публічно-правових конфліктів (спорів).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бобровник С. Правовий конфлікт: поняття, ознаки природа і різновиди / С. Бобровник // Вісник Академії правових наук України. – 2011. – № 1 (64). – С. 26-33.
2. Гасанова А. К. Про зміст категорії "правовий конфлікт" у діяльності органів виконавчої влади [Електронний ресурс] / А. К. Гасанова //

- Актуальні проблеми держави і права. - 2010. - Вип. 56. - С. 60-66. -
Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_56_10
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
  4. Косінов С. Адміністративна юстиція як основний юрисдикційний механізм контролю за публічною владою / С. Косінов // Вісник Академії правових наук України. – 2012. - № 4. – С. 263-271.
  5. Новікова М.М. Стратагеми менеджменту юридичного конфлікту / М.М. Новікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2013. - № 1. – С. 23-25.

УДК: 347.672.5

Валінкевич Альона Сергіївна

Науковий керівник – доцент кафедри галузевого права Гавловська А.О.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛЬНОГО ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ

Право власності є важливим інститутом у цивільному праві будь-якої сучасної цивілізованої держави. Не випадково більшість Конвенцій та інших міжнародно-правових актів декларують, визнають і гарантують як фундаментальне право власності осіб на майно. Також це право закріплюється в головному законі нашої держави – Конституції. Затвердження нового Цивільного кодексу України зумовило важливі зміни в підходах до багатьох цивільно-правових інститутів. До цього відноситься і спадкове право, головні аспекти якого були побудовані за допомогою норм аж п'ятдесятирічної давності. Особливу увагу у своїх наукових працях, проблемам, які пов'язані з інститутом заповіту подружжя та його нотаріальним посвідченням, приділяли Ю.О. Заїка, І.В. Жилінкова, Ю.В. Мица, О.О. Первомайський, З.В. Ромовська, Є.І. Фурса, С.Я. Фурса та інші.

На сьогодні спільний заповіт подружжя складається не так часто, ніж звичайний заповіт. Але неможна не погодитися, що він є чинним правовим способом захисту житлового інтересу, наприклад, того чоловіка, який пережив дружину або навпаки. Житловий будинок або квартира, що приватизовані, побудовані або куплені подружжям за спільні грошові кошти, зазвичай і становлять загальне спільне майно подружжя. У переважній більшості випадків цей житловий будинок або квартира є єдиним місцем проживання подружжя.

Спадкування за заповітом – це врегульований законом порядок посмертного правонаступництва, який засновується на заповіті спадкодавців. Вирішальним фактором цього порядку є заповіт, який в сукупності з іншими обставинами (відкриття спадщини, наявність спадщини та ін.) може визначатися підставою цього спадку. Він за заповітом протиставляється

спадкуванню за законом, який визначається порядком посмертного правонаступництва при відсутності заповіту або на протигагу йому.

Основним принципом заповіту є свобода його здійснення. Згідно із заповітом громадянин висловлює свою волю у визначенні долі належного йому майна в разі смерті. Цей принцип пройшов багато етапів трансформації нашої держави й зазнав певної еволюції: від заборони заповітів, у зв'язку з обмеженням свободи заповідальних розпоряджень і аж до свободи складення заповітів. Вибір осіб, до яких переходить майно заповідача після його смерті, визначення їх часток у спадщині, покладення на спадкоємців певних заповідальних обтяжень та обов'язків, скасування або зміна заповіту та ін. за чинним законодавством залежить тільки від волі заповідача [6, с. 76].

Маючи спільний заповіт, після смерті одного з подружжя, той хто залишився, стає власником усього житлового приміщення. Чоловік чи дружина вільно володіє і користується ним. Тому житлове приміщення належить лише одній особі, не виникає і питання про його розподіл [1, с. 57]. Тим більше, не може виникнути питання про продаж частки в праві спільної власності на житло. Згідно ч. 4 ст. 1 243 ЦК України, якщо помирає один із подружжя, нотаріус накладає заборону відчуження житлового будинку або квартири, які зазначені в заповіті подружжя.

У тому разі, якщо подружжя визначає в заповіті майно, що становило їх спільну сумісну власність, а згодом був змінений його режим, то таке майно не є об'єктом спільного заповіту. Це можливо, якщо, наприклад, подружжя підчас спільного офіційного проживання здійснило поділ свого майна, в результаті чого кожен з них став власником певної речі (речей). Такі речі можуть бути на момент смерті одного з подружжя, але вони не будуть знаходитися в режимі спільної власності подружжя, а будуть відноситися до роздільного майна кожного з них. В ситуації, якщо сторони визначили частки в спільному майні і перетворили його в об'єкт спільної часткової власності, можуть виникнути подібні наслідки. Реалізація спільного заповіту подружжя зупиняється, якщо відсутній об'єкт спільної сумісної власності.

Заповіт подружжя належить до фидуціарних правочинів, тому визнання шлюбу не дійсним повинно спричинити й визнання заповіту не дійсним.

Головний виняток із цього правила стосується лише випадків, коли подружжя є добросовісним, а саме, на момент укладення шлюбу не знало і не повинно було знати про те, що існують певні проблеми щодо укладення шлюбу. Тільки з цих підстав таке подружжя може набути право на спадщину.

Є.І. Фурса та С.Я. Фурса позитивно відносяться до можливості складати спільний заповіт подружжя. Згідно з їхньою думкою, спільний заповіт подружжя збільшує права громадян. Спільне майно непотрібно ділити між подружжям, воно повністю переходить до зазначених спадкоємців, що веде до зміцнення відносин між подружжям [5, с. 187].

У тому випадку, коли складався спільний заповіт частка в праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до іншого з подружжя, який його пережив. Після смерті одного з них нотаріус накладає

заборону відчуження майна, що належало померлому. Якщо помирає останній з подружжя, право на спадкування мають особи, зазначені подружжям у заповіті. Мається на увазі, що заповіт не буде поширюватися на майно, яке є приватною власністю дружини, чоловіка відповідно до ст. 57 СК України. Це поширюється на майно, яке було набуто подружжям до шлюбу, подароване, успадковане, речі індивідуального користування, премії та нагороди за особисті заслуги та інше [1, с. 13].

З.В. Ромовська звертає увагу, що юридична суть заповіту подружжя заключається «в отриманні спадщини, а саме майна, яке було спільною сумісною власністю, тією особою, яка була обрана за домовленістю подружжя», а також у тому, що «той з подружжя, який пережив, продовжує жити у звичному для нього майновому середовищі» [4, с. 105].

Слід зазначити, що заповіт не буде складатися від імені декількох осіб. Кожна особа спільної власності особисто має скласти окремий заповіт. Наприклад, подружжя (яке має будинок у спільній сумісній власності), заповідаючи будинок доньці, має скласти два окремих заповіти [3, с. 26]. Спільна власність становить особливий вид обмеження права власності. У разі спільної власності річ у цілому й у всіх її частках належить усім співвласникам, тому звідси і впливає правило, що володіння, користування і розпорядження річчю може здійснюватися лише за згоди всіх співвласників.

Якщо є незгода одного зі співвласників, в такому випадку вона обмежує правомочність іншого співвласника. Неспроста, ще в римському приватному праві з'явився інститут права привілеєвої купівлі, коли під час відчуження частки спільної власності право першочергової купівлі надавалося іншому співвласникові. Метою цього права було надати змогу іншому співвласникові усунути обмеження в праві власності. Законодавець передбачає можливість подружжя скласти спільний заповіт на майно, яке належить їм по праву спільної власності, для того щоб спростити процедуру вступу у володіння спадковим майном спадкоємця подружжя.

Головним є те, що такий заповіт неможна змінювати після смерті одного з подружжя. А на саме майно на певний час накладається заборона на відчуження (продаж, дарування тощо), яка знімається лише у випадку смерті іншого з подружжя. Так зробили для того, щоб не допустити порушення волі покійного.

Складення спільного заповіту подружжя, його скасування і зміна можуть призводити до виникнення суперечок між подружжям, обмежувати волю одного або обох та невідповідати принципам спадкового права. Так, наприклад, підставою для суперечки між подружжям з приводу їхнього спільного заповіту часто є бажання одного з них виключити одного або кількох із спадкоємців, що зазначені в заповіті [2, с. 54].

Підбиваючи підсумки, варто врахувати, що, безсумнівно, норма, яка надає подружжю право на складання спільного заповіту, за своїм характером є передовою, так як розширюється спадкова правоздатність громадян. Але поки що на сьогодні її зміст вимагає законодавчого редагування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жилінкова І.В. Актуальні питання спадкового права України / І.В. Жилінкова. – Харків: Ксилон, 2009. – 148 с.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 3-тє вид., перероб. і доп. / Заред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: ЮрінкомІнтер, 2008. – Т. II. – 1088 с.
3. Печений О.П. Спадкове право / О.П. Печений. – Х.: Фактор, 2012. – 368 с.
4. Ромовська З. Реформа спадкового права // Українське право. – 2007. – Число 1. – С. 103-109.
5. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія і практика. Навч. посібник / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса. – К.: Атіка, 2002. – 496с.
6. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К.: Істина. – 2004. – 928 с.

УДК 343.2

Воліченко Олена Сергіївна

Науковий керівник – доцент кафедри галузевого права Василяка О.К.

ДО ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ДОСУДОВОЇ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Реформування органів кримінальної юстиції стало підґрунтям для створення в Україні інституту пробації, який плідно реалізовується у роботі із засудженими до виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі у зарубіжних країнах. Прийняття в 2015 році Закону України «Про пробацію» визначило основні юридичні засади реалізації цього інституту в Україні. Проблеми й сутність інституту пробації є предметом дослідження таких учених, як А.М. Григоренко, О.А. Дука, Є.В. Євашев, І.М. Клочко, Д.А. Коваленко, К.С. Черкаська, О.Б. Янчук та інші. Однак діяльність органів пробації тільки розпочинає своє становлення і потребує теоретичного осмислення та доопрацювання на підставі практичного досвіду, який формувався протягом трьох останніх років.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про пробацію», вона представляє собою систему наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [4]. Її метою є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про пробацію») [4]. Отже,

цей інститут відіграє значну соціальну роль, яка полягає як у захисті суспільства від повторних протиправних посягань осіб, які були засуджені, так і виправлення засуджених, повернення їх до нормальної життєдіяльності всередині українського суспільства.

Аналізуючи наукові доробки з цього питання [2, с. 114; 3, с. 55-57; 5, с. 122-125], а також висновки конференцій, круглих столів та диспутів, які відбувалися на базі органів державної влади стосовно проблем і перспектив розвитку інституту пробації в Україні, ми прийшли до висновку, що недоліки у сфері розвитку пробації в Україні можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні.

До об'єктивних умов можна віднести: недостатній рівень правового регулювання механізму реалізації заходів пробації, так звані прогалини у праві, наприклад, ті, які стосуються реалізації пробаційних програм; наявність значної кількості чинних застарілих нормативних актів, зміст яких не відповідає (а в деяких випадках і суперечить) належному досягненню мети пробації; невідповідність кількості засуджених кількості працівників органів пробації, що викликає перенавантаження працівників органів пробації і, відповідно знижує рівень якості їх роботи.

До суб'єктивних умов ми відносимо відсутність в окремих працівників органів пробації установки на толерантне відношення до засуджених; недосформованість механізму підвищення підготовки та перепідготовки осіб, які працювали в кримінально-виконавчій інспекції і перейшли до служби пробації.

Таким чином, можна зробити висновок, що, незважаючи на позитивний напрямок реформування кримінальної юстиції шляхом введення інституту пробації, правове регулювання та безпосередня робота органів пробації потребує поступового доопрацювання та оновлення, внаслідок чого буде створений механізм дієвої ресоціалізації засуджених осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексєєв І.С. Наглядова пробація: проблемні питання правового регулювання та правозастосування [Електронний ресурс] / І.С. Алексєєв // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. - 2018. - Т. 29(68), № 3. - С. 114-119. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2018_29\(68\)_3_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2018_29(68)_3_22)
2. Маршуба М.О. Служба пробації в Україні: проблеми впровадження в систему кримінальної юстиції / М.О. Маршуба // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.:Юриспруденція. - 2016. – №19. – С.113-115.
3. Олефір Л.І. Пробація як важлива сфера діяльності у напрямку виконання альтернативних видів покарань в Україні [Електронний ресурс] / Л.І. Олефір // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. - 2016. - Вип. 1. - С. 55-57. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_1_15

4. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 року. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (Дата звернення 06.12.2018 р.);
5. Яковець І.С. Пробація: загальні підходи до визначення поняття та засади впровадження в Україні [Електронний ресурс] / І.С. Яковець // ScienceRise. - 2014. - № 2. - С. 152-155. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2014_2_28

УДК:338.486.477.75

Волкова Анастасія Андріївна
Науковий керівник - професор кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Орленко О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БУДИНОЧКУ ВІДПОЧИНКУ В РЕКРЕАЦІЙНІЙ ЗОНІ АР КРИМ М. ФЕОДОСІЯ

У час динамічних економічних перетворень розвиток туристичної галузі є надзвичайно актуальним та прибутковим, оскільки туризм – це один із важливих чинників покращення економічної ситуації шляхом стабільних надходжень до бюджету, прогресивного впливу на стан справ у багатьох галузях господарства країни, підвищення зайнятості населення, активного розвитку у ринкових відносинах.

Основна складова туристської індустрії – це готельне господарство як важливий сегмент туристичної галузі. Тому основними завданнями у сфері сучасного готельного бізнесу АР Крим стають підвищення конкурентоспроможності, пошук нових шляхів розвитку, оновлення власної політики з урахуванням динамічного ринку готельних послуг (рис. 1.1) [4, с.127].

Рис.1.1. Залежність конкурентоспроможності послуг готельного підприємства від основних проблем та факторів якості

За результатами проведеного аналізу можна виокремити такі основні напрямки розвитку готельного бізнесу в м. Феодосія:

- поширення сфери інтересів готельного бізнесу на продукти й послуги, що раніше надавалися підприємствами інших галузей (наприклад, організаціями харчування, дозвілля, розваг, виставкової діяльності та ін.);

- посилення спеціалізації готельного бізнесу, що дозволяє чіткіше орієнтуватися на певні сегменти споживачів з урахуванням різних ознак сегментації;

- персоніфікація обслуговування та повна концентрація на запитах і потребах клієнтів;

- широке впровадження нових засобів комунікації та інформаційних технологій, що дозволяє запроваджувати глибоку й системну економічну діагностику;

- використання нових технологій у господарській діяльності готельних підприємств, зокрема, широке використання мережі Інтернет, з метою просування готельних продуктів і послуг [3, с.111].

У системі впровадження сучасних інноваційних рішень у готельно - ресторанній інфраструктурі АР Крим, зокрема в м. Феодосія, важливе місце посідає комплексна автоматизація процесів бронювання, розрахунків із гостями, агентами, туроператорами та управління господарською діяльністю в цілому. На ринку вже функціонують кілька автоматизованих систем управління переважно зарубіжного виробництва, але вони не досить адаптовані до умов українського ринку, відносно дорого коштують, обмежують можливості оперативної технічної підтримки. За таких умов окремі готелі вимушені обирати шлях розробки власних замовлених АС [6, с.135]. Незважаючи на те що цей напрямок дозволяє розв'язувати поточні проблеми готелів, але в перспективі це неефективно, оскільки розвивати й нормально підтримувати замовлені системи є економічно не вигідним.

Аналізуючи фінансові можливості й прибутковість готелю, можна прийти до висновку, що для успішного розвитку підприємства необхідно вводити додаткові види послуг. Для підтримки стильного іміджу готелю буде ефективним реконструкція номерів. Наприклад, створення тематичного номера є ефективним маркетинговим ходом, який дозволить розширити спектр споживчих послуг, залучити нових гостей і підтримати статус історичного готелю. Результатом цього може стати збільшення прибутку й конкурентоспроможності на ринку готельного бізнесу. Відповідно і заходи щодо підвищення лояльності споживачів туристичних послуг у цьому випадку можуть бути зорієнтовані на якість або ціну. У табл.1.2 представлено характеристики системи заохочення постійних клієнтів туристичних підприємств та зміст наданих характеристик.

Таблиця 1.2.

Характеристики системи заохочення постійних клієнтів туристичних підприємств

№ з/п	Характеристики системи заохочення	Зміст характеристики
-------	-----------------------------------	----------------------

	постійних клієнтів	
1	Мета	Формування постійних (лояльних) клієнтів
2	Клієнтура	Система повинна бути демократичною, тобто розрахованою на будь-якого клієнта
3	Тривалість дії системи заохочення	Система повинна бути розрахована на певний інтервал часу для клієнта
4	Диференціація клієнтів	Залежно від набраної кількості балів клієнтам надаються різні рівні заохочення
5	Наявність партнерів по заохочувальних програмах	Зв'язок із заохочувальними програмами авіакомпанією, залізничних компаній, з іншими підприємствами
6	Наявність «елітних клієнтів»	Для клієнтів, які знаходяться на верхньому рівні заохочення, створення «елітного клубу»

Курортно-рекреаційний потенціал Південного Криму має можливості розвитку інфраструктури екологічного та соціального туризму в приміській місцевості, системи курортного сервісу, системи сервісу для неорганізованих відпочивальників, шоу-бізнесу та індустрії розваг, упровадження унікальних методів лікування становлять безсумнівний інтерес для ділових партнерів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агафонова Л.Г. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: Ціноутворення, конкуренція, державне регулювання [Текст]: навч. посібник / Л. Г. Агафонова, О. Є. Агафонова. — К.: Знання України, 2002. — 358 с.
2. Бойко М. Г. Наукові засади обґрунтування підприємницької стратегії у сфері готельного господарства України [Текст] / М. Г. Бойко // Вісник КНТЕУ. - 2002. -№ 3. - С. 45–50.
3. Готельний бізнес теорія та практика» - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072028398/turizm/gotelniy_biznes
4. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: навч. Посібник / Н. В. Краснокутська – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
5. Сіденко А. Аналіз готельного ринку України / А. Сіденко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reu.chtei-knteu.cv.ua/?p=375>.
6. Управління сучасним готельним комплексом: Навчальний посібник / Георгій Мунін, Андрій Змішов, Георгій Зінов'єв та ін.; За ред. С. І. Дорогунцова; НАНУ, Рада по вивченню продуктивних сил України, Укр. гуманіт. ін-т. - К.: Ліра-К, 2005. - 514 с.

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Необхідність якісного розвитку суспільного регулювання відносин, об'єктом яких є земля, потребує вдосконалення правового механізму правового регулювання земельних відносин зумовлено. Слід зазначити, що правове регулювання направлено не тільки на впорядкування відносин у сфері земельних відносин, але і на досягнення ними «незалежності» і «соціальної стійкості» від соціально-політичних змін у державі. Так, згідно з статті 14. Конституції України «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону» [6].

Ефективне правове регулювання земельних відносин забезпечує оптимальне досягнення мети земельної політики держави. Наприклад, стаття 5. Земельного кодексу Республіки Казахстан закріплює метою правового регулювання земельних відносин «забезпечення раціонального використання та охорони земель, відтворення родючості ґрунтів, збереження і поліпшення природного середовища» [9]. В Україні така мета полягає у «забезпеченні права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель» (ч. 2 ст. 4 Земельного кодексу України) [8].

Аналіз даних положень і положень земельного законодавства інших країн дозволяє зробити висновок, що правове регулювання земельних відносин більшості країн має на меті забезпечення раціонального використання та охорону земель, відтворення їх родючості, поліпшення природного середовища, реалізації та захисту права на землю.

Елементами правового регулювання земельних відносин є: предмет і методи правового регулювання, способи і типи правового регулювання, правові засоби, правовий механізм та правовий режим. У цьому підрозділі ми більш детально зупинимося на дослідженні поняття та предмета правового регулювання земельних відносин.

Представники науки земельного права виділяють власні підходи до визначення поняття «регулювання земельних відносин», яке базується на його загальнотеоретичному розумінні [1; 2, с. 175; 3; 4, с. 74; 5]. Виходячи з даних визначень, ми можемо сформулювати наступне поняття «регулювання земельних відносин» у широкому його розумінні: регулювання земельних відносин – це цілеспрямована діяльність відповідних державних органів у сфері формування та реалізації правових, економічних і організаційних заходів, спрямованих на втілення цілей державної земельної політики.

Використовуючи метод наукової проєкції і ґрунтуючись на визначених в науці ознаках суспільних відносин, які є достатніми і необхідними для того, щоб вони підлягали правовому регулюванню, ми охарактеризуємо земельні відносини з точки зору їх характеристики як правових відносин.

1. Відносини виникають на основі норм права. Наприклад, джерелами правового регулювання земельних відносин в Україні є норми права, закріплені в: Конституції України; Земельному кодексі України; Податковому кодексі України; законах, відповідних підзаконних нормативно-правових актах. Дослідження правових норм у сфері правового регулювання земельних відносин дозволяє зробити наступний висновок: земельні відносини закріплені у відповідній законодавчій системі різних країн, що в основному складається з Основного закону держави, галузевого кодифікованого законодавства, нормативно-правових актів державних органів та органів місцевого самоврядування. Окремі норми правового регулювання земельних відносин містяться в «непрофільних» кодексах, законах та підзаконних нормативно-правових актах.

2. Відносини носять історично обмежений характер.

Прикладом обмеженості земельних відносин є норми права, що регулюють строки оренди землі. Наприклад, ч. 4 ст. 93 Земельного кодексу України передбачає, що «термін оренди земельної ділянки не може перевищувати 50 років» [8]; у статті 17 Кодексу республіки Білорусь про землю зазначено, що «термін оренди земельної ділянки для ведення сільського господарства не може бути менше десяти років» [10].

Дослідження даних норм права та інших норм у сфері правового регулювання земельних відносин різних країн дозволяє зробити наступний висновок: земельні відносини мають строго обмежений період існування, який визначається відповідної нормою права з урахуванням особливостей категорії землі.

3. Відносини безпосередньо виникають на основі дій людей, що переслідують певні цілі і орієнтуються на діючу норму законодавства. Положення відповідних норм земельного законодавства є передумовою для виникнення земельних відносин в сфері права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення з метою задоволення потреб фізичних осіб у веденні сільськогосподарської діяльності.

4. Відносини мають складний двосторонній характер. Наприклад, сервітутні земельні відносини можуть встановлюватися на договірній основі між власником земельної ділянки (або землекористувачем) та власником/власниками чужої земельної ділянки. Аналіз суб'єктивного складу сервітутних відносин дозволяє визначити таких суб'єктів даних земельних відносин як: власник (користувач) пануючого земельної ділянки та власник (користувач) обслуговуючої земельної ділянки, що дозволяє класифікувати дані земельні відносини як двосторонні.

5. Відносини передбачають певний рівень юридичної поінформованості та правової культури сторін. Слід зазначити, що обов'язковою вимогою до

норм позитивного права в сфері правового регулювання в цілому, і земельних відносин зокрема, є вимога про офіційне опублікування тексту нормативно-правового акта, якщо вони стосуються прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб. Наприклад, Земельний кодекс України був опублікований в офіційному виданні «Урядовий кур'єр» (від 15.11.2001 р).

6. Відносини містять інтелектуальний і вольовий характер. Інтелектуальний і вольовий характер відносин стосуються такого правового явища, як правоздатність і її складової – дієздатності.

Інтелектуальний і вольовий характер дієздатності передбачає можливість суб'єкта права «розуміти характер своїх дій та керувати ними», тобто своїми усвідомленими і вольовими діями набувати для себе права і обов'язки, в тому числі і в сфері земельних відносин. Наприклад, ст. 17 Земельного кодексу Республіки Узбекистан передбачає, що «фізичні особи можуть мати земельні ділянки на праві довічного успадкованого володіння, постійного користування, строкового (тимчасового) користування, оренди і власності відповідно до цього Кодексу та іншими актами законодавства» [7], тобто право довічного володіння потенційно належить кожному з громадян Республіки Узбекистан, але може бути ними реалізовано лише шляхом вчинення вольових усвідомлених дій - юридичних фактів.

Аналіз вищезазначених ознак дає можливість зробити наступний висновок: земельні відносини – це відносини, які відповідають ознакам правових відносин, а тому підлягають правовому регулюванню з боку держави і є об'єктивним предметом правового регулювання норм земельного законодавства.

Висновок: мета правового регулювання земельних відносин – забезпечення раціонального використання та охорони земель, відтворення її родючості, поліпшення природного середовища, здійснення та захист права на землю.

Предмет правового регулювання земельних відносин – це земельні відносини.

Риси земельних відносин: земельні відносини виникають на основі реалізації різних форм власності на земельні ділянки; земельні відносини дозволяють реалізувати правомочності власника щодо земельної ділянки; види земельні відносини визначаються цільовою категорією земельної ділянки; обов'язковим складовим елементом земельних відносин є «раціональне використання» і «охорона» земель; пряма, і в опосередкована форма залучення до земельних правовідносин всіх суб'єктів права; економічний характер.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Словарь терминов КЗРиЗ [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://bishelp.ru/business/pomeshhenie/slovar-terminov-kzriz>.
2. Дамдын О. С. Земельное право: понятие, предмет и метод правового регулирования/ О. С. Дамдын // Молодой ученый. — 2014. — №1. — С. 211-213.

3. Земельное право России [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/zemelnoe-pravo-1/index.htm>.
4. Бородин С.С. Земельное право. Общая часть: Курс лекций/ С.С. Бородин. - СПб.: СПбГУАП., 2000. - 215 с.
5. Краткий курс лекций по дисциплине «Экономика недвижимости» [Электронный ресурс].- Режим доступа: http://studme.org/44555/ekonomika/ekonomika_nedvizhimosti.
6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
7. Земельний кодекс Республіки Узбекистан від 30.04.1998 № 598-I [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?act_id=149947.
8. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>.
9. Земельний кодекс Республіки Казахстан від 20.06.2003 г. №442-II [[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://online.zakon.kz/>
10. Кодекс республіки Білорусь про землю від 23.06 2008 г. № 425-3 [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.etalonline.by/?type=text&regnum=Hk0800425#load_text_none_1_6

УДК 348.01/07

Дворецька Наталія Анатоліївна

Науковий керівник - завідувач кафедри галузевого права Саїнчин О.С.

МІСЦЕ КАНОНІЧНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА

У науці канонічного права, що слідує юридично-релігійного напрямку його вивчення, відомий цілий ряд альтернативних теорій, які намагаються пояснити, яке ж місце в системі правових явищ і права в цілому посідає це релігійно-правове утворення. Зважаючи на значну однотипність у тезах та аргументації прихильників різних поглядів на це питання, ми обмежимося розглядом лише, на нашу думку, найтиповіших чи найоригінальніших положень у доказах авторів [1, с. 23].

1. Канонічне право належить до складу приватного права. Головним аргументом нечисельних прихильників такої теорії є посилання на те, що релігія – це справа совісті, приватна справа кожної людини. Подібне твердження важко повністю заперечити чи довести. Окремі соціологи релігії, розмірковуючи про сучасну секуляризацію суспільного життя, вважають, що в результаті цього процесу суспільство втрачає свій сакральний характер і релігія в подальшому все більшою мірою ставатиме приватною справою; значно звузиться сфера її впливу на важливі сфери життя суспільства; намітиться тенденція до активізації т.зв. «позацерковної релігійності». Такої позиції дотримувались, зокрема, Т. Парсонс та Р. Балла [2, с. 114]. У

національному законодавстві переважної більшості сучасних країн та в міжнародному праві закріплені положення щодо свободи совісті, які дозволяють віднести свободу віросповідання до особистих прав кожної людини [3, с. 21]. Конституція України визначає свободу світогляду та віросповідання як одне з невід'ємних особистих прав людини і громадянина (ст. 35). Однак, таке твердження годі вважати незаперечним аргументом на користь кваліфікації канонічного права як частини приватного права, адже приватно-особистий характер права на свободу віросповідання (як невід'ємної частини державного національного права) зовсім не є обов'язковою підставою для такого висновку. Ця теорія безпідставно абсолютизує особистий аспект релігійної віри, залишаючи поза увагою різноманітні форми її інституційного виразу, що дані апріорно. Полемізуючи з одним з прихильників віднесення канонічного права Церкви до сфери приватного права (Фальком), відомий каноніст А.С. Павлов поряд з іншими провідними каноністами свого часу погоджується, що з погляду християнського віровчення не може йтися про будь-який примус у сфері релігії, проте Церква може вважатися приватною установою лише людьми, які до неї не належать, чи державою, яка не бажає визнавати Церкву публічною корпорацією [4, с. 8]. Інші дослідники, доповнюючи цей головний аргумент, додавали, що християнська Церква зовсім не приватна спільнота, а організм, наділений щонайбільшою універсальністю [5, с. 14], самотійністю це підтверджується самим фактом автономного творення власного права [6, с. 122].

2. Канонічне право – частина публічного права. Цю теорію можна вважати однією з найдавніших. Положення римського класичного права, відповідно до якого, релігія вважалася справою державною, а, отже, частиною публічного права, що беззастережно домінували в епоху християнської античності, було розвинено й деталізовано середньовічними каноністами. Поширенню таких поглядів сприяло тривале існування багатьох християнських церков як носіїв державної релігії, тісний зв'язок між церковними та державними органами. Непоодинокі історичні факти підлеглої інтеграції церковних установ Православної Церкви до органів державної влади окремих країн і досі дають підставу для звинувачення цієї конфесії у т.зв. «цезаропалізмі» – надмірному підпорядкуванню Церкви державі, при якому органи держави відіграють дуже важливу активно-визначальну роль у дуже багатьох (навіть внутрішніх) сферах церковного життя. Так, наприклад, взаємозв'язок Православної Церкви та держави на теренах Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.ст. був настільки тісним, що деякі відомі дослідники цього часу категорично заявляли: «...в церковному праві немає потреби розрізняти публічне та приватне право, тому що все взагалі церковне право носить публічний характер» [7, с. 6].

3. Однак можна навести і цілий ряд контраргументів, що обґрунтовують хибність такої позиції:

1) фактичне злиття систем канонічного та державного права, що мало місце, наприклад у Візантійській імперії, є лише історичним феноменом і ніколи не проводилось послідовно та повною мірою (навіть у візантійських змішаних збірниках канонічно-державного характеру (номоканах) державні закони завжди чітко виділялися від канонічних приписів);

2) Церква, хоч і виконувала іноді окремі делеговані їй державні функції, однак не може вважатися державною установою;

3) універсальне канонічне законодавство (яке поширює свою дію незалежно від державних кордонів) не може бути частиною адміністративно-територіально та національно-етнічно обмеженого державного (світського) права [8, с. 10];

4) християнство не є національною чи державною релігією, а християнська Церква – не продукт діяльності держави [9, с. 8];

5) державне право є продуктом власного історичного розвитку, воно може довільно змінюватись залежно від обставин та волі законодавця; в основі ж канонічного права лежить група норм, що вважаються даними безпосередньо Богом як незмінна першооснова церковного порядку [1, с. 21].

Полемізуючи з прихильниками цієї теорії, православні каноністи 2 половини ХІХ ст. часто вдавалися до аналізу двох головних аргументів їх опонентів: 1) християнська Церква не є державною установою; 2) якщо припустити, що Церква – цілком самостійна щодо держави інституція, яка може незалежно творити на її території власне право, – виходить, що Церква у цьому разі є наче «державою в державі», що суперечить фундаментальному принципу державного суверенітету. З правильністю першого наведеного аргументу погоджуються практично всі дослідники [61, с. 14]. Другий доказ тією чи іншою мірою заперечується. Так, наприклад, на думку А. Павлова, з ним можна погодитись «... лише у тому відношенні, що юридичне значення церковних норм у державі (а не в самій Церкві) справді залежить від визнання чи невизнання їх з боку держави. Але від цього визнання чи невизнання зовсім не залежить існування церковного права для самої і в самій церкві» [10, с. 8]. Адже джерелом імперативного характеру канонічно-правових норм для віруючих є зовсім не визнання (і підкріплення їх засобами державно-примусового впливу) чи невизнання їх державною владою, а факт їх відношення до релігійного віросповідання та Божественного одкровення [1, с. 22].

Отож, при розгляді цієї теорії можна зробити висновок, що, незважаючи на окремі періоди у своїй історії, канонічне право можна вважати цілком самобутнім щодо права держави чи іншого суспільно-політичного утворення. Дія та авторитет канонічних приписів не залежать безпосередньо від наявності чи відсутності їх легітимізації з боку держави. Визнання державою церковно-канонічних норм робить їх обов'язковими лише для самої держави та суб'єктів правовідносин, на які поширюється дія державного примусу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Місевич С.В.. Місце канонічного права в системі правових явищ // Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Випуск 660. Правознавство. – С. 20-27.
2. Ерышев А.А., Лукашевич Н.П. Социология религии / А.А. Ерышев, Н.П. Лукашевич. – К., 1999. – 120с.
3. Права людини. Міжнародні договори України. – К.: Наукова думка, 1992. – 199с.
4. Конспектированный курс церковного права (проф. А. Павлова). – Москва, 1897. – С. 8-11.
5. Цыпин В. А. Церковное право : 2-е изд. / В. А. Цыпин. – М.: Изд-во МФТИ, 1996. – 442 с.
6. Петрова Г. Понятие за църковното право / Г. Петрова // Правна мисъл. – Г. 36. – Кн. 4. – София, 1995. – с. 116 – 123.
7. Суворов Н.С. Учебник церковного права / Н.С. Суворов. – Ярославль, 1898. – 348с.
8. Бобчев С.С. Церковное право / С.С. Бобчев. – София, 1927. – 419 с.
9. Конспектированный курс церковного права (проф. А. Павлова). – Москва, 1897. – С. 8-16.
10. Остроумов М.А. Очерк православного церковного права. – Ч.1: Введение в православное церковное право / М.А. Остроумов. – Т.1. – Харьков, 1893. – с.14-21.

УДК: 343.98:004.056.53

Єхвая Марина Тенгізівна

Науковий керівник – професор кафедри галузевого права

Стратонов В.М.

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ В РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Інформацію, яка отримана в результаті негласних слідчих (розшукових) дій (далі НСРД) можна розподілити на дві групи:

- а) інформація, яка використовується у кримінальному провадженні;
- б) інформація, яка не використовується у кримінальному провадженні.

Залежно від належності інформації до певної групи різними є способи захисту отриманої інформації. Як вірно зазначає Л. Лобойко, заходами захисту інформації, що використовується у кримінальному провадженні, є: 1)заборона розголошувати відомості про факт та методи НСРД і інформацію, отриману в результаті їх проведення; 2)якщо є інформація про приватне життя інших осіб, то захисник та інші учасники, що мають право на ознайомлення з протоколами, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення; 3)виготовлення копій протоколів НСРД і додатків до них не допускається [5, с.234].

Оскільки відомості про факт і методи проведення НСРД не підлягають розголошенню, постанова слідчого, прокурора про проведення НСРД клопотання про дозвіл на проведення НСРД ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД та додатки до нього, протокол про проведення НСРД, які містять відомості про факт та методи проведення НСРД, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню [4, с. 103].

Розглянемо більш детально порядок захисту отриманої інформації. Враховуючи специфіку НСРД, матеріали, отримані під час їх проведення підлягають засекречуванню. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» засекречування матеріальних носіїв інформації — введення у встановленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом надання відповідного грифу секретності документам, виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації [6].

Згідно п.п.4.12.4-4.12.5 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, до державної таємниці належать відомості про факт або методи проведення НСРД та відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення НСРД, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці [2].

Засекречуванню підлягають усі матеріальні носії інформації, як щодо ініціювання проведення НСРД так і щодо їх ходу та результатів. Відповідно до п. 5.1. Інструкції засекречуванню підлягають: а) постанова слідчого, прокурора про проведення НСРД; б) клопотання про дозвіл на проведення НСРД; в) ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД та додатки до нього; г) протокол про проведення НСРД, які містять відомості про факт та методи проведення НСРД; д) відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці [3].

Засекречування цих документів здійснюється слідчим, прокурором, співробітником уповноваженого оперативного підрозділу, слідчим суддею шляхом надання відповідному документу грифа секретності. Гриф секретності — це реквізит матеріального носія інформації, що засвідчує ступінь секретності даної інформації. Згідно чинного законодавства документам НСРД може бути присвоєний наступний ступінь секретності: «особливої важливості», «цілком таємно», «таємно» [6, ст. 1].

На практиці в більшості випадків гриф таємності присвоюється документам, пов'язаним з НСРД, виключно виходячи з того, що сам факт їх проведення підлягає збереженню у таємниці. Така позиція ґрунтується на положеннях ч. 1 ст. 246 КПК, якою визначено, що заборона розголошення

факту проведення є, поряд з методикою проведення, головною ознакою НСРД [1, с. 56].

Забезпечення охорони державної таємниці та дотримання інших вимог законодавства про державну таємницю при проведенні НСРД покладається на слідчих, прокурорів, слідчих суддів та співробітників уповноважених оперативних підрозділів, які проводять НСРД.

Після завершення проведення НСРД грифи секретності матеріальних носіїв інформації щодо їх проведення підлягають розсекреченню на підставі рішення прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, з урахуванням обставин кримінального провадження та необхідності використання матеріалів НСРД як доказів після проведення таких дій, у випадку, якщо витік зазначених відомостей не завдасть шкоди національній безпеці України.

Таке рішення оформлюється постановою прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що погоджується керівником прокуратури.

Для розсекречення конкретних матеріальних носіїв інформації щодо проведення НСРД керівник органу прокуратури надсилає керівнику органу, де засекречено інформацію, клопотання, у якому зазначаються підстави для скасування грифа секретності, обліковий номер та її назва. До клопотання долучаються матеріальні носії інформації, грифи секретності яких пропонується скасувати.

Після отримання клопотання про необхідність скасування грифів секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення НСРД та відповідних документів керівником органу, де здійснювалося їх засекречування, створюється експертна комісія з питань таємниць, якій доручається підготовка рішень про скасування грифів секретності цих носіїв інформації. Вони мають бути розсекречені в максимально стислий строк, але не більше 10 діб з моменту отримання клопотання.

Після розсекречення інформації щодо проведення НСРД приймається рішення про зняття таких матеріальних носіїв з обліку в Режимно-секретному органі та долучення до матеріалів кримінального провадження у встановленому КПК України порядку.

Отже, враховуючи наведену процедуру засекречування та розсекречування інформації, варто погодитися з думкою, що доцільно було б виробити диференційований підхід до забезпечення режиму таємності при організації та проведенні НСРД, деталізувавши його у відповідній інструкції, та ініціювати внесення змін до ЗУ «Про державну таємницю». У разі наявності в матеріалах щодо проведення НСРД відомостей, що становлять державну таємницю, досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні проводяться з дотриманням

вимог режиму секретності та в порядку, передбаченому главою 40 КПК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабіков О. Негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання Вісн. Національної академії прокуратури України. – 2013. - №3. – С. 52-62.
2. Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений Наказом Служби Безпеки України №440 від 12 серпня 2005: із змінами і доповненнями на 13.11.2013 // Офіційний вісник України. – 2005. - №34. – Ст. 2089.
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства Юстиції України №114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>
4. Коробко Ю.В. Процесуальні повноваження прокурора у досудовому кримінальному провадженні: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ю.В. Коробко, Нац. акад. прокуратури України. – Київ, 2016. – 220 с.
5. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: Підручник. – К.: Істина, 2014. – 432 с.
6. Про державну таємницю: Закон України: від 21.01.1994: [із змінами і доповненнями на 04.07.2016]// Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №16. – Ст. 39.

УДК 347.2/3

Куницька Ганна Анатоліївна

Науковий керівник – доцент кафедри галузевого права Гавловська А.О.

ЗЕМЛЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Відповідно до ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Також Основний закон проголошує землю об'єктом права власності народу України. Так, у ст. 13 Конституції України зазначається, що «від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією» [3]. Тобто положення зазначеної статті Конституції України свідчать про те, що законодавець розглядає землю, як територію, а не як до об'єкт власності, оскільки визначає просторові межі державної влади і закріплює право територіального верховенства народу як вияв політичного панування держави над певною частиною земної кулі.

Свою чергу відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону земель» земля – це «поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею». Тобто, в даному нормативно-правовому акті законодавець визначає поняття землі суто з точки зору її природних властивостей, тобто як природний ресурс [4].

Згідно із ст. 373 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) право власності на земельну ділянку поширюється на поверхневий (ґрунтовий) шар у межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд. Власник земельної ділянки має право використовувати її на свій розсуд відповідно до її цільового призначення. Він може використовувати на свій розсуд все, що знаходиться над і під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб [5].

Відповідно до ст. 79 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) земельна ділянка - це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами [2].

Аналізуючи норми чинного ЦК України, земельна ділянка підпадає як під законодавче визначення речі - «предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права і обов'язки» (ст. 179 ЦК України), так і під визначення майна – «окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки» (ст. 190 ЦК України). В свою чергу ст. 181 ЦК України прямо відносить земельні ділянки до нерухомих речей, а отже - до майна. Тобто виступаючи в якості об'єкта права власності, земля отримує особливі правові ознаки: вона стає «майном», тобто тим предметом як цивільного, так і земельного права, який відрізняють особливі юридичні ознаки.

Таким чином, згідно із положеннями чинного цивільного законодавства, землю як об'єкт цивільно-правового регулювання можна охарактеризувати наступними ознаками:

- обороноздатністю, тобто земельна ділянка може вільно відчужуватися або переходити від одної особи до іншої (внаслідок наслідування, реорганізації юридичної особи) чи іншим способом, якщо вона не вилучена із обігу чи не обмежена в обігу (ст. 178 ЦК України);

- є нерухомим майном (ст. 181 ЦК України);

- може бути як подільною, так і неподільною, у залежності від того, чи можливий її переділ без шкоди для її призначення чи ні (ст. 183 ЦК України). Ця ознака має суттєве значення у тому випадку, коли земельна ділянка, наприклад, перебуває у спільній власності і виникає питання про виділення частки (паю) земельної ділянки одному із власників, а також у випадку необхідності відчуження частки земельної ділянки;

- продукція і доходи, отримані внаслідок використання земельної ділянки, належать особі, що використовує цю ділянку на законних підставах (ст. 189 ЦК України).

На нашу думку, слід наголосити також на тому, що при розгляді землі як об'єкта цивільно-правових, не може в повній мірі бути застосований принцип свободи укладення договорів, закріплений ст. 627 ЦК України, оскільки законодавцем встановлено обмеження, щодо права власності окремих категорій земельних ділянок у певних суб'єктів цивільних правовідносин. Зокрема, відповідно до чинного земельного законодавства землі сільськогосподарського призначення не можуть перебувати у власності іноземних фізичних чи юридичних осіб.

Досліджуючи питання землі як об'єкта цивільно-правового регулювання, М. І. Гаврилюк зазначає, що «елементами землі як правової категорії та об'єкта права власності є: частина поверхні землі (у тому числі поверхневий (грунтовий) шар); усе, що знаходиться над поверхнею земельної ділянки; усе, що знаходиться під поверхнею земельної ділянки» [1, с. 18].

Підтримуючи цю позицію, можна зробити висновок, що до основних складових землі як об'єкта цивільного права належать: поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки, простір, що є над і під поверхнею ділянки, водні об'єкти, ліси та багаторічні насадження, які на ній знаходяться.

Варто наголосити на тому, що відповідно до чинного законодавства земельна ділянка може бути об'єктом цивільних прав виключно з моменту її формування (крім випадків суборенди, сервітуту щодо частин земельних ділянок) та державної реєстрації права власності на неї.

При реєстрації землі як земельної ділянки присвоюється унікальний код - «кадастровий номер». Його наявність та належне відображення у договорах, які є підставою для переходу права власності на земельну ділянку, є істотною умовою, а також відображаються у прийнятих рішеннях відповідних органів щодо передачі земельної ділянки у користування або власність. Зазначена процедура має на меті виключати помилки щодо повторної передачі однієї й тієї самої земельної ділянки різним особам.

Таким чином, земля є специфічним об'єктом права власності, оскільки відповідно до ст. 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, у межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу.

В українському законодавстві використано поняття «землі» та «земельна ділянка». Різниця між ними полягає у тому, що землі є поняттям загальним і визначається здебільшого як об'єкт правової охорони та природне багатство, яке є важливою складовою національної безпеки держави. Земельні ділянки — це річ, яка може бути об'єктом цивільно-правових відносин.

Їй характерні як загальні ознаки об'єкта цивільно-правового регулювання (оборотоздатність, характеристики як нерухомого, подільного

чи неподільного майна, можливість використання плодів та доходів, тобто все те, що виробляється, добувається, одержується з неї), а також певні особливості (обов'язкове просторове визначення та обмеження).

Землю як об'єкт права власності можливо розглядати тільки з моменту її державної реєстрації в земельному кадастрі та державної реєстрації прав на неї в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Така реєстрація є значущою з юридичної точки зору, так як фактично здійснюється публічне визнання державою прав щодо певного об'єкту нерухомості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаврилюк М. І. Цивільно-правовий захист права власності на земельні ділянки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Гаврилюк Михайло Іванович; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2013. – 21 с.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

УДК 34. 343.845

Мартінова Анна Юріївна

Науковий керівник – доцент кафедри галузевого права Іванищук А.А.

ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАМІНИ ПОКАРАННЯ ОСОБАМ, ЩО БУЛИ ЗАСУДЖЕНІ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У зв'язку з скасуванням смертної кари в Україні та більшої частини країн світу дослідження питання щодо правового регулювання заміни покарання особам, засуджених до виняткової міри покарання на довічне позбавлення волі втратило свою актуальність для теорії та практики українського кримінального права, кримінального процесу та кримінально-виконавчого права.

Проте, з моменту скасування в Україні такого виду кримінального покарання як смертна кара, виникло питання правового регулювання заміни покарання особам, засуджених до виняткової міри покарання на довічне позбавлення волі.

Ми погоджуємося з думкою тих науковців, які вважають що така заміна повинна здійснюватися на основі принципів «de lege lato» та «lex retro non

agit». Слід зазначити, що ще з часів існування правових норм Давнього Риму існували зазначені правові принципи, які визначали, що «з точки зору чинного закону закон зворотної дії не має» [1]. Перший принцип означає реальність нормативної дії права, визнання його норм як юридичних суб'єктами міжнародного права, другий принцип закріплює положення, щодо того, що «закон не діє у зворотному напрямку».

На сьогоднішній момент дані принципи зазначено в наступних міжнародно-правових актах:

1. «Ніхто не може бути засуджений на підставі скоєння будь-якого діяння або за бездіяльність, які на час їх скоєння не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом» (ч. 2 статті 11 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 р.) [2].

2. «Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення» (ч. 1 статті 7 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.) [3].

3. «Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні будь-якого кримінального злочину внаслідок якоїсь дії чи упущення, яке згідно з діючим на момент їх вчинення внутрішньодержавним законодавством або міжнародним правом не становило кримінального злочину» (ч. 1 статті 15 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р.) [4].

Крім зазначених міжнародних нормативно-правових актів, дані принципи закріплені в ст. 28 Віденської конвенції про право міжнародних договорів; ст. 65 і 70 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни; ст. 9 Американської конвенції про права людини; ст. 75 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів; ст. 7 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру; ст. 7 Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права і основні свободи людини; ст.7 Африканської хартії прав людини і народів.

В окремих випадках міжнародно-правові та національні акти передбачають застосування до вчиненого злочину закону, який було прийнято пізніше:

1. «Якщо після вчинення злочину законом встановлюється більш легке покарання, дія цього закону поширюється на даного злочинця» (ч. 1 статті 15 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права) [4].

2. «Якщо після вчинення злочину були здійснені зміни в законодавстві, що передбачають більш м'які заходи покарання, вони повинні поширюватися і на правопорушника, що вчинив даний злочин» (пн. 2

Резолюції 1984/50 Економічної і Соціальної Ради ООН від 25 травня 1984 року «Заходи, що гарантують захист прав тих, хто засуджений до страти» [5].

3. Якщо після вчинення злочину законом встановлюється більш легке покарання чи відповідальність за нього усувається, застосовується новий закон (ст. 7 Конвенції СНД про права та основні свободи людини від 26.05.1995).

4. Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ч.1 ст. 58 Конституції України) [6].

5. Злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння (ч.2 ст. 4 КК України) [7].

Стаття 152 Конституції України встановлює наступне положення «закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність» [6]. Отже, прийняте Конституційним Судом України рішення № 11-рп/99 від 29.12.1999р. визнає неконституційними положення статей КК України, щодо присудження та виконання смертної кари.

Отже, проблема скасування смертної кари в Україні багато в чому ускладнювалося тим, що протягом тривалого часу в нашій державі не було встановлено ефективного правового механізму заміни цієї міри покарання на довічне позбавлення волі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яковець І. Чи має зворотно дію закон щодо засуджених до смертної кари? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrprison.org.ua/expert/1244038568>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043
5. Резолюція 1984/50 Економічної і Соціальної Ради ООН від 25 травня 1984 року «Заходи, що гарантують захист прав тих, хто засуджений до страти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_226
6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/paran4178#n4178>

7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/stru#Stru>

УДК342.718 (477)

Палаш Наталія Миколаївна
Науковий керівник – доцент кафедри історії та теорії
національного і міжнародного права Зубенко В.В.

ПРОБЛЕМА ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Сьогодні в умовах зовнішньої загрози та здійснення ООС на Сході України питання подвійного громадянства для України є надзвичайно актуальним. Відповідно до Загальної декларації прав людини - право на громадянство є одним із основних прав людини. Громадянство безпосередньо встановлює зв'язок особи-громадянина з державою, встановлює комплекс їх взаємних прав і обов'язків. Постійна зміна законодавства України про громадянство свідчить про невизначеність політики нашої держави з цього питання. Незважаючи на складність проблеми, українська юридична наука, на жаль, не приділила їй належної уваги. Саме тому вона не втрачає своєї актуальності та потребує детального аналізу й на сьогодні. Теоретичні аспекти проблеми подвійного громадянства вивчали у різні часи у своїх дисертаційних роботах такі дослідники як Р.Б. Бедрій, П.О. Великоречанін, О.В. Журавка, К.Л. Шкумбатюк, М.І. Суржинський, Я.В. Подим та інші.

Подвійне громадянство (біпатритизм) є таким правовим статусом особи, за яким вона одночасно має громадянство двох або більше країн. Українським законодавством передбачено лише громадянство України, правила та підстави його набуття та втрати. Подвійне громадянство не передбачено ні Конституцією України, ні її законами, тому для громадян України воно є незаконним [1, с.3].

У міжнародному праві поняття подвійного громадянства розглядається в якості більш широкого поняття множинного громадянства, а саме як одночасної належності особи до громадянства двох або більше держав [2, с.1].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про громадянство України» у разі, якщо громадянин України набув громадянства іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України [3, с.1].

Погляди вчених і політиків щодо подвійного громадянства радикально відрізняються. Противники стверджують, що подвійне громадянство загрожує національній безпеці держави, оскільки велика частина населення окремих регіонів України може стати громадянами іноземних держав. Прихильники подвійного громадянства обґрунтовують позитивний вплив цього інституту тим, що він дасть можливість об'єднати українців

усього світу, сприятиме євроінтеграції України, поліпшить правовий і соціальний захист громадян України за кордоном [4,с.300]. Ми вирішили провести власне дослідження щодо визначення поглядів оточуючих нас громадян. За проведенням нами соціальним опитуванням невеликої групи осіб різного віку, було поставлене питання: «Чи загрожує подвійне громадянство національній безпеці України?». Серед 36 опитаних, 19 – відповіли: «Ні, не загрожує», 9 – «Важко відповісти на поставлене питання», та лише 8 – відповіли: «Так, загрожує». Отже, прихильників подвійного громадянства виявилось більше.

Проблема подвійного громадянства на сьогодні набула особливої гостроти: з кожним днем збільшується кількість осіб, які отримують громадянство іноземних держав. Подвійне громадянство – результат колізії законів про громадянство різних держав. В одних випадках це зіткнення принципів «права землі» (особа здобуває громадянство тієї держави, де народилася) і «права крові» (особа набуває громадянство своїх батьків, незалежно від місця народження), наприклад (Чилі-Україна, Бразилія-Великобританія) [4, с.299].

Сучасне міжнародне право не знає єдиної, загальновизнаної регламентації питань, пов'язаних з подвійним громадянством. Більшість держав негативно ставляться до подвійного громадянства: 74 держави забороняють його з певними винятками, 59 – дозволяють з певними заборонами, ще близько 60 держав повністю забороняють подвійне громадянство.

В Україні подвійне громадянство є особливо актуальним в таких регіонах, як Закарпаття, Буковина. В законодавстві Румунії зазначається, що етнічні румуни, які були позбавлені громадянства до 22 грудня 1989 року з незалежних від них причин, мають право на повернення румунського громадянства. Таким чином жителі Буковини, предки яких мали громадянство Румунії до 28 червня 1940 року, мають право на отримання румунського громадянства. За різними підрахунками на Буковині приблизно 40 тисяч наших співвітчизників можуть бути одночасно і громадянами Румунії.

З 1 січня 2011 року парламент Угорщини прийняв закон, який спрощує процес отримання угорського громадянства. Завдяки цьому громадянам України та інших країн буде простіше отримати паспорт громадянина Угорщини. Якщо до цього процедура отримання угорського громадянства становила приблизно 1,5 року, то на сьогодні отримати угорське громадянство можна за 3 місяці. Для отримання угорського громадянства необхідно надати документи, що підтверджують угорське походження або ж громадянство Угорщини ваших найближчих родичів. Достатньо, щоб хтось з найближчих родичів народився на території Закарпаття до 1920 року або у воєнний період (1938 – 1945). Умови для отримання громадянства мінімальні – угорське походження, базове знання мови і несудимість. Необхідним є складення присяги, в якій людина визнає Угорську Республіку своєю

батьківщиною та присягає її захищати. Прийняття громадянами України угорського громадянства може стати каталізатором для крайніх правих сил і спонукати їх до антиугорських акцій [5, с.26].

З 15 серпня 2012 року у Польщі легалізовано подвійне громадянство. Президент Польщі може надавати польське громадянство усім іноземцям, незалежно від того, чи вони жили та як довго жили у Польщі.

Громадяни України, обираючи іноземне громадянство, роблять це дуже часто не з патріотичних міркувань, а з економічних. Адже громадянство таких країн, як Угорщина, Румунія та інших членів ЄС дає для них багато переваг [6, с.132]. Наприклад, легальне працевлаштування або навчання в Європейському Союзі. На уникнення випадків подвійного громадянства спрямовані двосторонні угоди України з питань громадянства, укладені з Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Республікою Таджикистан, Киргизькою Республікою та Грузією. Ці угоди передбачають набуття нового громадянства з одночасним припиненням попереднього громадянства.

Отже, питання подвійного громадянства є неоднозначним і саме тому потребує подальшого докладного розгляду аргументів противників і прихильників подвійного громадянства. Держава повинна підвищувати рівень життя свого населення, створювати комфортні умови для того, щоби громадяни пишалися і цінували громадянство своєї держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.//Вісник Верховної Ради України, 1996.
2. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року Стаття 2.//Офіційний вісник України.
3. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 зі змінами та доповненнями // ВВР України №13. – 2001.
4. Коломієць О.А. Інститут подвійного громадянства у міжнародному праві: проблеми і перспективи/ О.А Коломієць// Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип.1(24). – С. 296–301.
5. Мартин В. «Присягаю на вірність Угорщині...»// «Дзеркало Тижня» / В.Мартин. – №17, 13 травня 2011 року. – С.25-27.
6. Тарасюк Г. Проблема реалізації принципу єдиного громадянства в Україні / Г.Тарасюк // Економіка, фінанси, право. – №8. – 2009.

УДК 342.4 : 94(520)“1946”

Савицький Вадим Володимирович

Науковий керівник – старший викладач кафедри історії та теорії національного і міжнародного права Томіліна Ю.Є.

ОСОБЛИВОСТІ ЯПОНСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЇ 1946 РОКУ

Конституція як основний закон держави визначає подальший розвиток країни, на території якої вона діє. Саме конституція регулює діяльність

органів державної влади, а також їх взаємодію між собою. Завдяки чому дії органів влади чітко спрямовані на стабільне функціонування механізму держави, тобто на те, без чого розвиток країни фактично неможливий.

У другій половині XIX століття Імператор Мейдзі поклав початок нової доби в історії японської держави. Подолавши владу феодалів, які тримали Японію роздробленою з метою розподілу сфер впливу, новий Імператор закріпив свої позиції в державному управлінні й проголосив себе єдиним правителем. Для остаточного закріплення своєї влади, Мейдзі скористався досвідом європейських країн і видав першу Конституцію Японії в 1889 році [3, с. 221–224]. Конституція доби Мейдзі закріплювала основні права, свободи та обов'язки громадян, проголошувала постійність влади Імператора, священність його сім'ї, а також велику роль самого голови держави в житті імперії. Особливо чітко це зазначається в розділах про органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Японська Імперія стала абсолютною монархією на чолі з богоподібним Імператором. У свою чергу це означало, що голова японської держави контролював і регулював усі гілки влади, і до того ж виступав її уособленням [1].

Протягом сімдесяти п'яти років Конституція Японії не зазнавала жодних змін. Першим кроком до змін стало підписання акту капітуляції Імператором Хірохіто 2 вересня 1945 року внаслідок поразки в Другій світовій війні. Після підписання акту капітуляції на території Японії було встановлено окупаційний режим, а минула імперія стала одним великим плацдармом для збройних сил Сполучених Штатів Америки. Методом керування окупованою Японією була обрана «система непрямого управління». Поряд з існуванням національного уряду, основна політична діяльність велася Верховним головнокомандуючим союзницькими військами Генералом Макартуром, і, відповідно, урядом Сполучених Штатів Америки. Кінцева мета окупації США – змінити Японію на мирну націю. Залишаючи осторонь ненависть та упередження військового часу, окупаційна адміністрація прагнула змінити Японію та її населення з метою створення «демократичних та представницьких організацій», які б поважали індивідуальні свободи та основні права людини і громадянина. Задля врегулювання питання про зміну державного та конституційного ладу окупованої країни була видана нова Конституція Японії 1946 року. Створена на зразок американської, Конституція була затверджена переважною більшістю на референдумі самими японцями, що свідчить про їх визнання нового основного закону держави. Конституція Японії закріпила значну кількість змін, які мали демократичний характер [5, с. 306].

З поразкою Японії в другій світовій війні, серед громадян виникли сумніви щодо священного походження самого Імператора. Протягом століть із точки зору японців Імператор вважався намісником Бога на землі й носієм ідей синтоїзму. Тобто Імператор як монарх впливав не тільки на політичне, але й духовне життя Японської імперії. Відмова від священного походження

Імператора символізувала остаточний перехід до демократичних перетворень.

Віднині Імператор не мав значного впливу і виступав лише символом «єдності нації». Голова держави отримав чітко визначені й обмежені самою Конституцією, а також, певною мірою, органами державної влади повноваження. До прийняття Конституції 1946 року, усі державні органи Японії були підзвітні саме Імператору, адже тільки він тримав у своїх руках всю повноту влади. З прийняттям нового основного закону Імператор позбавився вирішального впливу на всі гілки влади. Відтепер законодавча влада належить Парламенту, виконавча – Кабінету, а судова влада була надана Верховному Суду.

Двопалатний парламент (палата радників, палата представників) формувався шляхом прямих виборів громадян Японії. Діяльність парламенту розкривається через прийняття законів, вирішення кваліфікаційних питань, характерних для кожної палати, а також формування уряду. Обидві палати могли видавати резолюцію про висунення свого кандидата на посаду Прем'єр – міністра. У разі прийняття двома палатами різних резолюцій, перевагу має резолюція, прийнята палатою представників. Подібну ситуацію ми бачимо в процесі прийняття державного бюджету. Пріоритетним варіантом буде бюджет, наданий палатою представників. Для прийняття законопроекту необхідно ухвалення його двома палатами. Відхилення законопроекту палатою радників може бути подолане двома третинами голосів від складу палати представників. Ці факти свідчать про перевагу, що має палата представників у здійсненні законодавчої функції. У свою чергу палата радників, на відміну від палати представників, не може бути розпущена за жодних обставин і наділена правом відхиленого вето. Таким чином Конституція Японії вирівнює обидві палати в здійсненні законодавчої влади.

Як було зазначено раніше, Парламент висуває кандидатуру прем'єр – міністра, якого затверджує Імператор. Однак не дивлячись на це, голова уряду звітує перед Парламентом. Кабінет формується прем'єром за умови, що більшість міністрів обов'язково є парламентаріями. Це свідчить про значний вплив законодавчої влади на виконавчу. Така взаємодія вищих органів влади забезпечує функціонування механізму держави, який діє в інтересах суспільства і держави загалом, що характерно для демократичної моделі політичної системи.

Голова Верховного суду також призначається Імператором, однак за поданням Кабінету. Усі інші судді призначаються Кабінетом. Самі суди визнані незалежною гілкою влади. Особливість роботи судової влади характеризувалася подібністю до американської традиції, у якій Верховний Суд установлював правила процедури ведення справ у суді для всіх учасників процесу.

Особливе місце в Конституції Японії посіла норма, що оголошувала масову демілітаризацію японської армії. Конституція задекларувала відмову на «вічні часи» від війни, а також «... від погрози застосування збройної сили

як засобу вирішення міжнародних суперечок». Відмова такого роду радикальним, але найдемократичнішим кроком для розбудови нової держави, яка має намір утримуватися від подальших збройних конфліктів у світі [2].

Отже, японська Конституція 1946 року спрямовувала подальший розвиток у демократичний вектор. Серед органів державної влади була врегульована нова форма взаємовідносин, завдяки якій в країні реалізується народовладдя. Для самих японців поява нової Конституції ознаменувало початок реальних змін в державі, які спричинили подальші успіхи Японії у створенні однієї з найрозвиненіших країн світу на сьогоднішні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція Великої Японської Імперії [електронний ресурс]. – режим доступу до НПА: <http://www.ndl.go.jp/constitution/etc/j02.html>.
2. Конституція Японії [електронний ресурс]. – режим доступу до НПА: http://www.houko.com/00/FS_ON.HTM.
3. Рубель В.А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. — К.: «Аквілон-Прес», 1997. — 256 с.
4. Толстих Т.В. Всесвітня історія: історія Японії: (Новий та Новітній час): навчальний посібник / Т. В. Толстих; Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара (Дніпропетровськ). - Дніпропетровськ: Видавництво ДНУ, 2011. - 132 с.
5. Штевіна А. Демократизація влади і громадянського суспільства після воєнної Японії у концепціях зарубіжних науковців / А. Штевіна // Мовні і концептуальні картини світу. - 2013. - Вип. 45. - С. 305-310. [електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_45_56.

Садонова Анастасія Русланівна
Науковий керівник – доцент кафедри адміністративного і господарського права та правоохоронної діяльності Волкович О.Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА СУБ'ЄКТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Політика держави в інвестиційній сфері для суб'єктів господарювання державного сектору охоплює два важливі напрями, а саме політику у сфері державних інвестицій та політику щодо залучення приватного капіталу суб'єктами господарювання державного сектору. Головною метою державного регулювання інвестиційної діяльності для суб'єктів господарювання державного сектора є створення умов для підвищення інвестиційної активності визначених суб'єктів з урахуванням принципів ринкової економіки. Створення сприятливого інвестиційного клімату та нормальних умов кредитування в країні пов'язане з чітким правовим регулюванням інвестиційних процесів. Серед основних актів варто зазначити

Закон України «Про інвестиційну діяльність», Декрет Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування».

Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України (акціонерний капітал нерезидентів) на 1 жовтня 2017 року становив 39,719 млрд.дол., що на 5,9% більше від показника на початку року. Про це повідомляє Державна служба статистики. Найвагоміші обсяги надходження прямих інвестицій були спрямовані до підприємств промисловості – 464,4 млн.дол., установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність – 248,8 млн.дол.

Предметом дослідження окресленої теми займалися певним чином науковці, зокрема: Д. Дерев'янку, О. Волкович, М. Кагаловський, С. Лазарева, А. Костров, Р. Костяєв, М. Желена, В. Пономаренко та інших. Однак це питання є актуальним і потребує постійної уваги науковців.

Метою цієї роботи є визначення особливостей правового становища суб'єктів інвестиційної діяльності.

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» дає чітке визначення поняттю «інвестиційна діяльність» - сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Вона здійснюється на основі:

- інвестування, яке здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, а також громадськими та релігійними організаціями;
- державного інвестування, яке здійснюється органами влади та управління України, а також державними підприємствами та організаціями;
- іноземного інвестування, яке здійснюється іноземними державами, юридичними та фізичними особами;
- спільного інвестування, яке здійснюється громадянами та юридичними особами України та інших держав.

Також, буде доречним розглянути, що таке об'єкт та суб'єкт інвестиційної діяльності.

Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, у тому числі основні фонди й оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Забороняється інвестування в об'єкти, створення й використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, екологічних, архітектурних та інших норм, установлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом.

Суб'єктами (інвесторами і учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави.

Інвестори – це суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних

цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців [1, ч.2 ст.5].

Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора.

Аналізуючи наведене визначення поняття «інвестор», стає можливим дійти висновку, що набуття якості інвестора для особи пов'язане з прийняттям останньою рішення про інвестування. Вчинення ж відповідних дій суб'єктом фактично, згідно з чинним законодавством, не є вирішальним для визнання його інвестором. Через неоднозначність законодавчого підходу до розуміння даної категорії в науці сформувалися дві протилежні точки зору стосовно моменту набуття особою правового статусу інвестора [9, с.170].

Так, наприклад, Стойка В.М. вважає, що доцільним є застосування законодавчої дефініції для позначення потенційних інвесторів, які, зрозуміло, можуть і не стати реальними учасниками інвестиційної діяльності в частині випадків [4, с. 3–4]. Проте існує й протилежна точка зору.

На думку Халіфної Р.О. «ми знаходимося тільки у сфері дійсності, в області реалізації права». Тому в цьому випадку нас повинні цікавити не всі потенційні можливості осіб, що беруть участь у правовідносинах, а їх особливі властивості та якості [3, с.115]. Подібну позицію підтримує й Полатай В.Ю., зазначаючи, що «ми повинні відкинути потенційні можливості», так як вони реалізуються тільки при виконанні особою певних умов, однією з яких може бути вимога трансформуватися в іншу особу» [5, с.213].

Первомайський О. з цього приводу вважає, що з юридичної точки зору надання особі статусу інвестора повинно мати своїм результатом настання певних юридичних наслідків такого визнання, під якими розуміється виникнення в особи суб'єктивних прав, обов'язків чи потенційних юридичних «здатностей» до участі в тих чи інших групах правовідносин [6, с.22].

За тлумачним словником, суб'єкт – особа чи організація як носій певних прав та обов'язків [8, с.1408].

Основна властивість суб'єкта інвестиційного права – юридична здатність до самостійних правових дій, включаючи право укладати інвестиційні договори, нести відповідальність за свої вчинки. Оскільки юридичні та фізичні особи перебувають під владою та юрисдикцією держави, то і їх статус визначається органами держави.

Суб'єкти інвестиційної діяльності зобов'язані:

- додержувати державних норм і стандартів, порядок встановлення яких визначається законодавством України;
- виконувати вимоги державних органів і посадових осіб, що пред'являються в межах їх компетенції;

- подавати в установленому порядку бухгалтерську і статистичну звітність;
- не допускати недобросовісної конкуренції і виконувати вимоги законодавства про захист економічної конкуренції;
- сплачувати податки, збори (обов'язкові платежі).

Отже, ми узагальнили поняття суб'єктів інвестиційної діяльності, розглянули властивості суб'єктів інвестиційної діяльності, а також їх правове становище та діяльність. З усього вищевикладеного можна зробити наступні висновки: суб'єкт інвестиційного права – це особа, яка здійснює інвестиційну діяльність і є носієм певного обсягу прав і обов'язків, правоздатність та дієздатність якої визначається на основі норм інвестиційного законодавства, яке має юридичну здатність здійснювати права і виконувати юридичні обов'язки в певних сферах інвестування в об'єкти, дозволені чинним законодавством.

Однак будь-який суб'єкт інвестиційного права виступає як носій установлених нормами інвестиційного права. Отже, з поняттям суб'єкта права пов'язана характеристика її правосуб'єктності. Інвестиційна правосуб'єктність як особлива юридична властивість є якісною мірою характеристики суб'єкта. Інакше кажучи, правосуб'єктність втілюється в сукупності прав та обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України « Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 №1560-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 2017. – ст. 2, 4, 5.
2. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / [Т. В. Майорова]; – К.: Центр учбової літератури, 2009 – 12 с.
3. Гуцин В. В., Овчинников А. А. Інвестиційне право. М., – М.: ЭСКМО, 2006. – 685 с.
4. Стойка В.М. Захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності: автореф. – Донецьк, 2003. – 19 с.
5. Халифная Р.О. Общее учение о правоотношении / Халифная Р.О. – М. : Юр. л-ра, 1974. – 348 с.
6. Первомайський О. Поняття та види суб'єктів інвестиційних відносин / Первомайський О. // Юридичний радник. – 2008. – №6. – С. 21–29.
7. Дерев'янка, Б.В. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності : навч. посібник / Б.В. Дерев'янка; МВС України, Донецький юридичний інститут. — Донецьк: Видавничий дім «Кальміус», 2012. — 204 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/ Уклад. і голов.ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. - 1728 с.
9. Молчанова М.Є. Проблемні питання визначення особи інвестора у корпоративній формі інвестиційної діяльності/ Молчанова М.Є.// Харків.: « Право». –2011. – В. №16. – с.170.

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Формування сталої демократичної правової держави неможливе без виконання нею зобов'язання перед світовою спільнотою щодо забезпечення прав і свобод людини в межах її кордонів. Тому не випадковим є факт ратифікації Україною 1950 року Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод з визнанням юрисдикції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) на всій території держави. Згідно з ст. 46 цієї міжнародної угоди, держави-учасниці Конвенції зобов'язуються виконувати остаточні рішення ЄСПЛ в будь-яких справах, у яких вони є сторонами [1].

Рішення Європейського Суду з прав людини становлять важливу правову практику, яка використовується для заповнення прогалин національного законодавства та удосконалення національних засобів захисту прав людини. З цього приводу О.В. Константий зазначає, що практику Європейського суду можна вважати офіційною формою інтерпретації основних (невідчужуваних) прав кожної людини, закріплених і гарантованих Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, яка є частиною національного законодавства, та у зв'язку з цим – джерелом законодавчого правового регулювання й правозастосування в Україні [2, с. 34]. Ми погоджуємося з думкою автора, оскільки виходячи з норм вищезазначеної Конвенції виходить, що Україна зобов'язується виконувати рішення суду саме у правозастосовній практиці у будь-яких справах. Що ж стосується висловлення автора стосовно Конвенції як джерела законодавчого правового регулювання, то її ратифікація Верховною Радою України визначила її місце серед законодавчих джерел нашої держави.

Виконання рішення ЄСПЛ має особливий механізм реалізації. Він здійснюється відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3]. На відміну від національних судів, ЄСПЛ не видає виконавчих листів, тому особа, права якої було порушено, не повинна самотійно пред'являти рішення до виконання. Держава зобов'язана сама виконати рішення ЄСПЛ на користь особи.

Національне та міжнародне законодавство передбачає два види заходів, які вживаються державою – індивідуального та загального характеру. Зокрема, під виконанням рішень ЄСПЛ у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» розуміється виплата відшкодування, а також вжиття державою додаткових заходів індивідуального характеру, спрямованих на усунення конкретного

порушення, визначеного в рішенні Європейського суду, та заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстави для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України у майбутньому [3].

У свою чергу, Рекомендація № R (2000) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини визначає, що заходами індивідуального характеру є заходи, які вживаються державою з метою припинення встановленого Судом порушення та відновлення правового становища заявника настільки, наскільки це можливо, до того ж стану, в якому воно перебувало до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*). При цьому компетентні органи держави-відповідача самі вирішують, які заходи, зважаючи на наявні в національній правовій системі засоби, є найбільш відповідними для досягнення *restitutio in integrum* [5].

Зауважимо, що досить часто у своїй діяльності органи прокуратури мають виконувати заходи загального характеру, спрямовані, як нами вже зазначалося вище, на усунення підстави для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України у майбутньому. Для цього органами прокуратури приймаються до уваги пропозиції, які містяться у рішеннях ЄСПЛ з метою дотримання законності, прав та свобод людини державними органами та органами місцевого самоврядування.

Наприклад, однією з функцій, яка покладається на прокуратуру, відповідно до п. 3 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» є нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство [4]. Її здійснення є запорукою існування ефективного механізму захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина. Однак, враховуючи, що діяльність органів дізнання, досудового слідства та суду тісно пов'язана з обмеженням прав та свобод людини, органи прокуратури повинні користуватися висновками рішень ЄСПЛ з подібних питань. Так, Рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України», заява № 40107/02, від 10 лютого 2011 року [6], «Михайлов та інші проти України», заява № 80643/12 від 11 січня 2018 року стосується надмірної тривалості та умов досудового тримання під вартою [7]. При цьому, ЄСПЛ у прийнятих рішеннях висловлює позицію стосовно відповідності Європейській конвенції з прав людини умов тримання в умовах українського СІЗО.

У зв'язку з вищезазначеним, прокуратура як орган нагляду за законністю, ґрунтуючись на окреслених рішеннях ЄСПЛ, має сприяти усуненню умов, які порушують права та свободи людини під час досудового тримання на загальнодержавному і місцевому рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 4 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. – 17.10. 2015. - № 215.

2. Константий О. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України / О. В. Константий // Вісник Верховного Суду України. – № 1 (137). – 2012. – С. 33–35.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/>
4. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №№ 2–3. – Ст. 12.
5. Рекомендація № R (2000) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon0.rada.gov.ua/>
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» (заява № 40107/02, від 10 лютого 2011 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Міхайлов та інші проти України» (заява № 80643/12 від 11 січня 2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c29

УДК 347.61

Стругинська Анна Дмитрівна

Науковий керівник – доцент кафедри галузевого права Гавловська А.О.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ ЩОДО УТРИМАННЯ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ

Формування в державі необхідних інститутів, які б забезпечували захист сімейних відносин, виступає частиною соціальної політики і є однією з її внутрішніх функцій. Захист прав членів сім'ї, особливо тих, які у силу різних причин (хвороба, каліцтво, інвалідність) не можуть забезпечувати собі нормальний рівень існування, вимагає від держави належного рівня врегулювання аліментних відносин.

У Сімейному праві України аліментні зобов'язання утворюють так званий інститут сімейного утримання, дослідженням якого займаються як цивілісти, так і фахівці галузі сімейного права, зокрема В. Антошкіна, Л. Афанасьєва, С. Вольфсон, А. Гойбарг, В. Звекон, О. Михальнюк, Г. Шершеневич, О. Шершньова та інші.

Аліментні відносини були добре відомі в римському праві, де вони носили назву «аліментарні зобов'язання», тобто виступали обов'язком утримання кровноспоріднених осіб, насамперед батька, матері, а також родичів по висхідній лінії. У шлюбних відносинах багатьох народів утримання одного з подружжя (найчастіше це була жінка) ґрунтувалося на

традиції надання приданого (посагу), що надавався жінці під час весілля, а також на дарунках із боку чоловіка, після смерті якого або під час розлучення подарунки та посаг завжди поверталися дружині [5, с. 285].

З давніх часів і до сьогодні головною умовою виникнення аліментарного зобов'язання виступає відсутність достатніх засобів існування в одного з подружжя і їх наявність в іншого. Розмір такого утримання визначається найчастіше судом. Однак на сьогодні, з поширенням у інші галузі права цивільного інституту договору, можна говорити про те, що зобов'язання утримання одного з подружжя може здійснюватися й на підставі договору. Як визначає О. Михальнюк, на підставі цього факту з'являються два порядки сплати аліментів: примусовий (за рішенням суду) та добровільний (за договором сторін) [3, с. 19].

Значним недоліком у Сімейному кодексі України можна вважати відсутність визначення аліментного договору, що спонукає науковців до пошуку самого визначення з урахуванням усіх ознак, які притаманні цивільно-правовим договорам. Зокрема, у дослідженнях можна зустріти наступне визначення: договір подружжя про надання утримання – це сімейно-правовий договір, за яким одна сторона зобов'язується надавати утримання іншій стороні в розмірі, у спосіб і строки, встановлені у договорі [3, с. 19].

Л.В. Афансьєва відзначає, що суб'єктний склад (сторони) договору ґрунтується на ст. 78 Сімейного кодексу України, відповідно до якої право на укладання аліментного договору прямо передбачене тільки для подружжя. При цьому врегулювання питань щодо колишнього подружжя, а також жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, безпосередньо передбачена можливість укладення договору про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати (ст. 89, ч. 3 ст. 91 СК України). Однак таке положення повною мірою не може захищати права осіб, між якими можуть виникнути аліментарні зобов'язання [2, с. 33]. З метою усунення прогалин у праві, В.К. Антошкіна ще в 2006 році пропонувала внесення змін до ст. 78 Сімейного кодексу України щодо визначення сутності договору подружжя (колишнього подружжя) про надання утримання, зокрема, надавши їм право укласти договір про надання утримання з визначенням строків та розміру виплат аліментів. Авторка також визначала форму договору – письмову з нотаріальним посвідченням [1, с. 7]. На жаль, ця слухна пропозиція і досі жодним чином не реалізована і зміни до Сімейного кодексу України так досі внесені і не були.

Ознаками договору подружжя на утримання слід вважати наступні: безвідплатність (одержувач аліментів не має зустрічного зобов'язання щодо платника аліментів); односторонність (одна сторона зобов'язана сплачувати аліменти, а інша має право вимагати їх виплату); консенсуальність (договір вважається укладеним з моменту досягнення згоди у встановленій законом формі) [4, с. 121].

Договір подружжя на утримання за своїм змістом може визначати умови, форму, розмір, строки та порядок здійснення утримання. Він також може передбачати й умови припинення утримання, наприклад, у разі зміни обставин. Відповідно до ст. 78 Сімейного кодексу України такий договір укладається в письмовій формі й підлягає нотаріальному посвідченню.

Отже, договір подружжя на утримання виступає прогресивною формою захисту прав осіб, які знаходяться (або знаходилися) в сімейних відносинах, але за певних умов не можуть забезпечувати самостійно своє існування на належному рівні. Недоліками правового регулювання цього питання виступає відсутність правових норм, які б обґрунтовували порядок, підстави, форму та умови укладання такого договору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антошкіна В.К. Договірне врегулювання відносин подружжя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / В.К. Антошкіна. – Х., 2006. – 21 с.
2. Афанасьєва Л.В. Аліментні правовідносини в Україні: монографія / Л.В. Афанасьєва. – Луганськ, 2007. – 210 с.
3. Михальнюк О. Договір подружжя про надання утримання / Оксана Михальнюк // Юридична Україна. – 2015. - № 2. – С. 19-25.
4. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник / З.В. Ромовська. - К.: Правова єдність, 2009. – 410 с.
5. Шершньова О.А. Генезис інституту сімейного утримання / О.А. Шершньова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Вип. 111. – С. 285-289.

УДК 342.82

Тадевоян Артур Гагікович
Науковий керівник – завідувач кафедри історії та теорії
національного і міжнародного права Задорожня Н. О.

ВИБОРИ ЯК ФОРМА БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Демократизація політичного процесу в Україні, а також міжнародні зобов'язання України щодо здійснення децентралізації публічної влади зумовлюють необхідність розроблення та застосування ефективного механізму реалізації конституційних процедур, в тому числі й процедуру виборів у державні органи різних рівнів.

Стаття 1 Конституції України визначає Україну як суверенну й незалежну, демократичну, соціальну, правову державу [4]. Визнання народу верховним носієм державної влади є вираженням народного суверенітету. Адже саме народний суверенітет є основним принципом демократичної організації й діяльності держави та її відповідальності перед суспільством.

Проте через недосконалість законодавчої бази та відсутність необхідної політичної волі залишається незбалансованість у формуванні та діяльності гілок влади, що потребує обов'язкового вирішення

Дослідженням процедури виборів як форми безпосередньої демократії займалися такі вчені як: М.О.Баймуратов, О.В.Батанов, Р.К.Давидов, І.О.Кресіна, О.В.Лавринович, С.Г.Рябов, М.І.Ставніччук, Ю.М.Тодика, Ю.Р.Шведа та інші. Однак стрімкий розвиток суспільства та євроінтеграційні процеси в Україні актуалізують дослідження нових та вдосконалення існуючих форм реалізації конституційних процедур здійснення безпосередньої демократії загалом та виборів зокрема.

Конституційне закріплення ідеї народного суверенітету передбачає механізми її реалізації, які охоплюються поняттями безпосередньої демократії та представницької демократії. Ми погоджуємося із В.Ф. Погорілко, який зазначає, що пряме народовладдя, як і будь-яка влада, здійснюється в певних формах, які становлять, як правило, способи волевиявлення народу з метою здійснення суспільних функцій, що мають правові наслідки [5, с. 29]. У своїх дослідженнях О. О. Галус визначає, що форми безпосередньої демократії є способами безпосереднього волевиявлення народу (або його частини) та мають імперативний і легітимний характер, з метою вирішення питань, що становлять суспільний інтерес [2, с. 55]. Основними формами безпосередньої демократії є вибори та референдум.

Вибори - це форма безпосередньої демократії, народного волевиявлення, у процесі яких шляхом голосування формуються державні органи та органи місцевого самоврядування, а також заповнюються вакантні виборні посади, зокрема, пост глави держави [3, с. 74].

В Україні шляхом виборів формуються такі інститути державної влади як: Верховна Рада України, Президент України, інститути влади Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування – Верховна Рада Автономної Республіки Крим та місцеві ради.

Парламентські вибори врегульовані положеннями Закону «Про вибори народних депутатів України» [6]. За період незалежності в Україні змінювалися виборчі системи - система засобів і методів організації і проведення виборів – від мажоритарної до змішаної. На сьогодні в Україні у процесі виборів до Верховної Ради України застосовується змішана виборча система, яка передбачає поєднання мажоритарної виборчої системи з голосуванням в одномандатних округах (225 мандатів) із пропорційною виборчою системою з голосуванням у єдиному загальнодержавному окрузі за жорсткі (закриті) виборчі списки (225 мандатів).

Проте така система на думку багатьох експертів створює чимало передумов для зловживання зі сторони депутатів та фактичної відірваності народних депутатів України від виборців через неможливість для останніх повністю впливати на персональний склад парламенту. Як варіант реформування виборчої системи можна запропонувати пропорційну систему

з „відкритими” регіональними списками. При цьому відкриті списки можуть бути повністю відкриті, як у Бразилії, Латвії, Фінляндії, або напіввідкриті, як у Нідерландах, Словаччині, Чехії, Швеції.

Упровадження вказаної системи посилить пропорційну компоненту формування парламенту, покращить структуру розподілу влади, підвищить соціальну репрезентативність політичної системи, зміцнить зв'язок між партіями та виборцями, створить підґрунтя для виходу з політичної кризи та стабілізації партійно-електоральної системи України.

Вибори Президента України, як форма безпосереднього народовладдя, є волевиявленням українського народу щодо заміщення поста Президента України шляхом голосування. Порядок виборів Президента регламентується положеннями Закону України «Про вибори Президента України» [7]. Дослідження нормативно-правової бази та практики проведення виборів Президента України вказують на об'єктивну необхідність удосконалення законодавства про вибори глави Української держави.

Зокрема, більшість науковців наголошують на тому, що потребує редагування ч. 3 ст. 103 Конституції України, відповідно до якої одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд. Більш конституційною буде норма Конституції України, яка вказуватиме, що одна й та сама особа може бути обрана Президентом України лише на один строк без права бути обраним повторно [1, с. 59]. Така вимога сприятиме ефективній діяльності глави держави

Інтереси відповідних територіальних громад представляють сільські, селищні, міські ради. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, є районні та обласні ради. Місцеві вибори є однією із важливих форм безпосередньої участі громадян в управлінні місцевими справами та створюють «діалог» між органами місцевого самоврядування і членами територіальних громад. Як зазначає Т. В. Стешенко вони є «пріоритетним способом легітимації цих органів та їх посадовців і водночас формою демократичного контролю за місцевою владою, юридичним віддзеркаленням суспільно-політичної ситуації на місцях» [9].

На практиці проведення виборів досить часто виникають проблеми, пов'язані із виявленням неточностей у списках виборців, які призводять до неможливості реалізації виборцями свого виборчого права. Неправильність написання даних імені, прізвища, по батькові, дати народження, адреси реєстрації тощо у списках виборців фактично виключає можливість реалізації пасивного виборчого права громадян.

Отже, досліджуючи проблеми законодавчого регулювання та практики реалізації виборчого процесу в Україні, можна зробити такі висновки:

- важливим кроком в удосконаленні процедури виборів є кодифікація виборчого законодавства. Прийняття Виборчого кодексу України є передумовою узгодження та уніфікації виборчих процедур, насамперед технічного характеру. Приведення виборчого законодавства у відповідність

до вимог законодавства Європейського Союзу, а також врахування експертних висновків незалежних наглядців також є ефективним засобом удосконалення виборчого процесу в Україні.

Як свідчить практика проведення виборів на різних рівнях у більшості випадків порушення процедури виборів виникають, з одного боку, через необізнаність виборців, а з іншого – некомпетентність членів виборчих комісій. Саме тому є потреба проводити системну інформаційно-роз'яснювальну роботу з підвищення рівня правової культури громадян.

Крім того, ефективним, на нашу думку, стане поступовий перехід до єдиної системи виборчих комісій, частина членів яких працюватимуть на постійній основі та за своїм статусом, правами та обов'язками прирівнюватимуться до державних службовців. Це дозволить частково вирішити завдання деполітизації та підвищення компетентності членів виборчих комісій.

Література:

1. Волощук О. Теоретичні та практичні проблеми організації інституту виборів Президента України / Волощук О. // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2009. – № 1 (15). – С. 53-59.
2. Галус О.О. Поняття та види форм безпосереднього народовладдя в Україні / О.О. Галус // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4 (16). – С. 51–56.
3. Кириченко В.М., Куракін О.М. Порівняльне конституційне право Модульний курс. Навчальний посібник / В.М. Кириченко, О.М. Куракін. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 256 с
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Погорілко В.Ф. Основні засади теорії безпосередньої демократії / В.Ф. Погорілко // Право України. – 2001. – № 8. – С. 26–32.
6. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
7. Про вибори Президента України: Закон України від 05.03.1999 № 474-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14>
8. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
9. Стешенко Т.В. Актуальні проблеми вдосконалення законодавства України про місцеві вибори в інтересах жителів територіальних громад / Т. В. Стешенко // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. – Х., 2011. – № 113. – С. 34–39.

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МИРОВИХ
СУДДІВ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
ЗА СУДОВОЮ РЕФОРМОЮ 1864 Р.**

Судова реформа, проведена на основі затверджених Олександром II 20 листопада 1864 р. Судових статутів, по праву вважається найбільш радикальною, новаторською і технічно досконалою з усіх реформ другої половини XIX ст. А. Ф. Коні писав: “Судебная реформа призвана была нанести ударъ худшему изъ видовъ произвола, произволу судебному, прикрывающемся маской формальной справедливости” [2, с. 3].

Так, знаковими орієнтирами реформи стали доступність правосуддя, гласність, незалежність суду, оперативність. Інакше кажучи, ключова ідея цієї реформи полягала в наступному: кожен, незалежно від свого станового походження, достатку, обійманої посади й рівня освіти: від знатного й багатого дворянина до вчорашнього кріпосного або найманого робітника, повинен отримати можливість швидкого, без зайвих зволікань, але водночас справедливого і на основі права, рішення по своїй справі. Ключовим моментом у реалізації цього нового образу правосуддя стало створення мирової юстиції. Саме мирові судді повинні стати тим інститутом, який принесе доступний, швидкий і справедливий суд для всіх [3, с. 4].

Варто зазначити, що особливості здійснення судової реформи в українських губерніях заздалегідь були зумовлені особливостями самого краю. Так, специфічною рисою впровадження засад мирової юстиції в українських землях як характерної складової нового суду, передбаченого Судовими статутами 1864 року, є своєрідність дореформеної місцевої судової системи, яка всупереч імперським інтересам певною мірою зберегла власну самобутність.

Ще за часів Київської Русі віче або народні збори були органом самоврядування, якому належали досить широкі повноваження щодо регулювання відносин з князівською владою, передусім пов'язаних з призначенням князя на посаду та контролем за його діяльністю, зокрема і у судовій сфері.

17-18 століття стало для України періодом формування республіканської держави з виборними органами, яка передбачала розгалужену, однак досить впорядковану та зрозумілу, систему виборних судових органів - сільських, сотенних, полкових, міських і генерального суду як вищої інстанції.

Отже, бачимо, що основи розподілу влади між різними інституціями притаманні українській державі з давніх часів. Крім того, прийняті в 1710 р. Пакти і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького або Конституція Пилипа Орлика закріплювали основні засади самостійності судової влади в

Україні, зокрема створення незалежної від законодавчої і виконавчої влади судової системи на чолі з генеральним судом.

Кінець 18-19 століття характеризується перебудовою в українських землях судової системи за зразком імперського судоустрою, що супроводжується впровадженням непритаманних їй раніше таких характерних ознак, як становість, формалізм, залежність від адміністрації.

Отже, вищезазначене свідчить про те, що ідеї судової реформи 1864 р., а саме: створення єдиної ефективної судової системи, відділеної від адміністрації та поліції, з усуненням характерних раніше пережитків феодалізму (таких як становість, заплутаність процесуальних вимог, процвітання хабарництва і вседозволеності поліцейських чиновників), які здійснилися, зокрема й за рахунок запровадження інституту мирових суддів, добре відомі українській державі. Цей факт підтверджується і тим, що саме український регіон став одним із перших, де мирові суди були засновані безпосередньо в перші 5 – 7 років від початку здійснення судової реформи, а мирові судді тут мали надзвичайно високий освітній рівень, особливо порівняно з іншими – неукраїнськими губерніями [6, с.10].

Попри зазначений факт, більшість учених, що торкалися зазначеної теми, зупиняються на тому, що головною особливістю введення мирової юстиції в контексті проведення судової реформи в Україні є розбіжності в строках її проведення порівняно з іншими губерніями Російської імперії. Зокрема В.О. Павелко стверджує: “Стосовно українського регіону організаційні особливості інституту мирових суддів виявилися із самого початку здійснення реформи. Є розбіжності у строках введення інституту мирових суддів. Наприклад, тільки в 1867 році мирові суди було введено в Харківській губернії та в частині Катеринославської, у 1869 році – вже на всій території Катеринославської, а також у Полтавській, Таврійській, Херсонській та Чернігівській губерніях, і лише в 1871 році – в Київській, Волинській та Подільській” [5]. А значно повільніше запровадження змін, порівнюючи з іншими регіонами Російської імперії, своєю чергою призвело до того, що судова реформа в українських губерніях відбувалася майже паралельно з введенням у дію законів, які обмежували або скасовували значну частину її прогресивних положень. Так, Положення про земських дільничних начальників 1889 р. як один із результатів контрреформ Олександра III передбачало ліквідацію інституту мирових суддів і часткову передачу їх функцій земським начальникам.

До того ж слід зазначити, що особливості запровадження мирового суду в “західному краї” проявлялися і в тому, що, на відміну від інших губерній Російської імперії, склад мирових суддів на Правобережжі (у Київській, Волинській і Подільській губерніях) не обирався, а призначався міністром юстиції [4, с. 198]. Це було зумовлено тим, що Судові статuti 1864 р. передбачали обрання мирових суддів повітовими земськими зібраннями, які на Правобережжі були запроваджені лише в 1911 р.

Не можна не зазначити й того, що мета проведення судової реформи в Україні сама собою була досить специфічною. Окрім об'єктивної правової мети та вищезазначених ключових ідей реформи, окремої уваги заслуговує твердження Н.М. Колпакова в Записке о судебной реформе в Западном крае вообще и в частности в Киевской губернии, з якого випливає інша сторона призначення реформи: "... судебная реформа по применению къ западному краю должна быть разсматриваема какъ могущественное орудіе обрусѣнія края, или лучше сказать, какъ окончательное объединеніе съ остальной Россією" [1, с. 10].

Отже, проаналізувавши особливості запровадження інституту мирових суддів в українських губерніях, можемо зробити висновок, що проведення судової реформи ще раз підтвердило специфічний статус українських земель у складі Російської імперії. Мировий суд, що без перебільшень став обличчям судової реформи, уособлюючи демократизм і прагнення до справедливості та рівності, виправдав себе лише частково. Неусталення мирового суду на початкових етапах його зародження у вітчизняній судовій системі спричинило неможливість подальшого розвитку цього інституту та його послідовного впровадження у судову систему України як перспективного, реально дієвого та ефективного засобу здійснення правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колмаков Н. М. Записка о судебной реформе в Западном крае вообще и в частности в Киевской губернии [Электронный ресурс] / Н. М. Колмаков - Киев : типография М. П. Фрица, 1872. – 33 с. – Режим доступа: <https://www.prlib.ru/item/333463>
2. Кони А. Ф. Отцы и дети судебной реформы : (К пятидесятилетию Судебных Уставов). 20 ноября 1864-1914 [Электронный ресурс] / А. Ф. Кони. - Москва : Издание Т-ва И. Д. Сытина, 1914. - [4], IV, [4], 296, 22, [1] с. – Режим доступа: <https://www.prlib.ru/item/355880>
3. Мировая юстиция в России: создание, деятельность, историческая миссия / Попова А.Д., Лонская С.В., Горская Н.И. та ін. - М. : Проспект, 2015.– 411 с.
4. Музиченко П. П. Історія держави і права України : навч. пос. / П. П. Музиченко. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2006. – 437 с.
5. Павелко В. О. Судова система на українських землях в складі Російської імперії за судовою реформою 1864 року / В. О. Павелко // Актуальні проблеми політики – Одеса, 2012. – Вип. 46. – С. 439-446.
6. Шигаль Д. А. Мировая юстиция на Лівобережній Україні за судовою реформою 1864 року : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Шигаль Д. А. – Харків, 2005. – 19 с.

ЗАХИСНИК ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН

З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, ухваленого Верховною Радою України 13 квітня 2012 року, кримінальний процес суттєво розширився та ускладнився.

Характеристика захисника, як суб'єкта кримінальних процесуальних відносин, перш за все обумовлює визначення його прав та обов'язків, установлених кримінальним процесуальним законом України. Обґрунтовуючи окреслену тезу зупинимось на деяких порівняльних характеристиках процесуального законодавства.

Так, статтею 45 чинного КПК України передбачено, що захисником може бути лише адвокат [3]. Стаття ж 44 Кримінально-процесуального кодексу України, редакції 1960 року, передбачала, що захисником є особа, яка в порядку, установленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, встановлюючи також, що як захисники допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні та інші фахівці в галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Також, у випадках і в порядку, передбачених Кодексом, як захисники допускаються близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники [2].

Водночас, можна виділити новелу в КПК України 2012 року: захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого в Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (ч. 2 ст. 45 КПК України) [3]. Встановивши таку норму в новій редакції кодексу, питання щодо обмеження законодавцем кола суб'єктів, котрі можуть виступати захисниками підозрюваного, обвинуваченого, засудженого чи виправданого більше не залишається дискусійним та відповідає самій засаді кримінального провадження «забезпечення права на захист».

Варто зазначити, що Конституційний Суд України у своєму рішенні № 13-рп/2000 від 16.11.2000 року скасував та визнав неконституційною положення ч. 1 ст. 44 КПК України 1960 року, згідно з яким як захисники допускались лише особи, які мали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, як положення, що не відповідають Конституції України» [5].

Вступаючи в кримінальне провадження, захисник стає одним із суб'єктів кримінально-процесуальних відносин, при цьому вважається суб'єктом сторони захисту, тому процесуальне становище захисника, ототожнюють становищу його підзахисного. Слід зауважити, що у ст. 42 КПК України, яка містить перелік прав підозрюваного, обвинуваченого, не має жодного відображення або вказівки щодо безпосередньої реалізації таких прав захисником [1, с.111]. Проте, можна дійти неоднозначного висновку, що не відображення цього пункту у ст. 42 – не є прогалиною у законодавстві, а навпаки, встановивши таку зміну, законодавець прямо розширить можливості захисника, які можуть потягнути за собою неправильне розуміння та застосування самими захисниками таких прав, тим самим ускладнить перебіг кримінального провадження тощо.

Щодо процесуального статусу захисника як суб'єкта кримінального провадження, вважаємо, що необхідно виокремити захисника як окрему спеціальну категорію суб'єктів кримінального провадження, виділивши наступні особливості:

- чинним КПК України встановлено, що захищати права підозрюваного та обвинуваченого, має право особа, що отримала, передбаченим законом способом, свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та відомості щодо якої внесено до Єдиного реєстру адвокатів України, і не включають відомості щодо зупинення, припинення такого права. Таким чином, саме адвокат здійснює кваліфіковану правничу допомогу, реалізуючи захисну функцію, та контроль недопущення порушень прав підозрюваного, обвинуваченого, тим самим визначаючи відмінність статусу захисника від інших суб'єктів кримінального провадження;

- захисник наділений системою своєрідних прав та обов'язків, що породжують особливі правовідносини між захисником і підозрюваним, обвинуваченим, між захисником та іншими суб'єктами кримінального провадження.

Так, аналіз статті 46 КПК України, яка встановлює загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні, дає підстави вважати, що від захисника також залежить перебіг кримінального провадження в цілому.

Цікавим також є те, що законодавець встановлює у п.7 ст.46 КПК України обов'язок органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб виконувати законні вимоги захисника. Такий припис закону прямо закріплює позицію захисника як окремого суб'єкта кримінального провадження. Також можна підкреслити, що ч.4 ст.47 КПК України, дає право захисника відмовитися від виконання своїх обов'язків. Хоча законодавець і надає вичерпний перелік таких випадків, але таким чином визначає самостійність як окремого суб'єкта;

- захисник не є суб'єктом владних повноважень. Натомість, керується низкою професійних прав адвоката встановлених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Цей закон є правовою основою

діяльності адвокатів України й значно розширює права та в цілому можливості захисника при здійсненні захисної функції.

Вважаємо за необхідне виділити окреме проблемне питання щодо дії цього закону в контексті реалізації прав адвокатів. Згідно ст.24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокати мають право на письмове звернення (адвокатський запит) до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту. Разом з тим, частиною 3 цієї статті вказано, що відмова в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом, крім випадків відмови в наданні інформації з обмеженим доступом [4]. Тому постають наступні питання щодо відповідальності зазначених осіб в такій нормі й відносно контролю притягнення особи до відповідальності за умисне ухилення від надання інформації на адвокатський запит. На нашу думку, такі питання слід роз'яснювати щонайменше на законодавчому рівні або підзаконними актами.

Також, слід зауважити, що окремою особливістю захисника як суб'єкта кримінального провадження є право укладання договору про надання правничої допомоги. Так, можна виділити в окреме проблемне питання щодо положень таких договорів, оскільки, вже існує типовий зразок договору про надання правничої допомоги, але немає обов'язку щодо його застосування, тобто захисник може на власний розсуд розробляти такий договір виходячи з норм Цивільного кодексу України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що регулюють дані договірні відносини як цивільно-правові.

Таким чином, не зважаючи на низку проблем, про які ми зазначили вище, процесуальне положення захисника значно покращилось. На сьогодні продовжується наукова дискусія щодо визначення функцій адвоката (захисника) в контексті судових реформ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єрохін В.В., Юхно О.О. Процесуальні особливості участі захисника як учасника кримінального провадження // В.В. Єрохін, О.О. Юхно // ПРАВО І БЕЗПЕКА – 2014 – №4 (55) – с.111.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року № 1001-05//Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки: Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - Ст.88.

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. - № 27 - Ст.282.
5. Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника): Офіційний сайт Верховної Ради України України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>.

УДК 65.013

Цхай Рита Олександрівна
Науковий керівник - старший викладач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Чмут А.В.

СУТНІСТЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

На сьогоднішні важливими та актуальними питаннями є розуміння того, як виглядає компанія з точки зору заінтересованих сторін, яку ділову репутацію має. Корпоративна культура організації вирішальною мірою сприяє підвищенню позитивного іміджу, ділової репутації та забезпеченню конкурентоспроможності організації. У зв'язку з цим дослідження питань цієї проблематики стає актуальним як з точки зору теорії, так і практики управління підприємством.

Поняття «організаційна культура» вперше з'явилася в 1970-х і 1980-х роках, а сама концепція незабаром стала однією з найвпливовіших, але найбільш суперечливою в управлінській теорії і практиці. На сьогоднішні в наукових дослідженнях існує дві протилежні точки зору стосовно того чи є поняття «організаційна культура» та «корпоративна культура» тотожні. Більшість учених все-таки ототожнюють ці поняття, і ми підтримуємо цю точку зору.

Корпоративна культура - це міждисциплінарне поняття, яке знаходиться на стику таких областей знань, як менеджмент, організаційна поведінка, соціологія, психологія та культурологія. Уперше поняття культури організації вчені почали використовувати при культурних дослідженнях в антропології, а на сьогоднішній день його активно застосовують в менеджменті і маркетинзі [1].

На думку О.В. Харчишиної вперше поняття «організаційна культура» з'явилося у працях К. Левіна і Х. Уайта у 1936 р. Явища і проблеми, пов'язані з організаційною культурою, досліджували також С. Картрайт і

Б. Зандер у 1953 р. («групове мислення») та К.Арджирис у 1958 році («клімат колективу», «неформальна культура»). А.П.Шіхвердієв вважає, що концепція організаційної культури розроблена в США в 80-х роках ХХ століття, тому що виникла потреба підвищити ефективність праці на підприємствах середнього й великого бізнесу. До визначення організаційної культури існує багато підходів, тому проаналізуємо зарубіжний досвід розуміння цього поняття.

Відомий дослідник організаційної культури Е. Шейн зазначив, що «проблема визначення організаційної культури впливає з того, що сама концепція організації неоднозначна» [2]. Через свій абстрактний характер немає єдиного стандарту з узгодженим визначенням організаційної культури [3]. В. Вербеке та М. Волгерінг [4] виявили 54 визначення організаційної культури. Більшість визначень зосереджуються на спільних цінностях, віруваннях, поведінці, нормам та символам в організаціях. Е. Шейн визначає організаційну культуру як «патерн колективних базових уявлень, набутих групою при вирішенні проблем адаптації до змін зовнішнього середовища і внутрішньої інтеграції, ефективність якого виявляється достатньою для того, щоб вважати його цінним і передавати новим членам групи як правильну систему сприйняття й розгляду названих проблем» [5].

Т. Діал і Е. Кеннеді визначили культуру як згуртованість цінностей, міфів, героїв, і символів, які мають цінність для людей організації. Вони відзначають, що організаційна культура складається з «інтегрованих моделей людської поведінки», які пояснюють унікальність кожної організації. Автори стверджували, що організації з сильною культурою точно повідомляють, як вони бажають, щоб їхні працівники поводитись, і навіть забезпечують інструкціями щодо досягнення основних цілей.

Г. Хофштеде визначив організаційну культуру як колективне програмування розуму, що відрізняє членів однієї організації від інших. Він відзначав, що культура організації підтримується в думках її співробітників та інших зацікавлених осіб, які взаємодіють з організацією, включаючи клієнтів, постачальників, конкурентів, владних структур, преси [6, с 345]. Інші визначення організаційної культури включали такі тлумачення: «схема спільних цінностей та переконань, які допомагають індивідам розуміти організаційні функції і, таким чином, забезпечують норми поведінки в організації» [7, с. 4]; «системи взаємодії індивідів»; і «розвинена спроможність адаптації на рівні групи».

Таким чином, у контексті дослідження корпоративної культури страхових компаній можна сформулювати наступне визначення: корпоративна культура страхової компанії – це система норм і правил поведінки працівників страхової компанії, особливостей їх діяльності, системи відношень та особливих гуманістичних цінностей і традицій, що об'єднує весь колектив і орієнтує на досягнення цілей страхової компанії й визначає шляхи їх досягнення.

Корпоративна культура як система найбільш загальних і стабільних цінностей, принципів та правил поведінки, які сприймаються, сприяє більш ефективній адаптації до зовнішнього середовища, налагодженню стійких та сприятливих зв'язків, а також служить дієвим механізмом інтеграції внутрішніх організаційних процесів. Уміле управління корпоративним культурним потенціалом має всі шанси перетворити його в унікальну конкурентну перевагу, тим самим підсилити конкурентні позиції на ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Gregory, B. T., Harris, S.G., Armenakis, A. A., & Shook, C. L.. Organizational culture and effectiveness: A study of values, attitudes, and organizational outcomes // *Journal of Business Research*. -2009, №62, P. 673-679.
2. Schein, E. H.. *The corporate culture survival guide: Sense and nonsense about culture change*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1999. – 178p.
3. Plakhotnik, M. S., & Rocco, T. S.. What do we know, how much, and why it matters: organizational culture and AHRD research 2004-2009. *Human Resource Development Review*. – 2011. - №10(1), P 74-100.
4. Verbeke, W., Volgering, M., & Hessels, M.. Exploring the conceptual expansion within the field of organizational behavior: Organizational climate and organizational culture. *Journal of Management Studies*. – 1998. -№ 35(3), P 303-329.
5. Шейн Е.Х. Организационная культура и лидерство / Пер. с англ. под ред. В. А. Спивака. — СПб: Питер, 2002. — 336 с.
6. Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M.. *Culture and Organizations: Software of the Mind – Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*, 3rd ed., New York, NY: McGraw Hill, 2010. – 236 p.
7. Deshpande, R., & Webster, Jr. F. E. Organizational culture and marketing: Defining the research agenda. *Journal of Marketing*. – 1989. -№53(1). 3-15.

УДК: 342.56(477)

Шадевський Богдан Олегович

Науковий керівник – старший викладач кафедри історії та теорії національного і міжнародного права Шперун Х. В.

РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Відповідно до статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову [1].

Держава вже протягом тривалого часу займається корекцією судової влади й правосуддя в межах чинного Основного Закону, результатом чого є прийняття Закону України «Про судоустрій України», нового Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України [3].

30 вересня 2016 р., одночасно зі змінами до Конституції України щодо правосуддя, вступив у силу Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який Верховна Рада прийняла 2 червня 2016 р. Судову систему чекають насправді серйозні зміни – фактично всі рівні судів будуть реорганізовані, зміниться порядок призначення суддів, а їх недоторканність буде обмежена. Можна виділити кілька основних новацій, передбачених судовою реформою. Насамперед, це перетворення чотирирівневої судової системи на трирівневу (місцеві/окружні суди – апеляційні суди – новий Верховний Суд). Вищий господарський суд, Вищий адміністративний суд, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ліквідуються, але спеціалізація судочинства залишиться. Так, у складі нового Верховного Суду будуть діяти такі інституції: Велика Палата Верховного Суду; Касаційний адміністративний суд; Касаційний господарський суд; Касаційний кримінальний суд; Касаційний цивільний суд. Формування складу нового Верховного Суду відбуватиметься на конкурсній основі. При цьому, до конкурсу на посаду судді ВС України будуть допускати не лише діючих суддів, а й кандидатів із не менш як 10-річним стажем наукової роботи у сфері права або адвокатської діяльності. З одного боку, це дасть можливість залучити нові обличчя в судову систему і, можливо, змінити негативну практику, яка в ній поширена. З іншого боку, існують побоювання, що призначення на посаду судді без досвіду, цього найвищого судового органу, може негативно позначитися на якості його роботи. Усі районні, міжрайонні, міські суди замінять на окружні суди. Апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах, розглядатимуть цивільні та кримінальні справи. Відповідно до закону, у складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ. Також у рамках реформи створюється Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Ці суди будуть діяти як суди першої інстанції, а їх рішення зможе переглядати тільки Верховний Суд. Перехід до трирівневої судової системи фахівці пояснюють тим, що це давня рекомендація Венеціанської комісії і пов'язана вона з тим, що чотирирівнева система, яка існує в Україні зараз, забирає значно більше часу для остаточного вирішення тієї чи іншої справи. Між цими інстанціями справи можуть гуляти багато років. Відповідно, це порушує розумні терміни розгляду проваджень, а також це доволі дорого як для самої особи, яка судиться, так і для держави, яка змушена утримувати ці чотири рівні судів. Тому такі зміни мають сприяти прискоренню розгляду справ й економії державних ресурсів. Водночас відкритим залишається питання: чи не зависнуть у часі справи, які вже є на розгляді в нинішніх судах, поки відбуватиметься трансформація цієї системи і передача повноважень від одних судів до інших. На формування нового Верховного Суду передбачено півроку від набрання чинності законом. Тобто до кінця березня має бути призначено не менше як 65 суддів (приблизно з двохсот, передбачених законом) [3]. У новому законі про судоустрій зазначається, що як тільки-но починає працювати новий Верховний Суд,

вищі суди разом з попереднім Верховним Судом припиняють свою діяльність і передають усі справи на розгляд уже нового Суду.

Верховний Суд повинен виконувати й контрольну функцію, не втручаючись у розгляд судових справ, проводити перевірки скарг, а також діяльності судів і суддів із питань дотримання законів при здійсненні правосуддя. Для цього в його складі має бути створена й діяти відповідна інспекція [3].

Принциповим нововведенням є зміна порядку призначення й переведення суддів, тоді як раніше їх призначав на посаду спочатку на п'ять років Президент, а потім обирала безстроково Верховна Рада України. Реформою передбачено призначення суддів одразу безстроково. Судді призначатимуться виключно за результатами публічного конкурсу та кваліфікаційного оцінювання. За задумом авторів реформи, це дозволить служителям Феміди не потрапляти в залежність від політичних органів. Також закон підвищує вік кандидата на посаду судді – з 25 до 30 років. При цьому кандидат має бути не старше шістдесяти п'яти років. Він повинен мати вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'яти років. Рішення про звільнення судді тепер прийматиме Вища рада правосуддя, яка утворюється замість Вищої ради юстиції. При Вищій кваліфікаційній комісії суддів України створено Громадську раду доброчесності, яка буде допомагати комісії у встановленні відповідності судді або кандидата на посаду судді критеріям професійної етики. Щоправда, її висновки будуть мати лише рекомендаційний характер. Окрім того, передбачено нову підставу для звільнення судді з посади, якої раніше в законодавстві не було, – якщо суддя не зможе довести легальність походження свого майна, тобто якщо його статки перевищують легальні доходи.

Обмеження суддівської недоторканності – ще один довгоочікуваний момент судової реформи. Однак про повне зняття недоторканності йтиметься лише в тих випадках, коли суддю застали на місці злочину. Раніше без згоди парламенту затримати суддю було неможливо. Судова реформа передбачає лише згоду Вищої ради правосуддя. А це орган неполітичний і працюватиме він постійно, на відміну від Верховної Ради, яка працює сесійно. Нагадаємо, коли виникла необхідність зняти недоторканність з судді М.О.Чауса, депутати були на канікулах. Тобто Вища рада правосуддя зможе розглядати ці питання набагато оперативніше. Більше того, якщо суддю, наприклад, застали на місці вчинення тяжкого чи особливого тяжкого злочину (а отримання хабара з боку судді – це є тяжкий злочин), то в цьому випадку на затримання не потрібно буде якихось додаткових згод. Ще однією важливою складовою судової реформи, яка чи не найбільше стосується безпосередньо громадян, які захищають свої інтереси в судових спорах, є поступове впровадження адвокатської монополії на представництво в судах. Це означає, що адвокати отримали виключне право представляти сторони в суді. Експерт «Реанімаційного пакету реформ» М. Жернаков називає таке нововведення

контroversійним, оскільки воно закріплено не просто в новому законі, а в змінах до Конституції і в разі, якщо це принесе негативні наслідки, скасувати таку норму буде набагато важче. «Стан нашої адвокатури, на жаль, не набагато кращий, ніж стан усієї судової системи. Вона й надалі доволі централізована, також є питання з доброчесністю і мотивацією в багатьох адвокатів. Окрім того, в нас існує виключно одна асоціація – Національна асоціація адвокатів України, яка фактично диктує адвокатам, що їм робити, а що ні. Разом з тим, зменшити негативний вплив таких змін можна, якщо провести реформу адвокатури. По-перше, її треба децентралізувати і надати можливість адвокатам вільно обирати собі асоціації, які б формували відповідні кваліфікаційні органи і видавали відповідну ліцензію, тому що на сьогодні є ризик, що отримання адвокатських ліцензій може перетворитися у бізнес. І по-друге, зазначає експерт, потрібно унормувати систему доступу до правничої професії, в тому числі до професії адвоката [5].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року, від 30.09.2016 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. – №30. – ст. 141.
2. Кривенко В.В. Демократизація судової системи України: проблеми та перспективи: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / В.В. Кривенко. – О., 2006. – 192 с.
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VIII від 2 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – №41–45. – Ст. 545.
4. Зейкан Я. Проблеми судово-правової реформи / Дзеркало тижня. – 2007. – № 25(654). – С. 4.
5. Ставнійчук М. Судова реформа «навиворіт» Дзеркало тижня. – 2015. – № 14.

РОЗДІЛ II. ІСТОРІЯ І ФІЛОСОФІЯ

УДК 94(477) 1940-1950

Берчак Нітіка Ігорович
Науковий керівник – доцент кафедри історії, археології та методики
викладання Батенко Г.В.

УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ: НАЦІОНАЛЬНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ОСОБИСТОГО СКЛАДУ

Стаття присвячена темі боротьби Української Повстанської Армії, що замовчувалася в Радянському Союзі, її документи було захищено в архівах Народного Комісаріату Внутрішніх Справ і Комітету Державної Безпеки Радянського Союзу. Для вивчення боротьби Української Повстанської Армії було створено Український інститут національної пам'яті.

Ключові слова: іноземці, Українська Повстанська Армія, документи, Радянський Союз.

The article is devoted to the struggle of the Ukrainian Insurgent Army that was silenced in the Soviet Union. Its documents were hid in the archives of the People's Commissariat of Home Policy and the State Security Committee of the Soviet Union. To study the struggle of the Ukrainian Insurgent Army, Ukrainian National Memory Institute was created.

Key words: foreigners, Ukrainian Insurgent Army, documents, Soviet Union.

На сьогоднішній день окремої уваги заслуговує дослідження участі іноземців в складі Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії в 1940-1950-х рр. Тому предметом статті можна визначити участь росіян, євреїв, вірменів, узбеків, казахів та туркменів в українському націоналістичному русі 1940-1950-х рр.

Джерельна база статті та розкриття цієї теми було б неможливим без використання наукових праць польських, українських та північноамериканських дослідників: Блюма І., Герхарда Я., Швейгерта Б., Мишака І., Кучерепи М., Іллюшина І., Зашкільняка Л., Крикуна М., Дж. Армстронга, Т. Снайдера. Великий внесок в дослідження українського націоналістичного руху зробив український історик, кандидат історичних наук, директор Інституту національної пам'яті В. В'ятрович [4].

Хронологічні межі статті визначаються 1942-1947 роками. Верхня межа пов'язана з активізацією українського націоналістичного руху та вступу до лав Української Повстанської Армії перших іноземців [1]. Нижня межа пов'язана з переходом Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії в глибоке підпілля. Відповідно географічні межі –

Волинь, Галичина та Закерзоння – українські етнічні території, розташовані на захід від сучасного польсько-українського кордону.

Днем народження Української Повстанської Армії офіційно вважається 14 жовтня 1942 року, хоча сучасні історики вважають цю дату радше символічною, адже початок активізації боротьби українських повстанців припадає на перші місяці 1943 року [2].

Весною 1943 року одним із перших приймати до своїх лав почав відділ Української Повстанської Армії під командуванням Івана Климишина. Серед них були калмики, росіяни, білоруси та грузини. Вони переходили на бік повстанців завдяки пропаганді, яка велася націоналістами під гаслами боротися за волю всіх народів, проти тоталітарних режимів Третього Рейху та Радянського Союзу.

Одним із міфів радянської та сучасної російської пропаганди є теза про те, що українські націоналісти разом з гітлерівцями знищували єврейське населення. Такі міфи спростовують факти, згідно з якими, в Українській Повстанській Армії служили бійці-євреї. Одним з авторів пропагандистських листівок був етнічний єврей, уродженець станції Ольшаниця Рокитнянського району Київської області Лейба-Іцик Добровський. У листопаді 1941 року приєднався до Організації Українських Націоналістів, а в листопаді 1943 року призначений в політичний відділ Української Повстанської Армії.

Окремо треба сказати про представництво в Українській Повстанській Армії росіян. Насамперед, це були колишні радянські військовополонені, котрі ішли на німецьку службу чи були звільнені з гітлерівського полону українськими повстанцями. Найтитолованішим з-поміж росіян, які перейшли в УПА, був радянський генерал Павло Сисоєв. Він був уродженцем Підмосков'я. Перейшов на бік УПА у вересні 1943 року [3].

У другій половині 1943-го року в УПА з'являється вірменський загін. До нього ввійшло майже три десятки вірмен та осіб інших національностей. Їх очолював колишній батальйонний комісар Червоної армії Серго Арутюнян. Серед вояків неукраїнського походження в УПА одним з найбільш згадуваних у документах та спогадах є узбеки, казахи та туркмени [4].

Отже, серед вояків Української Повстанської Армії були представники не лише українського народу, а й євреї, росіяни, вірмени, узбеки, казахи та інші. Скільки їх було, нині через недостатню кількість інформації можна сказати лише приблизно. Можна стверджувати, що деякі з представників нацменшин, приєднуючись до українських повстанців, хотіли не так воювати за незалежні держави, як боротися проти гітлерівців.

У Військовій Окрузі «Богун» 1133 облікові картки належали повстанцям, які були представниками різних національностей. Відомо, що було 12 етнічних росіян, 5 узбеків, чотири білоруси, один казах, один чех.

Доволі низький відсоток бійців-неукраїнців можна пояснити неповним об'ємом інформації, внаслідок чого до картотеки не потрапили грузини й азербайджанці [5]. На думку історика Івана Патриляка, у період з кінця 1943-го і до початку 1944 року кількість представників інших національностей

сягала третини всього особового складу. Інший дослідник національного руху Юрій Киричук оцінює кількість іноземців у 20 відсотків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади: інтернет-ресурс [режим доступу] <http://ounuis.info/archive/library/books/litopys-neskorenoi-ukrainy-t-1.html>.
2. ОУН і УПА в 1943 році. Документи: інтернет-ресурс [режим доступу] <http://history.org.ua/LiberUA/Book/oun43/text.pdf>.
3. Сергійчук В. Український здвиг: збірник документів: у 5 т. – К., 2003-2005.
4. УПА в світлі документів з боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу 1942-1950 рр. – Б.м. – 1960.
5. УПА в документах 1944-1947 рр. – Б.м. – 1965.

УДК 930.093

Клименко Олександр Олександрович

Науковий керівник – доцент кафедри історії, археології та методики викладання Батенко Г.В.

ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ЄВГЕН ЧИКАЛЕНКО

Стаття присвячена дослідженню життєвого шляху Є.Чикаленка, становленню його суспільно-політичних поглядів, формуванню громадських та наукових пріоритетів, що дає можливість познайомитися з діяльністю діяча, який зробив вагомий внесок у будівництво Української держави, сприяв виданню першої української щоденної газети, стояв біля витоків українського національно-визвольного руху.

Ключові слова: державотворення, визвольний рух, автономія України, незалежність України, просопографія.

The article is devoted to the study of E. Chikalenko's life the formation of his socio-political views, public and scientific priorities, which makes it possible to understand his activities. His role in the construction of the Ukrainian state publication of the first Ukrainian daily newspaper are described in the article. He was at the origins of Ukrainian national liberation movement.

Key words: state formation, liberation movement, autonomy of Ukraine, independence of Ukraine, prosopography.

Розуміння процесів державотворення, що відбуваються в сучасній Україні потребує глибокого вивчення, осмислення і наукової оцінки вітчизняної історії. Адже за різними суспільними подіями та явищами криються видатні особистості. Зважаючи на це аналіз їхньої діяльності, у контексті загально-національного розвитку, допоможе адекватно реставрувати перебіг історичних подій. Ось чому на значну увагу

заслужують історичні постаті кінця XIX – початку XX ст. до яких, безумовно, можна віднести Євгена Харлампійовича Чикаленка – визначного діяча українського національно-демократичного руху, ім'я якого було відоме в усій Україні. Є.Чикаленка знали як видавця, мецената та землевласника. Разом з тим діяльність Є.Чикаленка не вписувалася в рамки офіційної радянської ідеології, тому його ім'я поступово було забуто і зараз залишається маловідомим.

Дослідження життєвого шляху Є.Чикаленка, становлення його суспільно-політичних поглядів, формування громадських та наукових пріоритетів дозволить глибше познайомитися з діяльністю діяча, який зробив вагомий внесок у будівництво Української держави, сприяв виданню першої української щоденної газети, стояв біля витоків українського національно-визвольного руху. Є.Чикаленко залишив у спадок масив публіцистичних праць, що не втратили донині своєї актуальності та вимагають ґрунтовного наукового аналізу та узагальнення. Громадська діяльність Є.Чикаленка, потребує подальшого дослідження, що дозволить показати його місце у суспільно-політичному й національному житті України першої половини XX століття.

Мета статті полягає у визначенні місця та ролі Є.Чикаленка у суспільно-політичних процесах України, з'ясуванні значення його діяльності для розвитку українського громадського руху. Поставимо наступне наукове завдання: визначити місце постаті Євгена Чикаленка в українській історії у певних хронологічних межах, а саме – роках активної громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності, починаючи з 1880-х рр. до 1929 р., враховуючи специфіку дослідження персоналії, роки його життя. Територіальні межі дослідження зумовлені місцем життя і діяльності Є. Чикаленка в Україні, Австрії та Чехії.

Історіографія зазначеної теми є доволі значною. Перші праці про Є. Чикаленка з'явилися ще за його життя, передусім це праці Д.Дорошенка [4]. Автор здійснив одну з перших спроб проаналізувати життя і діяльність Є.Чикаленка, визначити його місце у громадсько-політичному житті України та приурочив Є.Чикаленкові ґрунтовну монографію, в якій відобразив дитинство та юність молодого Є. Чикаленка, показав середовище в якому зростав діяч і де формувалися його погляди. Д.Дорошенко також оздобив свою монографію фотокартками з особистого архіву діяча. З виходом у світ «Спогадів» та «Щоденника» Є.Чикаленка у різних виданнях з'явилася низка статей, автори яких досить схвально відгукувалися про мемуари діяча. Це статті І.Айзенштока, М. Рудницького, Н. Григорієва, М. Корчинського та ін.

Процес становлення української державності викликав інтерес не тільки серед науковців, а й серед широкої громадськості. Одним із перших хто звернув увагу на листування Є. Чикаленка був Ф. Погребенник. Вагомий внесок у публікацію листів Є.Чикаленка з іншими діячами українського руху зробила Н. Миронець [4].

Також з'являється низка статей у періодичних виданнях, наукових збірниках, історичних календарях, які проливають світло на життя та творчість Є. Чикаленка. Це дописи В. Качкана, В. Тесленка та ін.

Ю. Хорунжий та М. Слабошпицький спробували більш детально розкрити благодійницьку діяльність Є. Чикаленка. З початком нового тисячоліття все більше дослідників цікавляться долею першої української щоденної газети. Варто звернути увагу на дослідження І. Старовойтенко, яка присвятила даній проблематиці кандидатську дисертацію, що носить джерелознавчий характер. Авторка зробила спробу комплексно проаналізувати епістолярну спадщину Є. Чикаленка. Також дослідниця опублікувала низку статей присвячених епістолярію Є. Чикаленка [1].

Аналізуючи джерела, зазначимо, що одним із найважливіших джерел є автобіографічні роботи Є. Чикаленка, у яких автор день за днем відтворював та давав критичний аналіз тим подіям, що відбувалися на його очах. Листування Євгена Чикаленка з іншими видатними постатями є передусім унікальним джерелом для вивчення життєвого шляху та поглядів цих діячів і їх оточення, взаємин між ними.

Нині в Україні перевидаана частина мемуарної спадщини Є. Чикаленка — «Спогади» та «Щоденники» різних періодів його життя [1; 2; 3], також частково опубліковані листи [1; 2], досліджено окремі сюжети його епістолярію. Зазначені джерела дають матеріал для об'єктивного відтворення ролі та значення відомого українця в історії українського націотворення, початок якого співпав із добою активної громадської діяльності Євгена Чикаленка.

Аналіз діяльності видатної особистості української історії базується на методологічних засадах спеціальної історичної дисципліни – просопографії. Відомий французький учений, один з засновників школи “Аналів” Ле Февр вважав основним завданням історика відтворення історії та її центрального діючого персонажа – людину минулого зі всіма її особливостями. Видатний науковець початку ХХ століття Євген Чикаленко в контексті сучасного йому суспільства, метаморфозами політики, економіки та культури, його реакція й діяльність відповідають просопографічному дискурсу доби.

У період становлення української державності Є. Чикаленко був прихильником автономії України, а згодом – її незалежності. Він намагався довести, що український народ повинен звільнитись від російського ярма, мати власну школу, пресу, жити самостійним життям і творити власну політику. На початковому етапі національно-визвольних змагань 1917 р. Є.Чикаленко підтримував політику ЦР та Генерального секретаріату. Згодом переглянув свої погляди, адже реалії життя продемонстрували нездатність ЦР вирішити найважливіші державні питання. Після приходу до влади П.Скоропадського, Є. Чикаленко засуджував його політику, оскільки вона суперечила його переконанням. Разом з тим уважав за можливе співпрацю з гетьманським урядом за умови, що це не суперечитиме українським інтересам.

Перебуваючи в еміграції Є. Чикаленко не полишав громадсько-політичного життя. Він намагався згуртувати навколо себе діячів, яким була небайдужа доля української держави. Продовжував цікавитись перебігом міжнародних подій і їхнім впливом на долю України. Є. Чикаленко безпосередньо брав участь у організації української науки за кордоном. Завдяки його організаторським здібностям та глибоким знанням було видано „Німецько-український технічний словник”, першу частину „Російсько-українського сільськогосподарського словника” та підготовлено до друку його другу частину. Мемуарна спадщина діяча збагатила історичну науку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чикаленко Євген. Щоденник (1921) / Упорядкув., передм. та комент. І. Старовойтенко. – К.: Темпора, 2015. – 484 с.
2. Березівська Л. Чикаленко Євген Харлампійович / Л. Березівська // Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 1: Навч. посібник / За ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 624.
3. Верменич Я.В. Конструювання української ідентичності: національні й регіональні проекти другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / Я. Верменич / Відп. Ред. В.А. Смолій. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. – 356 с.
4. Власенко, В. Кость Мацієвич і Євген Чикаленко: співпраця в еміграції / В. Власенко // Євген Чикаленко – будитель української нації. (До 150-річчя від дня народження): Збірник наукових праць / упор. Н. І. Миронець, В.М. Піскун, І.М. Старовойтенко. – К., 2014. – С. 263 – 274.

УДК 94(477)(930)

Кумачова Валерія Максимівна

Науковий керівник – доцент кафедри історії, археології та методики викладання Батенко Г.В.

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ГЕТЬМАНАТУ СКОРОПАДСЬКОГО

Українська революція 1917-1921 рр. наразі є однією з найдискусійніших тем з історії України через свою насиченість історичними подіями. Пріоритетними для висвітлення є зовнішня та соціально-економічна політика, однак цікавим є також генеза розвитку освітньої політики цього періоду. Період Гетьманату Павла Скоропадського є досить цікавим для вивчення цього аспекту, оскільки саме тоді уряд розгорнув активну освітню політику.

Першочерговими завданнями уряду П.Скоропадського ставилося відродження української мови, створення національних освітніх закладів, збільшення кількості україномовних газет, журналів, підручників, розвиток бібліотечної справи, музичного, театрального мистецтва тощо. Проте для вирішення цієї важливої справи не вистачало вчителів, а в багатьох місцевостях України їх не було зовсім. З травня-червня 1918 р. продовжували

створюватися культурно-освітні організації «Просвіти» (їх започаткувала Центральна Рада), діяльність яких була особливо активною серед селян.

Ініціатором відродження «Просвіт» була українська інтелігенція, яка формувала національну самосвідомість, зокрема Д.Багалій, Д.Дорошенко, С.Єфремов, Б.Грінченко, О.Олесь та ін. У губернських і повітових центрах України «Просвіти» відкривали курси з підготовки вчителів. До цієї справи долучали українські гімназії, кафедри педінститутів й університетів. «Просвіти» також створювали гуртки з ліквідації неписьменності серед дорослих, а для школярів запроваджували програми рідною мовою. У 1918 р. на території України діяло понад 2000 «Просвіт», їх діяльність продовжувала активізуватися [5, с. 44].

М. Василенко, міністр освіти та мистецтва чітко визначився з пріоритетами своєї діяльності, про які заявив на раді міністерства 9 травня 1918 р. «Я сюди прийшов не ламати, а продовжувати тут зроблене й бажаю найширшого та найглибшого розвитку української національної школи», - наголошував він [3, с.18]. Намагаючись уникати політичного протистояння, М. Василенко зумів розгорнути плідну та систематичну роботу з реорганізації системи освіти з урахуванням насамперед національних інтересів українців. Протягом всього періоду своєї діяльності йому не раз доводилося чути звинувачення в згортанні українізації шкільної освіти, поступливості українофобам, але з відстані подій цілком очевидно, що це був найбільш результативний період у становленні національної освіти, який заклав міцний фундамент для будівництва української школи, зламати який тривалий час не вдавалося навіть радянській владі.

Дієвим кроком у цьому напрямку став обіжник Міністерства народної освіти і мистецтва про утворення національної нижчої початкової школи з 1918-1919 навчального року, виданий 22 липня [2, с.20]. Це розпорядження було надіслане губернським і повітовим народним (земським) управам та місцевим комісарам з народної освіти. В документі констатувалося, що в багатьох місцевостях нижча початкова школа перейшла на українську мову викладання. Водночас через брак коштів, підручників та вчителів частина земств не змогла виконати цей урядовий (ще Тимчасового уряду) указ. «В час, коли наша Держава творить культурно-національні цінності (відкриває українські Державні Університети, Академії, гімназії і т. п.) і напружує всі духовні й матеріальні сили, щоб дати українському народові рідну національну школу. Нижча початкова школа для українського народу мусить обов'язково як слід приготувитись до навчання на українській мові», - зазначалося у вказаному розпорядженні [4, с.125]. Міністерство вимагало з'ясувати всі потреби на місцях для того, щоб по всій території України початкова школа стала українською.

Інший не менш важливий документів міністерства від 5 серпня 1918 р. стосувався утворення національної вищої початкової школи з наступного навчального року. Міністерство зверталось до всіх губернських і повітових земських і міських управ, що опікувалися вищими початковими школами,

налагодити «справу утворення національної вищої початкової школи з початку наступного 1918/1919 шкільного року по всій Україні» в існуючих учбових закладах, «в яких склад учнів переважно із української людності (українців більше 50%)» [1, с.85]. Водночас пропонувалося «в тих вищих початкових школах, котрі в минулому шкільному році перейшли до викладу української мови, а також в тих, котрі відкриваються з початку цього року для українських дітей, навчання всіх предметів в школі вести українською мовою і для цього призначити відповідний педагогічний персонал». За умови, коли українців у цих навчальних закладах було менше половини, пропонувалося ввести «дисципліни по українознавству (українську мову, історію і географію України) і викладати їх тою мовою, яка вживається в школі, або українською, коли діти як слід розуміють її».

Як бачимо, Міністерство освіти, незважаючи на критику з боку представників української інтелігенції і провідних національних партій, вжило максимально можливі заходи щодо українізації початкової школи. Відомство надавало цьому питанню особливої ваги, весь час підкреслюючи, що «українська національна школа, вся головна основа відродження народу, мусить бути особливо добре і завчасно забезпечена всім, що гарантує прямий і вільний перехід всякій українській дитині до самих верхів шкільного національно-виховуючого навчання. Однак саме завдяки його зусиллям вдалося досягнути значних успіхів у цьому процесі. Перш за все, до них спричинилися заходи уряду, який не лише прагнув надати українізації системного характеру, але й забезпечив державну фінансову підтримку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст./ Я. Грицак.– К.: Європ. у–нт, 1996. –341 с.
2. Губа П. Преса про освітньо–культурне відродження України в період Української Держави (1918 р.) / П.Губа // Проблеми вивчення історії Української революції: Зб. наук. ст. / Відп. ред. В. Ф. Верстюк. – К.: Ін–т історії України НАН України, 2002. – С.18–24.
3. Онищенко О.С. Роль М.П. Василенка у формуванні концепції та заснуванні Національної бібліотеки Української держави / О.С. Онищенко// Вісн. НАН України. – 2006. – № 6. – С. 17–25.
4. Савченко В. А. Павло Скоропадський –останній гетьман України / В. А. Савченко.– Х. : Фоліо, 2008. –380 с.
5. Чернега А.П. Гетьманат Павла Скоропадського – консервативні спроби національно–державного відродження / А.П. Чернега // Часопис Київського університету права. – 2012. – N 1. – С. 43–48.

ЯЛТИНСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ ОЧИМА ВІНСТОНА ЧЕРЧІЛЛЯ

У статті розглядається висвітлення подій Ялтинської конференції очима прем'єр-міністра Великої Британії Вінстона Черчілля. Проаналізовано хід конференції очима безпосереднього учасника.

Ключові слова: Ялтинська конференція, Вінстон Черчілль, історія Великої Британії.

The article deals with the coverage the events of Yalta Conference by the eyes of Prime Minister of Great Britain, Winston Churchill. The course of the conference is analyzed with the eyes of the immediate participant.

Key words: Yalta conference, Winston Churchill, history of the Great Britain

Друга світова війна, яка стала однією з найбільших катастроф ХХ століття, до сьогодні залишається актуальною темою для вивчення. Перебіг цих подій змінив хід світової історії, а лідери країн-учасників стали одними з найвпливовіших політичних діячів свого часу. Одним з них є Вінстон Черчілль, 61-ий прем'єр-міністр Великої Британії.

Одним із завершальних етапів Другої світової війни була Ялтинська (Кримська конференція) яка проходила з 4 по 11 лютого 1945 року у Ялті. Ця зустріч отримала кодову назву «Аргонавт» [3] і мала на меті відновити кордони на захоплених територіях та зберегти вже існуюче територіальне розмежування.

Від Великої Британії на зустріч приїхав тодішній прем'єр-міністр Вінстон Черчілль, долучившись до інших представників антигітлерівської коаліції: президента США Франкліна Рузвельта та очільника СРСР Йосипа Сталіна [1]. Розуміючи те, що війна добігає свого фінального етапу, основною метою цієї зустрічі було обговорення майбутнього Німеччини а також розподіл зон впливу серед країн-переможниць.

У своїй праці «Друга світова війна», яку прем'єр міністр Британії напише згодом, спираючись на власні спогади та листування, В. Черчілль згадує: «Перше пленарне засідання розпочалось вдень, 5 лютого в 16 годин 30 хвилин. Ми зібрались у Лівадійському палаці та зайняли свої місця за круглим столом...Перемовини почались з обговорення майбутнього Німеччини. Я, звичайно, вже давно обміркував про цю проблему і ще минулого місяця написав щодо цього питання записку Ідену» [4, с. 194.].

Таким чином вбачаємо, що хід конференції відбувався у достатньо дружній обстановці, а її учасники вже мали орієнтовну спрямованість на вирішення цих питань, враховуючи інтереси політичних еліт краї, яку вони представляють [2]. Згадуваний Черчіллем М. Іден був тогочасним міністром

іноземних справ Сполученого королівства (в майбутньому саме він змінить його на посаді прем'єр міністра). Їх січневе листування вказує, що ще зарано вирішувати майбутнє Німеччини, оскільки вона ще не капітулювала, а слід звернути увагу на майбутнє положення Європи.

Однак сподівання британського очільника не виправдалися: у ході конференції було вирішено не тільки питання відновлення кордонів захоплених країн, виникнення Організації об'єднаних націй а також і питання розподілу Німеччини виплати репарацій (за умови, що СРСР отримує половину від усіх сплачених Німеччиною виплат). Саме доля Третього Рейху та майбутні кордони Європи були найтривалішими темами для обговорення серед представників антигітлерівської коаліції [5].

Заключною темою для обговорення стало рішення створення Організації об'єднаних націй та обговорення її країн-учасниць. Черчілль описує перебіг цих подій так: « Інші деталі були врегульовані досить швидко. Коли ми знову зустрілись вдень, 8 лютого, ми домовились прийняти в Організацію об'єднаних націй дві радянські республіки і провести першу конференцію міжнародної організації в середу, 25 квітня. На конференцію будуть запрошені тільки ті держави, які оголосили до 1 березня війну нашому спільному ворогові або вже підписали декларацію Об'єднаних націй» [4, с.202]. Варто зазначити, що однією зі згаданих радянських республік була Україна, яка зазнала у ході війни величезних людських втрат. Заключне засідання Черчілль згадує так: «Наступний день, неділя 11 лютого, був останнім нашим днем у Криму...За сніданком ми підписали заключні документи і офіційні комюніке. Далі все залежатиме від того, як вони будуть втілюватися у реальність» [4, с. 224].

Таким чином описані події очима британського прем'єр-міністра дають нам не тільки пряме підтвердження рішень Ялтинської конференції, але й допомагають більш детально зрозуміти пріоритетність вирішених питань та загальну обстановку серед трьох тогочасних найвпливовіших людей світу. Зберігаючи так званий британський стиль критичного ставлення до майбутніх подій, Вінстон Черчілль докладно надає читачу усю картину проходження Ялтинської конференції очима її безпосереднього учасника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лисенко О.Є., Дерейко І.І.. Кримська конференція 1945, Ялтинська конференція 1945 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2009. – Т. 5 : Кон – Кю. – С. 358.
2. Покровська І. С. Кримська (Ялтинська) конференція 1945 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. /Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. – К: Знання України, 2004 – Т.1 – с.602.
3. Стеттиниус Э. «Аргонавт». – В кн.: От «Барбароссы» до «Терминала»: Взгляд с Запада / Сост. Ю. И. Логинов: Перевод.— М.: Политиздат, 1988. – С. 356–376.

4. Черчилль В. Вторая мировая война: в 6 т. Т.6: Триумф и трагедия / пер. с англ. под. ред. А. Орлова. – М.: Терра, 1998. – 400 с.
5. The Yalta Conference [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://avalon.law.yale.edu/wwii/yalta.asp>

УДК 261.7

Ястреб Наталія Олександрівна

Науковий керівник – старший викладач загальноуніверситетської кафедри філософії та соціально-гуманітерних наук Галіченко М. В.

РОЗВИТОК ЕКУМЕНІЗМУ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ

Релігійні процеси в сучасній незалежній Українській державі зумовлюють актуальність дослідження екуменічного руху. Це пов'язано з наступними чинниками. По-перше, Україна історично є християнською державою, а тому екуменізм як рух за єднання християн повинен сприяти розвитку християнства, утвердженню його настанов у житті суспільства, процесах націо- та державотворення.

По-друге, упродовж усієї історії становлення та розвитку християнства в Україні спостерігалася значна конфронтація між різними конфесіями. Численні унійні проекти (зокрема Берестейська церковна унія 1596 року або ж Львівський собор 1946 року) призводили лише до зростання напруги між католиками та православними, між православними та греко-католиками. Саме тому негативний досвід минулого потребує подолання в сучасних умовах, коли християни разом мають об'єднувати зусилля для боротьби з процесами секуляризації, вирішення соціальних проблем українського суспільства.

По-третє, Україна забезпечує принцип свободи совісті, завдяки якому громадяни можуть вільно сповідувати будь-яку релігію. Це привело до зростання чисельності християнських церков, зокрема протестантського та харизматичного спрямування. Більшість таких церков є новим явищем для українського суспільства. Як прості віряни, так і священники православних й греко-католицьких церков зі значною недовірою ставляться до процесу євангелізації, що пов'язаний із харизматичним рухом. Саме тому співпраця в межах різноманітних екуменічних структур може сприяти налагодженню атмосфери довіри між традиційними та новітніми церквами, інформування її про віровчення та літургійні особливості одне одного.

По-четверте, створення автокефальної української православної церкви сприятиме залагодженню розколу в православ'ї і дозволить підійти до питання створення Помісної церкви в Україні. Це потребуватиме налагодження відносин між православними та греко-католиками, а відповідно із Ватиканом. Тому розвиток українського екуменізму в найближчій перспективі має значно активізуватись.

Важливо забезпечити включення українських церков до міжнародних екуменічних об'єднань. Адже наразі українські церкви більше сконцентровані на пошуку єдності в Україні, ніж на інтеграції у світові екуменічні процеси. Свідчення цього, на думку О. Никитченко, є те, що під час відвідин у 2015 році України делегацією Всесвітньої Ради Церков не ставилося питання про приєднання українських церков до цієї організації лишень було наголошено на необхідності залагодження розколу в українському православ'ї [7, с. 102].

Наукова розробка проблем українського екуменізму розпочалася наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Це було зумовлено екуменічною діяльністю Української греко-католицької церкви, зокрема Пастирським зверненням «Про єдність Святих Церков» М. Любашівського (1994), Актом примирення між єпископатами Римо-Католицької церкви в Польщі та Української греко-католицької церкви (2005), Екуменічною концепцією УГКЦ (2016) [4, с. 17].

Серед українських релігієзнавців, які розробляли проблему розвитку екуменізму в Україні варто відзначити: І. Богачевську, М. Галіченка, О. Горкуши, В. Єленського, А. Колодного, Е. Мартинюка, О. Никитченко, О. Сагана, Л. Филипович, А. Юраша, П. Яроцького та ін. [1-3; 5-7].

Значні трансформації, які супроводжують релігійні процеси в сучасній Україні, зумовлюють необхідність подальшого дослідження розвитку українського екуменізму.

Література:

1. Галіченко М. Розвиток міжконфесійних відносин на Херсонщині (1991 – 2006) / М. Галіченко. // Південний архів. Зб. наук. праць. Історичні науки. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – Вип. 26. – С. 258–262.
2. Горкуша О. Революція Гідності як об'єднувальний чинник українських конфесій і специфічний вияв екуменізму / О. Горкуша, Л. Филипович. // Україна-Ватикан : християнство в контексті його включення в різноманітні сфери суспільного буття. Наук. зб. / За ред. Л. Филипович і П. Яроцького. – К. : УАР, 2015. – С. 43-51.
3. Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні / за заг. ред. А. Колодного, П. Яроцького, О. Сагана – К. : Гнозис, 2001. – 279 с.
4. Екуменічна концепція Української Греко-Католицької Церкви. [текст] = The Ecumenical Position of the Ukrainian Greek-Catholic Church. – Львів : Колесо, 2016. – 74 с.
5. Єленський В. Православні й католики в посткомуністичну добу / В. Єленський. // Людина і світ. – 1996. – № 3. – С. 10–14
6. Мартинюк Е. Конвергентні та дивергентні процеси в релігійному житті світу та України / Е. Мартинюк, О. Никитченко // Конвергентні та дивергентні процеси в релігійному житті світу та України / редкол. : Е. Мартинюк, О. Івакін, В. Кравченко та ін. – Одеса : ФОРМ Фрідман О. С., 2012. – Вип. 10. – С. 76–85.

7. Никитченко О. Е. Екуменічний рух в сучасній Україні / О. Е. Никитченко. // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016. – № 10. – С. 102-105.

РОЗДІЛ ІІІ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 373.31

Гуцало Ольга Олегівна

Науковий керівник – доцент кафедри вокалу та хорових дисциплін

Чехуніна А. О.

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗНЗ ЗАСОБАМИ АНСАМБЛЕВОГО СПІВУ

У статті розглядається вплив ансамблевого співу на музично-естетичне виховання учнів ЗНЗ.

The article outlines the impact of the ensemble singing on musical-aesthetic education of pupils of general educational establishments.

Ключові слова: музично-естетичне виховання, активне сприймання музики, музичний смак, ансамблевий спів, вікові особливості розвитку.

Key words: musical-aesthetic education, active music perception, musical taste, ensemble singing, age-determined peculiarities of development.

У час відродження духовності, розбудови незалежної держави перед педагогами та діячами мистецтв стоять важливі завдання з питань музично-естетичного виховання підростаючого покоління. Музично-естетичне виховання в школі не може обмежуватися лише уроками музики. Воно знаходить своє продовження в позакласній роботі, яка відкриває перед школярами можливість поглиблено займатись тим, що їх цікавить та знаходить прояв у такій формі роботи як ансамблевий спів.

До розгляду проблем музично-естетичного виховання зверталися багато відомих учених педагогічного та мистецького спрямування: Б. Асаф'єв, О. Апраксина, Е. Абдуллін, Ю. Алієв, І. Белова, Н.Ветлугіна, Н. Гродзенська, Л. Дмитрієва, Л. Масол, О. Менабени, Д. Кабалєвський, Д. Огороднов, Н. Гродзенська. В. Багадуєв, Г. Беркман, В. Дишлевська, О. Сохор, О. Раввінов, О. Ростовський, Л.Школяр, В. Шацька, Г. Падалка, Л. Сбітнева та інші. Але деякі питання музично-естетичного виховання є недостатньо висвітленими. Так, у дослідженнях не акцентується значення ансамблевого співу в розвитку музично-естетичного виховання учнів ЗНЗ.

Мета статті: визначити роль ансамблевого співу в музично-естетичному вихованні учнів ЗНЗ.

Музично-естетичне виховання – це систематичний процес, спрямований на розвиток музичних здібностей та на формування в людини музичної культури в цілому, що є головним завданням сучасної музичної педагогіки. Музика з давніх часів є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини.

Музично-естетичне виховання можна розглядати в широкому і вузькому сенсі. Так, формування духовних потреб людини, її моральних уявлень, інтелекту, розвитку ідейно-емоційного сприйняття та естетичної оцінки життєвих явищ за допомогою музики – є більш широким усвідомленням музично-естетичного виховання.

У більш вузькому сенсі музично-естетичне виховання – це розвиток здатності та потреби до сприймання музики, яке здійснюється в різних формах музичної діяльності та спрямоване на розвиток музичних здібностей дитини. Сприймання музики повинно бути активним, спиратися на емоційне розуміння і глибоке переживання її змісту, Д. Кабалєвський відзначає: «Лише тоді музика може виконати свою естетичну, пізнавальну і виховну роль, коли діти по-справжньому навчаться чути її й роздумувати про неї. Справжнє, відчуте та продумане сприймання музики – основа усіх форм залучення до музики...» [3, с. 29]. При активному сприйманні музики виявляються задіяними найглибші сторони внутрішнього світу учнів, їх почуття та думки. Оскільки її вплив захоплює, відбувається емоційний відгук, а саме емоційна чуйність є тією передумовою, яка запускає процес розвитку естетичного сприймання.

Однією зі специфічних особливостей естетичного сприймання музики є опора на осмислення ритмо-інтонаційних значень, що визначають її природу як вид мистецтва. «...Саме завдяки своєрідності її ритмо-інтонаційної організації музика впливає на особистість», – підкреслює Б. Асаф'єв [1, с. 53]. Інтонаційно виражені почуття, образи й переживання утворюють своєрідний емоційний фон спілкування з музичним твором і є одночасно матеріалом його сприйняття, збагачують внутрішній світ людини та формують музичний смак та естетичні ідеали.

Розвиток естетичного сприймання неможливий без збагачення учнів естетичними враженнями, без формування в них емоційного, особистого ставлення до творів, що сприймаються. Необхідно виховувати в учнів емоційну чуйність, звертати увагу на прекрасне в навколишньому житті та побуті, у творах мистецтва. Таке акцентування на психологічному й естетичному змісті музики має позитивно позначитися на розвиток музичного сприймання школярів, виховування глибини та стійкості естетичних почуттів і переживань.

Музика має сприйматися як живе й захоплююче мистецтво, тому таким же живим і цікавим має бути процес навчання. Ефективність естетичного сприймання музики як базової основи музично-естетичного виховання учнів значною мірою залежить від особистості вчителя, його світогляду й професійної підготовки, педагогічного таланту й багатства інтелекту, душевної чуйності, про що наголошує В. Шацька «Уміння слухати й сприймати музику не є генетично успадкованим. Воно повинно виховувати й срозвиватися в учнів, і вирішальна роль у цьому процесі належить педагогу» [8, с. 78].

Педагогічна майстерність учителя повинна сприяти розвитку сприймання музики та музично-естетичному вихованню учня в процесі активної музичної діяльності з урахуванням його індивідуальних особливостей, вікових можливостей. Музично-естетичне виховання школярів – це результат формування особистості учнів у процесі активної музичної діяльності, яка базується на вікових особливостях психофізіологічного розвитку.

Музично-естетичне виховання відбувається у *сферах*:

а) емоцій – від імпульсивних відгуків на найпростіші музичні явища до більш виражених і різноманітних емоційних реакцій;

б) відчуття, сприймання і слуху – від окремих розрізень музичних звуків до цілісного, усвідомлення й активного сприймання музики, уміння сприймати музику аналітично й розрізняти засоби музичної виразності, диференціювання висоти звуку, ритму, тембру, динаміки;

в) формування музично-естетичного смаку – від нестійкого захоплення до стійких зацікавлень, потреб до перших проявів музичного смаку;

г) виконавської діяльності – від дій, пов'язаних із показом, наслідуванням до самостійної виконавсько-творчої діяльності у співі та музично-ритмічному русі.

Як і будь-яке виховання, музично-естетичне виховання має свої *завдання*:

– виховує любов та інтерес до музики - це завдання вирішується шляхом розвитку музичного сприймання, музичного слуху, які допомагають дитині гостріше відчувати й усвідомлювати зміст почутих творів;

– збагачує музичні враження школярів, ознайомлюючи їх з різними музичними творами;

– знайомить учнів із найпростішими музичними поняттями, розвиває навички слухання музики, співу, музично-ритмічного руху, гри на дитячих музичних інструментах;

– розвиває емоційну чутливість, сенсорні здібності і ладо-тональний слух, відчуття ритму, прищеплює елементарні співочі та рухові навички;

– сприяє виникненню і початковим виявам музичного смаку на основі отриманих вражень і уявлень про музику, формуючи спершу вибіркове, а потім оцінне ставлення до музичних творів;

– розвиває творчу активність в усіх доступних дітям видах музичної діяльності: відтворенні характерних образів в іграх і хороводах; використанні вивчених танцювальних рухів у нових, самостійно знайдених поєднаннях; імпровізації маленьких пісень, співаночок тощо.

Музично-естетичне виховання вимагає правильної організації і цілеспрямованого навчання. Навчання музики – виховний процес, у якому дорослий допомагає дитині набути музичного досвіду, засвоїти елементарні відомості й навички, здобути відповідні знання.

Але музично-естетичне виховання повинно відбуватися не тільки за допомогою сприймання музики, а й колективного співу (хорового,

ансамблевого), який продовжує багаті традиції вокально-хорової культури українського народу.

Ансамблевий спів в музично-естетичному вихованні грає дуже важливу роль. В Україні ідея первинності, тобто засадничої ролі ансамблевого співу, бере початок від самотності української музичної культури, культури переважно вокальної. «Спів є природним способом висловлення естетичних почуттів, дійовим засобом активного залучення школярів до музики. З усіх видів виконавського мистецтва він є найдоступнішим для дітей видом музичної діяльності, порівняно легко засвоюється ними... Тому спів здавна розглядається як один з основних засобів музичного виховання» [5, с.75]. Погоджуючись із думкою відомого педагога-новатора, додамо також, що спів справляє комплексний вплив на розвиток музичних здібностей школярів, формування їх голосового апарату та психофізіологічні процеси, виховує у школярів почуття доброзичливих взаємовідносин, колективізму, відповідальності за спільну справу тощо.

Підтримка кращих вітчизняних традицій вокально-ансамблевого виконавства зумовлена шкільним навчанням, оскільки саме у школах на ранньому освітньому рівні дітей є можливість цілеспрямованого музично-естетичного та вокального виховання з одночасним вирішенням завдань розвитку музичних здібностей.

Надзвичайно важливим моментом у роботі керівника з дитячим ансамблем є розуміння методики репетиційно-виконавської роботи з вокальним ансамблем, яка ґрунтується, перш за все, на досконалому знанні проблем ансамблевого співу, на усвідомленому застосуванні непорушних методів вокальної роботи. Кожна хвилина репетиційної роботи, чи це ознайомлення з твором або його художнє оздоблення, займає певне місце у послідовності дій керівника.

Не менш важливим є також навчання дітей основам музичної грамоти, так як без знання найпростіших правил неможливо повноцінно вести вокальну роботу. Керівник дитячого ансамблю повинен вміти доступно і зрозуміло пояснити дитині будову мажорної і мінорної гами, ритмічну організацію звуків, особливості нотного запису або будь-яку іншу тему. Структура подачі теоретичного матеріалу повинна бути простою, доступною і лаконічною [7, с.79].

Методичні принципи регулярної роботи з дитячим вокальним ансамблем мають певні особливості. Головною особливістю є урахування віку дітей та їх інтересів, індивідуальний підхід [7, с. 23-26]. Керівнику в роботі з дитячою аудиторією знадобиться налаштованість працювати з більшою віддачею ніж з дорослими співаками, розуміння вікових психофізіологічних особливостей дітей, уміння бути вчителем і вихователем одночасно. Крім цього, керівникові потрібно буде знайти та вибудувати *методи та форми* спілкування й навчання, які б на репетиціях сприяли:

– підтримці емоційного тону, згідно з художнім завданням;

– виконанню учасниками ансамблю всіх професійно-технологічних та вокально-ансамблевих завдань;

– побудуванню фундаменту наступної роботи, підтримувати інтерес дітей до занять.

Ансамблевий спів як важливий чинник музично-естетичного виховання *відіграє також значну роль у дитячій психології*. Спів в ансамблі як вид виконавської діяльності:

– сприяє збагаченню дітей враженнями, переживаннями, розвиває їх творче мислення;

– підіймає рівень загальної свідомості та відповідальності;

– розвиває ціннісні орієнтації дитини, уселяє віру у власні можливості,

– підвищує самооцінку дитини;

– дозволяє оцінити власну художню діяльність відповідно до поставлених завдань;

– сприяє створенню комфортного психологічного клімату в групі та задіяння в груповій художній діяльності невпевнених у собі дітей.

Прямий обов'язок керівника дитячого ансамблю – удосконалити методи роботи з вокальним колективом, щоб вони служили як музично-навчальній меті, так і виховній у її найширшому розумінні [6, с. 167].

Ансамблевий спів – мистецтво масове, воно передбачає головне – колективне виконання художніх творів. Усвідомлення сили та краси колективного виконання, у якій кожен з них бере участь, усвідомлення того, що твір, проспіваний вокальним ансамблем, звучить виразніше й яскравіше, ніж у сольному виконавстві, для юних співаків є важливим чинником подальшого творчого розвитку.

Висновки. Ансамблевий спів є найбільш поширеною формою активної музичної діяльності школярів усіх вікових категорій. У процесі навчання ансамблевому співу, завдяки розвитку навичок активного музичного сприймання, вмінню розрізняти засоби музичної виразності за допомогою якого усвідомлюється зміст почутих та виконуваних творів, розвиваються та збагачуються музичні враження школярів, формуються музичне сприймання та музичний смак; надається можливість проявити індивідуальні нахили та здібності; створювати художні образи за допомогою дитячого ансамблевого репертуару; відобразити різноманітні емоції; розвивати творчу активність у доступних дітям видах музичної діяльності. Також в процесі співу в ансамблі виховується національна свідомість завдяки виконанню найкращих зразків української вокальної музики; у школярів виховується почуття колективізму, доброзичливих взаємовідносин, відповідальності за спільну справу тощо. Тож, ансамблевий спів відіграє дуже важливу роль у музично-естетичному вихованні школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. Изд. «Музыка» М., 1973. – 143 с.

2. Апраксина О.А. Музыкальное воспитание в школе / О.А. Апраксина. – М.: Просвещение, 1986. – 172 с.
3. Кабалевский Д. Воспитание ума и сердца: Кн. для учителя / Д. Кабалевский. – М.: Просвещение, 1984. – 206 с.
4. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України / Л. Масол // Директор школи. – 2005. – № 4. – С. 7-10.
5. Огороднов Д. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе: метод. пособ. / Д. Огороднов. – Киев.: Муз. Україна, 1985.– 165 с.
6. Ровнер В.Е. Вокальный ансамбль. Методика работы с самодеятельным коллективом: учеб. пособие / В.Е. Ровнер. – Л.: Музыка, 1984. – 63 с.
7. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі: Навч. метод. посібник. / О.Я. Ростовський — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001. – 216 с.
8. Шацкая В.Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества / В.Н. Шацкая. – М.: Педагогика, 1975. – 198 с.

78.087.68: 82-2: 7.071.1

Задорожна Ольга Віталіївна

Науковий керівник – доцент кафедри вокалу та хорових дисциплін

Чехуніна А. О.

МУЗИЧНО-ДРАМАТУРГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ТВОРЧОСТІ Б.М. ЛЯТОШИНСЬКОГО

У статті висвітлено особливості використання музично-драматургічних засобів у вокально-хоровій творчості Б.М. Лятошинського.

The article deals with the features of the use of musical and dramatic means in vocal and choral works of B.M. Lyatoshinsky.

Ключові слова: Музична драматургія, типи драматургії.

Key words: musical dramaturgy, types of dramaturgy.

На сьогодні невід’ємною складовою освітнього процесу є вивчення, осмислення скарбів вітчизняної мистецької спадщини та включення культурного досвіду попередніх поколінь у зміст навчання і виховання майбутніх професіоналів. Усе це є фундаментом для збагачення їх внутрішнього світу, підґрунтям для самореалізації та творчого саморозвитку.

Звертаючись до вивчення персоналій вітчизняних діячів культури різних епох, ми дізнаємось усе більше імен талановитих співвітчизників, особливостей їхньої творчої реалізації, мислення, подій, що мали вплив на становлення їх як особистостей.

Великий унесок у розвиток українського музичного мистецтва радянського періоду та культури загалом зробив композитор Борис Миколайович Лятошинський, творчість якого припала на першу половину 20 століття. Він був прихильником дружби народів, звертався до слов'янської тематики, вивчав історію братських народів, їх фольклор та його музичні закономірності.

Становлення творчої особистості Бориса Лятошинського відноситься до складного періоду перших двох десятиліть ХХ століття, пов'язаного з перебудовою свідомості й затвердженням соціалістичного реалізму, на який орієнтувалися представники творчих професій молодого країни [2, 74].

Для Лятошинського 20-ті роки були періодом напружених пошуків свого способу самовираження, композиторського письма, текстових основ творів, образності й змісту, що втілено в його опусах цього періоду й простежується у творах подальших етапів творчості. Уже в його ранніх творах утілюються закономірності музичної драматургії - поняття, яке згідно з думкою радянського музикознавця професора В.Н. Холопової [5, 17] є процесом зіставлення, взаємодії та розвитку образно-змістовної складової твору, що втілює цілісний, завершений художній задум через засоби виразності, використовується у вокальних, інструментальних, симфонічних творах для характеристики дій, образів та має наступну класифікацію:

- конфліктна;
- контрастна (неконфліктна);
- монодраматургія;
- паралельна (2 і більше незалежних ліній розвитку).

Для ранньої творчості Б. Лятошинського характерним також є тяжіння до символізму, що був для нього одним із важливих чинників формування творчої індивідуальності та художнього методу. Він створює низку романсів на вірші відомих поетів, пронизані песимістичними настроями, духом відчуження, містиккою. Серед них можна відзначити такі, як «Місячні тіні» (О. Уальд), «Похоронна пісня» (П. Шеллі), «На кладовищі» (І. Бунін), «Листя осіннє шуміло» (О. Плещеев), «І місяць білий» (П. Верлен) та ін. [4, 14]. Музична мова романсів досить складна: в гармонії присутні великі септакорди, які перетворюються в нон- і ундецимакорди та їх альтерації; мелодика часто має речитативне дроблення, більш протяжні фрази володіють теситурою скоріше інструментального складу, що надає вокальній партії ламаних окреслень; імпульсивні ритми перегукуються з вирівняними тривалостями, справляють враження абстрактності. Типи музичної драматургії у романсах відрізняються один від одного, але кожен з них має певні засоби виразності, які свідчать про музично-драматургічне мислення композитора. Так, романсам «Похоронна пісня» і «Листя осіннє шуміло» властивий стрімкий і гостроконфліктний розвиток, а отже і конфліктна драматургія з елементами контрастної, а для романсів «Місячні тіні» і «Колискова» характерно навпаки, повільне та поступове сюжетно-образне

розкриття методом неконфліктної драматургії, але у всіх творах завжди відображається рух самого життя.

Поетичні тексти романсів (ор. 37 – «Зоря» Рильського і «Найвище щастя» Сосюри, ор.40 – три романси на вірші Сосюри) розповідають про принесені війною нещастя й розруху, про нескінченний сум і тугу за покинутою батьківщиною. Емоційно напружений, схвильований стиль музичного викладу романсів викликаний гостротою почуттів людей, що відчули на собі всі жахи війни. У них ми бачимо приклад крещендууючої монодраматургії, що має в основі одну домінуючу тему, навколо якої все рухається без яскравого конфлікту чи контрасту.

Широта музичного мислення Б. Лятошинського виявляється також у його хорових творах. У них на перший план виступають різноманітні якості драматургічного методу різних типів – конфліктна вибуховість, гострота контрастів чи органічність музичного розвитку, його поступовість, широта фактури, різнобарвність і самостійність у драматургічній та мелодичній лінії кожної партії, єдність протилежностей чи різноманіття в єдності, концентрована динаміка процесу.

Чотири хори на слова О. Пушкіна, об'єднані в цикл «Пори року», - це повні поетичного настрою картинки природи: прозора, світла палітра фарб «Весни» (*F-dur*) відтіняє картини літньої місячної ночі («Літо», *Des-dur*). Натхненно і виразно звучить хор «Осінь» (*d-moll*). У заключній замальовці, найбільш яскравій з драматургічної точки зору, – «Зима» (*D-dur*) – музика динамічна, стрімка, відтворює образи руху, що закладені у літературному тексті:

«Светит месяц,
Тройка мчится
По дороге столбовой».

Образом «Трійки коней, яка мчить» обумовлено і закінчення хору з поступовим згасанням голосів, заспокоєнням динаміки, остинатним рухом низьких голосів. У завершенні хору, після дворазового повтору вірша, музика і текст обриваються на фразі «В поле чистом, чистом...»; виникає почуття, ніби трійка, що віддаляється, зникає в безкрайньому просторі. Така візуалізація текстових образів засобами музичного мистецтва, динамічність їх розвитку, контрастність є вагомим доказом застосування композитором драматургічних принципів. Якщо розглядати цикл у цілому, то до засобів передачі образного змісту віднесемо також ладотональні відхилення, адже вони допомагають досягти виразності й краще передати настрої. Музика, створена композитором, підкреслила його тонке відчуття літературного тексту і яскраво втілила закладені в ньому драматургічні особливості [3, 10].

У своїй хоровій творчості Лятошинський залишив також яскраві зразки обробок народних пісень. Поліфонічні принципи обробок композитора продовжують і розвивають традиції, які закладені Миколою Леонтовичем. Борис Миколайович уважно вивчав його обробки українських народних пісень. Відображенням цього захоплення стало написання першого твору для

мішаного хору у супроводі фортепіано на вірші Т. Шевченка «Тече вода в синє море» (1927р.), якій згодом здобув широкої популярності. У цьому хорі використовуються народні інтонації та елементи підголосної поліфонії. Хор написано в простій тричастинній формі з репризою, якій надає рис поемності безперервність тематичного розгортання. Перший розділ витримано в епічній, суворій манері розповіді співця-кобзаря. Другий розділ вносить яскравий контраст, пов'язаний із розвитком поетичного образу. Постать самотнього козака, що марно шукає щастя на чужині, його трагічні роздуми отримують патетичне втілення. В останньому епізоді вічний рух морських хвиль сприймається як символ глибокого трагізму долі козака. У репризі, на фоні мелодичного *ostinato* (баси і тенори), ллється пісня про козацьке горе (сопрано). Хроматичні ходи асоціюються з почуттям печалі, страждання. Композитор засобами музичної драматургії втілює найменші образно-сміслові відхилення поетичного тексту [1, 54].

Борис Миколайович Лятошинський творив більше півстоліття. За цей час в житті людства відбулося чимало вагомих подій, що позначилися на світогляді, психології та звичаях людей. Композитор завжди вмів знайти засоби і форми вираження своїх думок, співзвучні часові. Музика Лятошинського привертає до себе увагу концептуальністю, чітким виразом авторських думок і відчуттів. У ній яскраво виражено зв'язок літературного слова засобами музичної виразності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верещагіна О.Є., Холодкова Л.П. Камерно-інструментальна музика /О.Є. Верещагіна, Л.П. Холодкова // Історія української музики ХХ ст. Навчальний посібник для студентів музичних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Освіта України, 2008. – 268 с.
2. Копица М.Д. Борис Николаевич Лятошинский. Сборник статей / М.Д. Копица / – К.: Музична Україна, 1987. – 181 с.
3. Лятошинський Б. Воспоминания. Письма. Материалы в 2-х ч. Ч.І. Воспоминания / Б. Лятошинский// – К.: Музична Україна, 1985. – 216 с.
4. Самохвалов В. Черты музыкального мышления Б. Лятошинского / В. Самохвалов // – К.: Музична Україна, 1970. – 278 с.
5. Холопова В. Н. Музыка как вид искусства: учебное пособие. / В. Н. Холопова – Санкт-Петербург: Лань, 2000. – 319 с.

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА СТАНОВЛЕННЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто вплив педагогічної діяльності видатних українських композиторів кінця ХІХ - початку ХХ ст. на становлення музичної освіти в Україні.

The article considers the influence of the pedagogical activity of outstanding Ukrainian composers of the late 19th and early 20th centuries on the formation of musical education in Ukraine.

Ключові слова: композитор, педагог, педагогічна діяльність, музична освіта, методика.

Key words: composer, teacher, pedagogical activity, musical education, musical-aesthetic education.

У кінці ХІХ – на початку ХХ століття в Україні відбувалося становлення музичної освіти, яке сприяло національно-культурному відродженню нації, інтелектуальному та духовному збагаченню народу. У цьому процесі помітну роль відіграли відомі українські композитори та діячі музичної культури М. Леонтович, П. Козицький, К. Стеценко, Я. Степовий, В. Верховинець та ін. Вони зробили значний внесок у розвиток вітчизняної музичної освіти та вплинули на процес художньо-естетичного виховання молоді. Аналіз їхньої діяльності викладено в роботах Т. Булат, П. Бондарчука, М. Гордійчука, Н. Дем'янка, В. Дяченка, Л. Кияновської, Т. Лозанської, О. Михайличенко, В. Уманець, Є. Федотова, О. Шреєр-Ткаченко, О. Янковської та інших.

Метою статті є визначення впливу педагогічної діяльності відомих українських композиторів кінця ХІХ - початку ХХ ст. на становлення музичної освіти в Україні.

Микола Дмитрович Леонтович (1877-1921) – видатний композитор, диригент і педагог. Він є неперевершеним майстром обробок українських народних пісень і автором понад 50 творів для дитячого хору, навчальних посібників із вивчення нотної грамоти та сольфеджіо [3]. Становлення методики музичного виховання в перші роки радянської влади пов'язано саме з його ім'ям. М. Леонтович відповідально ставився до вокально-хорової роботи, приділяючи важливе значення хоровому співу як засобу естетичного та громадського виховання [7, с 45].

М. Леонтович був добре обізнаний з проблемами сільських учителів і станом викладання співів у школах Києва. Він вів хорові класи і викладав основи техніки диригування, теорії музики й контрапункт в учительській семінарії та Музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка. Працював

хормейстером на диригентських і театральних курсах, викладав сольфеджіо на курсах працівників дошкільного виховання.

У роботі над вихованням вокальних навичок композитор надавав великого значення досягненню чистоти інтонування, дикції, співацькому диханню, застерігаючи від співу сильним і форсованим звуком. У роботі з дитячими хоровими колективами він завжди зосереджував увагу на розвитку музичної пам'яті, мислення, музичних здібностей та естетичних почуттів учнів. Композитор володів методикою, завдяки якій за короткий термін міг створити завершений образ музичного твору.

М.Леонтович давав учителям конструктивні поради щодо вокального виховання учнів. Зокрема, М.Леонтович рекомендував першокласників залучати до співу в хорі старшокласників [6, с. 59], першим із вітчизняних педагогів запропонував порівнювати музичні твори та окремі частини творів з кольорами [6, с. 61].

Добре знаючи проблеми школи, М. Леонтович піклувався про створення в них не тільки хорових, а також оркестрових колективів. Він велике значення надавав оволодінню вчителем музичним інструментом [7, с.44], вимогливо ставився до якості роботи педагога, його професійної компетентності та удосконалення педагогічної майстерності.

Педагогічні ідеї М. Леонтовича і його досвід роботи в масових загальноосвітніх школах є актуальними для теорії і практики музичної освіти й сьогодні. Закладені ним основи музичної педагогіки і методики музичної освіти є підґрунтям для подальших наукових пошуків і досліджень сучасних науковців.

Пилип Омелянович Козицький (1893-1960), український композитор і організатор музичної освіти, опікувався станом викладання співів, а потім музики і співів у загальноосвітніх школах України, займаючи відповідальні посади в Товаристві імені М. Леонтовича, Спілці композиторів України, хоровому товаристві УРСР. Він знайомився з рівнем викладання в різних навчальних закладах, був обізнаний із проблемами шкільних учителів, надавав методичну допомогу молодим спеціалістам, розробляв методичні матеріали й посібники, укладав педагогічний репертуар, а своїми порадами суттєво впливав на зміст навчальних програм [2].

Зустрічаючись із вчителями, П. Козицький давав методичні поради щодо організації музично-просвітницької роботи з учнями, вболіваючи за якість методичної роботи. Він публікує «Конспекти лекцій з історії української музики» та методичний посібник «Музика масам», пропонуючи конкретні заходи з популяризації знань у загальноосвітніх школах про композиторів і їхню творчість; рекомендує методику підготовки й випуску стінних музичних газет. Наукова праця «Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування» П.Козицького займає чільне місце в його творчій спадщині. Характерними напрямками музичної культури, які презентує науковець, церковна й світська музика, хор та оркестр, викладання музики, її

творення. Він доводить вплив хорового співу на вокально-хорове виконання співаків.

П. Козицький відіграв помітну роль у становленні й розвитку масового музичного виховання в першій половині ХХ століття. Його наукова й педагогічна діяльність вплинула на формування педагогічної думки й становлення молодих учителів-новаторів, котрі прагнули підняти рівень музично-естетичного виховання підростаючого покоління.

Кирило Григорович Стеценко (1882-1922), композитор, диригент, музичний критик і публіцист, громадський діяч, усе своє життя присвятив музично-естетичному вихованню підростаючого покоління. Формуванню авторитету К. Стеценка як педагога і методиста сприяла демократична спрямованість педагогічної праці.

Композитор приділяв велику увагу дитячому репертуару – для дітей написав дві опери-казки («Івасик-Телесик», «Лисичка, Котик і Півник»), уніс багато цінного в методику викладання співу в школі та був організатором різноманітної позакласної роботи з музично-естетичного виховання [7, с. 31]. К.Стеценко надрукував методико-дидактичні матеріали «Початковий курс навчання дітей нотного співу» та першу частину «Шкільного співаника», до якого було написано методичний посібник для вчителів, у якому К.Стеценко наголошує «Книжка ця, у своїй методиці, - результат дидактичної практики автора, якому протягом більш як десять літ довелося навчати нотному співу дітей у школах різних типів» [9, с.68].

На з'їзді вчителів народних шкіл Ямпільського повіту К. Стеценко виступив з доповіддю «Українська пісня в народній школі», підготував і виніс на обговорення проект системи організації музичної освіти. Композитора турбувало музично-естетичне виховання дітей у початковій школі [9, с.4]. Він наголошував про необхідність гармонійного розвитку дітей та відзначав у цьому провідну роль народної пісні.

Ім'я К. Стеценка є яскравим прикладом служінню українській музичній культурі, а його творча спадщина – невичерпне джерело теорії і практики музично-естетичного виховання підростаючого покоління.

Яків Степанович Степовий (1883-1912) – класик української музики, композитор, педагог, громадський діяч. Він працював в консерваторії в Києві, очолював секцію підвідділу мистецтв Київського губернського відділу народної освіти. Разом з М. Леонтовичем і К. Стеценко він багато сил віддавав музично-естетичному вихованню учнів загальноосвітніх шкіл, намагався збагатити репертуар дитячих хорових колективів, писав пісні та музичні ігри для дітей різних вікових груп. З 1919 р. Я. Степовий, очолював одну з музичних секцій Вукмузкому та розгорнув велику громадську діяльність. Він займався питаннями музично-естетичного виховання, музичної освіти мас, підвищенням рівня концертно-виконавської майстерності, справою розгортання самодіяльності [1, с.51].

Я. Степовий брав активну участь у музично-концертному житті Києва [5, с. 118]. Він організовував музично-просвітницькі заходи для учнів різних

навчальних закладів, намагався вплинути на формування музичної культури молоді, познайомити їх із кращими зразками народної музики та композиторської творчості. Я.Степовий відзначав не дуже високий рівень загальної музичної освіти в Україні того часу, зосереджував увагу на тому, щоб викладання музики і співів у загальноосвітніх школах змінилося на краще, а засвоєння вокально-хорової літератури відбувалося за допомогою співу з листа. Він піклувався про засвоєння дітьми музичної грамоти й підвищення рівню їх музичної грамотності.

Василь Миколайович Верховинець (1880-1938), український композитор, диригент, хореограф та мистецтвознавець, поєднав у своїй творчій діяльності хореографію, пісню і театральне дійство. Ним були засновані нові синтетичні жанрові форми – рухлива музична гра і театралізована пісня.

В. Верховинець увійшов в історію української музично-педагогічної освіти як автор концепції музично-естетичного виховання дітей та молоді [4]. Його навчально-методичний посібник «Весняночка» став цінним матеріалом для майбутніх учителів музичного мистецтва. Він відіграє неабияку роль як в естетичному так і моральному вихованні підростаючого покоління, тому що здійснює позитивний вплив на становлення особистості, формування художньо-інтелектуальної сфери, сприяє плюралізму й змагальності учасників творчого процесу.

Композитор В. Верховинець записав понад 400 українських народних пісень і танців, написав солоспівні і дуети на слова Л.Українки, І. Франка, О. Олеся, М. Рильського, П. Тичини, Х. Рябокonia, В. Чумака та інших українських поетів. Він автор музики до народних танців і театральних вистав, а також автор хорових творів.

Монографічне дослідження В.Верховинця «Теорія українського народного танцю» – перша в українській хореографії перлина хореографічної педагогіки, у якій обґрунтовано принципи побудови української народної хореографії та створеного на народній основі національного фольклорного балету.

Працюючи вчителем співів у народних школах Галичини, педагог поєднував спів, рух і театралізовану дію у виконанні пісень. Діти могли імпровізувати й винаходити власні засоби музичної і хореографічної виразності у відтворенні художнього образу. Відбувався синтез музичного, хореографічного й театального мистецтв.

В. Верховинець бере участь у розробці освітніх програм і методичних посібників, проводив етнографічні дослідження, записував українські народні танці та танцювальні кроки. Він вважається засновником факультетів дошкільного виховання і хорового диригування у вищих навчальних закладах.

Створенням у Полтаві жіночого театралізованого ансамблю «Жінхоранс», який презентував новий оригінальний жанр театралізованої

пісні, стало завершенням теоретичних і практичних пошуків, ідей і задумів професора В. Верховинця [4, 146-163].

Талант В. Верховинця полягає в тому, що він активно займався музично-просвітницькою діяльністю, писав пісні для дітей і хорові твори, об'єднав у єдине: музику, хореографію і драматургію, синтезував народний танець із технікою класичної європейської хореографії [4, 126].

Отже, у кінці ХІХ – на початку ХХ століття в Україні відбувалося становлення музичної освіти, значний вплив на розвиток якої здійснили своєю педагогічною діяльністю відомі композитори М.Леонтович, П. Козицький, К. Стеценко, Я. Степовий, В. Верховинець та інші. Прагнути виховувати всебічно розвинену людину з широким світоглядом, вони багато сил віддавали поширенню української національної культури, музично-естетичному вихованню учнів та студентів, брали активну участь у музично-концертному житті країни, створювали методичні посібники, збагачували репертуар колективів, писали твори для дітей різних вікових груп. Завдяки їх активній діяльності в Україні відбулися істотні зрушення в розвитку музичної освіти та розвивалася своєрідна музично-педагогічна система, у якій провідна роль в музично-естетичній освіті школярів відводилася фольклору та народній пісні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булат Т. Яків Степовий / Т. Булат . – К., 1980. – 80 с.
2. Гордійчук М. П., Козицький О.: Нарис про життя і творчість / М. Гордійчук. – К., 1959. – 31 с.
3. Гордійчук М. М.Д. Леонтович. Нарис про життя і творчість / М. Гордійчук. – К.: Муз. Україна, 1956. – 314 с.
4. Дем'янко Н. Формування національної культури молоді в педагогічній спадщині В.М. Верховинця / Н. Дем'янко. – Полтава: АСМІ, 2012. – 270 с.
5. Кияновська Л.О. Українська музична культура. Посібник / Л.О. Кияновська. – Львів: Сполом, 1999 р. – 144 с.
6. Леонтович М. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / М. Леонтович // 3 педагогічної спадщини композитора. Упор. Л.О. Іванова. – К.: Муз. Україна, 1989. – 136 с.
7. Михайличенко О.В. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: історичні нариси / О.В. Михайличенко – Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2005. – 102 с.
8. Уманець В. Педагогічна і виконавська діяльність М.Леонтовича / Музика в школі. Зб. статей. Вип. 3 // В. Уманець. – К.: Муз. Україна, 1976. – С. 112-119.
9. Федотов Є. Кирило Григорович Стеценко-педагог / Є. Федотов. – К.: Муз. Україна, 1977. – 102 с.

РОЗДІЛ ІV.

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ

УДК 37.026:37.016:502/504

Бабаніна Вікторія Володимирівна
Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки дошкільної та
початкової освіти Голінська Т.М.

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Сучасні вимоги до початкового навчання передбачають формування пізнавальної активності учнів, що можна реалізувати через систематичне використання вчителем різних цікавих дидактичних ігор. Адже з використанням дидактичних ігор на уроці в дітей не лише виникає бажання вивчати природознавство, а й розвиваються такі якості, як увага, кмітливість, винахідливість, образне та абстрактне мислення, мовлення та пам'ять. У статті піднімаються актуальні питання використання дидактичних ігор з метою формування екологічної культури молодших школярів, їх пізнавальної та творчої діяльності.

Феномен дидактичної гри досліджували та розроблювали її педагогічні засади такі видатні наукові діячі, як Арістотель, Платон, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Шиллер, Г.Спенсер, Дж.Локк, Я.А. Коменський, А.Макаренко, В.Сухомлинський та ін.

Мета статті: розкрити вплив дидактичних ігор на формування пізнавальної активності з предмета природознавства та екологічної культури учнів початкової школи.

Дидактична гра – це практична групова вправа з виробленням оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку. Отже, система дій у грі виступає як мета пізнання і стає безпосереднім змістом свідомості школяра [3].

Дидактичне завдання гри визначається відповідно до вимог програми курсу природознавства з урахуванням вікових особливостей дітей. Наприклад, формування в дітей уявлень про природні процеси та об'єкти, розвиток як образного, так і абстрактного мислення; формування уявлень про взаємозв'язки в навколишньому середовищі; розвиток оцінки та самооцінки людської діяльності, кмітливості, здатності виявляти волюві зусилля для досягнення поставленої мети, довільної уваги, зосередженості [1].

Використання дидактичних ігор у навчально-виховному процесі початкових класів має на меті оволодіння дітьми уявленнями та навичками застосування набутих знань у нових ситуаціях; розвиток уваги, мовлення та пам'яті; поживлення творчої активності; виховання кмітливості,

винахідливості. Загальним завданням екологічних ігор є розвиток екологічної свідомості та культури поведінки в довкіллі.

Використання на уроках дидактичних ігор та ігрових ситуацій робить процес навчання цікавим, створює в дітей бадьорий творчий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу.

Дидактичні ігри на уроках природознавства можуть застосовуватись по-різному: увесь урок може бути побудований у вигляді сюжетно-рольової гри (коли на урок завітала казкова гостя – зима, весна або ін.); як структурний елемент уроку; під час уроку кілька разів створюються ігрові ситуації (за допомогою казкового персонажа, іграшки, елементів змагання) [3].

Для молодших школярів на уроках із природознавства доцільно використовувати такі дидактичні ігри: 1) для розвитку та корекції пізнавальної діяльності (порівняння, відновлення та доповнення цілого, вилучення зайвого, узагальнення); 2) для розвитку мовлення; 3) для розвитку емоційно-вольової сфери (ігри-інсценізації, ігри з елементами сюжету) [4].

Перевагу слід надавати тим іграм, які передбачають участь більшості дітей класу, швидко відповідь, довільну увагу та засвоєння невеликої кількості матеріалу. Використання віршів, прислів'їв, загадок під час проведення гри сприяє засвоєнню навчального матеріалу. При цьому дидактичні ігри мають відповідати таким вимогам: 1) відповідати меті й темі уроку; 2) забезпечувати поглиблення, розширення та закріплення знань учнів; 3) відповідати віковим особливостям дітей, бути доступними, забезпечувати поступове ускладнення операцій аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення тощо [4].

Величезні розвивальні можливості набувають ігри під час екскурсій на природу. Спонукаючи учнів до активного емоційного сприймання, набагато легко розкрити перед дітьми різномайття та красу довкілля, привернути увагу до малопомітних, але істотних ознак рослинного і тваринного [2]. Ігри з природничим матеріалом сприяють розвиткові сприйняття аналізаторів дотику, смаку, запаху (гра «Що в лісі росте», «Скарб», «Дегустація», «Відгадай за запахом», «Що в мішку?»); мислення та уваги (виділення істотних ознак, їх порівняння та узагальнення) – гра «Дегустація», «Якого кольору предмет»; опису предметів та знаходити їх за описом («Впізнай своє дерево», «Опиши предмет»); знаходити ціле за частиною та частину за цілим; групувати предмети за способом їх застосування («Павутинка»); визначати послідовність стадій розвитку рослин і тварин. Екологічні ігри в природі можна розділити на пізнавальні та на рухливо-пізнавальні. Останні мають велике значення, бо крім радості руху молодших школярів, несуть і навчальний, пізнавальний зміст [3].

Дидактичні ігри, які містять завдання проблемно-пізнавального характеру, вимагають від молодших школярів високої інтелектуальної та практичної активності. Цими завданнями передбачено проведення дослідів, спостережень, практичних робіт, пошук матеріалів та способів роботи з ними. Для полегшення процесу виконання завдання учням пропонується

алгоритм виконання практичних дій. Така пошукова пізнавальна діяльність готує учнів до більш усвідомленого сприйняття нового матеріалу та спрямовує їх на творче використання одержаних знань у новій навчальній ситуації. Наприклад, учням можна запропонувати дослідити умови проростання насіння, поділивши клас на декілька команд, кожна з яких повинна, уявивши себе науковцями, презентувати свою роботу. Також можна застосувати гру «Розвиваємо спостережливість» [4].

Розвитку творчих здібностей, розв'язанню питань екологічної культури сприяють саме творчі сюжетно-рольові ігри («Відгадай, хто це?», «Чоловічок з кори», «Намалюємо портрет звіра (птаха)»). Установлено, що пізнавально-виховний елемент творчої гри досягається при дотриманні методики, де організація, розподіл ролей і підготовка до гри зберігають її неповторність, чарівність, дитячу безпосередність, а також забезпечують знання про об'єкти гри, наближення її умов до реальних ситуацій [3].

На такому етапі уроку, як мотивація навчальної діяльності учнів, доцільно використовувати загадки. Загадки є не лише цікавою формою роботи, покликаною зацікавити дітей до теми, що буде вивчатися на уроці, але й несуть в собі розвивальну функцію, що включає в себе розвиток кмітливості. Вони можуть містити в собі не повний, але досить точний опис предметів і явищ природи [2].

Дуже важливо, щоб під час розробки змісту гри, у центрі її були взаємовідносини людей, їхнє гуманне турботливе ставлення до природного середовища. Дидактичні ігри екологічного змісту дають найкращі результати при їх застосуванні безпосередньо в природному довіллі для учнів 1-4 класів, що сприяє становленню екологічного світогляду молодшого школяра, нарешті формування екологічної культури підростаючого покоління, адже можна всього торкнутися, багато чого побачити й почути, а дещо навіть і скуштувати.

Отже, дидактичні ігри є не лише дієвим засобом формування екологічних знань, умінь та навичок молодших школярів, а й знаряддям вироблення правил поведінки в довіллі, щой повинно стати одним з головних важелів у забезпеченні екологічної освіти молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Навчальна програма з природознавства для 1-4 класів загальноосвітніх закладів. – 2016 р.
2. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навчальний посібник/ Т. М. Байбара; Міжн. фонд «Відродження». – К.: Веселка, 2010. – 334 с.
3. Прокопенко С.Г. Екологічні ігри як засіб формування екологічної культури молодшого школяра: методичні рекомендації / С.Г.Прокопенко, А.К. Маєвська. – Ніжин: Вид-во «Міланік», 2008. – 27 с.
4. Хитяєва Л. П. Цікаві завдання з природознавства для початкової школи / Хитяєва Л. П. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. – С. 9-12.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток українського суспільства, подальший процес формування вітчизняної культури, самосвідомості та духовності багато в чому залежить від патріотизму громадян. Як зазначено в *Концепції національно-патріотичного виховання*, сьогодні пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії виховання. Саме «патріотичне виховання закладає підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь», які бачать майбутнє власної держави побудоване «на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін» [2].

Тож перед освітянами України постає надважливе завдання пошуку нових підходів до виховання патріотизму підростаючої особистості, як її базової якості. Знання давньої історії нашої країни, традицій та досвіду державотворення створюють потужний потенціал для освіти і виховання. Особлива роль у реалізації окреслених завдань відводиться початковій школі, оскільки саме молодший шкільний вік є тим періодом життя, коли формуються цінності, ставлення, характер.

Проблема виховання патріотичних почуттів завжди привертає увагу науковців та вчителів-практиків. Праці Ш.Амонашвілі, І.Беха, Н.Мойсеюк, О.Савченко, Н.Янковської присвячені питанням становлення патріотизму дітей та молоді. Позаурочна робота як чинник формування патріотизму молодших школярів розглядається В.Лозовою, Г.Пустовітом, О.Сидоренко, Г.Троцько, М.Фіцулою та ін.. У дисертаційних дослідженнях останніх років (О. Коркішко, Н.Чашечнікова, Н.Михальченко) наведені результати експериментальної роботи з розвитку національно-патріотичної складової виховання учнів початкової школи.

Мета патріотичного виховання, згідно з *Концепцією національно-патріотичного виховання*, конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження у свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватися законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [2].

Важливим є положення про те, що Українська держава заперечує будь-які форми дискримінації, підтримуючи всі мови і культури, що зазнали такої дискримінації в часи колоніальної залежності України [2].

Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній діяльності передбачає опанування історичними фактами, розвиток патріотичних почуттів, ставлень та отримання дітьми досвіду патріотичної поведінки.

Аналіз теоретичних джерел та практичного досвіду створення передумов національно-патріотичного виховання [3;1; 4; 5] дає можливість стверджувати, що формування патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі буде більш ефективним, якщо:

- впливати на почуття, переконання та діяльність вихованців;
- органічно поєднувати навчальні й виховні завдання, будуючи їх за принципом від близького до дальнього;
- не нав'язувати патріотичні погляди зовні (дитина має прийняти їх добровільно, за власною волею та бажанням);
- систематично використовувати новітні технології у практичній діяльності;
- залучити до участі у виховній роботі школи батьків, громадськість, учасників історичних подій, бійців АТО, народних умільців, представників культури;
- систематично використовувати елементи народної педагогіки, традиції національного виховання;

- створити банк творчих робіт учнів молодших класів, музей або куточок історії школи (села, селища, міста) як результат проведеної роботи з патріотичного виховання.

Отже, патріотичні почуття визначають ставлення людини до себе, до Батьківщини, до оточення, до народу. Виражається це в щоденній вчинковій діяльності, у відношенні до українських традицій, культури та цінностей. Позаурочна діяльність, за певних умов, може стати визначальним чинником розвитку патріотичних почуттів, свідомості, поведінки молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Концептуальні засади формування в школяра особистісних цінностей / /Виховання патріотизму в дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах: матеріали звітної науково-практичної конференції / І.Д. Бех.- К.: ІЗМН, 2015. - с. 4-8.
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ippo.edu.te.ua/nacionalno-patriotichne-vihovannya/>.
3. Коркішко О. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі:автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук/ О. Коркішко. - Луганськ, 2004.
4. Сидоренко О., Позаурочна робота як чинник формування патріотичних почуттів молодших школярів [Електронний ресурс]/ О. Сидоренко. – Режим доступу: file:///C:/Users/home/Downloads/pedp_2016_4_22.pdf.
5. Штефан Т. Національно-патріотичне виховання молодших школярів [Електронний ресурс] / Т. Штефан. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/58022/.

УДК 371.32+81'243

Біла Тетяна Русланівна

Науковий керівник – доцент кафедри філології Валуєва І.В.

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ

Читання іноземною мовою як комунікативне уміння та засіб спілкування є, поряд з усним мовленням, важливим видом мовленнєвої діяльності та найбільш розповсюдженим способом іноземної комунікації, яким учні середньої школи мають оволодіти згідно з вимогами чинної програми та Державного стандарту з іноземних мов. В історичному плані, читання виникло пізніше усного мовлення, проте на його основі, і стало важливим засобом спілкування та пізнання. Завдяки читанню, яке робить доступною будь-яку інформацію, передається досвід людства нагромаджений із найрізноманітніших сферах трудової, творчої, соціально-культурної діяльності.

Читання є видом мовленнєвої діяльності, який включає техніку читання (ТЧ) і розуміння того, що читається, і відноситься до письмової форми мовлення. У зв'язку з цим виділяють змістовий та процесуальний аспекти діяльності читця. Змістовий аспект читання залежить від процесуального й полягає в досягненні розуміння інформації, яка сприймається читцем, завдяки декодуванню графічних знаків та смислових зв'язків тексту.

Подібно іншому виду рецептивної діяльності — аудіюванню, читання базується на розпізнаванні мовних одиниць письмового тексту. У залежності від міцності засвоєння мовного матеріалу та рівня сформованості механізмів, зорового сприймання процес розпізнавання може здійснюватися швидко й безпосередньо або в уповільненому темпі з елементами пригадування.

Розрізняють два основних рівні розуміння тексту: рівень значення і рівень смислу/змісту (хоча кожен із них ще включає по декілька проміжних рівнів). Перший пов'язаний із встановленням значень сприйнятих мовних одиниць та їх безпосередніх зв'язків, другий — з розумінням змісту тексту як цілісної мовної одиниці. У зв'язку з цим навички та вміння, які забезпечують розуміння тексту, умовно поділяють на дві групи, хоча процеси сприймання та осмислення відбуваються одночасно.

Перша група — це навички, які пов'язані з технічним аспектом читання.

Компетентність у читанні (КЧ) — це здатність читати автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту в умовах опосередкованого спілкування [1]. Складниками КЧ є вміння, навички, знання, а також комунікативні здібності, а саме — здібності до читання. До вмінь КЧ відносяться мовленнєві, навчальні, інтелектуальні, організаційні та компенсаційні вміння.

Серед мовленнєвих умінь читання виділяють:

- умінь знаходити в тексті основну інформацію й прогнозувати його зміст;
- умінь вибирати головні факти, не звертаючи уваги на другорядні;
- умінь вибірково розуміти необхідну інформацію прагматичних текстів в опорі на мовну здогадку, контекст;
- умінь ігнорувати невідомий мовний матеріал, несуттєвий для розуміння тощо [2].

На розвиток умінь читання впливає рівень сформованості в школярів мовленнєвих навичок:

- навичок техніки читання окремих букв, буквосполучень, слів, речень;
- лексичних навичок розпізнавання графічних форм лексичних одиниць та їх безпосереднього розуміння;
- граматичних навичок розпізнавання при читанні граматичних форм і прогнозування синтаксичних структур. Іншим складником КЧ є декларативні та процедурні знання.

До комунікативних здібностей читання відносяться: адекватна реакція читача на прочитане; умінь брати прочитане до уваги, застосовувати отримані в процесі читання відомості в реальних ситуаціях; задоволення

своїх читацьких чи творчих інтересів; удосконалення умінь усного мовлення; пошук інформації за фахом і т.ін.

Види читання.

1) Ознайомлювальне читання (читання з розумінням основного змісту тексту). Цей вид читання найбільш розповсюджений у всіх сферах життя і здійснюється на матеріалі автентичних текстів, які несуть інформацію про культуру, побут, традиції країни, мова якої вивчається. Це читання про себе. Учні повинні розуміти основний зміст тексту при повноті розуміння –75%.

2) Вивчаюче читання (читання з повним розумінням тексту). Мета такого виду читання – максимально повне й точне розуміння інформації тексту й критичне осмислення інформації. Це – вдумливе читання, яке здійснюється в темпі – 50-60 сл./хв. Матеріалом для читання служать нескладні автентичні або адаптовані тексти різних жанрів (науково-популярні, публіцистичні, художні, тексти прагматичного характеру: інструкції, рецепти), що містять значущу для учнів інформацію та мовні і смислові труднощі.

3) Вибіркове/переглядове читання (читання з метою пошуку необхідної інформації).

Мета цього виду читання – навчитися швидко переглянути текст для того, щоб знайти конкретну інформацію, сконцентрувати на ній свою увагу, намагаючись зрозуміти її повністю або основний зміст. Матеріалом для читання служать тематично пов'язані тексти, які несуть нову або цікаву інформацію.

Вправи для навчання читання

Згідно з етапами формування навичок та умінь виділяють три групи вправ:

I – вправи для формування навичок техніки читання;

II – вправи для формування мовленнєвих навичок читання;

III – вправи для розвитку умінь читання.

Розглянемо вправи для навчання різних видів читання.

Вправи для навчання ознайомлювального читання.

- Прочитати заголовок (початкові речення) і сказати, про що може розповідатись у тексті.

- Дати відповіді на запитання вчителя щодо основного змісту тексту.

- Вибрати з кількох запропонованих найбільш прийнятний заголовок.

- Прослухати твердження і виправити неправильні.

- Вибрати з ряду малюнків ті, що ілюструють зміст тексту.

- Коротко передати основний зміст рідною мовою.

- Висловити свою думку про зміст тексту, дати йому оцінку (рідною мовою).

Вправи для навчання вивчаючого читання.

- Відповісти на запитання вчителя щодо основного змісту та його деталей.

- Визначити в тексті смислові віхи та вписати найбільш суттєву інформацію.

- Скласти план тексту, підібрати до кожного пункту плану речення з тексту, які його уточнюють.

- Виконати письмовий переклад тексту.

- Виконати тест множинного вибору, альтернативний чи поєднувальний тест.

Вправи для навчання вибіркового/переглядового читання.

- Швидко перегляньте текст, знайдіть необхідну інформацію та уважно прочитайте її у всіх деталях.

Вправи для навчання техніки читання.

Вправи на розвиток графемно-фонемних зв'язків.

При виконанні вправ цієї групи активно використовується розрізна азбука.

Учитель показує велику й малу букву або лише одну з них і озвучує її, учні повторюють.

- Учитель послідовно показує вивчені букви, діти читають їх.

- Учитель пропонує для читання пари букв, наприклад, подібні якимось елементами: b-d, m-n, f-r, w-v, y-g, t-f, a-d, b-h, u-n; літери, подібні до букв рідної мови, які читаються зовсім відмінно: а, е, р, ц, х, у, т; літери, подібні до літер рідної мови за формою і читанням: е, І, к, j, t.

- Читання буквосполучень: ar, er, ir, sh, ck тощо. Важливо, щоб буквосполучення асоціювалися з певними звуками.

- Визначення кількості букв /звуків у слові.

- Показати букву, що відповідає названому вчителем звуку.

- З ряду слів вибрати ті, що починаються з певної букви.

- Скласти вимовлене вчителем слово з карток алфавіту.

- Визначити подібність і розходження в словах: is-ice, form-from, men-man etc.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бігич О.Б. Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні / О.Б. Бігич // Іноземні мови. – 2012. – № 1. – С. 1930.
2. Борецька Г.Е. Методика формування іншомовної компетентності у техніці читання / Г. Е. Борецька // Іноземні мови. – 2012. – № 1. – С. 38.
3. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. Пособие для студ. лингв. унтов и фак. ин. яз. высш. учеб. заведений. 3е изд. стер. / Н. Д. Гальскова, Н.И. Гез. -М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 336 с.
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : [підручник] / [С.Ю. Ніколаєва, О.Б. Бігич, Н.О. Бражник та ін.]. – [вид. 2е, випр.і переробл.]. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
5. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: [підручник] / [Л.С. Панова, І.Б. Андрійко, С.В. Тезікова та ін.]. – К.: ВЦ “Академія”, 2010. – 328 с.

ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ЗДО

Сучасна освітня парадигма в Україні характеризується пошуком нових фундаментальних підходів до побудови навчально-виховного процесу. Законом України «Про освіту», державними національними програмами «Освіта» та «Діти України» визначено, що особливої ваги набуває єдність виховних впливів на дитину протягом тривалого періоду становлення особистості, починаючи з раннього дитинства. Це потребує формування в дитини стійких суспільнозначущих способів поведінки, здатності до самостійного критичного мислення, соціальної і моральної зрілості. Одним із показників засвоєння цих цінностей є відповідальність як інтегральна якість особистості.

Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні вперше в теорії і практиці дошкільного виховання визначено ступінь компетентності дитини-дошкільника як комплекс особистісних якостей і властивостей, розвинених потреб і здібностей, рівень знань, умінь і навичок, необхідних для успішної життєдіяльності в суспільстві. Те найближче оточення, у якому відбувається процес соціалізації особистості дошкільника, відображає головні тенденції розвитку суспільства, до життя, у якому ми готуємо дитину з раннього дитинства [1]. Відомий педагог сучасності О.В.Сухомлинська відзначає, що сьогодні ситуація у вихованні характеризується тим, що чітку та визначену впевненість у тому, що таке «добро» і «зло» заступила тривожна невизначеність. Дитина все частіше потрапляє у ситуацію, коли треба зробити свідомий вибір і нести за нього відповідальність. Таким чином, особливого значення набувають проблеми формування поведінки, здатної забезпечити стабільність і стійкість соціальних взаємин, гарантувати дитині комфорт у складних обставинах її відносин з іншими людьми та дійсністю, що їх оточує [5, с. 109].

Загальноприйнятим є положення про те, що в основу відповідальності дитини покладається рівень компетентності та її обізнаність, уміння вирішувати проблеми, утілювати знання й цінності в практику повсякденного життя. Відповідальність є складовою самостійності дитини, її розвиненої самосвідомості, а дошкільна установа є тим виховним закладом, де розгортається цей процес [2].

У сучасних наукових дослідженнях І.Д. Беха, Т.Г. Гаєвої, Т.Є. Колесіної, О.Л. Кононко, М.В. Левківського, А.В. Лопуховської, Т.В. Морозкіної, М.В. Савчина, І.А. Уледової розкриваються психологічні механізми формування у дітей різного віку відповідальності, яка оцінюється як

особливий мотив людських вчинків, смисловий принцип регуляції поведінки [6, с. 99].

Окремі її аспекти знайшли вирішення у роботах, спрямованих на виявлення особливостей відповідального ставлення в процесі спілкування у різних видах діяльності: трудової, ігрової (З.Н. Борисова, Р.Н. Ібрагімова, К.О. Клімова, Г.Г. Уранова) та навчальної (С.О. Ладивір, Л.І. Меквабишвілі). Спираючись на комунікативно-діяльнісний підхід, відповідальність ми розглядаємо як сутнісний показник моральної вихованості, що регулює поведінку особистості.

Значна частина наукових досліджень присвячена проблемі нормативності як основної характеристики поведінки дитини-дошкільника. Результати досліджень Л.В. Артемової, Л.І. Божович, С.М. Карпової, Т.Р. Каштанової, В.К. Котирло, М.І. Лісіної, Т.І. Поніманської, Л.П. Почеревіної, А.Г. Рuzської, Є.В. Субботського, В.М. Шевченко, С.Г. Якобсон та ін. констатують, що моральна норма, якщо вона усвідомлено закріплена і емоційно збагачена, перетворюється у відповідну якість особистості. На етапі дошкільного дитинства моральні норми виступають і як мотиви поведінки.

Тому в основу виховання відповідальної поведінки в дітей старшого дошкільного віку нами покладено такі орієнтири для дорослих [3, с. 19]:

- заохочувати ініціативу дитини;
- довіряти те, що маляті під силу;
- виховувати повагу до старших, однолітків, як один із показників відповідальності;
- не змінювати правил, прийняті одного разу «Не можна!» не повинні змінюватися залежно від Вашого настрою або ситуації. Наприклад, якщо не можна чіпати мамину сумку, її не можна чіпати ніколи!

Для ознайомлення дітей із правилами, що конкретизують норму відповідальності й демонструють конкретні способи поведінки у відповідності з нею та з метою навчання дітей способам відповідальної поведінки, нами запропоновано різноманітні види діяльності для формування поняття:

- відповідальність до близьких «Подарунок найкращій людині», «Дерево роду», «Як я можу допомогти своїм батькам»;
- відповідальність до всіх людей «Ти не один», «Ляльковий театр», випуск святкової газети;
- відповідальність до дорученої справи «Новорічна майстерня», виготовлення годівничок для птахів, виготовлення лічильного матеріалу;
- відповідальність до себе «Один за всіх, усі за одного», підготовка до ярмарку, «Як працювати разом».

Особливостями засвоєння знань про норми поведінки такі, як чесність та відповідальність у дітей дошкільного віку є те, що вони без впливу дорослого (пояснень, вказівок, розповідей, демонстрації) не завжди помічають моральний конфлікт у ситуаціях і не розуміють значення їх відповідального

вирішення для кінцевого результату. Інформація про відповідальну поведінку сприймається дітьми лише в тому випадку, коли вона буде емоційно забарвлена, подана в цікавій пригодницькій розповіді чи ігровій ситуації [4].

Отже, особливу увагу, на нашу думку, слід звертати на формування емоційних передумов моральної поведінки, що проявляються в здатності правильно розуміти й відчувати зміст конфліктної ситуації, адекватно реагувати на позитивні та негативні її аспекти. Період дошкільного дитинства характеризується тим, що вчинки дитини вперше починають викликати у неї певні емоційні стани, що є моральними за своєю суттю. Саме вони виступають основою виховання відповідальної поведінки в дошкільному віці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богущ А. М., Бельська Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. - К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Бех І.Д. Відповідальність особистості як мета виховання / І.Д. Бех // Початкова школа. – 1994. – №9-10.
3. Гурлева Т. Виховуємо відповідальність у дошкільників / Т. Гурлева // Вихователь-методист дошкільного закладу: спеціаліз. журн. - 2012. - № 5. - С. 19-29.
4. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки: монографія / М.В. Савчин. - Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. - 280 с.
5. Сухомлинська О.В. Проблеми теорії виховання дітей і молоді в Україні / О.В. Сухомлинська // Педагогіка і психологія. – 1997. – №4. – С.109-125.
6. Фасолько Т.С. Теоретичні засади формування моральної відповідальності майбутнього вчителя / Т.С. Фасолько. - Допрофесійна педагогічна підготовка учнівської молоді в контексті реалізації цільової комплексної програми «Вчитель»: зб. наук.-практ. матеріалів всеукр.конф. - Дніпропетровськ, 1998. - Ч.3. - С.99-104.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Емоційний розвиток є вагомою частиною загального психічного розвитку дошкільника. Емоції зберігають своє значення і в наступні періоди життя, проте на ранніх етапах онтогенезу вони є провідними, оскільки на них значною мірою ґрунтується цілісна поведінка дошкільника.

Емоції проходять спільний для вищих психічних функцій шлях розвитку: від зовнішніх соціально детермінованих форм до внутрішніх психічних процесів. На базі вроджених реакцій у дитини розвивається сприйняття емоційного стану оточення його близьких людей, яке з часом під впливом соціальних контактів, що ускладнюються, перетворюється на вищі емоційні процеси – інтелектуальні й естетичні складові емоційного багатства особистості.

Аналіз досліджень. Емоційний стан дітей впливає на розвиток їхньої пізнавальної діяльності, стабільність інтересів і самостійний вибір видів діяльності. Тому вивчення емоційних станів та особистісних відносин дітей дає можливість виявити приховані проблеми освітнього процесу, а також може бути основою для прогнозування варіантів подальшого особистісного розвитку дошкільників.

Як вважає О.В. Запорожець, емоційний розвиток дошкільника є однією із важливих умов його виховання, що підкреслює важливість емоційного переживання дошкільника при взаємодії з соціумом для його особистісного становлення [2]. Найпершим і найважливішим соціальним інститутом, який відповідає за емоційну компетентність дошкільника і його нормальну адаптацію до життя, вважають сім'ю. Учені виокремлюють три основні чинники впливу сім'ї на розвиток дитини: емоційний характер сімейного виховання, широту діапазону сімейного впливу, його тривалість. Е. Еріксон зазначав, що соціальне оточення дитини спричинює великий вплив на її розвиток, зокрема на розвиток її почуттів [4]. А І.Б. Дерманова стверджує, що «найчастіше причинами негативних емоційних станів у дошкільному віці є депривація потреби спілкування в сім'ї або з однолітками» [4].

Метою дослідження є висвітлення основних особливостей емоційного розвитку дітей дошкільного віку.

Дитина перебуває у трьох основних вимірах – фізичному, емоційному й розумовому. Саме в них вона проявляє себе в житті: у фізичному – учинками, діями; у почуттєвому – широсердечними виявами, бажаннями; у розумовому – думками, судженнями. Таким чином, процеси виховання і навчання стосуються всіх визначених аспектів розвитку особистості одночасно. Як справедливо зазначали Л.С. Виготський та А.В. Запорожець, тільки

погоджене функціонування емоційної і розумової систем, їхня єдність може забезпечити успішне виконання будь-яких форм діяльності. Те саме стверджує К.Є. Ізард: «Емоції є джерелом енергії і організують сприйняття, мислення і дію» [1, с. 60].

Дошкільний вік характеризується бурхливим розвитком емоційної сфери, яка має значний вплив на особистісний розвиток дитини, оволодіння нею різноманітними видами діяльності. Упродовж дошкільного дитинства емоції розвиваються, ускладнюються й набувають інтелектуалізованого змісту [5]. Уже в дошкільному віці, починає формуватися особистість дитини, цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційної сфери, із формуванням інтересів та мотивів поведінки, що, відповідно, детерміновано соціальним оточенням, передусім типовими для цього етапу розвитку взаєминами з дорослими.

За період дитинства емоції (їх сила, тривалість, стійкість) змінюються у зв'язку зі змінами загального характеру провідної діяльності дитини і її мотивів, а також через ускладнення її стосунків із навколишнім світом. Разом із переживанням задоволення чи незадоволення, що пов'язані зі здійсненням безпосередніх бажань, у дитини виникають більш складні відчуття, викликані тим, наскільки добре вона виконала свої обов'язки, яке значення мають її дії для інших і якою мірою дотримуються нею і оточенням норми та правила поведінки [5].

З метою розвитку емоційної сфери необхідно передбачити гармонійне виховання різних почуттів і емоцій, а також формувати в дитини необхідні навички в керуванні своїми почуттями і емоціями (гнів, занепокоєння, страх, провина, сором, співчуття, жалість, емпатія, гордість, шляхетність, любов тощо); навчити дитину розуміти свої емоційні стани і причини, що їх породжують. З емоційним благополуччям дитини пов'язана оцінка себе самої, своїх здібностей, моральних та інших якостей.

Однією з умов виникнення в дітей старшого дошкільного віку складних емоцій є взаємозв'язок і взаємозалежність емоційних і пізнавальних процесів – двох найбільш важливих сфер їх психологічного розвитку.

Виховання відчуттів у дитини повинно служити передусім формуванню гармонійно розвинутої особистості, одним із показників якої є певне співвідношення інтелектуального й емоційного розвитку. Недооцінка цієї потреби, як правило, призводить до перебільшеного, одностороннього розвитку якоїсь однієї якості, частіше інтелекту, що, по-перше, не дає можливості глибоко зрозуміти особливості самого мислення й керування його розвитком, по-друге, не дозволяє до кінця з'ясувати роль таких сильних регуляторів поведінки дитини, як мотиви й емоції [5].

Інші емоції, згідно з теорією К.Е. Ізарда, є похідними. Особливості зовнішнього прояву емоцій визначаються за виразними рухами тіла особи, інтонації, тембру голосу. Виразними діями не тільки визначається, але і формується почуттєва сфера. С.Л. Рубінштейн стверджує: «Виразний рух не тільки виражає вже сформоване переживання, але й сам, включаючи, формує

його; так само як, формуючи свою думку, ми тим самим формуємо наше почуття, виражаючи його» [1, с. 63].

Емоційний розвиток у віці 3-7 років: емоції дошкільника опосередковуються його ставленням до тих чи інших явищ; внаслідок появи опосередкованості емоцій, вони стають більш узагальненими, усвідомленими, керованими; емоції у функції передбачення включаються у внутрішні механізми забезпечення супідрядності мотивів як важливий їх компонент; інтенсивний розвиток вищих почуттів відбувається у процесі виконання різних видів діяльності малюка – трудової, продуктивної, ігрової; особливістю вищих почуттів є їх тісний взаємозв'язок.

Отже, дошкільникові властиве перебування в «полоні емоцій», оскільки він не може керувати ними. Його почуття швидко виникають і так само швидко зникають. Основний напрям розвитку емоційної сфери старшого дошкільника – це поява здатності керувати почуттями. Інший напрям у розвитку почуттів пов'язаний зі зміною їх динаміки і змісту, коли вони стають стійкими, то набувають помітної глибини, формуються моральні, естетичні й пізнавальні почуття.

Таким чином емоції це психічне відображення у формі безпосереднього пристрасного переживання життєвого сенсу явищ та ситуацій, зумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта. Вищий продукт емоцій людини – стійкі почуття до предметів, що слугують задоволенню її вищих потреб. Почуття носять предметний характер, оскільки пов'язані з яким-небудь конкретним об'єктом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вальдамірова О.П. Емоційна сфера дошкільника та її корекція / О.П. Вальдамірова // Освіта Донбасу. – 2003. – № 4. – С. 61-66.
2. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів / О.Л. Кононко. – К.: Освіта, 1998. – 255 с.
3. Малімон Л.Я. До проблеми діагностики емоційності як властивості особистості / Л.Я. Малімон // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 7. – С. 59-65.
4. Шаграева О.А. Эмоциональное развитие дошкольников: учеб. пособ. / О.А. Шаграева. – М.: Академия, 2003. 173 с.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kazedu.kz/referat/141588>

**ПРОБЛЕМА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВАЖКОВИХОВУВАНОСТІ В
ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ПЕТУХОВА Є.І.**

На сучасному етапі інтенсивного розвитку української правової держави відбувається переосмислення основних моральних, духовних цінностей та поглядів у різних сферах громадської думки. Внаслідок несформованості основних життєвих цінностей, етичних принципів, найбільш вразливими є діти 10-12 років. Уже в молодшому підлітковому віці можна спостерігати досить чіткі симптоми неблагополуччя у формуванні особистості.

Найбільш чутливим до психологічних та соціальних катаклізмів є молодший шкільний вік, найважливіший і найбільш особливий період людського життя. З кожним роком зростає кількість важковиховуваних учнів. Таку категорію дітей класифікують як «діти та підлітки з нестандартною поведінкою».

У період переходу від молодшого шкільного віку до підліткового відбувається якісна перебудова особистості, починаються якісно нові стосунки з дорослими, засвоюються нові суспільні норми поведінки. У цей час виникає потяг до самостійності, протиставлення себе дорослим. Дитина не завжди здатна контролювати поведінку та передбачати її наслідки. Цей етап дорослішання характеризується різким зростанням проявів важковиховуваності, негативізму, агресивності, жорстокості та конфліктності.

Важковиховуваність – це несприйнятливність до позитивного соціального досвіду, тобто той чи інший ступінь нездатності, небажання засвоювати соціально-педагогічні впливи й адекватно на них реагувати. Педагогічна занедбаність дітей у наш час стала звичайним явищем та є наслідком недостатнього засвоєння дитиною позитивного соціального досвіду. У таких учнів недостатньо розвинута потреба в пізнанні навколишнього світу. Більшість із них відстає в навчанні, погано володіє методами діяльності.

Фактори, які провокують таку поведінку учнів, закладаються в початковій школі. У молодшому шкільному віці відбувається подальший розвиток особистісних якостей не тільки в інтелектуальній, а й в емоційній, вольовій сферах, у спілкуванні з дорослими та однолітками. Формування особистості проявляється в кожній дитини по-різному. Якщо в одних дітей становлення відбувається разом із гарним навчанням і поведінкою, то в інших це може відбуватися абсолютно навпаки. Дитина тільки вчиться керувати своїми почуттями та емоціями, *створювати свій внутрішній образ світу та формувати власний світогляд. Саме тому велику роль відіграє діяльність школяра, захоплення, а також спілкування з оточенням. Також*

залишає слід за собою дефіцит уваги, який дає відбиток і в підлітковому віці. Це може проявлятися в спробах привертання уваги до себе будь-яким способом. Тому своєчасна допомога є першочерговим завданням педагогів, соціальних працівників, психологів [3; 45].

Головним джерелом формування здорової психіки дитини є сім'я, стосунки в ній, відносини з однолітками та вчителями. Саме від вчителя початкових класів та однокласників залежить, як дитина буде себе почувати в колективі. Це є передумовою формування подальшої ролі учня в класі, ставлення до нього, відчуття учнем самого себе. У початковій школі закладається фундамент подальшого життя людини [4; 67].

Вагомий внесок в дослідження поведінки зростаючої особистості зробили Л.С.Виготський, сучасні англійські психологи Дж. Хевіт і Р. Дженкінс, П.Скотт, О.Є. Лічко, В.І. Абраменко та О.І. Селецький. Психолого-педагогічним проблемам виховання дітей молодшого підліткового віку присвятили свої праці В.О.Сухомлинський, І.Д.Бех, О.Крушельницька, Ю.Кушнер, М.Г.Яновська. Широке коло досліджень щодо запобігання відхиленням у поведінці дітей на етапі дорослішання можна знайти в наукових розробках В. Бойко, О.М. Полякової, В.Г. Степанова, В. Татенко, Р.В. Ткачової, Б.С. Кобзаря, М.М. Фіцули, В.С. Кукушина, О.П. Чабана.

Неоціненний вклад в розробку системи практичних організаційно-педагогічних заходів запобігання відхилень у моральній поведінці школярів вніс видатний український педагог, професор Євген Іванович Петухов.

Учений досконало володів теорією виховання особистості в колективі А.Макаренка і В.Сухомлинського, постійно вивчав їхній досвід та й сам мав досвід роботи з «важкими дітьми» в колонії. У своїх творах професор Є.Петухов звертався й до аналізу явища дитячої бездоглядності, виявлення її причин та шляхів профілактики важковиховуваних дітей.

У своїх працях «Коли в сім'ї школяр», «Запобігання відхиленням у поведінці школярів», «Робота школи і вчителя з педагогічно запущеними дітьми» науковцем було розглянуто питання сутності педагогічної занедбаності в різні вікові періоди розвитку дитини, були розроблені дослідження, присвячені спільній роботі школи, сім'ї і громадськості. Євген Іванович охарактеризував стосунки педагогічно занедбаних школярів із дорослими і ровесниками, визначив зміст та окреслив шляхи профілактичної роботи щодо запобігання відхилень у моральній поведінці. Велику увагу приділив аналізу специфічних особливостей поведінки важковиховуваних дівчаток [6].

Одним з головних завдань педагога, який працює з такими дітьми, на думку Є.І.Петухова, є визначення неблагополуччя в духовній сфері вихованця. Адже прихований характер первинних відхилень у моральному становленні особистості учня та їх несвоєчасне розпізнання вихователем нерідко призводять до гострих порушень дитиною прийнятних норм, унеможливлення повноцінного морально-духовного зростання, деформації

особистості вихованця . Кінцевою метою виховання підлітка має бути формування «стійкої звички дотримуватись у своїй діяльності та поведінці прийнятих у суспільстві правових норм та загально визнаних принципів моралі» [2; 5].

Необхідним фактором для успішної співпраці вчителя і учня є вивчення вихователем вікових та індивідуальних особливостей кожного школяра. Новоутворення критичного періоду дорослішання в психічній та моральній структурах зумовлюють специфічну мотиваційну обстановку, яка визначає поведінку вихованця. Бачення й розуміння вчителем цієї обстановки зменшує небезпеку «виникнення напружень та деформацій у психічних і моральних стосунках дитини» [2; 34].

Для профілактики асоціальної поведінки, відхилень у моральному розвитку школярів, наголошує Є.І. Петухов, особливого значення набуває вивчення вихователем стосунків учня з оточенням, уміння впливати на них. Адже у вчинковому механізмі все починається та закінчується взаєминами (в родині, у школі, на вулиці). Якщо педагог фіксує первинні відхилення від норми у поведінці підлітка в домінуючих видах діяльності (навчальної, суспільної, позашкільного спілкування), працювати треба над установами мотивів таких відносин, зв'язків та взаємозалежності між ведучими компонентами відхилення в моральному розвитку. Ставлення, система взаємин, які визначають напрямок життєдіяльності дитини, і є показником морального розвитку особистості [2; 91].

Особливої уваги Є.І. Петухов приділяв ролі роботи вчителя з батьками, адже робота з батьками - одна з найскладніших задач багатогранної діяльності вихователя. Правильна організація її вимагає глибоких і всебічних знань психології, індивідуальних особливостей учнів, конкретних умов їх розвитку в сім'ї [5; 46].

Тож нормалізація стосунків дитини в сім'ї, у класі, в позашкільному товаристві, допомога йому в пошуках правильної позиції та в опануванні вмінням спілкуватися – і є основний шлях запобігання відхилень у моральному розвитку вихованця, умова його особистісного становлення й самовдосконалення.

Тому до професійних якостей, практичних умінь та особистісних моральних надбань вихователя Є.І. Петухов висуває високі вимоги: педагог повинен бути захопленим своєю справою, багато знати, удосконалюватися упродовж всього життя, творчо підходити до розв'язання будь-якої проблеми.

Отже, використання теоретичних та практичних здобутків Є.І. Петухова в роботі з важковиховуваними школярами дає можливість педагогові та вихованцю плідно співпрацювати, розкрити й активізувати власний внутрішній потенціал та нову морально-духовну перспективу, діяти в напрямі суспільно значущих цінностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабіч Л.В. Перший доктор педагогічних наук Таврійського краю (про Петухова Є.І.) / Л.В. Бабіч, В.В. Кузьменко, Н.В. Слюсаренко // Педагогічна слава Херсонщини / за ред. В. О. Чабаненко. – Херсон : КВНЗ «Херсонська акад. неперервн. освіти», 2014. – С. 172-175.
2. Запобігання відхиленням у поведінці школярів / Б.С.Кобзар, Є.І. Петухов, І.О. Литвинов та ін.; За ред. Б.С. Кобзаря, Є.І. Петухова. – К.:Вища шк., 1992. – 143 с.
3. Лисина М.І. Шляхи впливу сім'ї та дитячої установи на становлення особистості дошкільника - Психологічні основи формування особистості умовах нашого суспільного виховання.— М., 1979. – 126 с.
4. Матвієнко О.В. Основи виховання моралі в молодших школярів. / Матвієнко О.В. - К.: «Стилос», 1999 - 230 с.
5. Петухов Е.И. Вопросы работы школы с семьёй : метод. разработка и контрольные задания для студ. и молодых учителей / Е.И. Петухов. – Херсон, 1976. – 118 с.
6. Електронні посилання:
http://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/Library/Resource_017/Digital_resources_2017/2017_Virtual/2018/YevgenyPetukhov.aspx

УДК 373.2: [394.3+784]

Забудько Тетяна Олегівна

Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Владимирова А.Л.

ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНИХ ІГОР ЗІ СПІВАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В українській педагогіці гра розглядається як один із важливих засобів виховання дітей дошкільного віку, що сприяє фізичному, розумовому та естетичному розвитку дитини.

Гра – це універсальний засіб, що допомагає перетворити складний процес навчання в захоплювальне й улюблене заняття.

Відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі у зв'язку з цим зазначав, що «якщо ми забудемо про те, що діти не можуть розлучитися зі своєю потребою гратися, то зробимо нашу методику не добрим путівником їх у світі пізнання, а бездушною мачухою... Почуття вільного вибору, як мені здається, складає психологічну основу гри. Однак це не означає, що, користуючись правом вибирати, дитина віддає перевагу тільки таким формам активності, які не будуть пов'язані з труднощами. Вибираючи гру, дитина тим самим приймає і пов'язані з нею труднощі, стає цілеспрямованою, вольовою, зосередженою у їх подоланні, що робить гру емоційно забарвленою і вмотивованою» [1].

Ігри, які зібрані в збірнику В.Верховинця «Весняночка» забезпечують фізичний розвиток вихованців, що відбувається шляхом виконання

зумовлених змістом гри рухів, гімнастичних вправ, хореографічних елементів. Педагог був переконаний у тому, що «дітям потрібна гімнастика, яка не розстроювала б їх нервів, а заспокоювала, приносила все нові враження, і непомітно розвивала б у них не тільки силу фізичну, але єднала б у собі виховання тіла й розуму» [2].

Створений педагогом музично-ігровий репертуар «Весняночка» спрямований на всебічний розвиток особистості – моральний, інтелектуальний, фізичний, естетичний, формування національної культури підростаючого покоління.

Як визначне явище в історії вітчизняної педагогіки і культури, педагогічна спадщина Василя Верховинця має важливе теоретичне і практичне значення. Педагог не лише розробив і обґрунтував систему інноваційних засобів виховання, але й творче використовував їх у практичній педагогічній і мистецькій діяльності в школах і художніх колективах.

Актуальність педагогічних ідей і досвіду В.Верховинця потребує їх широкого впровадження в сучасну практику навчання і виховання.

Народні ігри створені народом так само, як казки, приказки, загадки, вони передаються з покоління в покоління. У їх змісті відбито національну психологію кожного народу, що у всіх народів існує чималий запас ігор, котрі якоюсь мірою відбивають побут народу.

Перші записувачі та збирачі українських народних ігор з'явилися в ХІХ ст. Це етнографічні праці, П.Чубинського. Л.Українка записувала українські пісні, колискові, дитячі ігри, веснянки. І.Франко дав психологічне обґрунтування надзвичайної дохідливої казки, розкрив цінність естетичних ідеалів народу, їх вплив на виховання, звеличив пісню і працю.

К.Ушинський підкреслював яскраво виражену педагогічну спрямованість народних ігор. На його думку, кожна народна гра містить у собі доступні форми навчання, вона спонукає дітей до ігрових дій, спілкування з дорослими [6].

О.Усова писала: «У народних іграх немає навіть тіні педагогічної настирливості, й разом з тим усі вони цілком педагогічні» [5].

Високу оцінку іграм дав В.Сухомлинський: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлючий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості» [4].

В.Скуратівський констатує, що «для того, щоб це животворне джерело не замулювалося, не згасали його пульсуючі водограї, котрі повсякчас погамовують духовну спрагу, приносять нам радість і здоровий дух, мусимо бути ревними оберігачами наших кращих народних традицій, серед яких уособне місце посідають дитячі ігри і яким відведена самою природою виняткова роль у вихованні наших дітей» [3].

Ігри та забави становлять чималий розділ народної дидактики й охоплюють найрізноманітніші її аспекти: народознавчий, мовленнєвий, математичний, природничий, пізнавальний, розважальний, оздоровчий тощо.

Народні ігри супроводжують свята та національні обряди, у їх змісті відбиті сезонні явища, звичаї, пов'язані з хліборобською та землеробською працею.

Дитячі пісні, як правило, синкретично зв'язані з іграми, хороводами. Тут має місце синтез слова, руху й музики, які сприяють трудовому, розумовому, моральному і фізичному вихованню підростаючої покоління. Це своєрідні ігри-змагання з танцювальними рухами, імпровізацією, драматизацією. У них найбільше яскраво відбиті національні риси і комплексність вираження національного характеру: слово, музика, дія.

Народні ігри зі співами – це історія народу, оскільки вони відображають соціальне життя кожної епохи.

За допомогою народних ігор зі співами діти опановують перші елементи музичної грамотності, вивчаючи напам'ять мелодію, вірші, скоромовки, лічилки. Окремі ігри розвивають і математичні здібності (класики, деркач, цурка, клітка та ін.).

Рухливі хороводні ігри супроводжуються пісенним текстом. На першому плані — слова, рухи — нескладні (ходіння в колі), по закінченні слів, співу можливий біг. Серед таких ігор найвідоміші: «Огірочки», «Галя по садочку ходила», «Подоляночка», «Перепілочка», «Ой ягіл, ягілочка», «Іде, іде дід» та ін.

Текст хороводних ігор зі співом ознайомлює дітей з трудовими процесами, із звичаями українського народу. Це такі ігри, як «Соловейко-сватку», «А ми просо сіяли, сіяли...», «Мак», «Задумала бабусенька» та ін. Наступну групу становлять ігри розважального характеру, у яких відбито народні звичаї. Це ігри «Ягілочка», «Чий вінок кращий?», «Ходить Гарбуз по городі», «Ой є в лісі калина», «Ой на горі жито» та ін. Чимало народних ігор стануть у пригоді вчителю для закріплення звуковимови, звуконаслідування. Серед них: «Прослужив я в пана рік», «Задумала бабусенька», «Довгоносий журавель» та ін.

Народні хороводні ігри проводяться в ранкові години, на прогулянці, у другій половині дня. Вони також входять до складу занять з усіх розділів програми, ними бажано закінчувати заняття для піднесення емоційного тону дитини. Без хороводних ігор не може обійтись жодне народне свято чи розвага.

В. Верховинець стверджує, що «з усіма іграми повинна, здебільшого, товаришувати пісня, легко доступна своєю мелодією вихованцям. Хай малеча бавиться, співаючи, дитині, у її дитячого товариства та усього молодшого покоління нашого музичного народу [2, с. 25].

Педагогічна цінність народних ігор зі співами полягає в поєднанні гри, праці, навчання, виховання й розвитку; формуванні музичних здібностей дошкільників, самостійності судження, мислення; розвитку уявлень про навколишній світ; збагаченні досвіду про народні звичаї та обряди, календарні свята.

Таким чином, народні ігри зі співами через синтез музики і слова, ритмічних рухів, танцю та креативності виховують музичні здібності дітей дошкільного віку, любов до народної творчості, сім'ї, Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике. / Ш.А. Амонашвили. – М., 1995. – С.12 – 13.
2. Верховинець В. Весняночка / В. Верховинець. – К.: Муз. Україна, 1989. – 343 с.
3. Скуратівський В. Дідух: Свята українського народу / В. Скуратівський. – К.: Освіта, 1995.–272 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори / В.О. Сухомлинський. У 5 т. – Т.2. – К.: Рад. шк., 1977. – 670 с.
5. Усова А.П. Обучение в детском саду / А.П. Усова // Под. ред. А.В.Запорожца. – М.: Просвещение. 1981. – 176 с.
6. Ушинський К.Д. Про народність в громадському вихованні / К.Д.Ушинський // Вибрані педагогічні твори : [у 2 т.]. – К., 1983. – 386 с.

УДК 373.3.091.3-057.874:316774

Завадська Анна Олегівна

Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Горлова А.В.

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Динамічні перетворення, що відбуваються на сучасному етапі розвитку цивілізації, вимагають переосмислення багатьох питань, пов'язаних із формуванням особистості. У наш час, коли людина опинилася сам на сам з величезним обсягом інформації, пріоритетним стає завдання цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого й безпечного користування інформаційно-комунікаційними технологіями та системою мас-медіа.

Оскільки періодичні видання, радіо, телебачення, мобільна телефонія та Інтернет займають більшість вільного й робочого часу людини, можемо стверджувати, що медіа стали чинником формування, соціалізації та освіти дорослих і дітей.

Як зазначено в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, в умовах недосконалого захисту дитини від медіаконтенту, ризиків негативного впливу на її здоров'я та розвиток, відсутності механізмів ефективної саморегуляції інформаційного ринку, наявності низькоморальних ідеологем та цінностей, руйнівної зарубіжної пропаганди, інших соціально шкідливих інформаційних впливів, медіаосвіта стає фундаментальною складовою інформаційної безпеки країни, відіграє стратегічну роль у вихованні патріотизму молоді, формуванні української ідентичності[3].

Основними завданнями медіаосвіти, вважає Г. Онкович, є: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різноманітної інформації, навчити людину пручатись наслідкам її впливу на психіку, оволодівати засобами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів[5].

Результатом медіаосвіти є медіакомпетентність, за допомогою якої людина спроможна активно використовувати медіазасоби в різних сферах життєдіяльності.

Питання формування медіа компетентності в сучасній науковій площині є предметом дослідження багатьох учених. Л. Зазнобіна, Л. Мастерман, С. Пензін, Ю. Усов, О. Федоров, О. Шаріков, Е. Харт присвятили свої праці визначенню моделей та методів медіаосвіти. Психолого-педагогічні розробки з означеного питання належать О. Бондаренко, Н. Габор, Л. Зазнобіній, О. Спичкіну та ін. Специфіку впливу нових медіа на розвиток молодшого школяра обґрунтовано в розвідках Л. Бісовецької, А. Тадаєвої, А. Мудрика, О. Петрунько, І. Репко, Н. Уголькова та ін. О. Баришполець, Л. Найдьонова, Г. Мироненко, Г. Онкович, О. Голубєва, Г. Дегтярьова, В. Різун досліджують особливості та шляхи формування медіакомпетентності школярів.

Сьогодні неможливо уявити життя без застосування медіа засобів. За статистичними даними, у середньому сучасний школяр витрачає більше 6 годин на день на спілкування з медіа: 42% цього часу йде на перегляд телепередач і фільмів; лише 12% – на читання друкованих текстів [2].

Важливим є факт, що навіть для учнів початкової школи Інтернет може бути доступним в будь-якому місці в будь-який час. Мобільні телефони, смартфони, планшети, електронні книжки дають можливість отримати інформацію, спілкуватися з друзями, грати. Готуючись до занять, школярі знаходять відповіді на запитання у Google, YouTube, Wikipediata інших джерелах, одночасно слухаючи улюблену музику. О. Божко зауважує: можливість «бачити» одночасно декілька екранів одночасно призводить до того, що швидкість сприйняття інформації різко зростає. Мозок дитини, навчений швидко обробляти інформацію, починає нудьгувати, коли інформації мало, наприклад, на уроках. Така різниця у швидкості сприйняття інформації у вчителя старшого покоління і у дітей призводить до проблем – вчителі не можуть утримувати увагу дітей [1, с. 34].

Серед негативних наслідків впливу медіа на психіку школярів – інтернет-залежність, агресія, порушення сну, замкненість, головний біль. Особливе непокоєння педагогів і батьків молодших школярів викликають надмірна вразливість; прийняття на віру всього, що відбувається на екрані; імітація дій антигероїв; надмірна довіра рекламі; гіподинамія [2].

Тож проблема розвитку навичок сприймання, аналізу, критичного оцінювання та пріоритетності медіа, самостійного знаходження та передачі інформації, створення якісних медіа засобів, з використанням різноманітних технічних засобів учнів початкової школи стає в наш час особливо актуальною.

За висновками вчителів-практиків, перші кроки формування медіакомпетентності молодших школярів полягають в оволодінні розумінням медіареальності, усвідомленні мотивів дій і наслідків, розвитку самоконтролю при бажанні наслідування. Аналіз спецкурсів та програм із медіаосвіти [2;4; 6; 7] дозволяє виокремити найефективніші шляхи формування медіакомпетентності молодших школярів, серед яких:

- *Робота з дитячими періодичними виданнями* - «Пізнайко від 6», «POSNAУКО», «Маленька Фея та сімгномів», «Чарівна принцеса», «Маленький Розумник», «Професор Крейд», «Стежка», «Казковий вечір», «Умійко», «Чарівна казка», «Апельсин», «Велика дитяча газета», «Зернятко», «Джміль (дітям: живопис, музика і література)», «Вулик», «Котя», «Колосок», «Академія Саморобкіна», «Академія юного моделіста»;

- *Аналіз і обговорення дитячого кіно, вітчизняних сайтів* («З любов'ю до дітей», «МегаЗнайка», «Світ дитини»);

- *Самостійна робота на матеріалі аудіовізуальних медіа-створення* кіноафіш за допомогою колажів із домальовуваннями; малюнки й колажі на тему творів екранних мистецтв; мальовані комікси на тему творів;

- *Випуск шкільної (класної) газети;*

- *Рольові ігри* «Теленовини», «Репортаж», «Новини мого міста»;

- *Творчі завдання за матеріалами ЗМІ-добір інформації з певної теми з доступних джерел; ознайомлення з телепрограмою з наступним складанням анонсів передач за їх назвами; вибір трійки найкращих фільмів, мультфільмів поточного тижня; складання тематичної добірки інформаційних матеріалів із газет і журналів з будь-якої тематики;*

- *Творчі завдання за матеріалами аудіо- та відеозаписів-прийом «німе кіно»* (озвучування слайдів, уривку змультфільму); прийом «екскурсовод» (добір та озвучування відеоматеріалу); прийом «інтерв'ю» (складання питань за враженнями від фільму, мультфільму, теле- та радіопередачі); прослуховування усної інформації з наступним її ілюструванням малюнками, складання сценарного плану відеосюжету; створення рекламного ролика соціального спрямування (акція «Чисте місто», допомагає птахам узимку, реклама притулку для тварин та ін..).

Тож, аби зростаюча людина оволоділа основами медіаграмотності для активного використання можливостей преси, Інтернету, телебачення, мобільних додатків, учителі початкової школи мають розширювати спектр методів і форм у професійній діяльності, удосконалювати традиційну педагогіку, використовувати медіазасоби для розробок різноманітних проектів та завдань, сприяти творчому сприйманню медіа й мотивації школярів до створення власної медіапродукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Божко О. Нова грамотність у цифровому столітті / О.Божко // Матеріали обласної науковопрактичної інтернет-конференції / Автор-упорядник Ю. М. Зоря. – Черкаси: ЧОПОПП, 2016. – 107 с.

2. Дегтярьова Г.А. Шляхи формування медіакомпетентності школярів [Електронний ресурс] / Г.А. Дегтярьова. – Електронні дані. – [Харківська академія неперервної освіти]. – Режим доступу: <https://ppt-online.org/122913>. – Назва з екрана.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – MediaSapiens. – Режим доступу: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/. – Назва з екрана.
4. Куценко О. В. Основи медіаграмотності: Навчальна програма для учнів 1 – 4 класів (195 годин) / Куценко О.В., Гейкина Н.Ю., Сальме Д.І.. – Крим: ISBN, 2015. – 25 с.
5. Онкович Г.В. Медіаосвіта (Загальний курс): програма навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів / Г.В. Онкович. – К.: ІВО НАПН України, 2010. - 24 с.
6. Основи медіаграмотності: взаємодія з медіа: Навчальна програма для учнів 1 – 4 класів (140 годин) / [Волошенюк О.В., Дегтярьова Г.А., Кравченко Г.Ю., Крамаровська С.М., Романова О.В., Стадник О.М.]. – Харків: Гуманитар. Центр, 2015. – 10 с.
7. Сходинки до медіаграмотності: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2 – 4 класів із навчанням українською мовою, а також російською та іншими мовами національних меншин / [Літостанський В. В., Даниленко В. І., Мележик В. П., Іванова Т. В., Волошенюк О. В., Іванов В. Ф.]. - Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Академія української преси. – К.: АУП, ЦВП, 2014. – 28 с.

УДК 373.3: 37.091.32: 78: 781.65

Зеленська Дар'я В'ячеславівна

Науковий керівник - доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Владимірова А.Л.

ВИДИ МУЗИЧНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Основою музичної імпровізації є стереотипи музичного мислення, набуті під час сприймання, співу, гри на музичних інструментах. Імпровізація відбувається в процесі вільного варіювання з постійним оновленням та збагаченням музики.

Для формування навичок імпровізації суттєве значення має рівень розвитку гармонічного слуху особистості. Щоб навчити учнів імпровізувати,

необхідно долучити їх до активної музично-творчої діяльності й створення композиційних моделей.

Розвитку творчих здібностей особистості в процесі імпровізації надавали перевагу Б. Асаф'єв [2] і Б. Яворський [7].

Б. Яворський, порівнюючи музичну імпровізацію з мовленнєвим мисленням, наголошував, що школа повинна навчати не тільки читати написане, а й висловлювати свої думки власними словами [7].

У практичній діяльності відбувається узагальнення понять «імпровізація», «написання музики», «музикування», які пов'язані зі співом з голосу, читанням з листа, грою на слух, музично-ритмічними рухами. Для розвитку навичок імпровізації О. Олексюк [4] пропонує творчі завдання з використанням музичних інструментів.

Л. Безбородова [3] й М. Осеннева [5] радять застосовувати колективні форми роботи на ударних інструментах і діатонічних металофонах. Вони також рекомендують різні варіанти мелодійної імпровізації: завершення на тоніці фрази, яку проспівав учитель; імпровізація у формі музичного діалогу (вчитель проспівує питання, учні імпровізують відповідь); заповнення мелодії підголосками; створення пісні на запропоновані слова.

Е. Абдуллін виокремлює два типи композиційно-творчих завдань:

- 1) завдання, спрямовані на розвиток заданої теми;
- 2) завдання, що передбачають створення власної теми та її розвиток.

У розвитку композиторсько-творчих здібностей учнів важливе значення має попередній музично-творчий досвід. Тому вчитель повинен з перших уроків опікуватися розвитком музично-творчих здібностей учнів, запроваджуючи інноваційні музично-педагогічні технології навчання, залучаючи дітей до різних видів музикування й імпровізації [1].

Оволодіння дітьми вокально-хоровими навичками та навичками гри на музичних інструментах, а також певними музично-теоретичними знаннями сприяє результативності підготовчого етапу розвитку композиторсько-творчих здібностей учнів.

На думку В. Черкасова «у музичній імпровізації дуже важливе творче натхнення — акумуляція внутрішньої енергії із сукупністю знань, умінь і навичок у галузі музичного мистецтва. Взірцем творчого натхнення на уроках імпровізації є сам учитель, який має знання, навички, досвід, майстерність, талант. Ці якості необхідно передавати й учням, намагатися формувати в них творче ставлення й пробуджувати натхнення до створення музичних образів у різних видах імпровізації. Музична імпровізація, крім натхнення, потребує свободи і спокою» [6, с. 116].

У шкільній практиці використовують вокальну, інструментальну і ритмічну імпровізацію.

Найпоширеніший вид імпровізації на уроках музичного мистецтва — вокальна імпровізація. Вона пов'язана з певним досвідом вокально-хорової роботи й полягає у створенні мелодії відповідно до поставленого завдання або власного натхнення. Прикладами вокальної імпровізації, спрямованої на

розвиток ладового відчуття, є: завершення на тоніці або на запитальній інтонації запропонованої вчителем фрази; музичний діалог між учителем та учнем; імпровізація мелодії з текстом, наприклад учитель співає «запитання», учень імпровізує у формі «відповіді».

Варіантом вокальної імпровізації є завдання на створення учнями вірша на запропоновані вчителем рими і відповідний варіант мелодії.

Для виконання таких завдань учитель повинен продемонструвати зразок подібного творчого доробку, щоб діти чітко уявляли, що від них вимагають. Такі творчі завдання згчні виконують з великим задоволенням. У дитини з'являється впевненість у власних творчих здібностях і можливостях подальшого їх розвитку. Переживання успіху творчості активізує внутрішню енергію особистості, виникає бажання творити й насолоджуватися результатами творчості. Таке енергетичне та емоційне натхнення слід підтримувати.

У процесі музикування і вокальної імпровізації розвиваються вокально-хорові навички учнів, ладогармонічний слух, вони засвоюють основні поняття і спеціальну термінологію. Вокальна імпровізація позитивно впливає на анатоμο-фізіологічний розвиток дитини, сприяє активізації розумової діяльності, пам'яті, мислення, мовлення та інших психічних процесів.

Інструментальна імпровізація – це створення музичної композиції відповідно до стереотипів музичного мислення індивіда та рівня оволодіння ним тим чи тим музичним інструментом [6, с. 117].

Процес імпровізації має індивідуальний характер і залежить від багатьох чинників: володіння навичками гри на музичному інструменті; рівня розвитку музично-творчих здібностей особистості; вікових можливостей учнів; психологічної готовності дітей до імпровізації; наявності натхнення, необхідного для створення музики.

Оскільки багато учнів у класі не володіють навичками гри на музичних інструментах, учителю необхідно використовувати дитячі клавішні інструменти, сопілки, металофони або ксилофони. Хоча ці інструменти мають обмежений діапазон, діти із задоволенням створюють мелодії, різні за характером, ритмічним рисунком, динамічним забарвленням. Щоб навчити учнів імпровізувати на сопілці, ксилофоні або металофоні, проводять попередню підготовчу роботу, яка передбачає колективне, групове та індивідуальне навчання. У процесі оволодіння навичками звуковидобування, засвоєння певних музичних стереотипів учні усвідомлюють зміст творчих завдань. Вони створюють варіанти інструментальних мелодій у формі фрази або музичного речення відповідно до змісту й характеру музичного твору.

Найдоступніший вид музикування – ритмічна імпровізація, у процесі якого створюються різні ритмічні варіанти у вигляді ритмічного супроводу, що допомагає розвинути чуття ритму в учнів і сприяє засвоєнню різних стилів та жанрів музики.

Створюючи ритмічний супровід до шкільної пісні, учні можуть використовувати інструменти-іграшки: брязкальця, бубни, барабани,

кастаньети, трикутники. Для ритмічного супроводу необхідні попередня підготовка вчителем або учнями ритмічної партитури; створення різних варіантів ритмічного супроводу залежно від розміру, темпу й жанру музики; досягнення злагодженості під час колективного музикування.

Ритмічна імпровізація сприяє залученню учнів до колективних форм музикування, розвиває чуття ритму, стимулює творчу фантазію, дає змогу повірити у власні можливості й творчі здібності, створює передумови для самореалізації особистості.

Отже, цілеспрямована робота вчителя з формування навичок інструментальної імпровізації позитивно впливає на розвиток музично-творчих здібностей молодших школярів, уможлиблює удосконалення вмінь і навичок гри на музичному інструменті, стимулює розвиток фантазії та музичного мислення, активно впливає на розвиток емоційної сфери особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдуллин Э.Б. Теория музыкального образования: Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений /Э.Б. Абдуллин, Е.В. Николаева. — М.: Издательский центр «Академия», 2004. — 336 с.
2. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании /Б.В. Асафьев. – 2-е изд. – Л.: Музыка, 1973. – 144 с.
3. Безбородова Л.А. Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях : учеб. пособие для студ. муз. фак. педвузов / Л.А. Безбородова, Ю.Б. Алиев. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 416 с.
4. Олексюк О.М. Музична педагогіка : навч. посіб. / О.М. Олексюк. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 247 с.
5. Осеннева М. Методика музыкального воспитания младших школьников: [учеб. пособие для студ. нач. фак. педвузов] /М. Осеннева, Л. Безбородова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 368 с.
6. Черкасов В. Теорія і методика музичної освіти: навч. посіб./В Черкасов. – К.: ВЦ «Академія», 2016. – 240 с.
7. Яворский Б. Избранное: Письма. Воспоминания / Яворский Б.// Серия «Классика. Русское музыкознание XX века». – М.: Издательство «Композитор», 2008. – 288 с.

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ОБ'ЄКТИВНА ПОТРЕБА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Аналіз філософських, психолого-педагогічних, соціологічних праць доводить, що дослідження проблеми формування загальнолюдських цінностей молодших школярів значно розширилося останнім часом. Водночас, ця тема, як і будь-яка інша тема аксіологічної спрямованості, потребує уточнення й доповнення відповідно до сучасних реалій, які перебувають у процесі постійних динамічних змін і перетворень.

Результати численних досліджень, проведених до цього, свідчать, що особистість дитини значною мірою формується її оточенням. Відповідно, цінності також формуються і затверджуються в житті дитини не випадково і здебільшого не нею самою. Соціальні, політичні, економічні відносини в суспільстві певним чином впливають на розвиток того оточення, у якому здійснюється освіта й виховання дитини родини, закладів освіти (будь-якої форми власності), широкого загалу. Зміна умов життя й потреб суспільства та особистості спричиняє неминучу аксіологічну трансформацію, переосмислення орієнтирів. На думку багатьох сучасних прогресивних мислителів і діячів, розв'язання численних глобальних викликів і загроз, які сьогодні постають перед людством, виходить далеко за межі можливостей наявної парадигми національних держав. Вона все частіше доводить власну неефективність в нестабільних, невизначених, складних і неоднозначних умовах VUCA-світу [1]. У зв'язку з цим виникають такі протиріччя:

- між потребою суспільства в ціннісно зорієнтованих особистостях і недостатньою спрямованістю системи освіти на формування актуальних ціннісних орієнтирів;

- між потребою освітньої практики в науково-методичному та змістовному забезпеченні цілеспрямованого впливу на формування цінностей та недостатнім ступенем розробленості цієї проблеми в сучасній педагогічній теорії та практиці;

- між нормами, цінностями самого школяра як особистості, його родини, колективів, до яких він належить, соціальної та етнічної груп, членом яких він є, цінностями держави, на території якої він перебуває, та загальнолюдськими цінностями сучасного глобального інформаційного суспільства.

Безумовно, у молодшому шкільному віці важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угруповання, як учня, жителя міста чи села; виховувати в неї ціннісне ставлення до її найближчого

оточення, любов до рідної домівки, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій тощо [2]. Істина, честь, мудрість, свобода, сім'я, любов складають основу системи цінностей, у тому числі, й українського народу [5].

Спостерігаючи за глобальними інтеграційними процесами, сьогодні фактично неможливо уявити розвинене суспільство, яке при цьому було б ізольоване від світових надбань, тим більше — байдуже до світових проблем і загроз. Саме тому під поняттям “суспільство” все частіше розуміють людство взагалі, а не сукупність громадян певної держави. Досліджуючи моделі розвитку різних спільнот, ми констатуємо, що, незважаючи на певну україноцентричність локального інформаційного простору, суперечності між державницькими й загальнолюдськими цінностями в довгостроковій перспективі мають тенденцію вирішуватись на користь останніх. Підтвердження цьому знаходимо в педагогічно-філософських працях І.П.Підласого: “Встановлення виховного ідеалу розпочинається з відповідей на найсуттєвіші життєві запитання: куди йде суспільство, наскільки довгий шлях йому треба подолати до досягнення запроєктованого стану, яка людина має відповідати моделі перспективного суспільного розвитку, що вона має знати і вміти, носієм якої моралі бути?” [3].

Нідерландський етолог Франс де Вааль виокремив два “стовпи моральності” — взаємність і емпатію — без яких моральність неможлива як така. Цікаво, що вияви взаємності та емпатії у поведінці характерні не лише для людей, але й для деяких інших ссавців, що доводять численні експерименти. В основу цих явищ покладено цінність “значущого іншого”, успадковану й розвинену людьми від їхніх генетичних пращурів. Різні напрямки філософії беззастережно сповідають світогляд, початок якому було покладено у XVII ст. Рене Декартом. Він уявляв Всесвіт у вигляді великого “механізму”, який складається з окремих незалежних частин і працює згідно з попередньо встановленими законами. Кожна індивідуальність, людина в такому випадку, — це окрема, самостійна частина цього механізму, споконвічно відокремлена від суспільства. Самодостатність є ключовою рисою індивідуальності в картезіанській філософії. “Cogito ergo sum”, “Мислю, отже, існую” — це твердження не лише надало потужний імпульс науковому мисленню, але й призвело, у підсумку, до загальної роз'єднаності, расових і соціальних суперечностей, до політики, поставленої служити інтересам окремих осіб, а не суспільства в цілому.

У впливі на формування ціннісних орієнтирів вагома роль належить учителям. Гуманізація та демократизація в освіті змінюють погляди на постать учителя в освітньому процесі. Дедалі частіше вчитель розглядається не як непогрішимий експерт, а як фасилітатор — особа, що забезпечує успішну комунікацію в освітньому процесі. Цілком природно, що таке ставлення поширюється не лише на аспекти, пов'язані з навчанням, але й на розвивальну та виховну діяльність. Включення школярів у середовище школи — особливий соціальний простір, для якого характерними є соціальна

й культурна структурованість, наявність ключових осіб (педагогів, вихователів), значне зростання інформаційних потоків пізнавального й загальнокультурного характеру — здійснює спрямований вплив на формування ціннісних орієнтацій молодшого школяра, на відміну від природного, проте здебільшого стихійного й непослідовного, впливу родини й зовнішнього оточення. Труднощі в пристосуванні дитини до контрольованого навчального середовища призводять до того, що схвалення з боку вчителя для молодшого школяра стає найвищим стимулом поведінки й діяльності.

Вплив вчителя на формування ціннісних орієнтирів важко переоцінити. Водночас, на сьогодні в Україні не існує загальновизнаного нормативного документа, який би чітко й недвозначно визначав ціннісні орієнтири самого працівника освіти. Для порівняння, у США ще у 1994 році Асоціацією американських освітян було прийнято Кодекс етики працівників освіти [6]. Він ґрунтується на чотирьох принципах: етичній поведінці щодо студентів, етичній поведінці щодо практик і результативності, етичній поведінці щодо професійних колег, а також етичній поведінці щодо батьків і громадськості. Варто звернути увагу, що цей документ не є державоцентричним — у ньому жодної згадки ані про націю (nation), ані про державу (state). Не є він і американоцентричним: єдина вказівка на місце походження документа — у назві організації, що його затвердила. Водночас, він явним чином окреслює громадянські цінності, які вчитель зобов'язаний виховувати в учнях: сумлінність, ретельність, відповідальність, співробітництво, вірність, відданість та повагу — до закону, до людського життя, до інших і до себе.

М. Рудакевич у статті, присвяченій етиці діяльності державних службовців, зазначає, що “етичні норми — це базові детермінанти соціальної поведінки, яка лише частково регулюється правовими нормами”[4]. Втім, наявність оприлюдненого етичного кодексу зумовлює сприйняття його суспільством як утвердженої форми зовнішнього громадського контролю працівників освіти. Натомість, відсутність публічно поширюваних моральних кодексів унеможливорює щире, неупереджене та всебічне підзвітність педагога місцевій громаді, яка замовляє його послуги, а також значно ускладнює професійне самовдосконалення через відсутність певного ідеального зразка для наслідування.

Отже, проблема цінностей і ціннісних орієнтацій — споконвічна проблема як суспільства, так і кожної людини зокрема, тому ані ретельне дослідження, ані створення і затвердження будь-яких документів, у тому числі, зобов'язального характеру, не вирішують ані проблеми застосування й поширення універсальних цінностей, ані визначення їх місця у системі ціннісних координат окремого індивіда. Саме тепер, коли в умовах чергового реформування системи освіти та виховання відбувається інтеграція України до глобального інформаційного суспільства, проблема ціннісних орієнтацій набуває особливої актуальності та гостроти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Завилейский М. С. «Вызовы VUCA-мира и идеи продуктивных стратегий» [Електронний ресурс] / Михаил Завилейский // DataArt Online, YouTube. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/>
2. Гречаник О. Є. Управління виховною діяльністю в загальноосвітньому навчальному закладі. — Х.: Вид. група «Основа», 2009. — 192 с. — (Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип. 11 (83))
3. Підласий І. П. Спільна дія / І. П. Підласий. — Х.: Вид. Група «Основа», 2012. — 224 с. — (Серія «Адміністратору школи»), с. 209.
4. Рудакевич М. Кодекс етики як засіб регулювання професійної поведінки державних службовців / М. Рудакевич // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. — 2002. — №1. — с. 291–297
5. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.- метод. посібник / Т.О. Піроженко, Л.І. Соловійова та ін. — К.: Видавничий Дім „Слово”, 2016. — 248с., с. 15
6. Association of American Educators. Code of Ethics for Educators [Електронний ресурс] / Association of American Educators. — 1994. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.aaeteachers.org/images/pdfs>

УДК 373.2.09: 721.81: 37.091.32: 78

Іващенко Аліна Валеріївна

Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Владимірова А.Л.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ НАВЧАННЯ МУЗИЧНОЇ ГРАМОТИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Основні напрями навчання музичної грамоти на уроках музичного мистецтва в початковій школі щільно пов'язані з розвитком інтонаційного мислення школярів, нагромадженням практичного і художнього досвіду, усвідомленням зв'язків музики з життям.

Особливістю музики як виду мистецтва є її звуковиражальна інтонаційна природа. Інтонація – найпростіше смислове поєднання звуків – притаманна і мовленню. Підвищення і зниження звуків, посилення і зменшення їх гучності, прискорення чи заповільнення мовлення мають велике значення; інтонації мовлення підкреслюють те почуття, з яким вимовляються слова, й уточнюють смисл висловлювання. Музична інтонація пов'язана з мовленнєвою, але має свої особливості – точну висоту музичних звуків, що дозволяє запам'ятати і повторити голосом мелодію та чітку організованість їх у часі (тривалість). Тому музика є мистецтвом інтонованого змісту, яке слід розглядати у зв'язку з суспільними формами її прояву – творчістю, виконавством і сприйняттям.

О. Кочмар стверджує, що «головна відмінність між мовним і музичним інтонуванням полягає у тому, що перше неподільно пов'язане зі значеннями проголошуваних слів і без них не існує, а друге має самостійну цінність. Складність синтезу мовної та музичної інтонацій полягає в тому, що, незважаючи на глибоку спорідненість їх, музичне інтонування все ж таки відрізняється від мовного і виконується за своїми системними закономірностями» [2].

На противагу мовній музична інтонація несе в собі основне змістовне навантаження. В інтонаційному процесі музичного твору виявляється його цілісний смисл, народжується й оформлюється музичний образ. Лише той виражальний засіб, який набуває інтонаційного, тобто образно-сислового, трактування (інтервал, ритм, тембр, динаміка, фактура, мелодичний малюнок), стає в музичному творі елементом його «мови». Ці елементи інтонації також набули в музиці більш широкого та самостійного розвитку, ніж у мові [3, с. 37].

Таким чином, музична інтонація відрізняється від мовної самостійністю функції, ширшим полем дії, складнішою внутрішньою структурою. Проникнення в глибини музичної інтонації має здійснюватися через виявлення її мовної, пластичної і специфічно-музичної виразності.

З огляду на стрімкий розвиток музичної культури, появу нових різножанрових творів необхідно впроваджувати до змісту навчання сучасну музику. Доцільно постійно працювати над оновленням репертуару художніх колективів, котрі діють на базі загальноосвітніх навчальних закладів. За такого підходу в учнів з'являється бажання активно працювати на уроках, брати участь у роботі художніх колективів, виявляти ініціативу в підготовці музично-творчих проектів, спрямованих на пізнання нових виконавців, жанрів та стилів музичного мистецтва.

В. Черкасов констатує, що «системність і послідовність у засвоєнні основ музичної грамоти дає змогу учням самостійно опановувати елементи музичної мови, особливості музичного мистецтва, образний зміст музики, композицію музичного твору, порівнювати контрастні за характером музичні образи, висловлювати судження про особливості музичних стилів, виявляти власне емоційно-естетичне ставлення до музичних образів та музичних явищ» [5, с. 131].

Музична грамотність молодших школярів тісно пов'язана з умінням співати по нотах. Тому вчитель музичного мистецтва повинен приділити особливу увагу цьому виду роботи. У сучасній початковій школі навчання учнів співу по нотах може здійснюватися за методами абсолютної та ладової (відносної) сольмізації, який ще називають релятивним методом.

Ю. Поплавська стверджує, що навчання за абсолютним методом передбачає засвоєння абсолютних назв нот, ступенів звукорядів, сольфеджування вправ і пісень з абсолютним звучанням (висотою) нотних знаків на музичному інструменті. Вона наголошує: «Перевагою ж релятивного методу є рухомий звукоряд з відносними назвами ступенів,

можливість сольфеджувати у зручній теситурі, в будь-яких тональностях, ще не ознайомившись з ними теоретично. Однак, і за абсолютним, і за релятивним методом робота вчителя має бути спрямована на вироблення у молодших школярів довільних музично-слухових уявлень, які формуються у процесі всіх видів музичної діяльності» [4, с. 8].

Б. Асаф'єв в своїх роботах робить висновок, що вивчення музичної грамоти в початковій школі не є і не може бути самоціллю. Раніше, ніж дитина навчиться розпізнавати, як хто співає або грає, вона має навчитися, що співають і що грають [1, с. 90].

У процесі освоєння музичної грамоти на сучасному етапі учні знайомляться з основними музично-теоретичними поняттями і темами, що передбачає програма з музичного мистецтва для загальноосвітніх шкіл. Кожна тема передбачає засвоєння одного з ключових понять. Поряд із ключовими виступають часткові знання про музичне мистецтво, до яких належать знання про конкретні елементи музичної мови (мелодія, звуковисотність, метроритм, лад, темп, динаміка, тембр, регістр тощо).

Отже, основними напрямками навчання музичної грамоти на уроках музичного мистецтва в початковій школі виступає програма, у тематичній побудові якої втілюється система естетично-спрямованих знань про особливості засобів музичної виразності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асаф'єв Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. – 2-е изд. – Л.: Музыка, 1973. – 144 с
2. Кочмар О. Теорія музики як основа та складова музично-теоретичної
3. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis/64.exe?...
4. Побережна Г. Загальна теорія музики / Г. Побережна, Т. Щериця // Підручник. – К.: Вища школа, 2004. – 303 с.
5. Поплавська Ю. О. Методика навчання музичної грамоти в початковій школі: [навч.-метод. посібник для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, студентів і магістрантів вищих педагогічних навчальних закладів та навчальних закладів культури і мистецтв] / Ю.О. Поплавська. – Видання 3-тє, змінене та доповнене. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2007. – 128 с.
6. Черкасов В. Теорія і методика музичної освіти: навч. посіб. / В.Черкасов. – К.:ВЦ «Академія», 2016. – 240 с.

МОЖЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Український музичний фольклор має вплив не лише на естетичну свідомість молодших школярів, але й на їх естетичну активність, зокрема на розвиток естетичного сприймання, мислення, художньо-творчої діяльності. Саме тому з естетично-виховними можливостями українського музичного фольклору вчителі пов'язують вирішення завдань, спрямованих на розвиток емоційно-чуттєвої, інтелектуальної та креативної сфери особистості.

Дослідження Галини Довженок, Анатолія Іваницького, Світлани Садовенко, Віктора Семеренського, Петра Черемиського та багатьох інших науковців доводять, що український народ із давніх-давен вирізнявся своєю музикальністю, танцювальністю та пісенністю.

За словами Анатолія Іваницького, «первісне мистецтво і фольклор давніх цивілізацій неоліту виникли та існували у вигляді сакральної (священної) традиції. Музичні форми сакральної обрядовості дійшли до нас у календарних та обрядових наспівах. Якщо обрядові наспіви значною мірою зберегли його численні ознаки, то тексти були втрачені й замінені молодіжно-розважальною тематикою» [2, с. 10].

Як засвідчує освітньо-виховна практика, український музичний фольклор допомагає в розвитку передусім таких якостей молодших школярів, як естетичне сприймання, образна уява, милування, співпереживання, вияв чуйності та насолоди та ін. Естетичне сприймання формується в процесі сенсорно-перцептивної діяльності учнів. Його змістом виступають ритм, темп, звук, гармонія, мелодія, яскравість, барви. На цій основі розвивається емоційно-почуттєва активність, можливість порівнювати, спостерігати, відбирати й оцінювати прояви прекрасного в житті та мистецтві. Естетичне сприймання також тісно пов'язане з переживаннями учнів. Ознаками емоційно-чуттєвої активності молодших школярів постають відчуття прекрасного, піднесеного, красивого, а також враження, що виникають у результаті переживання проявів трагічного в мистецтві, почуття гумору під час споглядання комічного.

Естетичне виховання учнів засобами українського музичного фольклору потребує посилення існуючої практики етнопедагогічного впливу з боку фольклорного середовища та середовища професійного мистецтва. Як зазначають учені, є потреба в цілеспрямованому формуванні ознак фольклорного соціуму в декількох вимірах. Художньо-естетичне середовище школи, що зорієнтоване на цінності народного мистецтва, має стати основою естетизації навчально-виховного процесу, а саме осмислення понять «обряд»,

«звичай», «традиція», «державно-народне свято» (Різдво, Великдень, Трійця, Покрова та ін.) [5, с. 9].

Пізнавально-творчі можливості учнів розвиваються у спілкуванні з музикою, у процесі цілеспрямованого аналізу музичних творів. Адже тільки власна діяльність є запорукою глибоких переживань, естетичної насолоди, високих художніх смаків.

В естетичному вихованні молодших школярів важливе значення має їх емоційно-чуттєва активність. Вона впливає на формування художньо-естетичного смаку, переживання й розуміння прекрасного учнями початкових класів, викликає в процесі естетичного ставлення відповідну активність. Зокрема, музично-естетичне сприймання передбачає прояв спостережливості, мислення, емоційно-творчого діалогу з творами мистецтва.

Проблема побудови моделі освітнього процесу на основі багатотомових традицій українського народу, його найбагатшої національної пісенної спадщини, зокрема, народної інструментальної музики, є в наш час особливо актуальною. Роботи наукових дослідників прояснюють феномен, що називається в етнографії умовно «культура дитинства» й розглядається «як система створених людством матеріальних і духовних продуктів, норм, способів організації поведінки й спілкування, що розвиваються історично; процес творчої діяльності дитини» [3, с. 147].

Важливе значення в естетичному вихованні учнів засобами українського музичного фольклору в Новій українській школі має розвиток естетичного мислення. Він передбачає озброєння учнів необхідними знаннями, розвиток здатності запам'ятовувати, розуміти, осмислювати, тлумачити, пояснювати, аналізувати факти, події, процеси, проводити синтез і аналіз художнього та музичного матеріалу, оцінювати й використовувати його в різних ситуаціях. Однією зі складових цього процесу є формування в учнів естетичних суджень, що дозволяють висловлювати власну думку про прекрасне, самостійно й критично оцінювати твори народного пісенно-танцювального мистецтва.

За визначенням Оксани Рудницької, «показниками естетичної оцінки є емоційне реагування на музику, вміння розкрити змістову сутність елементів музичної мови; наявність і характер асоціацій; обґрунтованість оціночних суджень; цілісність і повнота осягнення твору; вміння співвідносити вербальну й виконавську інтерпретації музики» [4, с. 164].

Естетичне виховання є важливим чинником естетичного розвитку, що є фундаментальною основою до самовиховання особистості. Психологія становлення особистості зобов'язує розглядати поряд із вихованням і власну активність учнів.

Український музичний фольклор є одним із впливових засобів духовного формування особистості та її естетичного виховання.

Прийоми та форми естетико-виховної роботи, можливості формування естетичної свідомості засобами національного музичного фольклору переконують в ефективності використання народознавчого матеріалу в

процесі розвитку як свідомості, так і естетичної активності дітей. Національний пісенний фольклор містить найважливіші витoki мистецтва, є основою формування національного художнього стилю народної творчості та професійного мистецтва. Як зазначають учені, музичний фольклор «рухається, проходить через усі народи і тільки в кожному своєрідно проявляється» [1, с. 42].

Естетичне виховання молодших школярів засобами українського музичного фольклору пов'язане з наданням учням необхідних знань і практичних навичок на основі фольклорних творів. Забезпечення учнів початкових класів школи необхідними художньо-естетичними уміньми і навичками пов'язане з такими процесами, як сприймання українського музичного фольклору, спів, гра на музичних інструментах, музично-ритмічна діяльність, розуміння засобів музичної виразності, ритмічна, вокальна, інструментальна імпровізація, музично-дидактичні ігри, інсценізація народних пісень і обрядів, виконання дитячих опер-казок, ритміка і хореографія.

Естетичне виховання передбачає розвиток естетичної активності, яка виявляється в прояві запитів та інтересів, виборі ідеалів і визначенні життєвих цінностей. Український музичний фольклорний матеріал є засобом формування гуманістичних якостей учнів, розвитку музичної культури. Синтез пісні, танцю, слова та гри розвиває увагу, пам'ять, кмітливість, спритність та інші здібності дітей. Малі фольклорні форми допомагають учням в освоєнні естетичного досвіду, сприйнятті предметів і явищ навколишньої дійсності як прекрасних, красивих, виразних тощо. При цьому учні вчаться жити чесно, справедливо, відстоювати добро, викорінювати зло, захищати правду, викривати брехню, узагальнювати вчинки людей. Народна музична творчість спонукає учнів початкових класів придивлятися, думати, зіставляти, аналізувати, імпровізувати, пізнавати й відкривати нові, ще невідомі їм перлини народної пісенної і танцювальної творчості.

Таким чином, можливості українського музичного фольклору в естетичному вихованні учнів початкових класів виробляють активну життєву позицію, розуміння проявів прекрасного у вчинках та діях людей, ставлення до родини, праці, визначають роль національного мистецтва в житті суспільства і окремої людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойчук М. Думки про мистецтво / М. Бойчук // Живописна Україна. – 1992. – № 1 – С. 36 – 38.
2. Іваницький А.І. Український музичний фольклор: підручник для вищих навчальних закладів / А.І. Іваницький. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 320 с.
3. Ревуцький Д.Т. Шевченко і народна пісня / Д.Т. Ревуцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: elib.nplu.org/view.html?id
4. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька / О. Рудницька – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

5. Стефанюк С. Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки / С. Стефанюк // Позакласний час. – січень, 2005.

УДК 373.22:159.937

Клецько Наталя Валеріївна
Науковий керівник - доцент кафедри педагогіки дошкільної та
початкової освіти Коткова В.В.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЦЕПТИВНОГО НАУЧУВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

У перцептивному розвитку можна виокремити дві лінії: перша – дитина засвоює реальні характеристики об'єктів відповідно до системи людських діяльностей та стосунків; друга – у дитини відбувається розвиток внутрішнього плану дій і відповідно символічної функції. Саме ця функція дозволяє дитині уявити відсутній у дійсності об'єкт, але обов'язково тільки той, що був раніше усвідомлено сприйнятий, і діяти з ним в думці.

Розвиток символічної функції в дитинстві проходить ряд етапів, які були виділені та описані Н.Г. Салміною. Наведемо ці етапи:

- виникнення рефлексії, як усвідомлене сприймання дитиною відношення між тим, що позначається і тим, хто позначає; уміння розрізняти, що позначається, предмет чи значення;

- виникнення інтенціональності як усвідомленого, довільного утворення і використання знаково-символічних систем, наділення їх відповідними функціями;

- розвиток оборотності, як можливості довільного переходу від того, що позначається до того, хто позначає і навпаки. Кодування і декодування того ж самого змісту з використанням усіляких знаково-символічних засобів;

- виникнення інваріантності – здібності зберігати основний зміст при перекодуванні. Всі ці етапи в своєму розвитку дитина проходить у ранньому віці [5].

Якщо подивитися на психічний розвиток дитини раннього віку як на синергетичний об'єкт, то з численних досліджень з різних часів та країн, можна зробити висновок, що ранній вік – це сприятливий період для розвитку сприймання, мовлення та моторики. У зв'язку з цим, в нашому дослідженні, було необхідно розглянути наукові підходи до розвитку мовлення дітей раннього віку у взаємозв'язку з розвитком сприймання.

Виділення комунікативної та емоційно-експресивної функції мови дозволило Л.С. Виготському виявити домовні форми мислення: наочно-дійове та наочно-образне. Але, на думку вченого, усвідомленим сприйманням, яке притаманне тільки людині, дитина оволодіває приблизно у два роки, внаслідок зближування двох ліній розвитку: розумового та мовленнєвого.

Аналіз ряду робіт (Г.Л. Розенгард-Пупко, С.М. Карпової, І.М. Колобової) довів, що розвиток сприймання у дітей другого та третього років життя йде головним чином по лінії розвитку мовлення та подальшого диференціювання, виділення в предметах все більшої кількості особливостей та ознак.

Ми вважаємо, що усвідомлене сприймання формується в умовах змістовного спілкування дорослого з дитиною в процесі виховання і навчання. Особливу роль в розвитку мислення дитини відіграє та функція, що характеризується поступовим поєднанням думки зі словом, тобто смислоутворююча функція мовлення. Вона виступає на початку у вигляді зовнішнього, а потім внутрішнього діалогу людини, що має форму питань та відповідей на них.

В межах синтетичного напрямку сучасної психології сприймання достатньо повно досліджені питання стосовно джерел процесу сприймання, визначена модель сенсорно-перцептивної організації людини, доведена можливість розвитку сприймання дитини раннього віку за допомогою навчання. Все це дає підстави для того, щоб розглянути можливість формування уявлень про властивості і співвідношення предметів в ранньому віці в світлі синтетичного напрямку психології сприймання.

Розвиток сприймання, за Е. Гібсон, здійснюється шляхом навчання і полягає в задоволенні вродженої потреби дитини у зменшенні невизначеності, яка постійно прогресує за рахунок зростаючої здібності дитини вибирати і абстрагувати інформацію, “одфільтровувати” її значимі аспекти. Розвиток сприймання – це завжди збільшення відповідності між стимуляцією екологічного світу та сприйманням, і вона чітко регулюється взаємозв’язком сприймаючого суб’єкта з оточуючою дійсністю, коли на перцепієнта впливає потік енергії – стимуляція. Різниця між дитиною, яка сприймає кольорові властивості предметів та тою, яка не сприймає, полягає не в тому, що перша щось додає до світлового потоку, а в тому, що вона має здібність видобувати більше інформації (в даному випадку про кольори). Навчений спостерігач виявить властивості предметів вищих порядків, які “наївний” спостерігач буде не в змозі сприйняти [2].

На противагу цьому Л.А.Венгер стверджував: „Першочерговою задачею педагогіки сприймання є переведення стихійного навчання в організоване, створення системи педагогічних впливів” [1, с. 301].

Однією з причин того, що дитина відмовляється грати з дидактичним матеріалом, в якому прихована перцептивна задача, може бути те, що вона знаходиться на зародковому рівні: йде дозрівання її перцептивного апарату, а процес формування еталонних уявлень поки не помітний для зовнішнього спостерігача. На цьому етапі не варто наполягати, примушувати дитину до ігор або занять з перцептивними змістами. Слід дати їй час роздивитися, призвичаїтися до предметно-розвивального середовища, адаптуватися до дорослих та дітей. У кожній дитини цей рівень сформованості еталонних уявлень може мати свої межі й прояви. Перцептивне навчання на цьому

етапі може полягати в привертанні уваги малят до тих перемінних фізичної стимуляції, які до цього не викликали інтересу дитини, за допомогою побутових ситуацій, які “вимагають” визначення властивостей і співвідношень предметів. Мета таких ситуацій: сприяння виникненню зацікавленості дитини тією сенсорною інформацією, до якої бажає привернути її увагу доросла людина.

У традиційній системі сенсорного виховання формування різних сенсорних здібностей відбувається в процесі осмисленої практичної діяльності. Ми підтримуємо погляд Елеонори Гібсон на сприймання, як на активний процес здобуття необхідної для організму інформації. Тому визнаємо, що на шляху формування еталонних уявлень існує ступінь неусвідомленого накопичення перцептивного досвіду, коли інформація привласнюється дитиною під час будь-якої діяльності. Маніпулювання предметами, які містять сенсорну інформацію, тобто перцептивними матеріалами, розглянемо як наступну ступінь сформованості уявлень про властивості і співвідношення предметів. Користь маніпулювання для розвитку дитини не визнавалася вченими, які наголошували на здійсненні навчання, як процесу повністю спланованого та керованого. Є.І. Радіна, навіть вважала маніпулювання шкідливим для розвитку малят. У наслідок цього, в традиційній системі сенсорного виховання, як протиставлення маніпуляції, проголошувалося надання дитині ООД – орієнтовної основи дії (П.Я. Гальперін) – уявлення про ситуацію та дії, які треба виконати у “готовому” вигляді [4, с. 377-378]. На противагу цьому, Дж. та Е. Гібсоні вважають, що шлях спроб та помилок, яким йде дитина та робить свої власні “відкриття”, дуже важливий не тільки для перцептивного, а й для загального розвитку дитини. На сучасному етапі, вітчизняні науковці визнають серйозне значення предметно-маніпулятивної діяльності для розвитку малюка.

У цьому руслі проведено дослідження Т.І. Науменко, яке пов’язане з розвитком мовленнєвої активності дітей раннього віку [3]. У дослідженні запропонований комплексний підхід до побудови навчальних впливів. Усвідомлення різниці між необхідністю активізувати мовленнєвий розвиток дітей раннього віку та його штучним прискоренням, робить вихователя-практика вибірковим у методах організації навчання.

Таким чином, оптимізації системи сенсорного виховання в ранньому віці можливо досягнути, якщо застосувати комплексний підхід до перцептивного навчання переддошкільників шляхом активізації спонтанної діяльності. Він дозволяє “привести до загального знаменника” поняття – вільний розвиток дитини у багатому предметному середовищі за участі значущого дорослого в цьому розвитку.

Складники комплексного підходу до перцептивного навчання, завдяки яким відбувається оптимізація сенсорного виховання в ранньому віці:

- організація та планування навчально-виховного процесу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей;
- оволодіння стилем педагогічного керівництва, завдяки якому

здійснюється перцептивний розвиток дітей;

- використання розвиваючого потенціалу оточуючого середовища для активізації саморозвитку дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Венгер Л.А. Восприятие и обучение (дошкольный возраст) / Л.А. Венгер. – М.: Просвещение, 2009. – 365 с.
2. Гибсон Дж.Дж. Перцептивное научение – дифференциация или обогащение? // Хрестоматия по ощущению и восприятию / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер и М.Б. Михайлевской. – Изд-во Моск. ун-та, 1995. – С. 180-197.
3. Науменко Т.И. Активизация речи детей раннего возраста в дошкольных учреждениях: Дис...к. пед. н.: 13.00.01. – К. – 1991. – 168 с.
4. Психологический словарь / Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 440 с.
5. Уайт Б. Первые три года жизни. Пер с англ. М.И. Лисиной. – М.: Педагогика, 1992. – 176 с.

УДК 378.147

Корнелюк Тетяна Вікторівна
Науковий керівник - доцент кафедри педагогіки дошкільної та
початкової освіти Коткова В.В.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ»

Педагогічне керівництво самостійною діяльністю учнів молодших класів є надто специфічним, воно пов'язане з глибоким вивченням майбутніми вчителями наукових досягнень загальної й дитячої психології, психології особистості, яка вивчає такі функціональні характеристики особистості, як самосвідомість, самооцінка, образ «Я» тощо, психологією управління, педагогікою творчості, акмеологією (досягненням вершин саморозвитку, забезпеченням «зони успіху»), педагогічною аксіологією (формуванням ціннісної свідомості) [4].

Молодший шкільний вік характеризується радикальною зміною місця дитини в новій ситуації розвитку, в якій учитель стає для неї «послом суспільства». Під його впливом дитина активно й усвідомлено оволодіває суспільними нормами, проте, лише їх зовнішніми формами. Проникнути самостійно у їх сутність дитина цього віку ще не здатна. Відсутня адаптація до нового середовища.

Важливими особливостями дітей цього віку є слабка саморегуляція своїми емоціями і діями. Це виявляється у неадекватних реакціях на ситуації, які виникають у вигляді несподіваних навіть для самих дітей вчинках.

Але навіть загальні особливості кожної дитини виявляються в молодшому шкільному віці по-різному, тому в процесі керівництва самостійною роботою учнів слід враховувати не тільки найважливіші концептуально-теоретичні підходи, але й складові особистісного розвитку дітей цього віку, зокрема такі, як:

- *самосвідомість* дитини (самооцінка, вміння прислухатися до думки іншого, вибір мети та оцінювання реальності її досягнення, рівень самостійності у виборі та прийнятті рішення, наявність прагнення до самоактуалізації, самоповага);

- *соціально-етичний* розвиток (вміння і бажання встановлювати контакти з оточенням, приймати та підтримувати ініціативу інших до спілкування, знання дитиною норм і правил поведінки та їх реалізація у власній поведінці, здатність впливати на характер стосунків, засоби досягнення цього);

- *емоційно-почуттєвий розвиток* (вміння долати посильні труднощі, зосереджуватись на виконанні певного завдання, регулювати, виявляти, або стримувати емоційні реакції адекватно до ситуації, сформованість культури до взаємодії із співрозмовниками, вміння використовувати різноманітні засоби спілкування);

- *прагматично-мотиваційний* (провідні потреби та мотиви діяльності, мотиви виконання моральних норм, усвідомленість соціальної позиції – позиції школяра, вияви інтересів до діяльності, їх широта, вираженість);

- *інтелектуальний* розвиток (наявність оптимального для даного віку кола знань, умінь та навичок, розвиненість пізнавальних психічних процесів – мислення, мовлення, пам'яті, уваги, уяви, сприймання, сформованість пізнавальної активності, самостійності в оволодінні інформацією, співвідношення продуктивності та якості виконання завдань, спроможність адекватно оцінювати власний результат, працелюбність школяра [4];

- вияв *логіко-математичного* інтелекту (висловлювання з елементами аргументації, бажання експериментувати, вирішувати логічні завдання та головоломки тощо);

- *просторовий* інтелект (мислення образами та малюнками, проектування, малювання, уява, використання ілюстрованих книг, слайдів, відеоматеріалів тощо);

- *міжособистісний* інтелект (вміння підхоплювати ідеї інших та розвивати їх, лідерство, задоволення від виконання групових завдань, групових ігор, участі в різноманітних видах громадської роботи тощо);

- *кінестетичний* інтелект (люблять танцювати, бігати, стрибати, жестикулювати, брати участь у рухливих іграх, драматичних виставах, заняттях спортом);

- *внутрішньоособистісний* інтелект (люблять усамітнення, потребують права вибору завдань, які виконуються в їхньому темпі) [3].

Педагогічне керівництво самостійною діяльністю учнів передбачає максимальне врахування особливостей розвитку учнів початкових класів,

орієнтацію на загальні завдання їх всебічного розвитку, використовуючи при цьому найточніші інструменти підходу до дитини, спираючись на її позитивні якості.

Уже стала всезагальним принципом педагогіки теза В.О.Сухомлинського про те, що не буде жодної нещасливої людини, якщо в школі педагог відшукає «золоту жилку» в кожному своєму вихованці і допоможе йому «знайти себе» [5].

Багатоаспектність поняття «педагогічне керівництво» дещо ускладнює цей процес. У вітчизняній довідковій літературі терміни «керівництво» і «управління» ототожнюються: «управління – те саме, що керування» [2, с.1511].

Спроби пізнати і визначити поняття «педагогічне керівництво» належать О.Атласовій, Н.Коломенському, В.Бегей, В.Бондарю, Л.Даниленко, Г.Єльниковій, В.Зверевій, В.Кричевському, Ю.Кулюткіну, В.Маслову, В.Пікельній, Р.Шакурову, Т.Шамовій та ін. Проте в інтерпретації поняття «педагогічне керівництво» цих та інших дослідників існують розбіжності, пов'язані з різноманіттям концепцій управління.

По-перше, в їхніх дослідженнях простежується позитивна тенденція вивчати питання управління в глибинному зв'язку з соціально-економічними процесами.

По-друге, функціонування системи, якою управляють, розглядається ними як динамічний процес, в якому чільне місце відводиться впливу, за допомогою якого досягається потрібний результат, закладений у цілі управління [1].

Без сумніву стверджуємо, що зазначені ідеї мають велике теоретичне і практичне значення в управлінні навчально-виховним процесом. Однак, у своїх працях автори обходять питання педагогічного керівництва самостійною роботою учнів, яке не є достатнім. Ефективність самостійної роботи і учнів, і майбутніх учителів початкових класів є низькою і її ретельно виконує лише частина, як правило, встигаючих студентів і школярів.

У своєму дослідженні ми спиралась на точку зору Є.Хрикова, який метою педагогічного керівництва вважає створення педагогічних умов для максимального розвитку і саморозвитку учня [3, с.22].

У зв'язку з цим, ми розглядаємо педагогічне керівництво самостійною роботою учнів як спрямованість на максимальне використання і стимулювання внутрішньомотивованої самостійності дитини з метою оптимізації її саморозвитку, активної самореалізації у педагогічному процесі початкової школи.

Отже, педагогічне керівництво самостійною діяльністю учнів передбачає максимальне врахування особливостей розвитку учнів початкових класів, орієнтацію на загальні завдання їх всебічного розвитку, використовуючи при цьому найточніші інструменти підходу до дитини, спираючись на її позитивні якості.

Молодший шкільний вік характеризується радикальною зміною місця дитини в новій ситуації розвитку, в якій учитель стає для неї «послом суспільства». Важливими особливостями дітей цього віку є слабка саморегуляція своїми емоціями і діями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Інваріанти особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини / І.Д. Бех // Початкова школа. – №2. – 2001. – С.3-8.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – Ірпінь; ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник / Н.П. Волкова . – К.: Видавничий центр «Академія». – 2002. – 576 с.
4. Гаврилычева Г.Ф. Развитие самостоятельности у детей / Г.Ф. Гаврилычева // Начальная школа. – 2002. – №2. – С.13-18.
5. Сухомлинська О.В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін / О.В. Сухомлинська // Педагогічні науки: Зб. наук. пр.: Херсон: ХДУ. – 2003. – Вип.35. – С.9-13.

УДК 371.32+81'243

Кравець Анастасія Андріївна
Науковий керівник – доцент кафедри філології Валуєва І.В.

ФОРМУВАННЯ АУДИТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Аудіювання є процесом розуміння сприйнятого на слух мовлення. На відміну від аудіювання слухання є лише акустичним сприйманням звукоряду без розуміння його змісту. З точки зору психофізіології аудіювання трактується як перцептивна (бо здійснюється сприйняття, рецесія, перцепція), розумова (бо мають місце розумові операції: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, абстрагування, конкретизація), мнемічна (відбувається виокремлення й засвоєння інформативних ознак мовних і мовленнєвих одиниць, упізнання як результат зіставлення з еталоном, що зберігається в пам'яті) діяльність.

Аудіювання є важливим видом мовленнєвої діяльності на початковому рівні навчання іноземної мови, адже через слухання учень вивчає інтонацію, звуки, ритм іноземної мови. Розвиток аудитивних умінь розпочинається з перших уроків. Аудіювання, передусім, є метою навчання. Результати навчання аудіювання в початковій школі чітко сформульовані в програмі. Навчання аудіювання на початковому рівні забезпечує досягнення таких цілей:

- розуміти літературне мовлення носія мови в ситуаціях повсякденного спілкування (наприклад, привітання, запит і передача інформації та ін.);
- визначати тему й мету бесіди, її основний зміст, і в тих випадках, коли виникають ускладнення, звертатися до партнера з проханням повторити

фразу, висловити думку інакше, розмовляти повільніше й простіше, уточнюючи при цьому значення незнайомих слів й спонукаючи до ґрунтовнішого пояснення незрозумілого; повно і точно розуміти висловлювання вчителя та однокласників, короткі повідомлення;

•розуміти основний зміст прослуханих текстів різного характеру, які містять незначну кількість незнайомих слів [3, с.119].

Під час досягнення практичної мети навчання іноземної мови учні оволодівають аудіюванням у цих трьох функціях, оскільки вони дають змогу здійснювати усну комунікацію. Оволодіння цими функціями і є змістом навчання аудіювання.

Протягом навчання усної комунікації аудіювання виступає і в навчальних функціях. Перша з них полягає в тому, що, виходячи з принципу функціональності, аудіювання є не тільки однією з цілей навчання, а й засобом досягнення цієї цілі. У процесі навчального аудіювання в учнів створюється механізм сприймання висловлювань, функціонування якого дає змогу сприймати інформацію в усній формі іноземною мовою.

Навчити учнів розуміти іноземне мовлення – одна з найважливіших цілей навчання. На уроці практично неможливо формувати лише одну речову або мовну навичку. Працюючи з аудіотекстом, паралельно відпрацьовуються лексичні, граматичні, фонетичні навички. Оволодіння аудіюванням дає можливість реалізувати виховні, освітні і розвивальні цілі.

У методиці просліджується два шляхи навчання аудіювання. Перший шлях пропонує навчання аудіювання в процесі виконання спеціальних вправ, тобто аудіювання виступає як мета навчання, отже цим шляхом аудіювання варто навчати як виду мовної діяльності. Прихильники другого шляху вказують на необхідність сполучення вправ з аудіювання, використовуючи говоріння, читання й письмо.

Аудіювання тісно пов'язане з діяльністю пам'яті. У молодшому шкільному віці пам'ять вибіркова. Зазвичай діти краще запам'ятовують той матеріал, який дається їм конкретно, наочно, оскільки продуктивність мимовільного запам'ятовування в них вища за довільне запам'ятовування. З 4 класу починає переважати довільне запам'ятовування.

Відомо, що практичне оволодіння навичками і вміннями усного мовлення ґрунтується в основному на мимовільному запам'ятовуванні, продуктивність якого залежить від інтересу, і учні виявляють до того чи іншого виду мовленнєвої діяльності, від тих емоцій, які супроводжують сприймання матеріалу.

Реалізація принципу наочності в процесі навчання іноземної мови забезпечує успішне оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю в говорінні, читанні, письмі, оскільки слухова й зорова наочність виконує функцію зразка іншомовного мовлення і служить стимулом до мовленнєвої діяльності учнів.

Отже, навчаючи аудіюванню, учитель повинен використовувати різноманітну наочність, яка б допомагала дітям не тільки краще зрозуміти те, про що говориться, а й тренувати запам'ятовування.

Не менш важливо, щоб навчання на початковому рівні мало й чітку комунікативну спрямованість. У цьому випадку забезпечується достатньо швидке формування мовленнєвих умінь, що сприяє збереженню інтересу до вивчення іноземної мови. Під впливом навчання на початковому рівні словник дитини поступово збагачується новими поняттями [2].

Послідовність формування вмінь і навичок сприйняття мови на слух реалізується ієрархічною побудовою вправ, які розділяють на дві підсистеми – мовні (підготовчі) та мовленнєві, які у свою чергу розділяються на групи – вправи для зняття лінгвістичних труднощів аудіювання та вправи для позбавлення психологічних труднощів аудіювання, включаючи відповідні типи та види вправ .

Продемонструємо на прикладах основні способи організації вправ для навчання аудіювання.

Приклад 1. Прослухайте слова і визначіть , однакові вони чи ні. Поставте знак «+» , якщо вони однакові , знак «-«, якщо різні.
Фонограма:

- 1) let – lit
- 2) rid –red
- 3) dead – dad
- 4) beg – bag
- 5) saw - so

Приклад 2. Я буду показувати по два малюнки предметів (А та В) і називати один із них. Визначіть, до якого з них відноситься твердження. Поряд із номером завдання поставте літеру А чи В.

Учитель каже:

Учитель показує:

1) *This is a saucerpan.*

A

B

2) *This is a kettle.*

A

B

3) *This is an armchair.*

A

B

4) *This is a picture.*

A

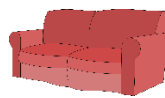

B

5) *This is a sofa.*

A

B

Приклад 3 Прослухайте речення й поставте "+", якщо вони ідентичні, або "-", якщо вони відрізняються за змістом:

1) This is a lamp and that is a book. / That is a book and this is a lamp (+).

2) I like this toy. / I like this boy (-).

3) That boy is my brother. / My brother is that boy (+).

4) My friend sare here. / My friend sare there (-).

5) Call him today. / Call her today (-).

Отже, аудіювання є однією із самих актуальних тем у сучасній методиці навчання англійської мови, так як без нього неможливе мовне спілкування. Володіння аудіюванням забезпечує адекватне знання іноземної мови, оскільки звукова сторона є невід'ємним компонентом усіх видів мовленнєвої діяльності молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апатова Л.И. Обучение пониманию иноязычной речи на слух: дис. канд. пед. наук. – М., 1971.
2. Макрідіна Л.О. Використання сучасних технологій у педагогічній діяльності // Початкова школа. – 1995. – № 7. – С. 26-30.
3. Жинкин Н.И. Механизмы речи.- М.: Знание, 1958. - 224 с.
4. Роман С.В., Коломінова О.О. Психологічні основи навчання іноземної мови у початковій школі // Іноземні мови. – 2002. – № 1. – С. 35-39.
5. Абрамовская Н.Ю. Использование аутентичных текстов для формирования учений аудирования при коммуникативно-ориентированном обучении // Функциональные особенности романогерманских языков и методы их преподавания. - Омск: ОМГПУ, -1997.

УДК373.2.015.31

Луб'яна Ірина Вікторівна

Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Горлова А.В.

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Однією з головних проблем у сучасній психолого-педагогічній теорії і практиці є розвиток творчої активності особистості. Останнім часом у літературі опубліковано велика кількість матеріалів з проблеми розвитку творчої активності дітей. Особливої уваги науковці приділяють вивченню закономірностей і особливостей творчих процесів, чим намагаються виявити і знайти суть творчої активності та визначити ефективні засоби, методи та форми успішного її розвитку у дітей дошкільного віку.

Проблема розвитку творчої активності особистості продовжує залишатися актуальною й цікавою для сучасних педагогів та дослідників. Різноманітні аспекти розвитку творчої особистості висвітлені в працях Л.С. Виготського, Б.М. Теплова, В.В. Медушевського, О.С. Газмана й

багатьох інших учених. Розвиток напрямів дитячої творчої активності представлені в дослідженнях Б.М. Єменського, В.А. Льовіна, Н.А. Ветлугиної, Т.С. Комарової, Н.П. Сакуліної, Е.А. Флеріної [1, с. 342].

Також цю проблему активно розробляють провідні вчені країн світової спільноти Ф. Баррон, Дж. Гилфорд, В.Дж. Гордон, Г. Лозанов, К. Роджерс, А. Ротенберг, К.В. Тейлор, Р. Торренс, В. Франки [5, с. 42].

Розвиток творчої активності відбувається в процесі навчання і виховання. Вона формується під час взаємодії зі світом, за допомогою оволодіння в процесі навчання змістом матеріальної й духовної культури, мистецтва. Тому є можливість говорити про спеціальне, цілеспрямоване формування творчої активності, про системний формувальний вплив [3, с. 38].

Важливу роль у підготовці до розвитку творчої активності дитини відіграє дошкільний заклад. Саме в цьому віці формується психологічна основа для такої діяльності. Розвиваються уява і фантазія, творче мислення, виховується допитливість, активність, ініціатива, формуються вміння спостерігати й аналізувати явища, проводити порівняння, узагальнювати факти, робити висновки, практично оцінювати діяльність. Починають складатися і диференціюватися інтереси, схильності, формуються потреби, що лежать в основі творчості. Розвиток творчої активності невіддільний від формування виконавських умінь і навичок [4, с. 52].

Аналіз психолого-педагогічної літератури (А.В. Запорожець, В.П. Зінченко, А.Н. Леонт'єв, А.М. Леушина, М.І. Люїна, А.А. Люблінська, Л.Ф. Обухова, Н.Н. Поддьяков, С.Л. Рубінштейн, А.П. Усова, Е.Г. Юдін і ін.) показує, що розвиток творчої активності особистості виражається в психологічних, педагогічних і біологічних характеристиках. Зважаючи на це, проблема розвитку творчої особистості дошкільника розглядається в декількох аспектах: методологічному, біологічному, психологічному, педагогічному [5, с. 117].

Методологічний аспект – вибір наукових підходів до виявлення суті цього процесу й характеру його здійснення в рамках дошкільної освітньої установи.

Біологічний аспект – аналіз анатоми-фізіологічних особливостей дітей дошкільного віку і розгляд специфічних особливостей їх морфофункціональної зрілості.

Психологічний аспект заснований на положенні про те, що пізнавальна і творча активність дошкільника виступає як передумова й результат його психофізичного розвитку.

Педагогічний аспект – необхідність раннього творчого розвитку дитини в ході його багатоаспектної взаємодії із зовнішнім наочним середовищем і людьми.

Отже, навчально-виховний процес повинен бути орієнтований на стимулювання творчості і формування творчої активності дитини.

Вивчення досвіду діяльності ЗДО й аналіз психолого-педагогічної практики показують, що для ефективного протікання процесу розвитку творчої особистості дошкільника необхідне відповідне керівництво з боку вихователя, готового цілеспрямовано й цілісно здійснювати цю діяльність, що можливо тільки при реалізації наступних педагогічних функцій:

- інформаційна, така, що включає вміння користуватися мовною виразністю, точно і образно висловлювати матеріал, користуватися різними методами викладу, активізувати дітей в процесі творчої діяльності;

- організаторська – включає вміння планувати навчально-виховний процес, підбирати матеріал, методи, прийоми й засоби для змістовної творчої діяльності дошкільників;

- діагностична – включає вміння визначати особливості творчих здібностей дітей і враховувати це в організації творчої діяльності, здійснювати облік і контроль ефективності розвивальної роботи в цілому, бачити зв'язки розвитку творчої особистості дитини з використанням різних методів творчої і пізнавальної діяльності [3, с. 13].

Як відомо, відмінною рисою дітей дошкільного віку є спроможність учитися в грі. Те, що цікавить, захоплює, вражає і приваблює дитину, обов'язково стане джерелом нових знань. Саме цю особливість необхідно використовувати для розвитку творчої активності дошкільників. В умовах сучасного навчально-виховного процесу в ЗДО важко знайти спеціальний час для цілеспрямованого розвитку здібностей дітей. Але кожен вихователь щодня використовує безліч ігор та ігрових вправ. Саме ігрові завдання і вправи можуть виконувати роль стимуляторів у розвитку творчої активності дітей [2, с. 52].

Наведемо приклади ігрових вправ, які дадуть поштовх дитині до фантазування та створення власних творчих продуктів.

1. Ігрова вправа «Послухай і розкажи»

Мета: Розвиток уваги, вміння зосереджуватися, слухової пам'яті, допитливості, витримки тощо.

Під час заняття вихователь несподівано говорить дітям: «Нехай кожен із вас зараз уважно прислухається до того, що відбувається на вулиці й запам'ятає, поки я не скажу «стоп». А потім, після заняття, кожен мені розкаже, що він почув».

Умова: Діти слухають, що відбувається на вулиці, 10 секунд. Обов'язково потрібно вислухати всіх вихованців протягом дня. Діти розказують, що почули пошепки, «на вушко».

2. Ігрова вправа «Фантазер»

Мета: розвиток уяви, образного мислення.

Обладнання: пластилін, зубочистки, вата, кол. папірт.д ..

Хід гри: вихователь пропонує першому гравцеві задумати який-небудь предмет і зробити тільки один елемент із запропонованих матеріалів. Другий гравець говорить, що це може бути, і додає свій елемент. Наступний повинен придумати щось інше й додати елемент відповідно до свого задуму. Так

триває до тих пір, поки хто-небудь із учасників уже не зможе змінити виріб по-своєму. Виграє дитина, яка внесла останню зміну.

3. Ігрова вправа «Незвичайні картини»

Мета: розвиток уяви, образного мислення, дрібної моторики.

Обладнання: піднос, гудзики, скріпки, пробки відпляшок, флаконів, природний матеріал: соломка, лусочки шишок, черепашок, дрібні камінчики, засушені квіти, листя, насіння рослин, лист картону.

Хід гри: на піднос і розкладений матеріал. Вихователь пропонує створити незвичайні картини, а для їх створення потрібні не олівці і фарби, а те, що лежить на підносі. Уявіть собі картину, яку хочете отримати. Зробіть її начерк на аркуші паперу. За допомогою дорослого прикріпіть до картону.

Отже, у дошкільному віці формується психологічна основа для розвитку уяви, творчого мислення, творчої активності. Вихователі ЗДО мають володіти всім арсеналом педагогічних прийомів, які сприятимуть загальному розумовому розвитку дошкільників та формуванню їх творчої активності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех - К.: Либідь, 2008. - 848 с.
2. Виготський Л.М. Уява і творчість у дошкільному віці / Л.М. Виготський - СПб.: Союз, 1997. - 92 с.
3. Туриніна О. Л. Психологія творчості: Навч. Посіб./ О.Л. Туриніна - К.: МАУП, 2007. – 160с.
4. Кудрявцев С., Синельников В. Дитина - дошкільник: новий підхід до діагностики творчих здібностей/ С. Кудрявцев, В. Синельников// Дошкільне виховання, - 1995. - № 9. - С. 52-59.
5. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник/ С.О. Сисоєва - К.: Міленіум, 2006. - 344с.

УДК: 372.3:004.42.

Лунгу Руслана Олегівна

Науковий керівник - доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Коткова В.В.

ПРОБЛЕМА КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАМОТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ

Очевидним є той факт, що перехід до інформаційно-комунікаційних технологій не оминув і дошкільну освіту. Про це свідчить Закон „Про дошкільну освіту”, головним постулатом якого є те, що дошкільна освіта, передусім, „повинна стати самодостатньою, і головна її мета – всебічний розвиток особистості дитини з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей” [2, с. 6]. Зміст сучасної дошкільної освіти, яку визнано самостійною системою й обов'язковою складовою неперервної освіти, в Україні визначається „Базовим компонентом дошкільної освіти”. Його

побудовано „за сферами життєдіяльності, що характеризують специфіку дошкільного дитинства, коли пріоритетним є розвиток і виховання, залучення дитини до різних видів діяльності” [6, с. 3]. Змістовна лінія „Предметний світ” сфери „Культура” „Базового компонента дошкільної освіти” саме й передбачає ознайомлення дошкільнят з „функціонуванням різних технічних комунікацій” та „різними засобами технічного зв’язку” [1, с. 10]. Тобто одним з головних завдань основного документа дошкільної освіти є залучення дітей до опанування інформаційно-комунікаційними технологіями сучасного суспільства, як правило, з урахуванням віку вихованців.

У методичному листі МОН України № 1/9–306 від 06.06.05 р. щодо організації та змісту навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах, підкреслюється, що „одним з сучасних засобів інтелектуального розвитку дітей є комп’ютер”. Основними завданнями використання комп’ютерних програм є „формування в дітей елементарних уявлень про комп’ютер як сучасний технічний засіб, можливості його використання в різних сферах життя; озброєння початковими знаннями, уміннями та навичками самостійного володіння комп’ютером для ознайомлення з довкіллям, конструювання, малювання, експериментування тощо; сприяння розвитку передумов теоретичного мислення та інтересу до дій з комп’ютерною технікою. Основи комп’ютерної грамотності та ознайомлення з навколишнім світом за допомогою комп’ютера входить до варіативної частини змісту дошкільної освіти” [5, с. 6]. Тому комп’ютерна обізнаність дошкільнят, безперечно, є вимогою часу, а проблема формування основ комп’ютерної грамотності старших дошкільників потребує позитивного розв’язання.

Але успіх, очевидно, багато в чому буде залежати від виконання державної програми „Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці” на 2006–2010 роки, а також від рівня інформаційно-технічної готовності майбутніх вихователів. Виконання державної програми „дозволить протягом п’яти років оснастити комп’ютерною технікою, програмними продуктами понад 13 тис. навчальних закладів..., створити 50 програмних засобів, 40 відеофрагментів, 10 енциклопедій навчального призначення. Результатом реалізації програми стане підвищення якості, доступності та конкурентоспроможності національної освіти й науки на світовому ринку праці й освітніх послуг...” [4, с. 48]. Щодо інформаційно-технічної готовності майбутнього вихователя, зрозуміло, що її рівень прямо залежить від якості професійної підготовки студентів у галузі ІКТ.

У межах нашого дослідження ми з’ясували, як насправді вирішується проблема формування основ комп’ютерної грамотності старших дошкільників і чи вирішується взагалі? Для цього було проаналізовано діючі програми дошкільного виховання й установлено, що принаймні 91 % з них обходять цю проблему взагалі. Досить повна й розгорнута характеристика освітніх програм, як-то державних („Малятко”, „Дитина”), регіональних

(„Дитина в дошкільні роки”, „Українське дошкілля”), авторських (О. Винницької „Лицем до дитини”, М. Веракси „Ранній інтелектуальний розвиток дитини”, А. Шатової „Дошкільник і економіка”), альтернативних (М. Монтесорі, вальдорфська педагогіка, проект Дж. Сороса „Крок за кроком”) подана в роботі [3, с. 81–162]. Проте, ми вбачаємо за потрібне повернути увагу лише до тих навчально-виховних програм, які безпосередньо стосуються теми нашого дослідження.

Так, регіональна освітня програма „Дитина в дошкільні роки” (автори А. Богуш, О. Амацьєва, О. Байєр, Е. Вільчковський, Н. Гавриш, Г. Григоренко та ін.) є програмою нового типу, яку можна використовувати в будь-якому дошкільному закладі. Її зміст спроектовано на цінності та інтереси дитини з урахуванням її вікових можливостей і потреб відповідно до процесів та індивідуальних особливостей розвитку, на виховання здорової, духовно багатої, прагматично підприємливої, *поінформованої особистості*” [3, с. 93]. Ця програма фактично складається з двох частин: програми для дітей раннього та переддошкільного віку („Малюточко”) та програми для дітей дошкільного віку („Дитина в дошкільні роки”). Другу частину програми побудовано за віковим принципом, а завдання навчання й виховання дітей кожного вікового періоду подано за чотирма розділами, у яких ідеться про фізичний, соціальний, пізнавальний та естетичний розвиток і компетентності дошкільнят, що їм відповідають. Автори програми А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій підкреслюють необхідність ознайомлення дітей з інформаційно-комунікаційними технологіями завдяки розвивальним комп’ютерним іграм, тому в структурі розділу „Розвиток пізнавальної сфери” чітко простежується напрям – комп’ютер у дошкільному закладі (для старших дошкільників). Зазначимо, що це єдина освітня програма для дошкільників, у якій формування основ комп’ютерної грамотності обговорюється як нагальна потреба часу.

На нашу думку, варто також зосередитися на програмах „Ранній інтелектуальний розвиток дитини” (керівник М. Веракса) і „Крок за кроком” (П. Коглін). Безпосередньо про використання персональних комп’ютерів у навчанні дітей у цих програмах не йдеться, але спрямовані вони на пізнавальний розвиток дошкільників у напрямку, коли дитина „на підставі критичного осмислення здобутої інформації приймає рішення” [3, с. 106], що є нічим іншим як основами алгоритмічного мислення, логіки. Програма „Ранній інтелектуальний розвиток” ґрунтується на таких „розумових операціях, як порівняння, аналіз, синтез протиставлення, опосередкування” [3, с. 107], що відповідально можна вважати першою ланкою в опануванні дійсності інформаційного середовища. В аналогічному напрямку відбувається навчання дітей і за програмою „Крок за кроком”, у якій увага, щонайперше, повертається до логіки й математики, а також усного й письмового слова. Діти навчаються „вимірювання, порівняння, усвідомлення тотожностей, виявлення послідовностей, узагальнення й класифікації, листування, висловлювання власних ідей” [3, с. 149]. За певних

умов кожна з представлених програм може стати добрим підґрунтям для формування основ комп'ютерної грамотності старших дошкільників.

Ще раз наголосимо, що переважна більшість дитячих садків не оснащена комп'ютерною технікою, а в тих, де вона є, у більшості випадків комп'ютер використовується стихійно, залежно від програмного забезпечення, а також компетентності вихователів і працівників дитячих навчальних закладів у галузі ІКТ.

Таким чином, зміст „Базового компонента дошкільної освіти” щодо навчання дітей в умовах інформаційно-комунікаційного середовища не підкріплений державними освітніми програмами для дошкільників. А серед тих альтернативних освітніх програм (понад 20), що діють, тільки одна („Дитина в дошкільні роки”) містить альтернативний розділ, тобто методичне забезпечення процесу формування основ комп'ютерної грамотності в системі дошкільних закладів в Україні практично відсутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / О. Л. Кононко, Л. Ю. Корміліцина, Л. В. Артемова /та ін./ // Дошк. виховання. – 1999. – № 1. – С. 6 – 19.
2. Кремень В. Ключові завдання: утвердження пріоритетності і модернізація освіти / В. Кремень // Дошк. виховання. – 2001. – № 11. – С. 5 – 9.
3. Лисенко Н. В. Педагогіка українського дошкілля : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 ч. – Ч. 1. / Н. В. Лисенко, Н. Р. Кирста – К : Вища шк., 2006. – 302 с.
4. Ніколаєнко С. В освіті – інформаційна революція / С. Ніколаєнко // Директор шк. Україна. – 2006. – № 1. – С. 46 – 48.
5. Організація та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах : метод. лист МОН України № 1/9–306 від 06.06.05 р. // Дошк. виховання . – 2005. – № 7. – С. 3 – 6.
6. Савченко О. Я. Документ, що захищає дитинство / О. Я. Савченко // Дошк. виховання. – 1999. – № 1. – С. 3 – 5.

УДК 37.015.31:7:398.8 (477) – 053.4   Марченко Вікторія Олександрівна
Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки дошкільної та
початкової освіти Владимірова А.Л.

НАПРЯМИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ

Згідно з Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2025 року, Державною програмою естетичного виховання перед сучасною практикою естетичного виховання дітей визначено певні вимоги, що

передбачають забезпечення цілеспрямованого, послідовного й ефективного здійснення естетичного виховання дітей дошкільного віку, підготовки їх до глибокого сприймання, розуміння та творчого використання художньо-естетичних цінностей у житті та мистецтві.

У Національній програмі розвитку виховання дітей в Україні акцентовано педагогічну увагу на необхідності залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, утвердження суспільно значущих норм і правил поведінки. При цьому наголошується, що естетичне виховання має бути спрямоване на становлення чуттєвої культури дітей, формування здатності сприймати прекрасне і піднесене в навколишньому середовищі і мистецтві, розвиток естетичних смаків, ідеалів, поглядів, оцінних суджень, інтересів, потреб, творчих здібностей і можливостей.

У наукових дослідженнях українських учених і діячів культури (Тарас Шевченко, Олена Пчілка, Леся Українка, Марко Вовчок, Опанас Маркович, Іван Франко, Костянтин Ушинський, Василь Сухомлинський, Софія Русова та ін.) йдеться про роль естетичних і художніх цінностей, національного пісенного фольклору у формуванні духовної культури дітей. При цьому підкреслюється суспільна вимога щодо забезпечення національного характеру виховання як концептуальної основи сучасного дошкільного виховання, необхідності виховання засобами української народної творчості. У педагогічних працях (Борис Асаф'єв, Степан Килимник, Василь Скуратівський, Мирослав Стельмахович, Гнат Хоткевич та ін.) ідея розвитку національної системи освіти і виховання є домінуючою і визначальною.

Постановка й аналіз педагогічного забезпечення естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами українського пісенного фольклору цього зумовлено тим, що естетичне виховання дітей дошкільного віку засобами українського пісенного фольклору належить до складних за своїм змістом функціональних процесів. В естетичному вихованні акумулюються різні чинники впливу на естетичну свідомість і діяльність дітей. Серед них слід виділити чинники соціальні, культурологічні, економічні, психологічні, організаційні, особистісні та інші. Усі вони мають відповідну зумовленість і відіграють певну роль у зазначеному процесі. Це змушує вчених, які досліджують природу та особливості естетичного виховання дітей, констатувати, що шлях до світу прекрасного є залежним від зовнішніх і внутрішніх процесів, а тому вимагає відповідного осмислення та супроводу.

У науковій літературі можна бачити спроби вчених дослідити окремі аспекти, які детермінують процес естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами українського пісенного фольклору, і на цій основі зробити певні висновки щодо необхідності та важливості педагогічного забезпечення цього процесу.

Музичний дитячий фольклор багатий і різноманітний за тематикою музичному строї, композиції, характеру виконання. Пісеньки-мініатюри

(чотиривірші) доступні для дітей 3-4 років. Проте бувають складні і покладають великі по об'єму пісні (на сто і більш віршів), які досяжні дітям старшого віку. Пісні можуть виконуватися соло, хором, з рухами, проговорюватися речитативом, в хороводі, у супроводі народних інструментів [4, с. 47].

Педагогічне забезпечення за своєю сутністю є акумулюючим чинником, що покликаний узгоджувати зовнішні і внутрішні процеси, ураховувати прояви загального і конкретного, визначати характер взаємодії суб'єктів естетико-виховного процесу, надавати йому відповідного змісту і форми. Визначаючи роль і значення педагогічного забезпечення естетичного виховання засобами українського пісенного фольклору, сучасна практика відчуває гостру потребу в педагогічних рішеннях і рекомендаціях, що дозволяли б робити послідовні й ефективні кроки в напрямку залучення дітей дошкільного віку до світу народного пісенного мистецтва.

На підставі наукового аналізу цього питання можемо констатувати, що в сучасній науково-педагогічній літературі знайшли висвітлення погляди, думки та судження вчених, які досліджували можливості педагогічного супроводу естетико-виховного процесу в закладах дошкільної освіти та запропонували певні шляхи в зазначеному аспекті.

Павло Блонський зазначає, що естетичне виховання передбачає або формування творчості, або розвиток художнього смаку та сприйняття. Але художній смак сприйняття можуть бути сформовані тільки у процесі художньої творчості; вони тісно пов'язані з активним життям дитини: кожна дитина потенційно є творцем різних, зокрема і естетичних, цінностей: споруджуючи будиночок, вона проявляє свою архітектурну творчість, ліплячи і малюючи, виявляє свої здібності скульптора і живописця, нарешті, дитина прагне до танців, драматизації [1, с. 98].

Для успішного вирішення завдань естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами українського пісенного фольклору важливо широко використовувати освітньо-виховні можливості музичних занять, сімейного виховання дітей. На цьому наголошує Олександр Киричук, підкреслюючи, що «загальнолюдські та культурно-національні цінності особи, її духовне ядро формуються в основному під впливом п'яти зовнішніх факторів (суб'єктів виховного впливу): 1) сім'ї; 2) школи (в особі вчителя, вихователя); 3) масових комунікацій; 4) первинного контактного колективу (групи, класу, об'єднання), 5) референтних (неформальних) груп» [3, с. 35].

У таких умовах діти залучаються до системи суспільних відносин, відбувається формування їх соціального і культурного досвіду. У свою чергу Іван Зязюн стверджує, що естетичне виховання має перебувати в тісному зв'язку та взаємодії з різними явищами життя та досвідом [2].

Висловлені думки та пропозиції вчених мають важливе значення для сучасної теорії та практики естетичного виховання, засвідчують доцільність подальших розвідок, спрямованих на удосконалення естетико-виховного

процесу й ефективного використання в ньому українського пісенного фольклору.

Передача дітям дорослими членами сім'ї, родини соціального досвіду, знань, умінь, навичок, норм і цінностей, необхідних для самостійного життя в суспільстві, забезпечує їх входження в систему суспільних відносин. Складовими компонентами виховання в родині є фізичний, інтелектуальний, моральний, трудовий, художньо-естетичний, екологічний, статевий напрямки, а також національні звичаї та традиції. Естетичне виховання в сім'ї забезпечує цілеспрямований педагогічний вплив на свідомість і поведінку дітей, закладає основи естетичної культури. У сім'ї відбувається естетичне сприйняття прекрасного в природі і навколишній дійсності, формуються естетичні почуття і смаки, створюються умови для оволодіння надбаннями національного мистецтва, фольклору, музики, побуту, ремесел, формується потреба створювати навколо себе прекрасне.

Світлана Садовенко доводить, що «використання в освітньо-виховному процесі вітчизняного музичного фольклору ефективно впливає на музичний та загальний розвиток малят в їх природній музично-ігровій діяльності, є дієвим засобом формування музичності, пізнання оточуючого світу та самих себе. Залучення дітей до етнонаціональних музичних традицій сприяє підвищенню рівня їх пізнавальної активності, прискоренню розвитку мислення, забезпечує раннє формування мовних навичок, підвищує якість їх навчальних досягнень, формує синоптичне сприймання образу світу. Як складова національної культури музичний фольклор концентрує в собі народну філософію, етику й естетику, є дієвим фактором виховного впливу на особистість і відповідає сучасним соціально-культурним вимогам» [5, с. 7].

Ураховуючи зазначене, ми здійснили спробу узагальнити наявний досвід теоретичного осмислення педагогічних засад естетичного виховання дітей дошкільного віку й виділити основні напрямки педагогічного забезпечення естетичного виховання дітей засобами українського пісенного фольклору. Ми виходили з розуміння того, що педагогічне забезпечення не може мати абстрагований характер і тому покликане ураховувати можливості здійснення естетико-виховного впливу на дітей у його тісному зв'язку із суспільними вимогами, змістом та організацією естетичного виховання у закладах дошкільної освіти, особливостями формування естетичної свідомості та діяльності дітей дошкільного віку, характером розвитку та функціонування українського пісенного фольклору.

Отже, одним із головних пріоритетів сучасної української системи дошкільного музично-естетичного виховання є опора на національні культурні цінності, що становить підґрунтя для збереження духовної єдності та спадковості поколінь.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блонский П.П. Курс педагогики. /П.П. Блонський. – М.: Задруга, 1918. – 202 с.

2. Зязюн І.А. Естетичний досвід особи. Формування і сфери вияву / І.А.Зязюн. – К.: Вища школа, 1976. – 172 с.
3. Киричук О. Соціально-комунікативна активність особистості в контексті суб'єктно-вчинкової парадигми (соціалізація особистості; комунікативність особистості; комунікативна компетентність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1165/1/Jaremchuk.pdf [dspace.tnpu.edu.ua/ bits](https://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1165/1/Jaremchuk.pdf)
4. Покровський Д.В. Фольклор і музичне сприйняття / Д.В. Покровський. // Сприйняття музики / Сост. В.М. Максимов. – М.: Музика, 1980.
5. Садовенко С. М. Методика формування музичних здібностей у дітей дошкільного віку (на матеріалі українського фольклору) автореф. дис. канд. педагогічних наук 13.00.02 / С.М. Садовенко, Київ – 2007. – С. 15.

УДК 373.2 09: 78:37.015.31

Мельниченко Лариса Валеріївна

Науковий керівник - доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Владимирова А.Л.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ У МУЗИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Використання музики в повсякденному житті дітей дошкільного віку є найпоширенішою формою роботи й потребує створення в дитячій групі атмосфери повсякденного звернення до музики як життєво необхідних дитині позитивних емоційних вражень. У процесі дитячого музичного сприйняття творчість розглядається як індивідуальне вислуховування творів, реагування й розуміння музичного образу дитиною, а в процесі виконавства творчість проявляється в інтерпретації музичного образу дитиною і його вираженням у різних видах музичної діяльності (пісня, танець, музична імпровізація, музичний спектакль та ін.) [2, с. 38].

Емоційна чуйність на музику (основа музикальності) може бути розвинена засобами всіх видів музичної діяльності – сприйнятті, виконавстві, творчості, тому що вона необхідна для осмислення музичного змісту, а отже, і його вираження (у виконавській і творчій діяльності).

Оволодіння прийомами співу відбувається поступово, у результаті «незлічених проб, у процесі яких у дітей, з одного боку, з'являється вміння володіти голосовим апаратом, а з іншого боку, виробляються музично слухові навички» [1].

Виконавські й творчі здібності проявляються в дітей по-різному, залежно від наявності природних задатків, розвитку основних музичних здібностей. В одних виявляється здатність до творчого сприйняття

музики, в інших – до одного із видів виконавства або продуктивної творчості.

Творчі здібності необхідно розвивати, починаючи з молодшого дошкільного віку, коли діти охоче виконують посильні для себе творчі завдання. Розвиток виконавських здібностей дозволяє дошкільнику повніше виразити свої враження від прослуханої музики.

Творчі здібності дошкільників розвиваються в різних видах музичної діяльності: сприйнятті, виконанні, творчості. Крім основних музичних здібностей, у поняття музикальність включаються: тембровий і динамічний слух, виконавські й творчі здібності, музичне мислення. Відтворюючи мелодію на слух на музичному інструменті, дитина повинна мати музично-слухові уявлення про її звуковисотність, ритм, темп. Корисним є проспівування мелодії голосом, що дозволяє дітям зорієнтуватися в напрямку руху звуків за допомогою вокальної моторики.

Творчі здібності поділяються на продуктивні (твір, імпровізація, поспівка, гра мелодій на музичних інструментах, музично-ритмічні рухи), а також творчі (сприйняття музики).

Тембровий і динамічний слух – різновиди музичного слуху, які дозволяють чути музику у всій повноті її виразних, барвистих засобів. При аналізі поняття «музичний слух» було показано, що основна його якість – розрізнення звуків за висотою. Тембровий і динамічний слух формується на основі звуковисотного. Розвиток тембрового й динамічного слуху сприяє виразності дитячого виконавства, повноті сприйняття музики. Діти впізнають тембри музичних інструментів, розрізняють динаміку як виразний засіб музики, також використовуються музично-дидактичні ігри, за допомогою яких моделюються звуковисотні, темброві й динамічні властивості музичних звуків.

Ритм – це невід’ємна частина виразності музики, тому саме усвідомлення його виразного значення (із застосуванням образних порівнянь, музично-дидактичних ігор) найчастіше має вагомий розвивальний ефект.

Музичне мислення – здатність простежити за зміною настроїв музики, осмислити взаємозв’язок інтонацій, тем, образів, частин, задуму твору. Для розвитку цієї здатності необхідний «словник емоцій», за допомогою якого діти можуть висловитися про характер твору, оцінити почуту мелодію, визначити кількість частин (форму). Музичне мислення корисно формувати, також починаючи з раннього дитинства, коли діти ще не можуть самі висловлюватися про музику. Спочатку її характер пояснює педагог, націлюючи тим самим дітей на грамотний аналіз музичного твору. Поступово «словник емоцій» засвоюється дітьми, накопичується і розширюється [5].

Музична діяльність розвиває не тільки музичні, але й загальні здібності. Розвиваються мислення, емоції, виховується творча уява, зміцнюється воля, здатність утримувати довільну увагу. У свою чергу, загальні здатності впливають на формування музичних. Розвиток усіх здатностей вимагає індивідуального підходу до дітей, обліку їхніх схильностей та інтересів [6, с. 6 – 7].

У кожному виді музичної діяльності – сприйнятті, виконавстві, творчості, крім основних музичних здібностей (ладове почуття, музично-слухові уявлення, почуття ритму), розвиваються й інші. У виконавстві й творчості, крім основних музичних здібностей, формуються здатності, що вимагають оволодіння певною технікою виконання та імпровізацій (у співі, музично-ритмічних рухах, грі на музичних інструментах).

Музичні здібності тісно взаємозалежні. Так, обидва компоненти музичного слуху (емоційний і слуховий) можуть проявлятися в дітях у різних якість. В одних спостерігається яскравість емоційних вражень при сприйнятті музики та відносні труднощі відтворення мелодії голосом. Інші, маючи гарні музично-слухові уявлення (абсолютний слух) і легко відтворюючи мелодію, емоційно менш чуйні на музику. Тісний зв'язок емоцій, слуху, почуття ритму виявляється при аналізі змісту кожної здібності: ладове почуття пов'язане з емоційним сприйняттям звуковисотного й ритмічного руху, в основі музичного ритму лежить сприйняття й відтворення емоційної виразності музики тощо.

Як зазначає Б.Теплов «якщо яка-небудь здібність відстає в розвитку, це може послужити причиною млявого розвитку інших, тому що музичні здібності не існують незалежно друг від друга. Важливо вчасно усунути це гальмо шляхом продуманої й зробленої педагогічної роботи» [3].

Виникнення самостійної музично-творчої діяльності в закладах дошкільної освіти – один із показників високого рівня розвитку дітей, що характеризується певними музичними вміннями й навичками, здатністю переносити різноманітні музичні дії в повсякденне життя. Дитина повинна вміти застосовувати накопичений музичний досвід, сформовані музичні вміння і навички в нових умовах, у самостійній музичній діяльності за своїми інтересами та бажаннями. Самостійна музична діяльність дошкільників успішно розвивається при правильній постановці музичного виховання як у закладі дошкільної освіти, так і в родині.

Однією з умов, що забезпечує самостійну музичну діяльність дітей, є вміння педагога використовувати цікавий музичний матеріал у повсякденному житті дитячого навчального закладу. Цей матеріал за тематикою, технікою виконання повинен бути доступним і привабливим для дитини. Відомо, що самостійні музичні дії дітей проявляються в двох основних формах: сюжетно-рольовій грі та вправах автодидактичного типу. Дитина повинна мати бажання виразити своє ставлення до близьких людей, до подій за допомогою музики: наспівуючи, танцюючи

або підбираючи найпростіші мелодії на дитячих музичних інструментах [4, с. 42].

Крім навчання до важливих засобів розвитку самостійності, потрібно віднести музичні враження, які діти одержують під час свят, розваг, слухання музики, перегляду телепередач, дитячих мультфільмів і кінофільмів.

Отже, розвиток творчих здібностей дошкільників у музичній діяльності – одне з важливих завдань музичного виховання. Емоційна насиченість життя дитини, у якому переважає добро, гарний, бадьорий настрій, позитивно впливає на її музичний розвиток, формування потреби слухати музику, співати, танцювати, грати на дитячих музичних інструментах не тільки на заняттях, але й у самостійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навч. посібник. / Т.І Поніманська / – К.: Академвидав, 2004.
2. Семенова С.Лукашевич Т. Формування творчої ініціативи в дошкільників у діяльності // Нові дослідження в психології. / С. Семенова, Т.Лукашевич – 1984. – № 2 (31). – С. 37 – 41.
3. Теплов Б. Избранные труды / Б. Теплов : [в 2-х т.]. – Т.І. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с.
4. Цукерман Г.А., Єлізарова Н.В. Про дитячу самостійність // Г.А Цукерман, Н.В.Єлізарова /Питання психології. – 1990. – № 6. – С. 37 – 44.
5. Шевчук А.С. Організація мистецьких видів діяльності дітей / А.С. Шевчук //Дошкільне виховання. – 1998. – №1. – С. 7 – 9.
6. Шевчук А.С. Сучасні підходи до організації музичної діяльності дітей / А.С. Шевчук //Дошкільне виховання. – 2000. – № 2. – С. 6 – 7.

УДК 373.3:001.895

Нода Світлана Вікторівна

Науковий керівник - доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Горлова А.В.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Розвиток українського суспільства, процес інформаційно-технологічного удосконалення всіх сфер життя неминує потребує й реформування системи освіти. Процес становлення української школи зобов'язує вчителів переходити до інноваційного навчання та використання інноваційних технологій. Все частіше педагоги відмовляються від традиційних методів навчання, оскільки вони виявляються малоефективними, не приносять бажаного результату. Тож школа нового покоління вимагає особливої уваги до інноваційних процесів.

Теоретики і практики психолого-педагогічної науки вважають, що нове в педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які ще не використовувались, а й той комплекс елементів педагогічного процесу, який дає змогу ефективно вирішувати завдання розвитку і саморозвитку творчої особистості. Однією з особливостей сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної [6, с. 32].

Метою статті є висвітлення особливостей інноваційних технологій навчання, необхідності та доцільності їх використання в освітньому процесі початкової школи.

Над концептуальними положеннями та науково-методичним забезпеченням педагогічної інноватики активно працюють українські науковці І. Бех, І. Богданова, Л. Даниленко, І. Дичківська, М. Дмитренко, О. Дубасенюк, В. Паламарчук, І. Підласий, В. Телянчук, О. Співаковський та інші.

Під поняттям «інновація» (італ. *innovazione* – оновлення, зміна) розуміють нововведення, зміни, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях [1, с.11].

Інноваційне навчання – зорієнтоване на динамічні зміни в навколишньому світі, навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей. Високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [1, с.4].

Специфічними особливостями інноваційного навчання є відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштування на конструктивні дії в оновлених ситуаціях [1, с.4].

Упровадження інноваційного навчання – одна зі складових діяльності педагога, яка вимагає високої професійної майстерності, комунікативності та мобільності, інноваційної діяльності, застосування широкого спектру різноманітних методів, прийомів і засобів. Тобто, інноваційна діяльність спрямована на введення різних новітніх технологій, які охоплюють усі сторони педагогічного процесу: форми його організації, зміст і засоби навчання, навчально-пізнавальну діяльність.

Інноваційні освітні технології – радикально нові чи вдосконалені технології, які істотно поліпшують умови навчання. До них прийнято відносити таку сукупність операційних дій педагога з учнем, у результаті яких суттєво покращується ставлення учнів до навчального процесу. Серед них значне місце посідають такі технології: особистісно-орієнтовані; ігрові; інтеграційні; колективної дії; інформаційні; дистанційні; розвивальні; модульно-розвивальні тощо [6, с. 257].

Застосування інноваційних технологій – один із важливих аспектів діяльності педагога, адже це сприяє кращому засвоєнню складного навчального матеріалу, робить його більш цікавим, інформаційно і дидактично наповненим, розвиває пізнавальний інтерес дітей до роботи, що ведеться на уроці, до набуття нового практичного досвіду, дає можливість учителю реалізувати свої педагогічні ідеї.

Тож, аналізуючи методичну літературу та досвід вчителів-практиків, ми дійшли висновку, що в початковій школі широко використовують такі технології:

– Ігрові. Значення гри неможливо вичерпати та оцінити розважально-рекреативними можливостями. Феномен її в тому і полягає, що хоча це розвага, відпочинок, але вона здатна перерости в навчання, у творчість. Урок, який проводиться в ігровій формі, потребує дотримання певних правил та попередньої підготовки, повинні бути атрибути гри, обов'язковою є констатація результатів, окремі ігрові моменти можуть носити не навчальний характер. Головне – повага до особистості дитини, не «вбити» інтересу до роботи, а намагатися розвивати його [3, с. 137];

– Технології розвивального навчання. Розвивальне навчання – основа формування креативної особистості, яка має внутрішні передумови, що забезпечують її творчу активність. Головною метою є формування нестандартного мислення учня і на цій основі поступового переходу до самостійного навчання. Завданнями розвивального навчання є формування особистості з гнучким розумом, розвиненими потребами до пізнання та самостійних дій, певними навичками та творчими здібностями. [2, с. 198];

– Комп'ютерні (інформаційні) технології. Комп'ютерні засоби навчання називають інтерактивними, бо вони мають здатність «відгукуватися» на дії учня та вчителя, «вступати» з ними в діалог, що й складає головну особливість методик цього навчання. Комп'ютер можна використовувати на всіх етапах процесу навчання: під час пояснення нового матеріалу, закріплення, повторення і контролю. При цьому він для дитини виконує різні функції: учителя, робочого інструмента, об'єкта навчання, ігрового середовища. Основною метою комп'ютерних технологій навчання є підготовка учнів до повноцінної життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства [5, с. 18-21];

– Технології формування творчої особистості. Молодші школярі повинні занурюватися в атмосферу творчості, пошуку нового, піддавати сумнівам сталі істини. Ця технологія тісно переплітається з іншими, проте вона має і свої індивідуальні риси: діяльність учня не повинна регламентуватись, потрібно постійно викликати інтерес дитини до навчання. Технологія формування творчого учня орієнтована на особистість. Це означає максимальну індивідуалізацію і диференціацію освітнього процесу. Учитель, який формує творчу особистість, повинен бути новатором. Тільки тоді нові ідеї, прогресивні принципи та прийоми допоможуть йому створювати сучасні педагогічні технології, впроваджувати різноманітні інновації в навчально-виховний процес [2, с. 220].

Отже, процес навчання потребує напруженої розумової роботи і власної активності дитини. Мало пояснити, розповісти, продемонструвати. Справжнього результату можна досягти лише за допомогою інноваційного навчання [4, с. 36]. Тому розвиток пізнавального інтересу школярів у сучасних умовах є одним з найважливіших завдань педагога, реалізація якого

можлива за умов використання інноваційних технологій, які сприяють більш активному і свідомому засвоєнню учнями навчального матеріалу, дозволяють ефективніше вирішувати поставлені завдання й швидше досягати якісного результату.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : [навч. пос.] / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 218 с.
2. Освітні технології: Навч. – метод. посібн. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти . – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
3. Педагогические технологии: Учебное пособие для студентов педагогических специальностей / Под общ. ред. В.С. Кукушина. – Серия “Педагогическое образование”. – Ростов на Дону: изд. центр “Март”, 2002. – 320 с.
4. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. – Харків: Видавнича група «Основа», 2003. – 80 с.
5. Співаковський О.В. Педагогічні технології та педагогічно-орієнтовані програмні системи: Предметно-орієнтований підхід / О.В. Співаковський, М.С. Львов // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2002.- №2. – С.17 –21.
6. Химинець В.В. Інновації в початковій школі / В.В. Химинець, М.Ю. Кірик. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 312 с.

УДК 373.2:364.622-785.4:7.02-053.4

Одірова Людмила Михайлівна

Науковий керівник – завідувач кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Андрієвський А.М.

ЗАСТОСУВАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК ТА ПРИЙОМІВ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНОГО ВПЛИВУ

Новим методом психотерапевтичного впливу на особистість є терапія мистецтвом, оскільки вона може бути способом звільнення від конфліктів, негативних переживань; допоміжним засобом для інтерпретацій і діагностичної роботи. Він є досить ефективним та дієвим методом, спрямованим на кінцевий результат.

Насамперед, метод арт-терапії може використовувати практично кожна особистість незалежно від свого віку, культурного досвіду й соціального статусу. Це не вимагає великих здібностей до образотворчої діяльності або художніх навичок і тому не існує будь-яких протипоказань до участі, оскільки метод арт-терапії є засобом переважно невербального спілкування.

Не випадково це питання знаходиться в полі зору фахівців різних наукових напрямів, зокрема Дж. Аллана, М. Бетенські, С. Вільтшіра, Д. Вуда,

Р. Гудмана, Т. Делі, Дж. Дубовського, та ін. Проте цей напрям потребує подальших досліджень, тому, на нашу думку, є доцільним розкрити можливості арт-терапевтичного впливу на особистість, оскільки це дозволяє одночасно реалізувати як діагностичні, так і психокорекційні функції.

Дитина доводить, що арт-терапія є засобом вільного самовираження й самопізнання, оскільки має «інсайт-орієнтований» зміст, передбачає атмосферу довіри, толерантності й уваги до внутрішнього світу; продукти образотворчої діяльності є об'єктивним свідченням психоемоційного стану, що дозволяє використовувати її для ретроспективної, динамічної оцінки перебігу того чи іншого процесу і проведення відповідних досліджень і порівнянь. У більшості випадків арт-терапевтична робота викликає позитивні емоції, допомагає у подоланні негативних станів – апатію і безініціативність, надає можливість формувати нові поведінкові зразки, сформувати більш активну життєву позицію, оскільки вона покликана мобілізувати весь творчий потенціал, включає внутрішні механізми саморегуляції і «зцілення». Тобто, вона відповідає фундаментальній потребі в самоактуалізації: розкриття широкого спектру можливостей і ствердження свого індивідуального способу буття [1].

Вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на одному з найбільш поширених видів арт-терапії. У цьому випадку вплив на розвиток дитини здійснюється за допомогою образотворчої діяльності. Проведення терапії малюванням із дітьми може здійснюватися психологом на заняттях, педагогом або самими батьками. При цьому існує кілька типів завдань, які можна використовувати під час проведення терапії малюванням: предметно-тематичний тип – основою зображення є людина і її взаємодія з навколишнім предметним світом і людьми.

Позитивним ефектом вирізняються й ізотерапевтичні техніки й прийоми. Одним із них є марання, у буквальному розумінні «бруднити», «забруднювати», тобто прийом нетрадиційного малювання брудними руками, який є ефективним у роботі з корекції агресивності й гіперактивності дітей. Визначення «забруднення» обрано у зв'язку з неструктурованістю зображень, відсутністю сюжету, поєднанням абстрактних форм і кольорних плям. Окрім зовнішньої подібності зображень, є схожість у способі їх створення: ритмічності руху руки, композиційної випадковості мазків і штрихів, розмазування й розбризкування фарби, нанесенні безлічі разів і змішуванні кольорів [3]. «Марання» дають можливість висловити власні деструктивні прояви через фарби, крейду, при цьому ігрова ситуація відвертає увагу від тих чинників, які не приймаються в звичайному житті, учинків, які дозволяють дитині без побоювань задовольнити деструктивні потяги.

О. Нікологорська і Л. Маркус пропонують форму монотипії, яка сприяє «виліковуванню гніву і заповненню часу». Назва «монотипія» походить від грецького слова «monos» – «один», оскільки в процесі діяльності за цією технікою відбиток виходить лише один. Проте традиційна техніка

друкованого художнього зображення в арт-терапії з дошкільнятами може бути й модифікованою: на одному й тому ж аркуші можна робити кілька відбитків, клякс. Відповідно, «Кляксографія» – це теж варіант монотипії, для цього прийому аркуш згинається навпіл, розкладається на столі і з одного боку від згину наносяться плями фарби хаотично або у вигляді конкретного зображення [4].

Малювання пальцями, долоньками дає можливість зрозуміти особливість тактильного відчуття, при цьому цінність цього способу полягає у свободі від рухових обмежень; від культурного впливу; від соціального тиску. Малювання пальцями, долонями – це дозволена гра з брудом, у процесі якої деструктивні імпульси й дії виражаються в соціально прийнятній формі. Дитина непомітно для себе може наважитися на заборонені дії і її ніхто не сваритиме, вона не боїться осуду дорослих, вона не порушує правил. Слід звернути увагу, що ця техніка позитивно впливає на дітей із жорсткими соціальними установками поведінки, орієнтованих на ранній когнітивний розвиток, а також тих, у кому батьки бачать «маленьких дорослих», від яких чекають зрілої поведінки, стриманості, розумності суджень. Саме для цих дітей «гра з брудом» є профілактикою і корекцією тривожності, соціальних страхів, пригніченості.

Малювання по мокрому листу належить до тих технік, які сприяють зняттю напруги, гармонізації емоційного стану, а також для роботи з гіперактивними дітьми. Малювання сухим листям, сипучими матеріалами й продуктами приносять дітям багато радості, адже вони натуральні, приємно пахнуть, невагомі, тендітні і шорсткі на дотик. За допомогою листя і клею ПВА можна створювати зображення на аркуші паперу: нанести клей, потім розтерти сухе листя в долонях на дрібні частинки й розсипати над клейовим малюнком. Ефектно виглядають зображення на тонованому і фактурному папері. Використовуючи такі техніки, можна створювати зображення за допомогою дрібних сипучих матеріалів і продуктів: круп манки, вівсяних та інших пластівців, гречки, пшона, цукрового піску, вермішелі тощо. Описана техніка доцільна для дітей з вираженими моторними порушеннями, негативізмом, скутістю, впливаючи на процес адаптації в умовах нового кола взаємодії, нового простору і винагороджує відчуттям успішності та впевненості [5].

Окрім того, ефективним методом діяльності в цьому напрямі може бути малювання предметами навколишнього середовища. Малювання м'ятим папером, кубиками, губками, зубними щітками, ватяними паличками, нитками, коктейльними соломинками, ластиками, сірниковими коробками, свічкою, пробками. Дитяча ініціатива щодо використання нетипових предметів для створення зображень завжди заохочується, якщо, звичайно, не завдає шкоди оточенню. Залучення навколишніх предметів з ініціативи дитини є ознакою включеності до творчої діяльності, зростання самооцінки, наявності сил для висловлювання і відстоювання власних ідей і позицій.

Не останнє місце посідає й техніка каракуль, адже вона в роботі з

гіперактивними дітьми є інструментом розвитку цінних соціальних якостей – стриманості, контрольованості, терпіння, уважності, поваги, такту тощо. Зображення створюється без фарб, за допомогою олівців та крейди хаотичним або ритмічним нанесенням тонких ліній на поверхню паперу, при чому лінії можуть бути нерозбірливими, недбалими, невмілими або, навпаки, чітко прокресленими й точними. З окремих каракуль може скластися цілий образ або лише абстрактне зображення, які допомагають активізувати дитину, дають відчутти натиск олівця або крейди, знімають м'язову напругу і ригідність [2].

Таким чином, психокорекційні заняття з використанням арт-терапевтичних технік та прийомів не втомлюють дітей дошкільного віку, у них зберігається висока активність, працездатність протягом усього часу, відведеного на виконання завдання. Застосування нетрадиційних технік у розвивально-виховному процесі батьками й педагогами дозволяє реалізувати індивідуальний підхід до дитини відповідно до її бажань, інтересів; сприяє розкриттю її таланту дитини, нормалізує її емоційний стан, розвиває комунікативні навички та вольові якості, що суттєво впливає на підвищення соціальної адаптації і забезпечує її інтеграцію у соціум. Арт-терапія є універсальним методом психотерапевтичного і психокорекційного впливу на особистість дитини без вікових обмежень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арт-терапия – новые горизонты / Под ред. А. И. Копытина. – М.: Когито-Центр, 2006. – 336 с.
2. Голінська Т.М. Арт-терапевтичні впливи на особистість дитини / Т.М.Голінська // Освіта і розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал. – 2016. – № 6 (49) червень. – С. 16-19.
3. Грегг М. Ферс. Тайный мир рисунка[перевод с англ.] / Грегг М. Ферс. – СПб.: Деметра, 2003 – 176с.
4. Никологорская О.А., Маркус Л.И. Излечивает гнев и заполняет время (о графике) / О.А. Никологорская, Л.И. Маркус // Сделай сам. – 1990. – № 3. – С. 2-35.
5. Практикум по арт-терапии / Под ред. А. И. Копытина. – СПб.: Питер, 2001. – 448 с.

ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВУ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СПРИЙНЯТТЯ ПРИРОДИ

Невід’ємною частиною розвитку особистості дитини як члена суспільства є її естетичне виховання. Національна доктрина розвитку освіти в Україні визначає як пріоритетні завдання виховного процесу – розвиток особистості і творча самореалізація, виховання людей, здатних оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства. Молодший шкільний вік є принципово новим соціальним ступенем розвитку особистості дитини. У цей період відбувається перехід до шкільного життя, що супроводжується зміною провідної діяльності з ігрової на навчальну. Дитина починає виконувати суспільну діяльність – вчиться. Перехід від домінуючої ігрової діяльності до навчальної відбувається по-різному для кожної дитини, адже разом із новою соціальною роллю, дитині доводиться також прийняти ряд норм та обмежень [4].

Здійснювати цей процес, зокрема виховання естетичних смаків та поглядів дітей молодшого шкільного віку, особливо актуально засобами природи, адже в дитини сприйняття природи гостріше, ніж у дорослого, тому що вона стикається з нею вперше. В.Сухомлинський писав: «Навколишній світ дитини – це передусім світ природи з безмежним багатством явищ, з невичерпною красою» [2].

Естетичний смак як особистісна категорія, відіграє важливу роль на всіх вікових етапах формування особистості. Особливо відчутною є його роль у шкільному віці, коли особистість активно формується, визначаються її ціннісні орієнтири, конкретизуються критерії оцінки прекрасного в дійсності та мистецтві, виявляються потенційні можливості із здібності щодо творчого освоєння прекрасного в мистецтві [4].

Результати наукового пошуку вчених (Т.Аболіна, А. Ананьєв, Н. Миропольська та ін.) переконують, що естетичний смак належить до складних за своєю структурою явищ і тому вимагає системного підходу до осмислення його сутності та особливостей розвитку. Він є синтезом складових, які утворюють систему, здатну до самореалізації, вияву адекватної реакції на зовнішні та внутрішні чинники впливу. Як системотвірне явище естетичний смак поєднує у собі емоції, естетичні почуття, естетичне сприйняття, оцінювальну діяльність, а також індивідуальні естетичні потреби особистості.

Інтегруючи в собі найважливіші вияви ціннісного ставлення естетичний смак виявляється на рівні емоційності, інтелектуальної та практичної активності особистості. Це дає змогу виділити такі складові естетичного смаку молодших школярів: емоційну, інтелектуальну та діяльнісну. Емоційна складова естетичного смаку реалізується через здатність реагувати на предмети та явища

навколишньої дійсності, установлювати з ними активний емоційно-чуттєвий зв'язок [2].

Велика роль у збагаченні словника дитини естетичними поняттями, розвитку естетичної спостережливості, формуванні здатності до естетичного судження, активізації сенсорної сфери, стимулюванні позитивних естетичних емоцій належить сезонним та щоденним спостереженням за природою під час прогулянок та екскурсій, які є одними із форм організації навчально-виховного процесу в ГПД. Для молодших школярів, у яких естетичний досвід ще незначний, для спостережень слід обирати об'єкти, які характеризуються виразністю, максимально концентрують у собі естетичні якості [3].

Спілкуючись із природою, важливо показати дітям красу рідної природи в різні пори року: безмежне багатство барв у тихі, сонячні дні “бабиного літа”, урочисту красу білосніжної зими, весняне пробудження природи, квітування садів. Важливо не лише самим яскраво описувати спостережувані явища, а допомагати дітям підібрати образні порівняння, епітети, метафори, синоніми. Наприклад, ліс чорний, похмурий; трава вмита росою, золотий колос, пісня ллється, сосни шепечуть, пташки пурхають і щебечуть. Красуня берізка простягає свої руки до сонця та інше [1].

Отже, важливе значення для підвищення рівня естетичного смаку молодшого школяра має естетичний досвід самого вчителя, який будується на єдності естетичних знань і естетичної діяльності. Щоб допомогти дітям набути цього досвіду, слід прилучати їх до різних видів мистецтва, збагачувати зміст уявлень про прекрасне, розвивати творчість школярів, використовуючи різні форми роботи. Учителям необхідно мобілізувати всі можливі доцільні засоби й методи для здійснення естетичного виховання дитини. Продумана система естетичного виховання учнів у кожному класі, групі, школі сприяє збагаченню духовної культури дитини, формуванню високих моральних якостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного / Л.Г.Коваль. – К.: Радянська школа, 1983. – 120 с.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О.Сухомлинський. –К.: Радянська школа. 1998. – 303 с.
3. Эстетическая культура и эстетическое воспитание: Кг. для учителя/ Сост. Г.С. Лобковская. – М.: Просвещение, 1983. – 304 с.
4. Пацалюк І. І. Педагогічні умови формування естетичного смаку молодших школярів / І. І. Пацалюк// Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія Педагогіка. – Тернопіль, 2007. – № 10. – С. 48-58.

ПІСЕННО-ТАНЦЮВАЛЬНИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Національний пісенно-танцювальний фольклор має вплив не лише на естетичну свідомість молодших школярів, але й на їх естетичну активність, зокрема на розвиток естетичного сприймання, мислення, художньо-творчої діяльності та ін. Саме тому з естетично-виховними можливостями пісенно-танцювального фольклору вчителі пов'язують вирішення завдань, спрямованих на розвиток емоційно-чуттєвої, інтелектуальної та креативної сфери особистості.

Дослідження В. Верховинця, І. Мацієвського, О. Рудницької, В. Семеренського, П. Черемиського, Л. Черкаського та ін. доводять, що український народ з давніх-давен вирізнявся своєю музикальністю, танцювальністю та пісенністю.

За дослідженням І. Мацієвського, співіснування різних етнографічних груп і народів в окремих регіонах України є нормою. Особливий інтерес викликають села, колективи й окремі виконавці, що поєднують у собі одночасно декілька традицій. На прикладі Херсонської області можна бачити, що носії фольклору знаходять тонке й оптимальне рішення. Важливість залучення дітей до пісенного фольклору сьогодні усвідомлюють самі носії традиції. Традиційні дитячі пісні, вінницькі колядки і щедрівки, польський, єврейський, німецький, чернігівський пісенний репертуар, а також пісні інших народів є складовими, за даними дослідників, 54 фольклорних традицій, серед яких тільки українських – 32 [3, с. 43].

Національне виховання учнів засобами пісенно-танцювального фольклору потребує посилення існуючої практики етнопедагогічного впливу з боку фольклорного середовища та середовища професійного мистецтва. Як зазначають учені, є потреба в цілеспрямованому формуванні ознак фольклорного соціуму в декількох вимірах. Художньо-естетичне середовище школи, що зорієнтоване на цінності народного мистецтва, має стати основою естетизації навчально-виховного процесу, а саме осмислення понять «обряд», «звичай», «традиція», «державно-народне свято» (Різдво, Великдень, Трійця, Покрова та ін.) [5, с. 9].

Молодший шкільний вік є сензитивним періодом, у якому дитина залучається до слухання, сприймання та виконання народних пісень і танців. Слухові враження поступово враховують мелодійні та ритмічні особливості пісенно-танцювального фольклору, які з часом стають звичними й близькими. При цьому естетичне сприймання творів національного пісенно-танцювального фольклору передбачає вияв учнями музичної активності, що

виявляється в поєднанні почуттєвого й творчого освоєння етномузичних образів.

Важливе значення в національному вихованні учнів засобами пісенно-танцювального фольклору в навчально-виховному процесі початкової школи має розвиток естетичного мислення. Воно передбачає озброєння учнів необхідними знаннями, розвиток здатності запам'ятовувати, розуміти, осмислювати, тлумачити, пояснювати, аналізувати факти, події, процеси, проводити синтез і аналіз художнього та музичного матеріалу, оцінювати і використовувати його в різних ситуаціях.

За визначенням О. Рудницької, «показниками естетичної оцінки є емоційне реагування на музику, вміння розкрити змістову сутність елементів музичної мови; наявність і характер асоціацій; обґрунтованість оціночних суджень; цілісність і повнота осягнення твору; вміння співвідносити вербальну і виконавську інтерпретації музики» [4, с. 164].

Важливо, щоб основою національного виховання учнів стала національна художня спадщина, родинні та народні традиції, звичаї, обряди, скарби хорео-музично-поетичної творчості. Саме тому батьки й учителі мають завжди пам'ятати, що атмосфера сім'ї, світ її захоплень, естетичні, художні смаки та інтереси, мають бути спрямовані на добро і творчість. Краса добрих сімейних стосунків емоційно сприймається дітьми. Батьки для дітей є першими й найважливішими у сприйнятті якостей, що передаються від покоління до покоління. Учні є новаторами у сприйнятті традиційних сімейних цінностей, звичаїв, обрядів, досвіду, який поважають і шанують у сім'ї та вважають взірцем для наслідування. Саме тому сучасна освітньо-виховна практика покликана повернутися до традиційних джерел естетичного виховання – родинної педагогіки, адже родина є глибинним джерелом людського життя. У родині дитина пізнає навколишній світ, тут у неї формується характер, світогляд, естетичні смаки, морально-етичні ідеали.

Етномузика є одним із впливових засобів духовного формування особистості та її музичного розвитку. У народних піснях і танцях знаходять відображення почуття багатьох поколінь. Будучи суспільним явищем, фольклор тісно взаємодіє з історичним досвідом, літературою, філософією та іншими видами мистецтва. Залучення учнів до народної музично-художньої діяльності активно розвиває естетичні здібності.

В. Верховинець зазначав, що через народні ігри з піснями можна «виховувати в дитини всі властивості, котрі ми шануємо у людей і котрі нам хотілося б прищепити малечі різними оповіданнями, бесідами та навчанням» [1, с. 6].

Стилізація національного пісенно-танцювального фольклору має стати ефективним засобом протидії стандартизованім взірцям сучасної масової пісенної і танцювальної культури. Здійснення в такий спосіб непрямої передачі національних культурних цінностей спирається на сім'ю, школу, фахівців і вимагає здійснення спеціальних культурних заходів.

Без знання цінностей духовної культури учні не можуть бути повноцінно розвинутими й естетично вихованими у сфері національного пісенно-танцювального фольклору.

Розвиток музичної творчості засобами національного пісенно-танцювального фольклору пов'язаний з наданням учням необхідних знань і практичних навичок на основі фольклорних творів. Вони необхідні для розуміння народної вокальної музики та основних засобів виразності фольклорних традицій. Це сприяє формуванню етносвідомості, забезпечує можливість емоційного переживання та оцінювання естетично значущих предметів і явищ, насолоди і милування ними. Саме тому одним з основних завдань розвитку музичної творчості учнів початкової школи є розкриття ролі та місця національного пісенно-танцювального фольклору в естетичному вихованні учнів у навчально-виховному процесі початкової школи, забезпечення спеціально організованих педагогічних умов для духовно-практичної активності учнів, формування творчих якостей особистості шляхом залучення до цінностей вітчизняної та зарубіжної пісенної і танцювальної культури, розвиток здатності спиратися на набуті знання та передавати їх іншим.

Запровадження ігрових методів у навчально-виховний процес через обрядове коло разом із піснею і танком чи хороводом, грою словом (лічилки, веселики, скоромовки, небилиці) та унікальною класифікацією народних ігор за віковою категорією школярів, за характером організації фізичної діяльності, за предметно-жанровими ознаками спонукають до спостереження автентичної музичної культури в живому звучанні [2, с. 6].

Таким чином, національне виховання учнів початкової школи засобами пісенно-танцювального фольклору, виробляють активну життєву позицію, розуміння проявів прекрасного у вчинках та діях людей, ставлення до родини, праці, визначають роль мистецтва в житті суспільства і окремої людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верховинець В. Весняночка /В. Верховинець.– К.: Муз. Україна, 1989. – 343 с.
2. Дзига. Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги (композиція П.Черемиського) /укладачі: В.Семеренський, П.Черемиський. – Х: Друк, 1999. – 528с.
3. Мацієвський І. «Троїста музика» (до питання про традиційні інструментальні ансамблі) / І.Мацієвський // Ігри й співголосся.– Контонація.– Тернопіль: Астон, 2002.– С. 95–111.
4. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька / О. Рудницька – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. Стефанюк С. Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки / С. Стефанюк // Позакласний час. – січень, 2005. – С.5.

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ХЕРСОНЩИНИ

Пам'ятаючи думку В.О. Сухомлинського про те, що дитина живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості, і якщо забрати все це від неї, то вона стане засушеною квіткою, учителі початкових класів ЗОШ № 31 все роблять для того, щоб розпалити в учнів іскру цікавості, подиву; прищеплюють своїм вихованцям шанобливе ставлення до рідної мови, народної казки, пісні, гри, залучаючи учнів до активної участі у різноманітних заходах. Так вчителі школи та бібліотекарі Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки провели заняття з використанням творів В.О.Сухомлинського під девізом «У кожній казці мудрості перлина» [1]. Дівчатка і хлопчики з задоволенням слухали твори великого педагога. Найбільше дітям сподобалось оповідання «Ледача подушка». Вони навіть потренувалися, як потрібно провчити свою подушку, щоб вона дозволяла вранці легко і швидко прокидатися.

Багато творів В.О. Сухомлинський написав в процесі спілкування з дітьми під час екскурсій, прогулянок, бесід [4]. Елементи «Школи радості» використали і бібліотекарі, запропонувавши маленьким читачам вибрати листочки з того дерева, плід з якого бачили на зображенні.

З наступним завданням – впізнати з заплющеними очима по запаху фрукти, учнів поралось дуже швидко. А потім, прослухавши оповідання Сухомлинського «Ластівки прощаються з рідним краєм» «...За кілька днів до відлітання ластівки збиралися великою зграєю, сідали на телефонних дротах напроти двору й довго там сиділи...». «...Вони прощаються з рідною землею. Бо дорога до теплого краю далека й важка...» дівчатка і хлопчики виготовили цих пташок [1].

Орієнтуючись на погляди Василя Олександровича Сухомлинського будується навчально-виховний процес і НВК № 8 м. Херсона. Учні беруть активну участь в екологічних проектах, що вимагає поглиблених знань з природознавства, біології, хімії, сприяє розумовому розвитку. «Світ природи стає невичерпним джерелом знань завдяки тому, що знання надходять у дитячу душу складним шляхом: через руки, через працю, через взаємовідносини з іншими людьми, через почуття і переживання, які забарвлюють діяльність» [2].

Минулого року школярі Херсонського НВК № 8 висаджували на пришкольній території 35 саджанців вишні, у цьому році було вирішено посадити дуби! Серед численних могутніх дерев, що ростуть на нашій планеті, в особливій пошані і повазі завжди був і залишається благородний дуб. Він асоціюється з силою, мужністю і благородством,

Посадка дерев відбувалася під наглядом провідного фахівця з екологічної освіти, яка уважно стежила, щоб учні 5-го класу чітко дотримувалися технології. Адже від цього залежить, наскільки добре приживуться саджанці. А учні 9 класу розпочали акцію по вирощуванню своїх власних саджанців. Юні любителі-садівники впевненні, що неодмінно зможуть виростити з жолудя дуб у шкільних умовах, тому що будуть прикладати свої зусилля по дотриманню отриманих рекомендацій і схеми дій фахівців.

Отже, попереду період досліджень та маленьких відкриттів! Учитель біології разом із учнями проаналізують результати, а саме:, залежність між технологією посадки жолудів та умовами догляду за процесом пророщування. Упродовж зимового періоду школярі будуть стежити за процесом перетворення звичайного жолудя в могутнє дерево та його адаптації навесні до нового місця у ґрунті шкільного парку.

Цікавими екологічними акціями (загальноукраїнська акція "Дуби Шевченка єднають Україну") Херсонський НВК I-II ступенів № 8 продовжує співпрацю з Національним природним парком "Нижньодніпровський"! Разом, вчителі і екологи, намагаються виховувати у молоді дбайливе ставлення до навколишньої природи, любов до рідної землі та заохочують до примноження природних багатств рідного краю.

Як зазначила учениця 9 класу: «Ця акція стала для мене чимось «особливим», оскільки мені дуже подобається відвідувати «наш парк» – парк НВК № 8. Я часто приходжу сюди з сім'єю та друзями. І мені так хочеться, щоб кожна людина відчула свою відповідальність за чистоту природи».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонець М. Дитиноцентричні доміанти у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського / М. Антонець // Рід. шк. – 2010. – № 9. – С. 18–21.
2. Бондар, Л. В. О. Сухомлинський про розвиток творчих здібностей учнів початкової школи / Л. Бондар // Рід. шк. – 2013. – № 8/9. – С. 25–32
3. Педагогіка від серця: до 100-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського (1918–1970) // Календар знамен. і пам'ят. дат. – 2018. – № 3. – С. 91–102.
4. Савченко О. Аксиологічні смисли літературної спадщини Василя Сухомлинського / О. Савченко // Рід. шк. – 2017. – № 9/10. – С. 44–48.
5. Сухомлинський В.О. У роздумах сучасних українських педагогів : монографія / упоряд. : О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко ; авт. кол. : О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, В. С. Курило, І. Д. Бех та ін. — Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. — 504 с.

**ВПЛИВ ВЗАЄМОДІЇ «ШКОЛА - РОДИНА» НА СТАНОВЛЕННЯ
ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА**

Постановка проблеми. Науково доведено, що формування різнобічно розвиненої особистості відбувається під впливом різних соціальних інституцій і особлива роль відводиться школі поряд із сім'єю. Але сьогодні сучасна сім'я переживає кризу, пов'язану з подіями в нашій країні, економічними, політичними, соціальними змінами, що супроводжуються ослабленням сімейно-шлюбних відносин і ролі родини у вихованні, ослабленням моральних засад і т.д. В останні роки в Україні відзначається тенденція збільшення народжуваності, поліпшення демографічної ситуації, однак проблеми, що стоять перед сучасною сім'єю, не підвищують якості сімейного виховання. Численні дослідження (І. Бежа, С. Максимюка, І. Червінської та ін.) показують зростаючу потребу у взаємодії сім'ї з освітньою установою в ім'я благополучного розвитку особистості дитини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі взаємодії школи з сім'єю з метою позитивного розвитку особистості дитини присвячені роботи І. Бежа, О. Горецької, С. Довбенко, С. Максимюка, М. Селуянової, О. Смирнова, А. Сівак, В. Століна, О. Хромова, І. Червінської і ін. Серед зарубіжних дослідників, що розглядали соціально-педагогічні аспекти, слід зазначити Д. Адамса, Ф.А. Дістервега, Дж. Дьюї, М. Річмонд і ін.

Мета статті: на основі аналізу науково-педагогічної літератури обґрунтувати важливість взаємної участі батьків і вчителів у житті дитини; розглянути форми співпраці вчителів і батьків в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. За трактуванням, поданим у психологічному словнику, поняття «особистість» пояснюється таким чином: «особистість (анг. Personality) – це 1) конкретна жива людина, що володіє свідомістю і самосвідомістю; 2) визначена включеністю соціальні зв'язки системна якість індивіда, яка формується у спільній діяльності та спілкуванні» [4]. І. Червінська та С. Довбенко пропонують таке трактування «особистість – це людина зі своїми соціально зумовленими та індивідуально вираженими якостями: світоглядом, рисами характеру, темпераментом, обдарованістю, інтересами» [5, с. 71]. С. Довбенко зазначає, що «різнобічний розвиток особистості – формування цілісної особистості, яка характеризується рівновагою, рівномірним розвитком її інтелектуальної, емоційної, вольової та фізичної сфер» [там само].

У численних дослідженнях (Г. Бейтсон, К. Маданес) встановлено, що сім'я є найважливішим чинником розвитку особистості дитини. Однак не у всіх сім'ях процес виховання протікає адекватно. Непорозуміння між дорослими і дітьми, як правило, виникають із двох причин: неадекватне

уявлення самої дитини, про свої можливості, з одного боку, і нерозуміння батьками тих серйозних змін, які відбуваються з дітьми, - з іншого. Багато батьків бувають надто авторитарними, не помічають вікових особливостей дітей, які дорослішають. Часто це призводить до конфліктних ситуацій. Але одні батьки вміють вийти з такої ситуації, обминути «гострі кути», зрозуміти своїх дітей, самокритично оцінити власні дії. Інші постійно вдаються до заборон, вимагають негайного послуху, підозрюють дітей у недостойних вчинках, розуміють свої батьківські обов'язки лише як контроль і покарання.

З огляду на це, надзвичайно важливим завданням учителя початкових класів є озброєння батьків педагогічними знаннями і вміннями, виховною майстерністю. Такий напрям діяльності педагогів визначається тим, що школа і сім'я - ті два суспільних інститути, без спільних дій яких процес виховання підростаючої особистості істотно ускладнюється. Там, де батьки не спроможні у вихованні власної дитини, педагоги намагаються компенсувати їхній вплив. Однак це не завжди призводить до успіху. У взаємодії школи і сім'ї така компенсація - не основне. У цьому зв'язку важливим є не лише визначення функцій школи і сім'ї стосовно дитини, а й вивчення можливих чи бажаних зв'язків між ними, які роблять виховання ефективним. Умовно ці зв'язки поділяють на три групи:

1) зв'язки, які мають на меті оптимізувати вплив сім'ї на підростаюче покоління шляхом підвищення педагогічної культури й надання їй педагогічної допомоги;

2) зв'язки, за допомогою яких батьки залучаються до навчально-виховного процесу школи, допомагають їй;

3) зв'язки, у яких сім'я і школа - партнери у вихованні [1, с. 325].

Термін «взаємодія», який розкривається через явище обміну думками, порівняно молодий. Він був розкритий у роботах Т. Маркової, де взаємодія розглядається як сукупність ліній поведінки, суть яких розкривається як спектр завдань сімейного виховання та вибудовується на основі єдиної поведінки у вихованні.

Взаємодія школи з родиною розглядається як організація діяльності, з одного боку, адміністрації загальноосвітнього закладу, педагогів, фахівців соціально-психологічного профілю, а з іншого - батьків, інших членів сім'ї, дитини з метою його позитивного особистісного розвитку [2, с. 55].

Батьки, так чи інакше, усвідомлюють свою відповідальність у моральному вихованні дітей, проте, деякі з них не виявляють бажаної активності в шкільному житті. Учителі залишаються ініціаторами співпраці з батьками з питань морального виховання дітей. Ними найчастіше застосовуються традиційні форми взаємодії з батьками, які завжди будуть, це такі як: батьківські збори, університет педагогічних знань, лекція, практикум, конференція, відкритий урок, індивідуальні тематичні консультації. Але педагоги-практики доводять, що одним із головних шляхів підвищення ефективності взаємодії вчителя та батьків є застосування нетрадиційних форм діяльності. До них можна віднести:

- *Батьківські вечори* - форма роботи, яка чудово згуртовує батьківський колектив. Батьківські вечори проводяться в класі 2-3 рази на рік без присутності дітей. Теми які можна застосувати: «Як зробити дитину своїм помічником», «100 щасливих спогадів, які потрібно подарувати дітям», «Як говорити, щоб діти слухали, і як слухати, щоб діти говорили».
- *Тренінги* – це активна форма роботи з батьками, які хочуть змінити своє ставлення до поведінки та взаємодії з власною дитиною, зробити його більш відкритим («Яка сім'я, такий і я», «Заохочення і покарання», «Ярлики»).
- *Електронний журнал* - це сервіс, що дозволяє учасникам навчального процесу отримувати інформацію про навчальний розклад, поточні і підсумкові оцінки в режимі онлайн. Сайти у яких можна створити електронний журнал: e-schools.info; osvita.km.ua.
- *Блог учителя* - різновид блогу, зміст якого присвячений питанням навчання та виховання. Автором освітнього блогу найчастіше є класний керівник, учитель-предметник або інший діяч освіти. Для створення блогу використовують сайти: blogspot.com, blogger.com; schoolplusnet.com
- *Батьківська кімната*. Багато навчальних закладів, які цінують і підтримують спілкування між батьками і вчителями, знаходять можливість для організації окремого спеціального місця для проведення зустрічей із батьками – батьківської кімнати, у якій розміщуються стіл і стільці для дорослих, м'які меблі, полиці з літературою.
- *Використання мобільних додатків* - допомагає вчителям поліпшити поведінку у своєму класі, спілкуватися з батьками, опубліковувати пости. Він відстежує і створює дані про поведінку, якими викладачі можуть поділитися з батьками. Звіти будуються в діаграми, і все синхронізується на пристроях батьків. Мобільні додатки: GoogleClassroom, ClassDojo.
- *Створення групи в соціальній мережі* – спільноти, які створюють батьки або вчителі, щоб комунікувати один з одним на відстані.[3, с. 135].

Отже, і сім'я, і школа виступають взаємодоповнюючими компонентами, що поважають потреби й особливості один одного, мають виконувати спільне завдання - виховання дитини як повноправного члена суспільства. Тільки за таких умов підвищується ефективність становлення молодшого школяра як особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2 / І.Д. Бех. - Ч.: Букрек, 2015. - 640 с.
2. Максимюк, С.П. Педагогіка : навчальний посібник для вузів / С.П.Максимюк. - К. : Кондор, 2009. - 670 с.
3. Новаукраїнська школа: порадник для вчителя / Підзаг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничийдім «Плеяди», 2017. — 206 с.

4. Тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hladun.org/tag/osobistist-tlumachniy-slovník/>
5. Червінська І.Б. Теоретико-методичні засади виховної роботи в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. ВНЗ / І. Б. Червінська, С. Ю. Довбенко; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. - Івано-Франківськ, 2012. - 513 с.

УДК 373.2 :78.011

Сілецька Анна Юріївна

Науковий керівник - доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Владимірова А.Л.

МУЗИЧНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ

Формування естетичного смаку у дітей дошкільного віку проходить в більшості на музичних заняттях під впливом сприймання цінностей українського і світового музичного мистецтва.

Заняття – освітня робота з дітьми дошкільного віку, за якої педагог, працюючи з групою у встановлений режимом час, організовує і спрямовує пізнавальну діяльність з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини. Основні вимоги до музичних занять розглядаються у фахових виданнях Н.Ветлугіної, Т.Науменко, Т.Поніманської, І.Романюк, Н.Рубальської, Т.Сороки, А.Шевчука, та ін.

На сучасному етапі утвердився погляд на заняття як на форму педагогічного впливу на дітей, яка поєднує розвивальний і виховний ефекти навчання, формує у дітей уміння активно засвоювати знання і творчо використовувати їх за безпосередньої участі педагога, що сприяє набуттю досвіду спільної діяльності з дорослими і однолітками [4, с. 45].

Музичні заняття за видами поділяються на традиційні, домінуючі, тематичні, комплексні.

Традиційне заняття поєднує наступні види дитячої діяльності: слухання, співи, музично-ритмічні рухи, гра на музичних інструментах. Розподіл різних видів діяльності під час традиційного заняття має наступний алгоритм: музично-ритмічні вправи (шикування, танцювальні елементи тощо); слухання музики; вокально-хорова робота (вокальні вправи, творчі завдання на розвиток музичного слуху, розучування пісень);

музично-ритмічна діяльність (гра, танець, хоровод).

Структура традиційних занять має бути гнучкою, повинна відповідати віковим особливостям дітей, змісту, музичному матеріалу. Починаючи з середньої групи, застосовують завдання на розвиток дитячої творчості у рухах та пластиці. У старшій групі переважає пісенна творчість. Важливим компонентом заняття є музично-дидактичні ігри. Як відмічає А. Шевчук,

традиційне заняття потрібно розуміти не як застарілу форму, а як випробовану форму, що відповідає особливостям розвитку дітей.

Завдання традиційного заняття складається з розкриття різновидів музичного мистецтва (музично-хореографічного, вокально-хорового, інструментального), а також з розкриття різновидів музичної практики людини (сприймання, виконання, творчість) [6].

Тематичне заняття інтегрує музичну діяльність, під час якої діти навчаються розуміти музичні твори за допомогою декількох тем, ознайомлюються із широкою культурною та спеціальною інформацією: види, жанри, форми музики; творчість композиторів, артистів, поетів; специфічна термінологія; засоби музичної виразності.

У доміантному занятті домінує один із видів музичної діяльності. В ході доміантного виду заняття доцільно: створити атмосферу, притаманну певному виду мистецтва; збагачувати уявлення дітей про особливості певного виду мистецтва; удосконалювати виконавські навички; розвивати творчі вміння; розучувати музичний репертуар до свят та розваг.

У ході заняття доцільно: варіювати дитяче музичне сприймання; практикувати колективне та індивідуальне виконання пісень чи рухів з творчим виконанням; здійснювати почергове виконавство дітей та дорослих [4, с. 47].

В комплексному занятті інтегрують кілька видів діяльності (здебільшого художніх): пісенну (або танцювальну), художньо-мовленнєву, образотворчу. Тему розкривають через ці види художньої діяльності. Тематикою для побудови комплексного заняття може бути: підсумок про пори року, народний фольклор, народне мистецтво, календарні свята, класична музика та ін. Заняття проводяться після того, як діти на заняттях (музика, малювання, художня праця, література) засвоїли низку програмових знань. Завдання комплексного заняття – розвиток творчих здібностей дошкільнят засобами музики (образотворчих, театральних, музичних, літературних та ін.).

За Т Науменко слухання музики пропонують «винести» у зміст вечорів-розваг тематичних занять. Цей вид діяльності потребує уваги, зосередженості, вдумливості. Дітей треба «налаштувати» на сприйняття твору, надати їм можливість спокійно поміркувати над ним, висловити с думки. Все це потребує часу, певної підготовки педагогів та умов д проведення цієї роботи з дітьми. Основний акцент у доборі репертуару для слухання треба зробити на класичній музиці [5].

Гру на дитячих інструментах можна починати впроваджував у другій молодшій групі. Рекомендують ознайомлювати дітей із п'єс на музичному занятті, а розучувати її переважно під час індивідуальної роботи поза заняттям.

Починаючи із середньої групи, потрібно постійно драматизувати українські народні казки із музичним супроводом.

Кожне заняття з хореографії доцільно складати з трьох частин: вправи, етюду, танцю. Вправи, етюди, танці доцільно закріплювати, вдосконалювати, розвивати на кількох заняттях. Зміст ритміки повинен доповнювати зміст музичного заняття [1].

Т.Науменко пропонує декілька варіантів планування музичних занять. Перший варіант передбачає проведення традиційних та домінантних занять. Домінантне заняття проводять один раз на два тижні. Необхідно зауважити, що на домінантному занятті «Співи» перевагу надають «сидячим» видам музичної діяльності (співи та слуханий), а коли «Рухи» — то, навпаки, переважають динамічні види музичної діяльності (ритмічні вправи, танці, хороводи, ігри). Гру на музичних інструментах, як синтетичний вид музичної діяльності, включають у різні види домінантних занять [5, с. 48].

Другий варіант передбачає проведення як традиційних так і домінантних занять. Домінантне заняття проводять щотижня.

Третій варіант (частіше в старшій групі). Три тижні на місяць проводять домінантні заняття, під час яких використовують метод «занурення». «Занурюватися» рекомендовано у певну музичну тему («характер музики», «народна музика», «слухаємо уважно» тощо). Четвертий тиждень – комплексні заняття.

Четвертий варіант. Кожне заняття носить традиційний характер, і тому його складові та їхню послідовність розподіляють за методикою Н.Ветлугіної [2].

Необхідно зазначити, що зміст тематичних занять залежить від послідовності опанування дітьми музичного твору та будується на основі життєвої тематики. Тому його складно ввести в план, і музичному керівникові треба враховувати ці умови, спланувати тематичні заняття на навчальний рік із подальшою корекцією [4, с. 49].

Метою музичного виховання й розвитку дітей є:

- розвиток музичної культури дошкільника, накопичення в нього досвіду взаємодії з музичними творами;

- розвиток у дитини позиції активного учасника, виконавця-творця музичних творів для того, щоб у пісні, танці, музикуванні він міг доступними засобами виражати себе, свої емоції й почуття, настрої й переживання.

Додаткові форми роботи з музичного виховання – заняття за інтересами дітей, гуртки, студії (одне-два заняття на тиждень). Через них реалізується варіативний зміст роботи з дітьми та поглиблюється зміст інваріантної складової згідно Базового компонента дошкільної освіти. Вони є формами мистецького збагачення дитячого життя (дитяча хореографія, дитячий оркестр, сольний спів).

Додаткові заняття з музикотерапії організуються за рекомендаціями психолога з метою корекції та розвитку дітей з особливими освітніми потребами, порушеннями психофізичного розвитку в умовах корекційної та інклюзивної освіти [3].

Отже, музичний розвиток дітей дошкільного віку відбувається в процесі накопичення музичного досвіду. За допомогою музики дитина емоційно й особистісно пізнає себе та інших людей; здійснює художнє пізнання навколишнього середовища; реалізує індивідуальний творчий потенціал.

Таким чином, в процесі різних видів діяльності (сприйняття, виконавство, творчість, музично-освітня діяльність) й додаткових занять, у дітей дошкільного віку розвиваються музичні та творчі здібності, а музичні заняття виступають засобом формування естетичного смаку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березова Г.А. Хореографічна робота з дошкільнятами / Березова Г.А. – К.: «Музична Україна», 1989. – 205 с.
2. Ветлугина Н.А. Методика музикального виховання в детском саду: / Н.А. Ветлугина, И.Л. Дзержинская, Л.Н. Комиссарова и др. М.: Просвещение, 1989. – 270 с.: нот.
3. Джерело: <http://www.pedrada.com.ua/article/194-qqq-16-m9-07-09-2016-organizovumo-robotu-z-muzichnogo-vihovannya-dtey-doshklnogo-vku>
4. Музичне виховання у дошкільному навчальному закладі: Збірник методичних матеріалів / Упор. І. Романюк. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 104 с.
5. Науменко Т. Музичне виховання найменших: Інтегровані заняття / Т.Науменко. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
6. Шевчук А. Уважні глядачі і творчі актори // Дитячий садок. Фантазії вихователя./ А.Шевчук. — 2008. — № 48 (480). — С. 2.

УДК 37.013.42

Сорокотяга Ірина Валеріївна

Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Василева Г.В.

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

Важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи з дітьми є співробітництво школи і сім'ї, спрямоване на формування високого рівня педагогічної культури батьків. Як свідчить досвід, тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до виховної роботи. Школа і сім'я покликані спільними зусиллями сприяти всебічному розвитку підростаючих поколінь.

Недоліки сімейного виховання пояснюються недостатньою освіченістю батьків та браком у них необхідного досвіду виховання. Допомогти батькам відшукати правильні підходи у вихованні дітей – одне із провідних завдань сучасної школи.

Загальновідомим є факт, що діти, особливо на ранніх ступенях свого розвитку, намагаються повторювати вчинки і дії дорослих, що їх оточують. Пояснюється це відсутністю достатніх знань і життєвого досвіду, в силу чого

вони й намагаються наслідувати дорослих і, передусім, своїх батьків. Поведінка батьків – це основний вирішальний засіб виховання дітей в сім'ї. Якщо батько або мати намагаються виховати в своїх дітей такі якості, як дисциплінованість і організованість, ввічливість і повагу до старших, а самі не мають цих якостей, то їх виховна робота не дасть потрібних наслідків.

Відомо, що сім'я – основний осередок, де відбувається формування особистості дитини. Вплив сім'ї на дитину – домінуючий та унікальний, а багато в чому й незамінний. В сім'ї особистість формується в природних умовах, вихователі тут – найближчі й найдорожчі для дитини люди, з якими вона постійно спілкується і яким повністю довіряє. «Саме в сім'ї беруть початок світогляд, ідейні й моральні переконання, етичні й естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтації, дитина вперше прилучається до рідної мови, історії та культури свого народу, його традицій, звичаїв, обрядів, усього укладу життя» [5, с.68]. Адже тільки в соціальному оточенні людина засвоює зразки поведінки й наслідує їх: спочатку під зовнішнім контролем, до якого відносяться батьки, школа та громадськість, а потім це може стати й основою саморегуляції особистості.

Школі, безумовно, належить головна і вирішальна роль у вихованні і навчанні молодого покоління. Адже вона озброює школярів глибокими й різносторонніми знаннями, мотивує інтелектуальний розвиток дітей, що ґрунтується на глибокому науковому розумінні ними законів природи і суспільства.

Одним із шляхів оптимізації взаємодії двох провідних інституцій виховання є підвищення провідної ролі школи у розвитку особистості. Це сприятиме озброєнню учнів глибоким багажем знань, виробленню практичних навиків та вмінь [4, с. 18]. Проте, на яку височінь не була б піднесена шкільна справа в нашій країні, школа сама, без допомоги батьків, не може успішно здійснювати виховання і навчання молодого покоління. Інтелектуальний, творчий розвиток особистості відбувається там, де вчителі і батьки правильно організують навчальну діяльність, сприяючи самостійному вирішенню творчих задач. Адже інтелектуально-творчий розвиток особистості учнів є одним із найважливіших завдань взаємодії сім'ї і школи в організації навчально-виховного процесу [1].

Оптимізація взаємодії школи і сім'ї – необхідна умова успішного виховання і навчання дітей. Там, де вчителі і батьки виступають єдиним фронтом, там, зазвичай, краще поставлена навчально-виховна робота школи і правильно організовано виховання дітей у сім'ї.

Отже, успішний розвиток дітей значною мірою залежить від дружної і погодженої виховної роботи школи і сім'ї. Цю істину повинні добре засвоїти не тільки вчителі, а й батьки. Так само як і діти, батьки повинні жити своєю школою, регулярно відвідувати батьківські збори, обмінюватися своїми думками і спостереженнями з класними керівниками. Особливо це стосується батьків невстигаючих учнів. Школа ж повинна прагнути до об'єднання зусиль щодо успішного навчання, виховання та розвитку

школярів. Тому що не тільки навчальний заклад допомагає сім'ї у вихованні дітей, а й батьки повинні допомагати школі [3, с.64]. Якщо батьки поважають школу і прислухаються до порад учителів, зокрема класного керівника, підносять в очах дітей авторитет школи й вчителів, діти краще вчать, старанніше виконують свої шкільні обов'язки. Таких дітей легше виховувати і батькам, і школі [2, с.52].

Аналіз педагогічної, психологічної літератури показує, що реалізація ефективної підготовки дитини до навчального процесу в школі здійснюється за умов співпраці родини і вчителів у визначенні напрямків, форм, методів і прийомів підготовки дитини до школи; систематичності і послідовності у підборі форм, методів і прийомів роботи з дітьми; знання батьками їх дітей, бажання знати як позитивні, так і негативні особливості їх всебічного розвитку; особистого прикладу батьків, їх авторитету, характеру стосунків; стимулювання навчально-пізнавальної активності дітей; педагогічної культури батьків.

Відносини в системі «вчитель-батьки учнів» являють собою важливий педагогічний чинник, що сильно впливає на моральне життя учнів, які сприймають ці відносини як норму навіть в тому випадку, коли останні не є нормальними. Відповідальність за моральні відносини, що складаються в системі «вчитель – батьки учнів» лягає на вчителя як на ведучу, професійно зобов'язану сторону.

Сьогодні різко зменшилась кількість зустрічей батьків з учителями, які найчастіше відбуваються під час батьківських зборів або індивідуальних викликів батьків до школи. Однак варто використовувати й інші форми взаємодії батьків зі школою.

Отже, для продуктивної взаємодії сім'ї і школи, вчителі мають вивчати сім'ю, надавати допомогу батькам у керівництві навчально-виховною роботою дітей у домашніх умовах; у визначенні методів і прийомів виховання, формування у дітей позитивного ставлення до школи, їх участі у суспільній і трудовій діяльності; спонукати батьків до педагогічної самоосвіти, залучати їх до навчально-виховної діяльності у школі; за необхідністю коректувати виховні зусилля сім'ї, нейтралізувати негативні її впливи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Взаємодія школи і сім'ї у вихованні дітей та молоді. Принципи гуманістичної педагогіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5533.html>.
2. Кононенко П. Концепція української національної школи-родини / П. Кононенко. – К. : Школяр, 2012. – 132 с.
3. Програма формування педагогічної культури батьків / за ред. В.Г. Постоного. – К. : ДЦССМ, 2013. – 147 с.
4. Рибальченко І. М. Взаємодія з батьками / І. М. Рибальченко. – Х. : Основа, 2007. – 208 с.
5. Родине виховання: школа і сім'я – виховуємо разом / упоряд.

УДК: 37.016

Тарнавська Валерія Вадимівна
Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки дошкільної та
початкової освіти Коткова В.В.

УМОВИ УСПІШНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Доцільність навчання дітей дошкільного віку іноземних мов відображена в низці праць вітчизняних та зарубіжних учених (Н.Агурова, В.Гінзберг, С.Гоздецька, О.Ханова). Навчання англійської мови в закладах дошкільної освіти має на меті формування елементарних навичок усного мовлення на основі засвоєння лінгвістичного матеріалу та сприяння загальному розумовому розвитку дошкільників.

Дошкільний вік є сприятливим для початку вивчення іноземних мов в силу своїх психофізичних особливостей. Все, що дитина вчить в цей час, надовго запам'ятовується – прекрасно розвинена довготривала і оперативна пам'ять. Він здатний запам'ятовувати мовний матеріал цілими блоками, але це відбувається тільки в тому випадку, коли у нього створена відповідна установка і йому дуже важливо запам'ятати, той чи інший матеріал. Однак, деякі вчені (І.В. Веронська, Н.В. Імедадзе, Л.Г. Калініна, Н. Ронже, О.І. Митецька, О.Ю.Протасова) наполягають на ефективності навчання дітей іноземних мов, з моменту народження до 3-х років у колі сім'ї, за відомим класичним принципом "одна особа – одна мова". На думку М. Монтесорі сенситивний період для вивчення іноземних мов – це вік від 2-х до 7-ми років. Більшість же вчених вважає найбільш сприятливим, для початку навчання іноземних мов дітей, вік від 4 до 6 років (А.Ф.Гергель, О.І. Негневицька, Т.К. Полонська, Е. Пулгрем, В. Пенфілд, З.Я. Футерман, Т.М. Шкваріна) [4].

Мета статті: узагальнити умови організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти з вивчення іноземної мови.

Специфіка навчання дошкільників англійської мови полягає в організації особливого виду освітньої діяльності, у процесі якої мова виступає водночас предметом і провідним засобом навчання, діти не вивчають складових частин незнайомої мови, а одразу опановують її, як засіб спілкування [3].

Головною умовою англійської освіти є вибір оптимальної форми організації навчання. Специфічними особливостями заняття є мовленнєва спрямованість, комплексність, використання ігор та опора на рідну мову дітей. Так, мовленнєва спрямованість заняття з іноземної мови полягає у формуванні основ іншомовного спілкування, мовленнєвих навичок і вмінь згідно з програмою, спілкування за допомогою комунікативних вправ,

навчальних ігрових ситуацій, наочності. Комплексність заняття з іноземної мови базується на взаємозв'язку різних видів мовленнєвої діяльності. Разом з тим, вивчення іноземної мови відбувається на основі засвоєної системи рідної мови. Тому вчитель повинен організувати навчальну діяльність так, щоб діти могли опиратися на здобуті знання, не боялися спілкуватися [5, с. 42].

Індивідуальна форма роботи спрямовано на самостійне виконання дитиною навчальних завдань із опосередкованою або безпосередньою допомогою вчителя. Парна форма організації навчальної діяльності має переваги, коли дитина засвоїла інформацію і може обмінятися нею з іншим. Прикладами можуть бути переказування та складання діалогів з іноземної мови тощо. Організації групової навчальної форми є те, що діти, об'єднуючись в групу, узгоджуючи свої дії, сприяють виникненню так званого "групового ефекту", коли результат діяльності групи стає вищим за загальну суму результатів індивідів. Фронтальна форма організації навчальної діяльності учнів передбачає виконання всіма спільного завдання під керівництвом педагога. Оптимальна частотність проведення занять на тиждень — від 2-3 (якщо заняття має форму гурткової роботи — при значній кількості сформованих підгруп дітей) до 4 (якщо кількість підгруп незначна й може передбачатися заняття з кожною дитиною у графіку роботи педагога; а також у тому разі, якщо заняття проводить безпосередньо вихователь із дітьми своєї вікової групи) [4, с. 21].

Наступною умовою є мотивація дошкільників щодо вивчення англійської мови. Природного характеру мотивації мовленнєвої діяльності дитини на заняттях із вивчення іноземної мови надає гра як провідний вид діяльності дошкільняти, та це є другою умовою успішного навчання дітей іноземної мови. Мета ігрової діяльності на цих заняттях — зробити їх цікавими, бажаними для дитини, активізувати резерви мимовільного та потенціал довільного запам'ятовування й осмислення в межах ігрового контексту, досягти успіху в розв'язанні комунікативних завдань іншомовними засобами. Організовувати заняття треба, як специфічну цільову ігрову діяльність, куди входять сюжетно-рольові, театралізовані, дидактичні (словесні, настільно-друковані, з іграш-ками та картинками та ін.), рухливі, комп'ютерні, музичні ігри. Ці ігри, зумовлені рядом правил, отримують у своєму перебігу лаконічне словесне вираження і про-понує дітям для багаторазового повторення по кілька мовленнєвих зразків, чим забезпечують варіативно-ситуативне вправляння у слуханні та говорінні [1, с. 46].

Ще одна важлива умова – це компетентність вихователя, що розуміємо як комплекс фахових знань, умінь, навичок та професійно значущих особистісних якостей вихователя. Для досягнення певного рівня професіоналізму майбутньому вчителю іноземної мови, необхідний цілий комплекс не тільки теоретичних знань та умінь, а й практичних навичок реалізації психологічних, дидактичних та методичних положень в галузі навчання і виховання на матеріалі іноземної мови. Таким чином – професійна

компетентність учителя іноземної мови – це інтегроване утворення його особистості, яке синтезує в собі необхідні компетентності (психолого-педагогічну, лінгводидактичну, особистісно-мотиваційну), взаємовплив яких сприяє ефективній педагогічній взаємодії у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності дітей [3, с. 12-13].

Четверта умова це створення ефективного навчального середовища (наочність, інформаційно-комунікативні технології). Зазначимо, що на кожному занятті з іноземної мови слід широко застосовувати різноманітну наочність, для кращого запам'ятовування дітьми мовленнєвого матеріалу і як засіб семантизації (з'ясування значення слів, зворотів тощо). Варто, зокрема надавати перевагу предметній наочності (іграшки, реальні речі, макети) та ілюстративній (картини, ілюстрації, слайди, кадри діафільмів та ін.). Показ може супроводжуватися мімікою, жестами, певним рухом, дією, що сприяє кращій семантизації слів. Надзвичайно цінним у такій роботі є елемент здогаду — він зацікавлює дітей, розвиває самостійне мислення. Використання мультимедійних засобів дозволяє прискорити цей процес й закріпити отримані знання. Надзвичайно ефективними виявляються заняття англійської мови, забезпечені мультимедійною підтримкою. Наприклад, перелічимо переваги використання мультимедійної презентації під час ознайомлення дітей з країною, мову якої вони вивчають. Заняття починається з візиту до дітей лева-англійця, який вітається, знайомиться з дітьми й веде бесіду на англійській мові [5, с. 94].

П'ята умова це інтегрований підхід. З урахуванням інтегрованого і діяльнісного підходів, які активно впроваджуються у навчально-виховний процес сучасного дошкільного закладу, заняття з іноземної мови мають органічно інтегрувати у своїй структурі види діяльності, значущі для розвитку дошкільняти. Так, на тлі мовленнєвого спілкування та ігрової форми навчання педагог використовує елементи: рухової діяльності (фізкультпаузи з кількох простих вправ у супроводі окремих вказівок, команд чи римованих текстів; рухливі ігри; рухові вправи; імітації рухів тварин чи предметів; змагання в рухах тощо); образотворчості (малювання, ліплення за завданням педагога, за власним задумом, із подальшим відгадуванням зображеного та описом його); трудової діяльності (доручення із самообслуговування, господарсько-побутової праці, праці у природі, чергування на заняттях; ручна праця: робота з папером, ножицями, клеєм, тканиною, природним матеріалом та ін.); театралізованої (драматизації, театралізації із серією попередніх репетицій); музичної діяльності (спів, танцювальні рухи до пісеньок, рухливих ігор та ін., інструкції щодо їх виконання [2].

Отже, основними умовами успішного навчання англійської мови дітей дошкільного віку є вибір оптимальної форми організації навчання, забезпечення мотивації дошкільників, відповідна компетентність вихователя, створення ефективного навчального середовища, застосування інтегрованого підходу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко О. В. Особливості формування мовленнєвої активності у дітей на заняттях з іноземної (англійської) мови / О.В. Бойко // Наукові записки Ніжин. держ. ун-ту імені М. Гоголя : наук. журн. / за ред. Є.І. Коваленко. – Ніжин : НДУ, 2006. – С. 45-48.
2. Вікова та педагогічна психологія [О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін.]. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Зубенко Т. В. Комунікативний підхід до навчання іноземної мови учнів початкової школи / Т.В. Зубенко. – Миколаїв: МДУ імені В.О. Сухомлинського, 2006. – 120 с.
4. Психолого-педагогічні основи навчання англійської мови дітей дошкільного віку. Робоча навчальна програма / [О. Котенко, О. Лобода]. – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2011. – 31 с.
5. Шкваріна Т. Англійська мова для дітей дошкільного віку (програма, методичні рекомендації) : навч. посібник для вчителів раннього навчання англ. мови, студ. вищ. пед. навч. закладів / Т. Шкваріна. – Умань, 2003. – 116 с.

УДК 172.16:373.5

Туницька Ніна Олексіївна
Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки
дошкільної та початкової освіти Горлова А.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ ГУМАННИХ ВЗАЄМИН УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відбуваються дуже складні динамічні процеси, які впливають на кожну особистість. У нашому суспільстві зростає рівень недовіри один до одного, проявляються агресивність, легковажність, заздрість, конфліктність. Тому перед кожним учителем початкової школи постає відповідальна задача – навчити дітей спілкуватися, ефективно взаємодіяти, бути доброзичливими, милосердними, толерантними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В основу обґрунтування теоретичних засад формування гуманних взаємин дітей покладено дослідження вітчизняних (Г.Сковорода, П.Юркевич) та зарубіжних філософів (Р.Декарт, Г.Гегель, І.Кант, Л.Фейєрбах). Проблеми гуманістичного підходу визначали та розкривали класики (Р. Бернс, Б. Кларк, А. Макаренко, В. Сухомлинський, А. Маслоу, К. Роджерс) та сучасні науковці (І. Бех, Г. Балл, В. Юрченко, В. Шпак та ін.).

Мета статті: обґрунтувати та визначити умови виховання доброзичливості, взаємодопомоги, милосердя, толерантності, привітного ставлення до інших як показників гуманних взаємин учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік є важливим у становленні особистості дитини, бо саме в цей особливий період закладаються основи її індивідуальної траєкторії розвитку. Проте дитина зберігає багато дитячих якостей – легковажність, безпосередність, наївність, тощо. Набуваючи статусу молодшого школяра, дитина поступово починає втрачати свою безпосередність у поведінці, часто ставиться до людей з байдужістю, і як наслідок – замкнутість, недовіра до однолітків та батьків, важкі стосунки в колективі [2, с. 5].

Педагогами-практиками доведено, що розвиток та соціалізація підростаючої особистості відбувається найбільш ефективно в колективі. Доброта, щирість, толерантність, готовність прийти на допомогу один одному у дитячому середовищі є дуже важливими якостями, бо саме вони визначають ключовий аспект гарних стосунків.

Окремі елементи пропонованої проблеми розкриваються в дисертаційних дослідженнях Л. Сверлюк, О. Олексюк, Ю. Підборського. Педагоги (В. Сухомлинський, Г. Бал) виходять з того, що в кожній дитині є свої потреби, свій особистісний смисл, особистісна значущість учіння, на яку і потрібно опиратися у вихованні гуманних взаємин.

Ми поділяємо точку зору науковців І. Бежа та С. Гончаренка про гуманний розвиток як головну складову формування особистості. Найважливішим для педагога має бути: дитина, оптимальні умови, в яких вона росте й навчається, ідея про створення гуманного виховного середовища для кожного учня.

Для нашого дослідження важливим є розуміння ключових категорій виховання: гуманність, гуманний розвиток, гуманні взаємини. Гуманність (від лат. *humanus* – людський, людяний) – це будь-яка увага і добре ставлення до людей, повага до них, добре ставлення до усього живого. У вузькому сенсі гуманність – це прагнення не завдавати страждань людині наскільки це можливо [3]. Гуманний розвиток дитини – це процес її поступового наближення до оволодіння добротою, щирістю, толерантністю, готовністю прийти на допомогу. Гуманні взаємини - це особливі стосунки між людьми, в яких враховується людська гідність, повага, визнаються особисті чесноти індивіда та його належність до певної спільноти, що сприяє встановленню контакту, взаємодії в цілому [4, с. 35]. Треба не лише навчити молодших школярів бути доброзичливими й гуманними до однокласників, а й формувати організаторські навички, непримиреність до несправедливості.

Суть гуманності у ставленні до близьких людей полягає в умінні дитини піклуватись про ближнього, виявляти чуйність, співчуття, тактовність, надавати посильну практичну допомогу. У стосунках з однолітками – це вміння розуміти і сприймати позицію іншого, поважати погляди друзів, виявляти готовність до співпраці, надавати допомогу і підтримку. У спілкуванні з людьми в громадських місцях гуманні норми, пов'язані з формуванням у дитини елементарної поваги до оточення, здатності спокійно

сприймати обґрунтовані вимоги дорослих, виявляти тактовність, ввічливість, надавати допомогу тим, хто її потребує [1, с. 22].

Ми цілком поділяємо думку Тадеєвої І. М., яка виховання гуманних взаємин розглядає як цілеспрямовану двосторонню взаємодію вчителя та учнів, спрямовану на усвідомлення ними своєї захищеності на основі формування таких властивостей та якостей особистості, як визнання цінності людини, її права на життя й щастя, почуття довіри, чуйності, доброти, делікатності, привітності, доброзичливості [5, с. 22].

За висновками досліджень І. Беґа, виховання гуманних взаємин учнів початкових класів, здебільшого залежить від:

- особистості вчителя, який має бути зразком для своїх вихованців і стає першим прикладом для наслідування, виконує роль старшого товариша;
- особистісно орієнтованого підходу у вихованні молодших школярів, оскільки для дітей цієї вікової групи характерна особлива сенситивність до морально-етичних впливів, сприйняття норм культурної поведінки, спілкування, мовного етикету, культури взаємовідносин;
- індивідуальності дитини, яка виявляється в пізнавальних процесах, здібностях (відчуття, сприймання, увага, пам'ять, мислення і уява, за допомогою яких накопичується досвід ставлення дитини до світу, до людей, до самої себе) [2, с. 207].

Як зазначають учителі-практики, для виховання доброзичливості, взаємодопомоги, милосердя, привітного ставлення до інших в освітньому процесі початкової школи, необхідно створити такі умови:

- урахування вікових особливостей дітей і поступове поглиблення їхніх знань про основи гуманних взаємин;
- приклад прояву гуманного ставлення з боку вчителя організації навчально-виховного процесу через оцінку діяльності дітей та через особисте спілкування;
- використання соціальних сюжетів на уроках, що сприяють формуванню гуманного ставлення учнів до тих, хто їх оточує;
- організація діяльності, в якій діти отримують практичний досвід гуманної поведінки.

Урахування зазначених умов потребує визначення принципів та шляхів виховання гуманних взаємин учнів початкової школи. У дисертаційних дослідженнях останніх років А. Гончаренко, Л. Врочинської, С. Архипової запропоновано низку новітніх інструментів формування гуманних взаємин молодших школярів.

Висновки. Отже, виховання гуманних взаємин розглядається як цілеспрямований двосторонній взаємозв'язок учителя та учнів, спрямований на визнання людини як цінності, її права на життя й щастя, почуття довіри, чуйності, доброти, привітності, доброзичливості. Перші гуманні почуття та цінності дитини зароджуються на основі її емоційно-ціннісного ставлення до людей, що оточують, до соціуму взагалі. Аби з самого дитинства людина була другом, товаришем, братом для інших, треба створювати такі умови

життя, де учні мали б можливість придбати досвід гуманістично спрямованої діяльності і отримати від цього справжнє задоволення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балл Г. Проблема додержання вимог наукової культури в дослідженнях гуманістично зорієнтованих освітніх процесів / Г. Балл // Освіта і управління. – 1998. – № 3. – С. 22.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Словник іншомовних слів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=10458>
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. - К.: Либідь, 1997. – 375 с.
5. Тадєєва І.М. Формування гуманних якостей особистості як педагогічна проблема/ І. М. Тадєєва // Наука і освіта. - 2001. - №2. - С. 22-24.

УДК 37.013.42(073)

Федкевич Ганна Антонівна

Науковий керівник - доцент кафедри педагогіки, психології і освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Василева Г.В.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СУЧАСНІЙ СІМ'І

У наш час досить стрімко набирають оберти тенденції щодо реформування системи освіти і виховання як у середніх навчальних закладах, так і у вищій школі. У цьому напрямку Міністерство освіти України орієнтується на досвід європейських держав і намагається поступово відійти від застарілих форм та методів. Безумовно, ці процеси вкрай важливі та необхідні для виховання майбутнього покоління. Але не слід забувати про те, що виховання дитини і формування її особистості починається ще задовго до того, як вона почне відвідувати дитячий садок або піде до школи. Виховання дитини починається з перших днів її життя найближчими людьми, а саме – батьками, тому виховання дітей у сім'ї є одним із головних напрямків у загальному процесі виховання. Важливість виховної функції сім'ї важко переоцінити: сім'я виконує роль моделі суспільства для дитини, саме в сім'ї формується світогляд дитини, тому дуже важливо, щоб педагогічний вплив батьків та інших членів сім'ї на дитину був правильним та спирався на наукові знання. На жаль, у сучасному суспільстві батьки занадто стурбовані матеріальним станом родини і мало часу приділяють своїм дітям. Також, актуальною є проблема педагогічної неосвіченості батьків, яку багато вчених намагались вирішити шляхом педагогічного просвітництва.

Під час дослідження нами було проаналізовано стан сімейного виховання в історичному аспекті: від зародження сім'ї до сьогодення.

Однозначним є те, що сім'я виконує виховну функцію. Так у своїй монографії В. Федяєва підкреслює, що сім'я як соціальний інститут відповідальна за весь комплекс відтворення людини, вона є для дитини тією макромоделлю суспільства, через яку засвоюється нею духовна культура. Саме в сім'ї закладаються ціннісні орієнтації дитини, формування і розвиток яких корелюється також з багатьма чинниками соціально-політичного, соціально-економічного становлення суспільства [6, с. 5].

Як зазначається в наукових джерелах, для сучасного суспільства проблема сім'ї як першого виховного інституту має першочергове значення, тому що від її стану залежить відтворення населення, збереження, створення і передача духовних цінностей молодшому поколінню.

Дослідження свідчать, що загалом усіх здорових, благополучних сімей близько 40 %. Із них близько 15 % – сім'ї із сильним виховним потенціалом, в яких вплив на дитину є оптимальним, 25% – це сім'ї із стійким виховним потенціалом. Створені спеціальні умови для виховання дитини, всі труднощі долають спільними зусиллями батьків і дітей [5, с. 49].

Велику кількість, а саме близько 60 %, становлять проблемні сім'ї. Не стійкий виховний потенціал, з неправильною педагогічною позицією батьків (залюблення, авторитаризм, дистанційність, надто мала або велика опіка, конфлікти, дисгармонія взаємин тощо) – 30 %. Майже 15 % сімей – із слабким виховним потенціалом, в яких відсутній або втрачений контроль за життям дітей [5, с. 49].

На підставі вище зазначених досліджень, вчені констатують, що сучасні молоді батьки не вміють виховувати своїх власних дітей. Від цього потерпають і діти, і їх батьки, і вчителі. Причин багато [1, с. 446].

По-перше, однодітність або малодітність сім'ї в міських умовах вже в багатьох поколіннях, особливо протягом останнього півстоліття. Це означає, що виховуючись у таких умовах, діти не отримують практичних навичок по догляду і вихованню своїх братів і сестер, що було характерним в умовах багатодітної сім'ї. Виховуючи молодших сестер і братів, майбутні батьки отримували практичні навички, які потім можна було використати з появою власних дітей.

По-друге, втрачено традиції народної педагогіки, національного виховання, за законами яких вважалося, що виховувати дитину потрібно, доки вона ще маленька і "лежить поперек, а не вповодж лавки". Народна педагогіка вчила високої моралі шляхом прислів'їв і приказок, за допомогою наївних, але дуже значимих народних висловлювань.

По-третє, серед причин, що ускладнили сімейне виховання, все зростаючі соціальні й економічні труднощі: низька заробітна плата і несвоєчасна її виплата, повне чи часткове безробіття і незабезпеченість у багатьох сім'ях прожиткового мінімуму. Все це знижує рівень взаємовідносин в середині самої сім'ї, емоційного настрою, що не створює сприятливих умов для спілкування в сім'ї, а в результаті — для сімейного виховання. Батьки змушені спрямувати свою увагу на роботу для

матеріального забезпечення сім'ї, як наслідок дітям приділяється менше уваги. Вони можуть вільно розпоряджатися своїм часом за власним бажанням [1, с. 450-473].

Таким чином, сучасний стан сімейного виховання критичний. Споконвічні народні цінності родини, любові, поваги до старшого покоління, важливості виховання дітей у сім'ї згідно з народними звичаями і традиціями замінені викривленими цінностями грошей, влади, жорстокості, аморального способу життя. Для виправлення ситуації вчителям слід займатися просвітницькою діяльністю з батьками, роз'яснювати їм важливість виховання власних дітей, пояснювати основні методи виховання дітей у сім'ї, способи налагодження дружніх відвертих стосунків.

У педагогічній літературі вчені не виділяють суто сімейні форми та методи виховання, але із загальної їх класифікації можна виділити ті, які можуть використовуватися саме у сімейному вихованні середовищі. Серед методів виховання дітей у сім'ї головне місце посідає метод власного прикладу батьків. Цей метод вважається найвдалішим та найдієвішим тому, що дитина має здатність копіювати поведінку своїх батьків і будь-які вчинки батьків вважати зразковими. На думку А. Кузьмінського, головна роль батьків у цьому процесі полягає в організації позитивного прикладу, своєрідного ідеалу, який зміг би захопити дитину. Найчастіше, особливо в перші роки життя, першим і головним ідеалом для дитини стають саме батьки. Всі їх вчинки сприймаються як правильні, найкращі, ідеальні. В ранньому дитинстві дитина ще не здатна диференціювати погані і хороші вчинки, тому все, що вона побачить вдома, почує від батьків автоматично стає для дитини хорошим, правильним, ідеальним. Пізніше дитина починає розширювати коло свого спілкування, вона починає відвідувати дитячий садок, потім школу, знаходить нових друзів, потрапляє під вплив однолітків і вчителів. В цій ситуації можуть з'являтися нові кумири: вчителі, старші друзі, популярні зірки кіно, музиканти, але ідеал батьків, їх поведінки на підсвідомому рівні все ж залишається головним. З часом, діти, по мірі дорослішання, так чи інакше копіюють своїх батьків, навіть у тих випадках, коли вважають їх поведінку або вчинки не зовсім правильними

Також вважаємо доцільним використання таких методів як переконування, вправи, привчання, заохочення та покарання. Кожен з цих методів не може використовуватися окремо, один метод повинен доповнювати та підкріплювати інший [3, с. 263-296].

В. Омеляненко і А. Кузьмінський у своєму підручниках «Педагогіка родинного виховання», «Педагогіка» зазначали, що кожна окрема сім'я використовує і обирає форми виховання на свій розсуд, а їх надзвичайно велика кількість. Вибір форм залежить від віку дитини, її фізичних і розумових здібностей, її потреб та інтересів, також від можливостей батьків, місця проживання сім'ї. Так, як педагогами не виділено чіткої класифікації форм сімейного виховання, батьки є вільними у своєму виборі, також вони можуть самостійно впроваджувати у своїй родині нові форми виховання.

Однак, В. Омеляненко і А. Кузьмінський пропонують батькам такі форми сімейного виховання, як прогулянка; відвідування театрів, музеїв, виставок, зоопарків; влаштування родинних свят з народними, сімейними, релігійними традиціями [2, с. 95-98].

На думку Н. Лебедевої та О. Джурелюка, основними формами виховання у родині є: бесіда, допомога батькам, завдання, доручення.

Найважливішою формою виховання у сім'ї, на думку цих вчених, є бесіда. Батьки обов'язково повинні спілкуватися зі своєю дитиною на різні теми. Саме від батьків дитина повинна засвоювати загальні принципи моралі, уявлення про життя, природу, суспільство. Відверті бесіди з батьками сприяють покращенню стосунків дітей і батьків, зближують їх.

Бесіда вимагає від батьків: попередньої підготовки, продумування інформації, вибирання засобів і прийомів залежно від особливостей дитини її стану.

Допомога батькам виховує дитину лише тоді, коли батьки не нав'язують, а пропонують надати їм допомогу [4, с. 65-69].

Жодна форма сімейного виховання не може використовуватися окремо і бути лише одною загальноприйнятою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Злийченко І. В. Педагогіка : 2-ге вид / І. В. Злийченко. – К.: Освіта України, 2008. – 528 с.
2. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К.: Знання, 2006. – 324 с.
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К.: Знання, 2007. – 447 с.
4. Лебедева Н. Г. Основи психології і педагогіки / Н. Г. Лебедева, О. Т. Джурелюк. – Алчевськ: ДонДТУ, 2009. – 174 с.
5. Стрельнікова Н. М. Сучасний стан виховання дітей у сім'ї / Н. М. Стрельнікова, Н. О. Подун // Наукові записки. – 2012. – №2. – С.49.
6. Федяєва В. Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина ХІХ– ХХ століття) : монографія / В. Л. Федяєва. – Херсон: РІПО, 2010. – 347 с.

УДК: 378.147:373.2

Фільова Єлизавета Сергіївна

Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Коткова В.В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Унікальна можливість до розвитку мови є пластичність природного механізму засвоєння мови, а також визначена незалежність цього механізму від дії спадкових факторів, пов'язаних з приналежністю до тієї чи іншої

національності, все це дає дитині можливість при відповідних умовах успішно оволодіти іноземною мовою. З віком ця можливість поступово згасає. Тому всі спроби навчити другій іноземній мові дітей більш старшого віку супроводжуються, як правило, цілим рядом проблем.

Як відомо, дитина починає оволодівати рідною мовою десь біля другого року життя. З фізіологічного боку це пов'язано з дозріванням певних структур головного мозку – його мовних ділянок, мовних зон [1].

Саме в цей період мозок є найбільш чутливим (сезитивним) до дії мовних подразників, найбільш піддатливим до утворення відповідних зв'язків.

Дослідники нейрон-фізіологічних механізмів мозку говорять про мовну пластичність головного мозку дитини. Парадокс у тому, що, паралельно до збільшення ваги мозку, диференціації його функцій, зростання загальної потуги і продуктивності – його фізіологічна пластичність не зростає, а зменшується. Доказом цього є, зокрема, дані патології. Так, при травмах мозку дитини функції ушкодженої мовної ділянки мозку або й усієї ушкодженої лівої півкулі досить часто й успішно бере на себе відповідно інша ділянка чи півкуля. Відбувається ніби «зсування» мовних зон, в результаті чого мовлення дитини цілком відновлюється внаслідок так званої компенсації. Проте з віком ця здатність мозку послаблюється: у дорослої людини таке заміщення стає все менш і менш ймовірним, а у літньої – практично нереальним [1].

Вважається, що мозок дорослого, яким би він не був продуктивним щодо інших видів діяльності, звичайно поступається перед мозком дитини стосовно засвоєння мови. За словами відомого нейрофізіолога В. Пенфілда, «чистий незаповнений аркуш, принесений в життя, заповнюється мовними одиницями, які після першого десятиліття навряд чи можуть бути стерті. Він лише доповнюється, але з усе більшими труднощами» за Пенфілдом, розквіт людських здібностей до засвоєння другої мови безпосередньо пов'язаний з чинниками фізіологічного порядку і припадає на період від 4 до 10 років. Це період, коли функціональна локалізація мозку вже визначилась, дитина засвоїла рідну мову, але мозок ще досить пластичний для вироблення нових зв'язків [1].

Ще одним фізіологічним фактором, що має важливе значення для засвоєння англійської мови, є властива дітям дошкільного віку велика сенсорна чутливість до явищ мовного характеру взагалі, а також артикуляційна гнучкість, що відкриває можливості для точного наслідування, легкого вироблення моторових (рухових) навичок. Дитина здатна розрізняти і відтворювати найтонші варіанти фонем, точно копіювати мелодику мовлення, інтонацію фрази.

Наслідування (імітація) у дитини спонтанне, безпосереднє, йому не передуює попередній аналіз чи свідома оцінка зразка. З часом здатність до імітації знижується, так само, як і потяг до неї. Існує навіть думка, що між рівнем розумового розвитку і здатністю до імітації існує зворотний зв'язок - у

всякому разі, більш аналітичний підхід до мови, що виникає разом з розвитком абстрактного мислення, до певної міри виключає спонтанну імітацію як основний метод її засвоєння [2].

Ще одна особливість імітації в дошкільному віці – її глобальний, цілісний характер. Так само, як діти часто правильно вимовляють ціле слово, але не вміють виділити з нього і відтворити окремий звук - вони можуть відтворити цілу фразу, наче музичне ціле, без аналізу її елементів. Отож, точна звукова імітація відрізків мовлення може здійснюватись досить «економним» способом, швидко і правильно.

Таким чином, це має такі переваги, що: 1) правильна вимова досягається за мінімуму свідомих зусиль, цілком за рахунок імітації, яка відповідає природній схильності дітей цього віку до наслідування, і 2) виникає можливість засвоєння з самого початку досить великих комунікативних одиниць, що можуть до певної міри забезпечувати процес спілкування [2, с. 26].

Аналізуючи вікові особливості дошкільника, сприятливі для початку навчання англійської мови, слід згадати також про досить значні резерви його механічної пам'яті. Відомо, що початкове навчання англійської мови супроводжується великим навантаженням саме на механічну пам'ять: доводиться запам'ятовувати багато іноземних слів, пісеньок та віршиків, зміст яких не є до кінця зрозумілим. Те, що школяреві вже здається одноманітним, втомливим, у дошкільника ще викликає інтерес.

І ще важливий момент: чисто «зовнішні», більш фізичні, ніж інтелектуальні, форми роботи з чужомовним матеріалом, примітивний зміст висловлювань - цілком задовольняють пізнавальні потреби дошкільника і є достатніми для передачі його ще не складних за змістом уявлень [2].

Для того, щоб мовлення дитини іноземною мовою (навіть елементарне) було психологічно повноцінним, воно, як усяка психологічно повноцінна діяльність, повинно мати свій мотив. Мовлення задля мовлення є не тільки психологічно неправомірним, воно підриває базу подальшого навчання. За кожною мовною дією повинен стояти реальний мотив (чому говорити) і мета (для чого говорити). Звичайно, дитина може бути активною і успішною на занятті для того, щоб отримати похвалу вчителя, догодити батькам, заробити якусь нагороду - але все це зовнішні цілі, сторонні для самого процесу мовлення. Реального мотиву навчання у дошкільника ще немає. Найкращим засобом забезпечення психологічно повноцінного мовного акту у нього є гра і вплетене в неї пізнання, в якому кожна перцептивна чи мнемічна дія мала б для дитини особистісний сенс, а провідною в грі була б її смислова сторона [2, с. 27 - 28].

Успішне оволодіння дітьми іншою мовою стає можливим ще й тому, що діти (особливо дошкільного віку) відрізняються більш глибоким та швидким, ніж на наступних вікових етапах, запам'ятовуванням мовного матеріалу; наявність глобально діючої моделі та природність мотивів спілкування; відсутність так званого мовного бар'єру, тобто страху

заторможення, який заважає вступити у спілкування на іноземній мові навіть при наявності необхідних навиків; порівняно невеликий досвід в мовному спілкуванні на рідній мові і т.д. Крім того, гра, будучи головним видом діяльності дошкільника, дозволяє зробити комунікативно цінними практично різні мовні одиниці. Все це дає можливість в ранньому віці оптимально поєднувати комунікативні потреби і можливість їх вираження на іноземній мові дітьми даного віку і тим самим уникнути одного протиріччя, яке постійно виникає при більш пізньому початку навчання цього предмета між комунікативними потребами навчаючого (бажання пізнати і сказати багато) та обмеженість мовним та мовленнєвим досвідом (незнання, як це виразити багато малою кількістю лексики) [3].

Отже, вчені психологи та педагоги доводять, що ранній дошкільний вік має психологічні передумови для засвоєння лінгвістичних особливостей англійської мови за допомогою сприятливих цьому педагогічних умов. Передумовами успішного розвитку англійської мови є пластичність природного механізму засвоєння мови, властива дітям дошкільного віку велика сенсорна чутливість до явищ мовного характеру, а також артикуляційна гнучкість, розвиток та особливості процесу імітації, механічної пам'яті, потреба в більш фізичних, ніж інтелектуальних, формах роботи з чужомовним матеріалом – грою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дронов В.В. Психологические и методические основы обучения иностранным языкам детей младшего возраста / В.В. Дронов // Иностранные языки в школе. – 2005. – №4. – С. 93-95.
2. Леонтьев А.А. Психологические предпосылки раннего овладения иностранным языком / А.А. Леонтьев // Иностранные языки в школе. – 2005. – №5. – С. 24-29.
3. Панасюк А. Англійський змалку / А. Панасюк // Дошкільне виховання. – 2005. – №2. – С. 14-16.

УДК 37.06: 373.2 – 029: 7

Чабанова Дар'я Миколаївна

Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Владимірова А.Л.

ФОРМУВАННЯ АРТИСТИЗМУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Артистизм – це особлива психічна властивість натури, що не завжди відповідає її загальним психічним якостям, хоча нерідко яскравий музикант, що владно впливає на величезну аудиторію, у побуті буває спокійною людиною з м'яким характером. І навпаки, виконання ролі імперативною особистістю, з вираженими лідерськими рисами, може бути людиною, що не має харизматичних якостей.

Благодатним ґрунтом для розвитку артистизму дошкільників можуть стати будь-які етапи музичного заняття (слухання музики, гра на інструменті, вокально-хорова робота, сольний спів, інсценування пісень, музичні ігри-опери тощо). Особливо сприятливі умови складаються при навчанні дошкільників в процесі вокально-ігрової діяльності. Саме в історії вокального мистецтва накопичено значний матеріал по проблемі розвитку артистизму.

Артистизм, за словником С.Ожегова – це тонка майстерність у мистецтві, віртуозність у роботі, не тільки непорушний атрибут художньої діяльності, але й критерій волі, компетентності людини, віртуоз, майстер своєї справи [4, с. 28]. На думку В.Мейерхольда артистичний вплив – це здатність до збудливості, здатність впливати на глядача [2, с. 28].

К.Станіславський, розкриваючи специфіку акторської професії, основну увагу зосереджував на специфічних якостях, якими повинен володіти актор, на розумінні майстерності як сили особистої чарівності, впливу на аудиторію. Виконавець повинен виглядати на сцені чарівно, поводитися невимушено й цілісно [5, с. 28].

Психологічний аспект проблеми розвитку творчості пов'язаний з поняттям цілісної особистості, розглядали А.Асмолов, Л.Виготський, А.Леонтьєв, А.Матюшкін, С.Рубінштейн та ін. Професія вихователя і актора має чимало спільних рис, на що звертали увагу у своїх працях.

Артистизм у повсякденному житті є якоюсь захисною зброєю. Практично щодня ми піддаємося психічним і енергетичним атакам, причому зовсім з несподіваних сторін. У такій ситуації найчастіше доводиться надягати різні маски, залежно від наших комунікативних намірів.

Артистизм вихователя реалізується при активній художньо-розумовій діяльності й включає таку професійно-особистісну якість, як режисерство свого творчого самопочуття, психофізичних станів у процесі педагогічного спілкування.

У педагогічній діяльності, так само, як і в акторській роботі, важливі не тільки емпатія, але і рефлексія – здатність вихователя як би з боку побачити, як він сприймається й оцінюється дітьми, усвідомлення вихователем своїх психічних станів. Це необхідно для того, щоб приводити у відповідність планований і реальний виховний процес. Для цього вихователь повинен добре володіти навичками професійної самосвідомості, що допоможе йому відчувати своє «Я» в процесі взаємодії із дітьми.

У якості оптимальних дидактичних умов формування артистизму необхідним є виділення наявності теоретичних знань музичного керівника й вихователя, оволодіння технікою артистизму в народній творчості, що включає:

- 1) освоєння інформаційної моделі артистизму й організацію самоосвітньої діяльності з метою розширення знань про артистизм як професійно важливої якості особистості музичного керівника й вихователя;
- 2) застосування методів формування сценічного перевтілення;

- 3) формування вміння створювати ідеальний образ;
- 4) розвиток сценічної емпатії на основі механізмів проекції, моделювання емоцій, що відбивають зміст народно-музичного образу пластичними засобами;
- 5) оптимізацію музично-виконавських сценічних рухів з урахуванням індивідуальних особливостей на основі тренінгу сценічних рухів [3, с. 16].

Найважливішою характеристикою прояву педагогічної майстерності вихователя є артистизм, тому завдання формування даного професійно значимої якості має потребу в спеціальній увазі. Розуміючи під артистизмом цілісну систему особистісних якостей, що сприяє вільному самовираженню особистості, ми представили його у вигляді сукупності комплексу взаємозалежних структурних компонентів: психофізичного, емоційно-естетичного, художньо-логічного.

Синтетичний характер мистецтв припускає наявність у змісті навчання інтегративних зв'язків педагогічних, психологічних і спеціальних дисциплін. Колективний характер музично-театральної діяльності має велике виховне значення в процесі духовного становлення дошкільників. Спільна професійно-орієнтована творча діяльність, спільність пошуків і рішень художньо-педагогічних завдань забезпечують мікроклімат, у якому розвивається, формується й реалізується особистість. Творча атмосфера й характер спілкування в колективі сприяють створенню стійкої спрямованості в професійному й особистісному вдосконаленні. Організація експериментального навчання із застосуванням форм і методів театральної педагогіки показала їх високу ефективність у процесі формування структурних компонентів артистизму [1].

Для формування артистизму доцільно використовувати досвід зовнішньої акторської техніки: голос і мова, погляд, міміка, жест, пантоміміка (поза, постава, хода, виразні рухи). Для цього треба вести роботу над технікою мови в процесі різноманітних вправ, а саме:

- дихальні вправи для постановки мовного подиху,
- вправи для оволодіння чіткою дикцією, виразними засобами, за допомогою яких передається емоційний стан, почуття, переживання тощо.

На музичних заняттях при виконанні різних видів діяльності (спів, слухання і сприймання музики, пластичне інтонування, гра - драматизація, ритмічна вправа, танцювальні рухи тощо), формується комплекс здібностей.

Вільна інтерпретація музичних занять, артистизм вихователя, що реалізується при активній художньо-розумовій діяльності й включає таку професійно-особистісну якість, як режисерство свого творчого самопочуття, психофізичних станів у процесі педагогічного спілкування з дітьми надає змогу узгодити матеріал програми з конкретними умовами роботи, формувати артистизм у дітей дошкільного віку на музичних заняттях.

Творча активність дітей проявляється через поглиблення й розвиток теоретичного й практичного матеріалу, через створення сприятливого

середовища, а також виховання культури поведінки, що спрямована на розвиток естетичного й художнього смаку.

Ефективним засобом виховання не тільки музичного смаку, але й фантазії, творчих здібностей дітей, що формує в них вміння вникати в актуальні сучасні проблеми, загальнолюдські теми, вчить думати й міркувати, що особливо необхідно в період становлення особистості є хоровий і сольний спів, ритмічні вправи, таночки, гра на дитячих музичних інструментах.

Творча атмосфера на заняттях, святах, розвагах, створення ситуації успіху дозволяє дітям передати свої почуття й переживання, досягти таємниці музичного мистецтва.

Отже, формування артистизму у дітей дошкільного віку в процесі педагогічного спілкування – це дійсна потреба розвитку сучасної системи освіти, що переходить від епізодичності до системного моделювання його освітньої функції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вендрова Т. Пластичне інтонування музики в методиці Вероніки Коен / Т. Вендрова. // Мистецтво в школі. 1997. № 3. С.61 – 63.
2. Мейерхольд В.Э. ЛЕКЦИИ. 1918 – 1919. Тексты подготовлены Н.Н. Панфиловой, Е.П. Перегудовой, З.П. Удальцовой, О.М. Фельдманом. / В.Э. Мейерхольд – М.: ОГИ, 2001. – 280 с.
3. Городцова Е.С., Подгорская Т.А. Делимся опытом: дидактические материалы для преподавателей / Е.С. Городцова, Т.А. Подгорская. – Челябинск, 2011. – 14 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Рус. язык, 1987. – 750 с.
5. Станиславский К.С. Собрание сочинений: В 9 томах / К.С. Станиславский – М.: Искусство, 1991. – 399 с. // Т. 4. Работа актера над ролью: Материалы к книге / Сост. вступит. ст. и коммент. И.Н. Виноградской.
6. Харлашко М.А. «Про важливість формування артистичних навичок в учнів молодшого шкільного віку» // М.А. Харлашко. – Вісник МГУКИ – 2008р. № 1, с.192 – 194.

УДК 7.03(477)

Червонюк Любов Олександрівна
Науковий керівник - доцент кафедри педагогіки дошкільної та
початкової освіти Голінська Т.М.

СУТНІСТЬ ТА ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Українське народне мистецтво – це історична основа, на якій розвивалася й розвивається світова художня культура, одна із форм суспільної свідомості і суспільної діяльності, явище соціально зумовлене.

Народне мистецтво включає в себе різні види художньої діяльності, промислів і ремесел народу – поетичну творчість, театральне, музичне, танцювальне, декоративне, образотворче мистецтво, народне будівництво тощо.

Народне мистецтво існує як сукупність численних видів, жанрів, родів. Усі його види об'єднує основне – пізнання та відображення трудової діяльності українського народу, його історії, побуту тощо, хоча кожен із них має певні особливості функціонального призначення, матеріалу, засобів вираження.

Народне мистецтво виникло в нелегкому, тривалому процесі колективної трудової діяльності українців [1]. У процесі трудової діяльності людей розвивались естетичні почуття людини, її вухо, очі вчилися бачити та відчувати красу форм, кольорів, звуків та інше. Для того, щоб народилось мистецтво, людина повинна була навчитись не тільки вправно працювати інструментами та з їхньою допомогою відображувати бачене на камені, у глині, відтворювати звуки, але вона повинна була навчитись художньо-образно сприймати дійсність. Але й образне мислення – це ще не мистецтво. Воно стає мистецтвом лише тоді, коли матеріалізується в певних доступних людині засобах – у слові, камені, звуці, жесті та інші. Художня творчість була водночас пізнанням світу, образним мисленням і практичною дією.

Поширене твердження, що кожна річ, виготовлена вручну, має певні художні якості. Щоправда, ці якості співмірні лише з природними властивостями матеріалу та результатами його обробки (фактурою, текстурою, кольором тощо) [3]. Усі природні й технологічні показники неодмінно утворюють художню виразність первинного рівня. Але якщо народний майстер свідомо й цілеспрямовано посилює художню виразність завдяки співмірності форми, конструкції, цілісності й семантики орнаментальних структур, то такий виріб набуває особливої виразності вищого рівня. Він сприймається емоційно-чуттєво, стає не лише предметом, а й твором мистецтва. Отже, народне мистецтво поєднує в собі духовно-матеріальну діяльність людини, виражену в художніх творах.

Народне мистецтво яскраво характеризує національні особливості нації, локальні відміни етнографічних груп, це «минуле в сучасному» [2]. З минулим народні художні твори єднає традиція та колективний спосіб її регулювання. Лише завдяки незліченим повторенням схем мотивів, образів, форм утверджується художня традиція і передається з покоління у покоління, удосконалюючись і набуваючи чарівної довершеності.

Унаслідок розкладу феодального господарства окремі талановиті сільські майстри потрапляють на міські ринки, складаючи конкуренцію ремісникам. Так поступово термін *ремісник* утрачає своє первісне значення, стаючи набутком і сільських майстрів [5]. Сьогодні під ремісництвом розуміють не тільки професійне цехове мистецтво, а й сучасні твори народних майстрів галузей із складальною технологією (ткацтва, килимарства, токарства, хутництва, гончарства, тощо). Однак ремісниками не

вважають майстрів вишивки, витинанки, розпису писанок, сирної іграшки тощо.

Таким чином, народне мистецтво існує у двох формах: творчість народних майстрів для себе і близьких, друга – народні художні промисли – ручне виготовлення художніх виробів окремими майстрами й організованими підприємствами для збуту.

Українське народне мистецтво і професійне декоративно-прикладне мистецтво набуло широкого визнання в нашій країні та за кордоном. Сьогодні воно є важливою складовою частиною художньої освіти.

Народне декоративне мистецтво України розвивалось у двох основних формах – домашнє художнє ремесло й організовані художні промисли, пов'язані з ринком. Природні багатства України, вигідне географічне і торговельне положення сприяли розвиткові домашніх ремесел та організованих художніх промислів. Перехід від мануфактур до фабрик, промислового виробництва в ХІХ ст. негативно позначилося на подальшому розвиткові художніх промислів, основа яких – традиційна художня рукотворність [4].

Народні промисли й ремесла зародились у первісному суспільстві, коли людина жила в умовах родового ладу, а засоби для існування добувала примітивними знаряддями. Тоді вся діяльність могла бути тільки колективною. Відсутність складних трудових операцій призводила до того, що всі члени колективу мали одні й ті ж обов'язки, опановували одні й ті ж трудові навички. Розподіл праці проходив таким чином: праця чоловіків (мисливство) і праця жінок (приготування їжі, виготовлення одягу, ведення домашнього господарства). Спільна праця зумовлена спільною власністю на знаряддя праці, землю, продукти колективного виробництва. Майнової нерівності ще не було, і народне мистецтво створювалось у сфері колективного матеріального домашнього виробництва. У ньому відбивалися риси первісної свідомості людини, міфологічний характер спілкування з природою.

Пам'ятки кожної конкретної епохи показують, як люди навчилися працювати з природними матеріалами і що з них виготовляти, яку силу надавати їм за допомогою символів-знаків (орнаменту) і що робило звичайні речі побутового призначення творами мистецтва. На всіх етапах історичного розвитку твори народного мистецтва, залишаючись невід'ємною частиною матеріальної культури, водночас є важливою галуззю духовної культури народу [3]. Основи художнього, духовного, естетичного в них невіддільні від утилітарного. Їхня єдність обґрунтовує глибоку життєву правду народного мистецтва.

Отже, у різні історичні епохи, залежно від зміни соціальних формацій, зазнавало змін і народне декоративне мистецтво. Однак завжди його визначальними рисами залишалися колективний характер творчості, спадковість багатовікових традицій. Постійно діяв метод навчання: учитись

працювати, як усі майстри, але при цьому зробити вироби краще від інших. Таким чином зберігалася висока якість та індивідуальна своєрідність виробів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонович Є. А., Проців В. І., Сенд С. П. Художні техніки в школі /Є.А.Антонович. – К.: ІЗМН, 1997. – 312 с.
2. Антонович Є.А., Захарук-Чугай Р.В., Станкевич М.С. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.А.Антонович. – Львів: Світ, 2011. – 271 с.
3. Бушина Т. Декоративно-прикладне мистецтво Радянської України /Бушина Т. – К.: Мистецтво, 1986. – 454 с.
4. Гончаров И.Ф. Эстетическое воспитание школьников средствами искусства и действительности / И.Ф.Гончаров. – М.: Педагогика, 1986. – 126с.
5. Захарчук-Чугай Р.В. Українська народна вишивка / Р.В.Захарчук-Чугай. – К.: Наукова думка, 1988. – 142 с.

УДК 373.2:316.647.5-053.4

Чуднівєць Дар'я Олександрівна

Науковий керівник – доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Горлова А.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Розвиток особистості багато в чому залежить від оточення, традицій, стосунків та взаємозв'язків членів спільноти, у якій живе людина. Будь-яке суспільство неоднорідне за своїм складом: люди відрізняються віросповіданням, інтересами, віком, походженням. Від здатності людей співіснувати одне з одним, від того, чи сприймають вони одне одного, чи поважають і підтримують, чи навчаються одне від одного, чи об'єднують свої зусилля в ім'я загального добра, для постійного поліпшення свого матеріального й духовного життя, залежить якість суспільства та рівень життя в ньому [2].

Будувати разом мирне майбутнє, у якому кожна особистість може реалізувати власний потенціал можливо за умов цілеспрямованого дієвого виховання толерантності, співчуття, милосердя. Формування особистості на гуманістичних засадах є актуальним у дошкільному віці, коли відбувається становлення базових особистісних моральних якостей.

Сучасні теоретики і практикпсихолого-педагогічної науки проблему виховання толерантності досліджують у різних аспектах: загальні питання педагогіки толерантності (Т. Поніманська, М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, Л. Шайгерова та ін.); етнічна толерантність (О. Докукіна, З. Малькова, Ю. Римаренко, В. Тишков та ін.); технологічні питання виховання толерантності (Т. Білоус, О. Кащенко, Б. Рієрдон, В. Сітаров, І. Сковородкіна, О. Скрябіна, П. Степанов та ін.). Праці Н. Скрипника,

О. Анікіної, Л. Кузьмук, Т. Поніманської присвячені проблемам формування толерантності дітей дошкільного віку.

Аналіз наукових джерел з пропонованого питання дозволяє зробити висновок, що «толерантність» – багатоаспектне поняття: а) розуміється як процес і результат гуманістичноспрямованого виховання; б) трактується як якість особистості, що базується на прагненні прийняти і зрозуміти точку зору іншого, ні в якому разі не спростовуючи впевненість у власних позиціях; здібність до розумного компромісу, що переслідує мету культурного з'ясування розбіжностей [5, с. 35].

Толерантність виявляється у принципових позиціях людини, у поведінці, учинках та взаєминах з оточенням. Толерантна людина, за Г. Оллпортом, має гнучкість мислення та стійкість до фрустрації; адекватне сприйняття себе; визнання різноманіття світу, поглядів, життєвих принципів; здатність до емпатії; розвинене почуття відповідальності та внутрішньої безпеки, упевненості в собі; терпимість до невизначеностей; уміння взаємодіяти з будь-ким, зрозуміти будь-кого [3].

Що стосується напрямів дошкільного виховання, в контексті означеної теми, Т. Поніманська визначає головними векторами:

- формування позитивного й дружнього ставлення дитини до навколишнього світу;
- розвиток самостійності та формування навичок взаємодії з іншими людьми;
- виховання дошкільників у дусі діалогу та підготовка до діалогічного спілкування;
- виховання почуття національної належності;
- виховання міжнародної солідарності [4, с. 297].

Педагоги-практики зауважують: толерантність формується упродовж певного часу в діяльності, яка створює досвід толерантної поведінки. Особливості занять, які проводяться з дошкільниками, полягають у тому, що вони будуються на гуманістичній позиції, передбачають створення доброзичливої атмосфери спілкування; свободу висловлювання і поведінки дитини в різних видах діяльності; обговорення різних ситуацій без порівнянь, звинувачень і образ; уміння терпимо вислуховувати будь-яку відповідь, ідею, рішення учасника взаємодії; недопущення насильства, жорстких методів обмеження поривів та бажань дітей [1, с. 200].

Важливою складовою цього процесу є спільна робота закладу дошкільної освіти та батьків вихованців. Уже з перших днів перебування дитини в садочку, членам родини пропонуються рекомендації для формування толерантності, як риси характеру, на власному прикладі:

1. Поважайте дитину й показуйте їй це.
2. Усвідомлюйте право дитини забути, помилитися, інакше дивитися на речі або по своєму пояснити власну поведінку.
3. Уважно слухайте її і намагайтеся зрозуміти.

4. Не намагайтеся підкорити дитину собі насильницькими методами чи тиском.

5. Виражайте незадоволення окремими діями дитини, а не нею в цілому.

6. Говоріть з дитиною так, як би ви хотіли, щоб говорили з Вами, уникайте повчального тону.

7. Будьте справедливими, і якщо необхідно, то умійте признавати свої помилки і вибачатися за неправильні вчинки.

8. Любіть і приймайте дитину такою, яка вона є.

Саме така поведінка дорослих сприятиме вихованню в дошкільника розуміння цінності особистості іншого, усвідомлення того, що всі люди різні, що думка кожного важлива, що в будь-якій ситуації треба і можна «залишатися собою».

Отже, для безпечного проживання в сучасному світі, дитину-дошкільника необхідно навчити уникати насильства, сформувати вміння шукати порозуміння з іншими людьми, терпимо прислухатися до чужої думки, виховати повагу до культури і цінностей представників інших національностей, навчити відстоювати свої права й не порушувати прав інших.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кузьмук Л. І. Виховання толерантності у старших дошкільників [Електронний ресурс] / Л. І. Кузьмук, О. П. Анікіна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. - 2014. - Вип. 9. - С. 200-203. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_9_57.
2. Мижа В. Виховання толерантності [Електронний ресурс] / В. Мижа – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/technol/1117/>. – Назва з екрану.
3. Олпорт Г. Личность в психологии / Г.Олпорт. - М.: Ювента, 1998. – 243с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І. Поніманська. – К.: Академвидав, 2006. – 456 с.
5. Ситаров В. А. Проблема ненасилия в религиозных, философско-педагогических концепциях / В. А. Ситаров // Педагогіка толерантності. –1998. – № 3–4. – С. 35.

**ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНИХ
УМОВАХ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Інформатизація та комп'ютеризація освітньої сфери України сприяли появі нових форм навчальної комунікації, новітніх методів розв'язання освітніх завдань. Зважаючи на це, роль вихователя набула нових якостей. Він розвиває пізнавальну активність дошкільника, його життєву компетентність у різних соціальних інституціях. Водночас відбувається еволюція змісту, форм і методів навчання, яка спонукає до розробок і впровадження нових освітніх технологій.

На сучасному етапі все очевиднішим стає те, що традиційна освіта, орієнтована на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх нарощування. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в обновлюваних ситуаціях, основою яких є інноваційні педагогічні технології. Інноваційні педагогічні технології в педагогіці пов'язані із загальними процесами у суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією знань і форм соціального буття [2].

У науково-педагогічній літературі відбиті різні напрями дослідження інноваційної діяльності: загальні та специфічні особливості цієї діяльності розглянуті в роботах Ф.Н. Гоноболіна, В.І. Загв'язінського, В.А. Кан-Калика, О.К. Маркової, Н.Д. Никандрова, Н.Р. Юсуфбековой; з погляду вивчення педагогічних здобутків і традицій поширення передового досвіду інноваційна діяльність досліджується Ю.К. Бабанським, М.М. Поташніком; особливості інноваційних явищ у сучасній системі освіти розглянуті М.С. Бургіним, У.Кларіним, С.Д. Поляковим, Л.С.Подімовой, А.В. Хуторським.

Дослідження питань введення інноваційних педагогічних технологій в освітню галузь представлені в роботах К. Ангеловської, Л.Г.Богославець, В.В.Горшкової, Е.С. Заїр-Бек, В.І.Загв'язінського, М.В. Кларіної, Е.Г.Ільїної, В.Т.Кудрявцевої, А.А.Майер, М.М. Поташника, В.А. Слатьоніної, Л.С.Подімовой,, Т.І. Шамової, Н.Р. Юсуфбекова та ін. Питанням розробки критеріїв інновацій займалися науковці, зокрема: Л. М. Буркова, О.А.Карамушка, Л.Г. Колесникова, І.П. Підласий, Д.І. Пісарєва, П.Б. Полянський.

Застосування інноваційної діяльності, у тому числі і в закладах дошкільної освіти, здійснюється у відповідності з «Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності». У документі зазначено, що інноваційною освітньою діяльністю в системі освіти є діяльність, що

спрямована на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень та розробок. До освітніх інновацій віднесено вперше створені, удосконалені освітні, навчальні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що мають істотно поліпшити результати освітньої діяльності. Об'єктами інноваційної освітньої діяльності є: нові знання, інноваційні освітні програми і проекти, навчальний та виховний процеси, організаційні та адміністративні рішення, а також рішення іншого характеру, що істотно поліпшують якість освіти. Суб'єктами інноваційної освітньої діяльності в дошкільних закладах можуть бути як окремі вихователі, так і в цілому педагогічні колективи та установи й організації, що взаємодіють з дошкільними закладами в наданні освітніх послуг [4, с. 33].

Інноваційна педагогічна діяльність заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду, це цілеспрямована педагогічна діяльність, орієнтована на зміну й розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики [1, с. 76].

Використання інноваційних педагогічних технологій у закладах дошкільної освіти сприяє фізичному розвитку дітей, допомагає їм повірити в себе та у свої сили, стати самостійними та відчувати відповідальність за свої вчинки. Діти засобами ігрової діяльності пізнають світ, а отримані знання та навички застосовують у своїй практичній діяльності.

Упровадження вихователями інноваційних технологій в освітній процес ЗДО дає їм можливість знайти індивідуальний підхід до кожної дитини, врахувати її особливості, темперамент, розумовий розвиток і перетворити процес отримання знань на захоплювальну гру. Завдяки цьому батькам вихованців не доводиться вмовляти своїх дітей йти до дитячого садка. Дошкільнята із захопленням та великим бажанням відвідують дитячий садок і з кожним днем збагачують свій, поки ще невеликий, багаж знань.

Відчутними є і переваги застосування педагогічних інноваційних технологій у виховному процесі дошкільних закладів освіти. Наприклад, захоплюючі програми, розроблені з метою навчити дитину читання, математики, максимально розвинути її пам'ять і логічне мислення, допомагають зацікавити дошкільника й прищепити йому любов до знань. Анімаційні комп'ютерні картинки приваблюють малюка й змушують уважно спостерігати за подіями. Діти легко запам'ятовують нову інформацію, а потім обговорюють її в групі [3].

Нині інноваційних освітніх технологій, які застосовуються в дитячих садках України, налічується більше сотні. Серед них нашу пильну увагу привернули такі цікаві технології, як [5]:

-педагогіка М. Монтесорі («Будинок вільної дитини») – автор Марія Монтесорі;

- розвивальні ігри Нікітіних: кубики, гра типу «Танграм» - автори - Борис Павлович і Олена Олексіївна Нікітіні, класики вітчизняної педагогіки та автори ряду розвивальних ігор для дітей;

- методика навчання дітей раннього віку Глена Домана – автор ГленДоман.

Суть педагогіки М. Монтессорі («Будинок вільної дитини») полягає у створенні предметно-просторового середовища, у якому дитина зможе найповніше реалізувати свої природні здібності та задатки. Діяльність дитини повинна бути вільною та самостійною. Педагог використовує у роботі самонавчальні засоби – матеріали, з якими вихованець працює, наслідуючи педагога, діючи за зразком, а потім самостійно приступає до їхнього виконання. Наприклад;

Гра-вправа з кольоровими їжачками. На столах у дітей лежать вирізані їжачки з кольорового картону та прищепки. Дитина повинна взяти прищепку в руки та приколоти її їжачку на спинку.

Розвивальні ігри Нікітіних: кубики, гра типу «Танграм». За методикою Нікітіних вправи повинні включати в себе спільну діяльність дитини і батьків. Ці ігри мають форму головоломок, направлених на розпізнавання і добудови образів, інакше кажучи, на розвиток логічного і творчого мислення. Кожна гра за методикою Нікітіних є набором завдань, вирішення яких дитина шукає за допомогою кубиків (кубики Нікітіна), квадратів із картону,

деталей із конструктора і т.п. Наприклад:

Гра «Склади візерунок». Мета гри – за допомогою семи різнокольорових фігур зібрати конструкції з буклету і придумати власні.

Гра вчить мислити просторовими образами (об'ємними фігурами), вмінню їх комбінувати і є значно складнішою, ніж ігри із звичайними кубиками.

Методика навчання дітей раннього віку Глена Домана. У цій програмі особлива увага приділена карткам з комбінаціями яскравих точок, зображеннями різних предметів, зі словами. Навчання за Доманом нагадує введення інформації в комп'ютер. З трьохмісячного віку дитині з певною частотою за кілька секунд демонструються картки з комбінацією картинка + слово або просто слово. З часом ці картки поділяються на тематичні серії. Керуючись цими принципами, за твердженням автора, будь-яку дитину можна виховати генієм.

Отже, упровадження інноваційних технологій у діяльність закладів дошкільної освіти - вимога часу, яка спрямована на забезпечення відповідності навчально-виховного процесу та його результатів сучасним вимогам суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум: навчальний посібник / М.І. Дичківська. – К. : Видавничий дім «Слово», 2013. – 448 с.

2. Інноваційні пошуки в сучасній освіті / за ред. Л.І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук ; упор. Г. М. Перевознікова. - К. : Логос, 2004. - 220 с.
3. Крутій К. Інноваційна діяльність у сучасному дошкільному навчальному закладі: методичний аспект /К. Крутій, Н. Маковецька. – Запоріжжя: ЛПС, 2006. – 127 с.
4. Низьковська О. Нормативні засади діяльності експериментальних дошкільних навчальних закладів / О. Низьковська // Дитячий садок. - 2009. - № 29-31. - С. 33-35.
5. Реалізація інноваційної практики в дошкільному навчальному закладі: психологічний аспект / за заг. ред. С. Д. Максименка, С. Є. Кулачківської. - Запоріжжя: ЛПС, 2004. - 128 с.

РОЗДІЛ VII. ПРИРОДНИЧІ НАУКИ ТА МЕДИЦИНА

УДК615.8:616.7

Андрієць Маргарита Євгенівна
Науковий керівник – завідувач кафедри медицини та фізичної
терапії Гурова А. І.

МЕТОДИКА «NEURAC» – НОВИЙ ПІДХІД ДО ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ ОПОРНО – РУХОВОГО АПАРАТУ

Опорно – руховий апарат – це сукупність кісток скелета, суглобів, сухожиль, скелетних м'язів, тобто тих структур, які створюють каркас нашого тіла, дають йому опору і забезпечують його здатність пересуватися в просторі. Добрий стан опорно – рухового апарату є запорукою нашої активності, працездатності і високої якості життя. Та, на жаль, кількість захворювань опорно-рухової системи неухильно збільшується. Причинами цього є: війна, що триває на сході України вже чотири роки і катастрофічно збільшує цю сумну статистику, збільшення травматизму на автошляхах та у побуті, гіподинамія, ожиріння, яке збільшує навантаження на кістково – м'язову систему, тощо [3].

На сьогодні відома велика кількість методів фізичної реабілітації, які дозволяють відновлювально впливати на перебіг захворювань опорно-рухового апарату. Використовуються електротерапевтичні процедури: біорезонансна терапія, УВЧ – терапія, дарсонваль – терапія, низькочастотна електротерапія. Застосовується магнітотерапія постійним і змінним магнітними полями, різні методи механотерапії, тракційної терапії, ударно – хвильової і лазерної терапії. Ще одним новітнім підходом до діагностики та лікування опорно – рухового апарату є методика «Neurac» [5].

Neurac (нейром'язова активаци́я, Neurac (Neuromuscular Activation) – це методика терапії, розроблена на початку XXI століття

Рис.1. Підвісна система Redcord

норвезькими лікарями і терапевтами в кооперації з фахівцями інших країн. Методика заснована на досліджах терапевтів, що працюють з пристроями Redcord, а також на наукових теоріях, які знаходять своє підтвердження в результаті багатьох експериментів, що проводяться в усьому світі (рис.1) [2].

Теоретична підстава методики Neurac пов'язана з генеруванням

нервовою системою правильних моторних зразків, а також з припущенням, що більшість дисфункцій органів руху викликана порушенням дії механізмів, які з'єднують роботу локальних і глобальних м'язових груп. Ця теорія, згідно із сучасним рівнем знань, може бути використана для пояснення причин виникнення дисфункції, як в області периферичних суглобів так і в області рухомих сполук хребта.

Наукові дослідження показують, що робота локальних стабілізуючих м'язів може бути порушена болем або відсутністю відповідної стимуляції. Вищеназвані фактори можуть призвести до порушення рухової функції, а також до ослаблення м'язової сили і до функціональних порушень в області нервової системи. Що цікаво, незважаючи на видалення больових стимулів, моторні програми, закодовані в нервовій системі і далі будуть сигналізувати про порушення, що буде вести до хронічної дисфункції і подальшої ескалації болю.

Метою нервово м'язової активації (Neuras) є відновлення правильних моторних програм, яке можливе лише шляхом інтенсивної стимуляції нервової системи. Щоб такі дії принесли належні результати, всі вправи повинні виконуватися в умовах повної відсутності болю. Виключно в таких умовах терапія Neuras буде приносити бажані результати.

Одним з основних елементів, які використовуються в методиці Neuras, є вправи в замкнених кінематичних ланцюгах. Такі вправи дозволяють знизити поперечні сили, які можуть привести до пошкоджень пасивних стабілізуючих елементів, а крім того, активізують велику кількість моторних одиниць, тому їхню дію на м'язову систему можна прийняти за більш узагальнену. Названі особливості вправ в закритих ланцюгах використовуються з метою інтенсивної стимуляції нервової системи. Навантаження, що застосовується при цих вправах, підбирається на підставі сходів прогресій. Сходи прогресій – це засіб поступового ускладнення даної вправи. Щоб даний пацієнт міг зійти на наступну, більш складну сходинку прогресії, вправи на нижньому рівні повинні виконуватися абсолютно правильно і не можуть викликати ніяких больових відчуттів [4].

З метою збільшення стимуляції нервової системи під час виконання вправ по методиці Neuras використовується вібрація, яку можна застосовувати вже з самого початку оздоровчого процесу. Наступним елементом схожого призначення є нестабільна підстава. Використання цього фактору впливає на ступінь складності вправи (ускладнення), а також на виховання у пацієнта правильної, рефлексорної нервово-м'язової активності.

Методика Neuras заснована на двох окремих способах дії: тривале напруження і велике навантаження (особливо нервової системи). М'язи, які піддаються першими – це локальні м'язи поперекового і шийного відділу хребта. Якщо досить тривалий час напруження (понад 2 хвилини) не викликає болю, втоми або дискомфорту, можна перейти до іншого способу дії, в якому активування локальних стабілізуючих м'язів з'єднується з активуванням глобальних м'язів. При активуванні глобальних м'язів менш важливим буде

час виконання вправи, а більш важливим – кількість повторень (3–6) зі значним навантаженням нервової системи, це вийде завдяки роботі багатьох м'язових груп, вібрації, нестабільній основі і т.п. В обох випадках потрібно піднятися з пацієнтом на найвищий рівень прогресії, який він в змозі здолати під час одного терапевтичного заняття (виконуючи вправи правильно, без больових відчуттів або дискомфорту) [1].

Щоб нервова система могла перейти до правильної моторної програми, необхідно усунути всі больові відчуття, які є факторами, що перешкоджають такому змінненню. Правильного виконання можна досягти шляхом навантаження, введення допоміжних елементів, а також вібрації.

На півдні України, у місті Херсон в обласній лікарні відновного лікування, було відкрито оновлене відділення фізіотерапії з цими новими апаратами – підвісною системою Redcord, які дадуть змогу якісно та інтенсивно відновлювати здоров'я пацієнтів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кінзіотерапія на системі Редкорд // Медичний центр «Меднеан» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mednean.com.ua/ru/kinezoterapiya-na-redkord>
2. Методика відновлення Neuras на обладнанні Redcord // Спорт клініка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sportklinika.ru/reabilitatziya/reabilitatsiya-na-oborudovanii-redcord.html>
3. Опорно-рухова система // Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Опорно-рухова_система
4. Терапія на Редкорд в кінезіо // Центр ортопедичної реабілітації і профілактики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://kinezio.kharkov.ua/terapiya-na-redkord-v-kinezio/>
5. Фізіотерапія // Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фізіотерапія>

УДК 911.2

Бондар Юлія Володимирівна
Науковий керівник – завідувач кафедри екології та географії
Давидов О. В.

ПРОЯВЛЕННЯ СУФОЗІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В МЕЖАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. У статті розглянуто особливості проявлення суфозійних процесів. Проаналізовано природне середовища Херсонської області, як регіону поширення суфозійних процесів. Також розглядаються особливості проявлення суфозійних процесів в природних умовах та в умовах антропогенної трансформації Херсонської області.

Ключові слова: суфозія, поди, подоподібні зниження, степові блюдця, природні умови, антропогенна трансформація.

Вступ: Геологічна будова Херсонської області сприяє розвитку такого небезпечного геологічного процесу, як суфозія. В природних умовах суфозія розвивається порівняно повільно впродовж десятиріч, але під впливом антропогенних факторів її розвиток різко прискорюється.

Цілісного дослідження проявлення суфозійних процесів в природних умовах та умах антропогенної трансформації в межах Херсонської області не проводилось, існують лише територіально-фрагментарні дані стосовно окремих її частин.

Саме тому постійний моніторинг та дослідження суфозійних процесів є дуже важливим для оптимізації природокористування. Все це вказує на те, що обрана для дослідження тема є актуальною.

Об'єктом нашого дослідження є суфозійні процеси в межах території Херсонської області.

Предмет дослідження – аналіз проявлення суфозійних процесів під впливом природних та антропогенних факторів.

Виклад основного матеріалу:

Суфозія як процес виникає в межах лесових, глинистих та піщаних породах, як результат впливу підземних вод. В більшості випадків вона є характерною для рівнинних поверхонь, але інколи може з'являтися і на схилах, які складені відповідними гірськими породами та характеризуються активним режимом підземних вод. До суфозійних форм рельєфу належать поди, подоподібні зниження і степові блюдця. Останнім часом проявлення суфозійних процесів зумовлено різноманітним впливом антропогенної діяльності [3].

Природні умови Херсонської області дуже сприятливі для розвитку суфозійних процесів, головним чином це зумовлено геоструктурними умовами, літологічною будовою, виключною рівнинністю та сприятливим режимом підземних вод. Найбільш сприятливі умови для розвитку суфозійних процесів склалися на Лівобережжі, в міжріччі Дніпра та Молочної [4].

В межах Херсонської області проявляється значне різноманіття форм рельєфу суфозійного походження, від різноманітних мікрозападин, просідань та провалів, до подів, подібних до подів знижень та степових блюдць.

За морфогенетичними особливостями в межах області виділяються три райони поширення відповідних форм рельєфу: Східний (межиріччя Молочна – Дніпро), Західний (межиріччя Дніпро – Інгулець – Інгул) і Південний (узбережжя Чорного та Азовського морів). Загальна площа цих утворень в області становить понад 220 тис. га.

Найбільш значними суфозійними утвореннями в області є: Великий Чернянський, Чорна Долина, Зелений, Хрестовський, Асканійський (Чапельний), Агайманській, Успенівський, Сиваський, Петровсько-

Павлівський, Домузлінський, Томашевський поди. Особливо виділяється серед них такий унікальний гігант, як Агайманський під – який є найбільшим в Європі [2].

Всі ці степові улоговини зараз абсолютно сухі. Тільки за певних умов їх днища іноді (раз в 10-20 років) і на обмежений період часу (максимально до 1 року) незначно обводнюються.

В межах Херсонської області розвитку суфозії активно сприяє антропогена діяльність. Антропогенний фактор проявляється у вигляді трансформації поверхневих і підземних вод.

Зрошення відноситься до числа факторів, які в наш час найбільш суттєво впливають на активізацію суфозійних процесів. В Херсонській області побудовано багато зрошувальних систем, котрі живляться водами Дніпра. Дуже інтенсивно суфозія проявляється вздовж Каховського водосховища [1, 5].

Суфозійні процеси в Херсонській області активно розвиваються на підтоплених територіях. Загалом можна констатувати, що внаслідок поєднання в часі та просторі дії причин та факторів природного і техногенного походження на Херсонщині сформувались виключно сприятливі умови для розвитку процесів підтоплення.

Суфозійні процеси активно проявляються також в межах населених пунктів, з аварійним станом підземних водних комунікацій (водопроводу, тепломереж і каналізації). В результаті витоку з труб вода вимиває з ґрунту найбільш дрібні частинки, ґрунт втрачає стійкість, і поверхня провалюється разом з усіма розташованими на ній предметами. В межах області цей процес найбільш характерним є для території м. Херсон, Скадовськ, Нова Каховка (оскільки саме тут найбільше розвинена система водопостачання).

Будівництво численних споруд в Херсоні – будинків, корпусів заводів, мостів, систем комунікацій об'єктивно збільшує навантаження на верхній лесовий шар геологічного середовища Херсона. Ущільнення ґрунту, а також розчинення і винос солей ґрунтовими водами на тлі його безперервного змочування ґрунтовими та поверхневими водами приводить до явища суфозії, наслідком якого є просідання ґрунту. Такі депресивні форми рельєфу утворюють невеликі замкнуті улоговини, які, в свою чергу, концентрують поверхневий дощовий стік, що тільки погіршує загальний гідрогеологічний стан міста. Просідання ґрунту викликають подальше піднімання ґрунтових вод, їх забруднення, руйнування будівель.

Отже, найбільш активними районами розвитку суфозійних процесів є узбережжя Каховського водосховища, райони активного зрошувального землеробства на лівобережжі області, а також території крупних населених пунктів з існуючою системою водопостачання та водовідведення (Херсон, Скадовськ, Нова Каховка та ін.).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бураков В.М. К вопросу о влиянии микрорельефа на обводненность орошаемых массивов лессовых провинций юга Украины / В.М. Бураков. – М.: Мелиорация и водн. хоз-во, 1970. – С. 35–42.
2. Дроздов С.В. Поды междуречья Днепр – Молочная / С.В. Дроздов // Труды Первого украинского гидрогеологического совещания. – Киев: Изд. АН УССР, 1961. – С. 29–41.
3. Ломтадзе В.Д. Инженерная геология. Инженерная геодинамика / В.Д. Ломтадзе – Ленинград: Недра, 1977. – 479 с.
4. Природа Херсонської області / О.П. Аліфанов, М.Ф. Бойко, В. М. Бойко та ін. (Відп. ред. М. Ф. Бойко). – К.: Фітосоціоцентр, 1998.– 120с.
5. Хоменко В. П. Закономерности и прогноз суффозионных процессов: дис. ... доктора геолого-минералогических наук : 25.00.08 / Хоменко Виктор Петрович. – М: Изд-во ПК Геос, 2003. – 216 с.

УДК 376-056.24:159.922.760

Вдовиченко Алла Миколаївна

Науковий керівник - старший викладач кафедри корекційної освіти

Шевцова. Я.В.

ПОРУШЕННЯ ПОВЕДІНКИ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

За останні роки в Україні зросла кількість дітей з різноманітними порушеннями психофізичного розвитку. Серед них особливо гострою на сьогодні є проблема розвитку особистості дітей та підлітків із розумовою відсталістю, їх соціалізації та соціальної адаптації у суспільстві.

Важковиховуваність є основним проявом девіантної поведінки у дітей та підлітків, що виявляється в опорі дитини педагогічним впливам дорослого. Важковиховуваність є наслідком недостатнього засвоєння дитиною позитивного соціального досвіду [1.17].

Психологічні питання розвитку емоційно-вольової регуляції та поведінкових порушень дітей із розумовою відсталістю вивчалися Л. В. Занковим, В. В. Ковальовим, Л.І. Казміренко, Л.І. Максименко, І. М. Соловйовим, А. С. Макаренко, С.Д. Максимовою, Н. Ю. Рибалко, В.М. Синьовим, В.М. Татенко, С. Я. Рубінштейн, В. Г. Петровою, М. С. Певзнер, О. Є. Фрейеровим, В.О. Яковенко.

В роботах цих авторів показано, що виникнення додаткової симптоматики соматогенного або психогенного характеру на фоні загального недорозвитку та особливо, наявність в емоційно-вольовій сфері грубих первинних змін сприяють психопатологічному формуванню характеру, становленню негативних якостей та асоціальних схильностей, які ускладнюють корекцію основного психічного дефекту [2.87].

Поведінкові порушення, особистості часто пов'язані з її важковиховуваністю, Н.Ю. Максимова та О.Л. Мілютіна побудували

типологію соціально неадаптованої поведінки підлітків залежно від різних детермінант дезадаптації [4.39].

1 тип – підлітки, що чинять опір педагогічним впливам через недостатню сформованість особистості, низький рівень розвитку моральних уявлень і соціально схвалюваних навичок поведінки (педагогічна занедбаність);

2 тип – підлітки, опір педагогічним, впливам яких, зумовлюється особистісними і психофізіологічними особливостями: акцентуаціями характеру, емоційною нестійкістю;

3 тип – підлітки, чий опір педагогам чи батькам викликаний невмілими виховними впливами (помилкова чи ситуативна важковиховуваність);

4 тип – власне важковиховувані, у яких опір педагогічним впливам викликаний сформованими механізмами психологічного захисту.

Специфічні проблеми виникають також у формуванні нормативної поведінки учнів шкіл-інтернатів, які виховуються в умовах соціальної депривації, часто мають негативний досвід перебування в асоціальних сім'ях.

Більш важкі та стійкі порушення поведінки, що, як правило призводять до соціальної дезадаптації, систематизовані О. Є. Фрейєровим [3.42].

Так в учнів із розумовою відсталістю він виділяє 4 форми порушень формування особистості (психопатій): Збудливі; істеричні; нестійкі; астенічні.

1) Збудливі діти із розумовою відсталістю характеризуються станами афективного збудження, злісно-негативістичною установкою у відношенні до оточення, конфліктністю, грубим демонстративним поведінням у колективі, проявами агресії та жорстокістю.

2) Істеричний характер в учнів з вадами інтелекту проявляється зниженим настроєм, негативною установкою у відношенні навколишніх, істеричними розладами (хвастощами, вербальною агресією, егоцентризмом).

3) Нестійкий характер учнів з розумовою відсталістю характеризується особливою нестійкістю інтересів, швидкою зміною бажань, частими, але поверхневими коливаннями (переважно підвищеного) настрою, непосидючістю, нездатністю до навіть найменшого вольового зусилля, з постійним прагненням до нових вражень, прогулів і лінощів.

4) Астенічним психопатичним характерам підлітків з вадами інтелекту властиві боязкість, страх, невротичні скарги, елементарні фобії, почуття образи на оточуючих людей, комплекс неповноцінності, невпевненість, помисливість, іпохондричні переживання.

В своїх роботах М. С. Певзнер [5.16], характеризуючи клінічні варіанти дітей з розумовою відсталістю відзначає існування серед них таких, у яких недорозвинення пізнавальних процесів пов'язане із глибокими відхиленнями їх поведінки. Вона описує кілька груп учнів із розумовою відсталістю:

I група - патологічно збудливі учні, що легко відволікаються, розгальмовуються, стають неспокійними та важко організованими;

II група - діти що виснажуються, легко гальмуються, мляві та інертні;

III група - учні, що відрізняються сполученням недорозвинення пізнавальної діяльності з різким порушенням цілеспрямованої діяльності і мотивації поведінки.

У процесі навчання у школі дитина проходить через ті чи інші кризові етапи, кожний із яких має свою специфіку, свої проблеми, що потребують особливої уваги педагогів, батьків та психологічної служби навчального закладу. Таким періодом є перехід з молодшої школи в середню ланку навчання та кризовий етап характерний для формування раннього підліткового віку, центральними питаннями в якому є незалежність і усвідомлення себе, інтерес до власного тіла, інтерес до однолітків, їхніх цінностей і моделей поведінки, зменшення інтересу до світу дорослих. Власні цінності протиставляються цінностям родини [5.65].

Підліток у цьому віці зосереджений на собі, зростає кількість конфліктів із приводу школи, домашніх обов'язків, вибору друзів.

Стосовно цього Ю.Б. Можгинський вказує, що підлітковий вік є небезпечним у змісті появ поведінкових проблем. Автор називає основні симптоми характерного для цього віку пубертатної кризи: опозиція до миру дорослих, критиканство, афективна нестійкість, швидка зміна настрою, схильність до групування [6]. Розумова відсталість вносить свої корективи в процес цього розвитку, не тільки сповільнюючи, але й своєрідно змінюючи його, що підтверджено численними дослідженнями (А. М. Щербакової та Н. В. Москаленко), які вважають формування соціальної компетентності учнів із розумовою відсталістю основним напрямком роботи спеціальних шкіл даного типу [6.24].

Подолання проявів важковиховуваності учнів з вадами інтелекту є одним з важливих завдань їх корекційно спрямованого навчання та виховання. Вирішення цього завдання можливе тільки на основі детального вивчення проявів та причин поведінкових порушень, розробки та реалізації індивідуалізованих програм психокорекційного впливу.

Метою нашого дослідження було вивчення особливостей емоційно-вольової сфери, поведінкових порушень та міжособистісних взаємовідносин підлітків із розумовою відсталістю, обумовлені впливом первинного дефекту та характером взаємодії із соціальним оточенням в порівнянні з їх однолітками без вад інтелекту.

Для реалізації мети і завдань експериментального дослідження були використані наступні методи: спостереження, анкетування, проєктивні методики, соціометричне дослідження.

Аналіз отриманих результатів проводився за сумарним показником успішності виконання всіх вище зазначених психодіагностичних методик, які дають нам змогу диференційовано підійти до наявних ознак важковиховуваності молодших підлітків з вадами інтелекту, акцентувати увагу на сильних проявах поведінкових порушень та саме на них спрямувати

напрямки корекційної роботи. За результатами спостережень емоційних порушень учнів із розумовою відсталістю складена підсумкова (таблиця.1).

Таблиця 1

**Емоційні порушення в розумово відсталих школярів
за даними спостереження**

№ п/п	Ім'я дитини	Порушення		
		Соматовегета- тивні	Преневротичні	Поведінкові
1	Данило	виражені	виражені	виражені
2	Андрій	відсутній прояв	виражені	виражені
3	Ганна	відсутній прояв	виражені	виражені
4	Надія	слабкий прояв	слабкий прояв	відсутній прояв
5	Марія	слабкий прояв	виражені	виражені
6	Ярослав	слабкий прояв	слабкий прояв	відсутній прояв
7	Сашко	виражені	виражені	виражені
8	Віталій	виражені	виражені	виражені
9	Дмитро	виражені	виражені	виражені
10	Борис	виражені	виражені	виражені

Аналіз результатів спостереження за поведінкою учнів 8 х класів, дає підстави здійснити наступні припущення: нестійкість емоцій в підлітків переважно пов'язана із зовнішніми умовами.

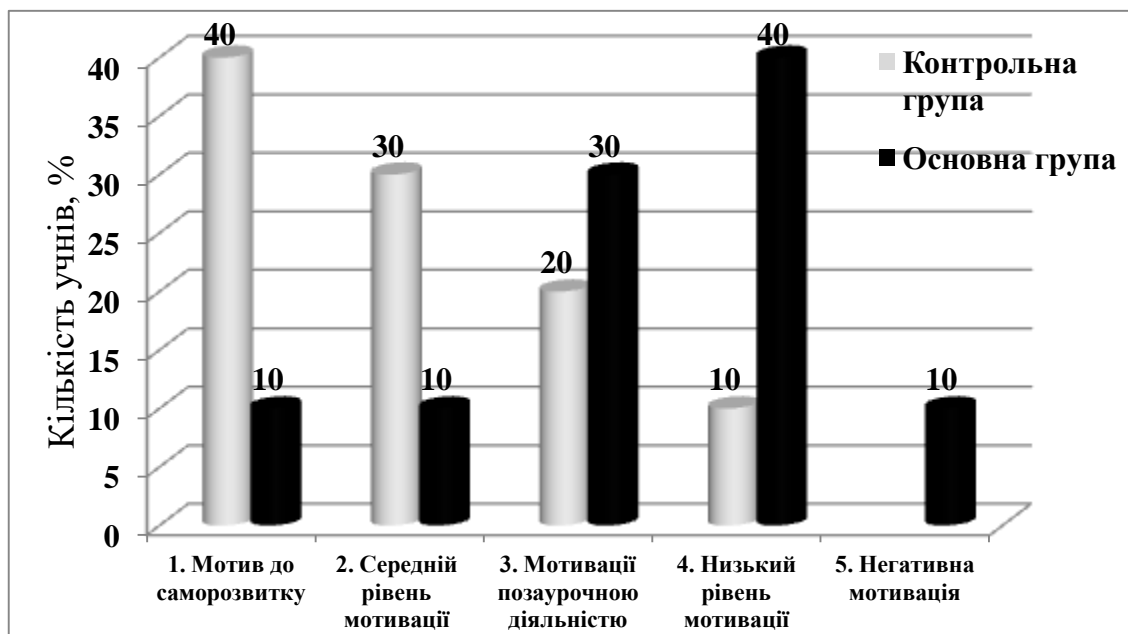
В тих випадках, коли порушення емоційно-вольової сфери мають органічну основу та є незворотними (при олігофренії, ускладненій психопатоподібними явищами), вони відрізняються вираженням клінічних проявів: грубою патологією поведінки внаслідок структурно-характерологічних змін з недорозвитком ядра особистості та схильністю до асоціальних вчинків. При цьому в клінічній картині психопатичність (нервово-психічна диспропорція, аномалія характеру, обумовлена грубим порушенням емоційно-вольової сфери) виступають, як правило, на передній план як самостійний дефект та поєднуючись з дефектом інтелекту, різко ускладнюють корекцію .

Найбільш поширеними з них є тривожність, неухважність, агресивність, егоцентричність, образливість, демонстративність, асоціальність; підліткам основної групи при первинному обстеженні був властивий досить високий рівень емоційного неблагополуччя.

Отже, стан системи емоційної регуляції учнів далекий від оптимального, що є однією з важливих причин поведінкових проблем.

За аналізом результатів власного дослідження, використовуючи методику (Н.Г. Лусканової), нами було досліджено п'ять основних рівнів шкільної мотивації та визначено тип ставлення до умов шкільного навчання серед учнів 8х класів контрольної та основної групи.

На (рис.1) нами представлено результати порівняльного аналізу рівнів навчальної мотивації учнів основної і контрольної групи.

Рис. 1. Стан сформованості пізнавальної діяльності та інтересів учнів старших класів(у %)

Аналіз результатів діагностики шкільної мотивації показала, що у 40% учнів з нормою інтелекту та лише у 10% учнів вадами інтелекту спостерігається усвідомлена важливість навчання та прояви високої пізнавальної активності.

Рівень мотивації який дорівнюється середній нормі виявлено у 10% учнів основної групи та 30% їх здорових одноліток. Інтерес до позаурочної діяльності спостерігається у 20% учнів п'ятих класів без вад розвитку та 30% учнів із розумовою відсталістю пізнавальні мотиви у таких дітей сформовані в меншій мірі, та навчальний процес їх мало приваблює.

Низький рівень навчальної мотивації виявлено у 10% учнів контрольної групи та 40% учнів з вадами інтелекту які до школи ставиться негативно або байдуже, пропускають заняття, вимагають контролю й допомоги, до самостійних занять інтересу не проявляю, порушують дисципліну, близьких друзів у класі не майже має.

Негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація виявлена у 10% учнів із розумовою відсталістю, дівчина відчуває серйозні труднощі в навчанні: наявні проблеми у спілкуванні з однокласниками, взаєминах з вчителем.

Вивчення особливостей родинних та міжособистісних відносин за проективними методиками свідчать, що більшість учнів потребують психологічної допомоги, спрямованої на опрацювання внутрішніх конфліктів, емоційну підтримку, особистісний розвиток. За аналізом отриманих результатів, до основних характеристик важковихованості

можна віднести; систематичне порушення установлених норми та правил поведінки, негативне ставлення до навчання, прояв негативізму до соціального оточення.

В результаті отриманих даних представлених на (рис. 2), тест-опитувальник карта визначення типу важковиховуваності, було виявлено наступні типи важковиховуваності в основній групі учнів: 20% учнів з вадами інтелекту з педагогічною занедбаністю – низький рівень розвитку моральних уявлень та соціально схвалених навичок поведінки; 27% учнів основної групи з виявленим конституціональним типом важковиховуваності – утруднення у вихованні, зумовлені індивідуально – психологічними особистостями. Ситуативний тип – невмілі виховні дії, які призводять до конфліктів виявлено у 22 % учнів із розумовою відсталістю. Тип важковиховуваності (афект не адекватності) – утруднення у вихованні, спричиненні функціональними утвореннями особистості, які призводять до протидії виховному впливу, виявлено у 18 % молодших підлітків з вадами інтелекту та тип важковиховуваності (розгалуженість взаємин) мають -13% учнів п'ятих класів із розумовою відсталістю.

Характерною закономірністю у дітей молодшого підліткового із розумовою відсталістю, було те що типи важковиховуваності мають однакову тенденцію прояву. Найбільше проявляється ситуативний, конституційний та педагогічно - занедбаний типи, а власне важковиховуваності проявляється менше.

Оскільки один і той самий вид відхилень у поведінці може бути викликаний зовсім різними причинами, відсутність діагнозу набагато підвищує ризик помилок у корекційній роботі (рис.2).

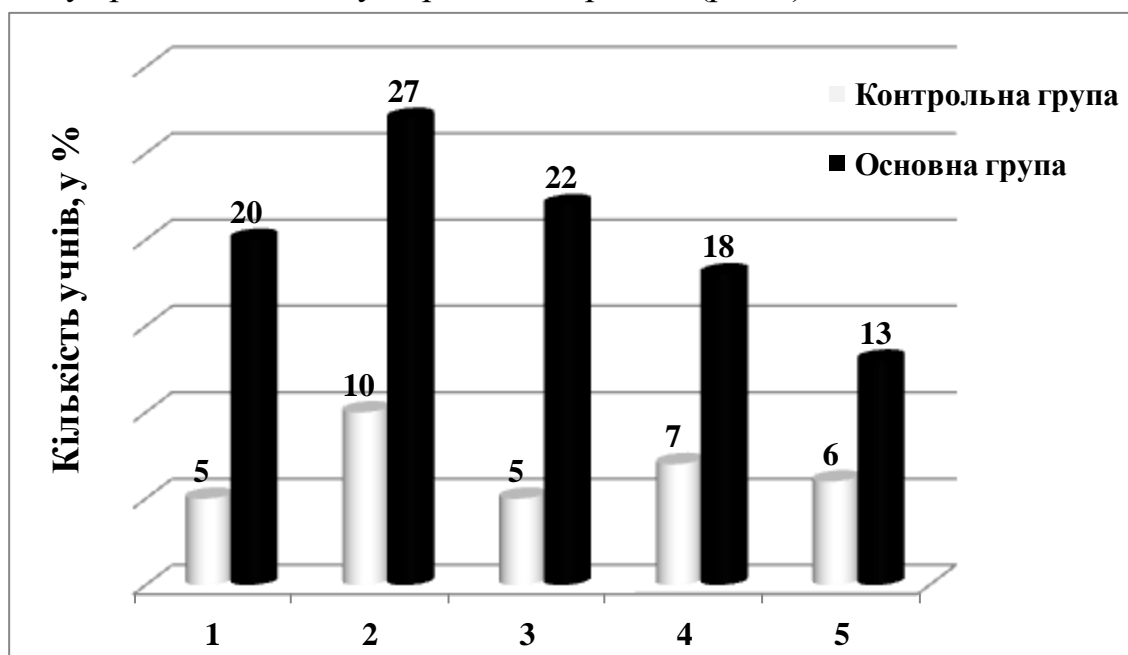

Рис. 2. Типи важковиховуваності учнів 8-х класів контрольної та основної групи (у %)

Примітка:

1. **Педагогічна занедбаність** – низький рівень розвитку моральних уявлень та соціально схвалених навичок поведінки.
2. **Конституціональний тип** – утруднення у вихованні, зумовлені індивідуально – психологічними особистостями.
3. **Ситуативний тип** – невмілі виховні дії, які призводять до конфліктів.
4. **Тип важковиховуваних (афект не адекватності)** – утруднення у вихованні, спричиненні функціональними утвореннями особистості, які призводять до протидії виховному впливу.
5. **Тип важковиховуваності (розгалудженість взаємин).**

В цілому, проведене діагностичне дослідження показало, що більшість дітей експериментальної групи потребують психологічної допомоги, спрямованої на опрацювання внутрішніх конфліктів, емоційну підтримку, особистісний розвиток. Тому доцільним є використання різноманітних комбінованих варіантів психологічної допомоги. Наприклад, для окремих дітей особливо важливе індивідуальне корекційне втручання, але і таким дітям показано залучення до групової роботи. Передумовою успішної корекційної роботи повинна бути підтримка вчителя, що сприятиме створенню теплої, дружньої атмосфери, позитивного настрою дітей на плідну співпрацю на підставі аналізу отриманих результатів.

У кожній країні є діти з розумовою відсталістю, які потребують особливих форм виховання та навчання. Питання надання спеціальної допомоги таким дітям дуже актуальні. Виходячи з усього сказаного, ми можемо зробити висновки, що сучасні методи психолого-педагогічного впливу повинні передбачати можливість виявлення причин дезадаптації дитини, вибору форм корекційно-розвиваючої роботи і її організації з урахуванням ресурсів самої дитини і його соціального оточення. Проте й досі нез'ясованими залишаються механізми та педагогічні умови формування соціальної поведінки розумово відсталих школярів, потребують визначення об'єкти педагогічного впливу на аномальну особистість у процесі виховання. Особливої актуальності внаслідок своєї соціальної значущості набуває проблема запобігання проявам девіантної поведінки. Основою практичної реалізації в області превенції девіантної поведінки розумово відсталих дітей може стати системний підхід, заснований на виділенні «чинників захисту» і «чинників ризику», виникнення і формування залежностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки / О.І. Бондарчук, Т.М. Вакуліч. – К.: Наук. світ, 2010. – 300с.
2. Выготский Л.С. Основы дефектологии/ Л.С. Выготский - СПб.: Лань, 2003. – 654 с.
3. Выготский Л. С. Проблема умственной отсталости / Л. С. Выготский. Собр. соч. – М., Т. 5. с. 453-480.

4. Змановская Е.В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения) Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. -3-е изд., испр. и доп./ Е.В. Змановская - М.: Академия, 2006. – 288 с.
5. Исаев Д.Н. Умственная отсталость у детей и подростков/ Д.Н. Исаев. – СПб.: Речь, 2007.- 391с.
6. Нагорнюк В. Г. Важкі діти: проблеми, питання, рішення / В.Г. Нагорнюк, Б. К. Пашнев. – Х.: НМПЦ, 2000. – 24 с.

УДК 616.98:578.828

Галічина Неля Валеріївна
Науковий керівник – доцент кафедри
біології людини та імунології Спринь О.Б.

ВІЛ/СНІД ТА ТУБЕРКУЛЬОЗ ЯК МЕДИКО-СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

У статті розглядається рівень захворюваності, поширеності та смертності населення Херсонської області на ВІЛ/СНІД та туберкульоз на основі аналізу епідеміологічних даних Обласного Центру медичної статистики при управлінні охорони здоров'я.

Ключові слова: ко-інфекція, ВІЛ, СНІД, туберкульоз.

This article deals with the study of morbidity, prevalence and mortality of the population of Kherson's oblast on HIV/AIDS and tuberculosis on the basis of the analysis of epidemiological data of the Regional Center for Medical Statistics in Healthcare Management/

Key words: co-infection, HIV, AIDS, tuberculosis.

Останніми роками в Україні одночасно прискореними темпами розвиваються епідемії двох соціально небезпечних хвороб – туберкульозу (ТБ) і ВІЛ/СНІДу, що часто уражають одні й ті ж групи населення.

Понад 30% ВІЛ-інфікованих хворіють на туберкульоз і близько 40% із них помирає від цієї недуги. ВІЛ-інфекція є потужним чинником, який сприяє розвитку активної форми туберкульозу в носіїв латентної інфекції та підвищує ймовірність розвитку рецидивів туберкульозу [1, с. 101].

Епідеміологічна ситуація в Україні щодо ВІЛ/СНІД-асоційованого туберкульозу незадовільна: захворюваність зросла з 7,4 у 2010 році до 8,7 на 100 тис. нас. у 2011 році; смертність за той же період – з 5,5 до 6,0 на 100 тис. населення [5, с. 20].

Таке становище обумовлене недовиявленням туберкульозу серед ВІЛ-позитивних осіб, низькою ефективністю лікування ТБ, яка значно нижча, ніж у ВІЛ-негативних хворих. Виліковування від ТБ досягається у 20-30 % пацієнтів, у значної кількості (до 20 %) відбувається рецидив захворювання, решта пацієнтів помирає протягом 1-3 років як від прогресування ТБ, так від приєднання інших опортуністичних інфекцій[4].

Поєднання ТБ і ВІЛ-інфекції – взаємновпливають і взаємнообтяжують протікання захворювання. Поширення ВІЛ є однією з основних причин підвищення частоти гостропрогресуючих форм ТБ [3, с. 89].

Метою нашої роботи було провести аналіз епідеміологічних даних та з'ясувати рівень захворюваності на туберкульоз/ВІЛ в Херсонській області.

Згідно мети були поставлені наступні завдання:

1. Вивчити особливості захворювань на туберкульоз/ВІЛ та причини його виникнення.

2. За допомогою літературних джерел, офіційної реєстрації захворюваності та статистичних даних за період з 2017 по 2018 роки виявити рівень захворюваності в Херсонській області.

3. Проаналізувати показники зареєстрованого туберкульозу серед жителів сільської та міської місцевості Херсонської області.

Вивчення показників захворюваності та смертності на ТБ/ВІЛ населення Херсонської області здійснювалося на матеріалах офіційної реєстрації захворюваності, статистичних даних смертності Обласного Центру медичної статистики при управлінні охорони здоров'я та з питань забезпечення ліками Херсонської облдержадміністрації.

У результаті роботи дійшли до таких висновків:

1. Останніми роками в Україні одночасно прискореними темпами розвиваються епідемії двох соціально небезпечних хвороб – туберкульозу (ТБ) і ВІЛ/СНІДу, що часто уражають одні й ті ж групи населення. Загострення цієї проблеми обумовлено низьким рівнем життя значних контингентів населення, складнощами діагностики поєднаної інфекції, недоліками системи охорони здоров'я, появою нових популяцій збудників із множинною стійкістю до ліків та невисокою ефективністю профілактичних заходів серед вразливих контингентів населення.

2. Ко інфекція ТБ/ВІЛ – це активний легеневий або позалегенеий туберкульоз, який розвивається у ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД, який є виключно небезпечним, оскільки в цьому випадку пацієнти фактично невиліковні за допомогою наявних на даний час антимикобактеріальних препаратів. Зростання кількості випадків захворювання на туберкульоз серед ВІЛ-інфікованих збільшує ризик розповсюдження туберкульозу серед населення в цілому, незалежно від впливу ВІЛ-інфекції [2, с. 91].

3. Проаналізувавши статистичні дані було виявлено:

- протягом 2017 року рівень захворюваності населення на туберкульоз в Херсонській області складав 576 випадків, а у 2018 році показник зменшився – 531. Ситуація покращується, проте все одно залишається напруженою.

- Кількість випадків вперше зареєстрованого туберкульозу серед міських жителів Херсонської області значно вище в порівнянні з сільськими і становить 320 випадків (2017 р.) та 285 (2018 р.) Це пояснюється тим, що велике скупчення населення підвищує ймовірність розповсюдження ТБ та ВІЛ-інфекції.

- Кількість захворюваності на нові форми позалегенового туберкульозу за 2017 р. найбільше спостерігається серед сільських жителів Білозерського, Голопристанського та Олешківського районів Херсонської області та міських жителів Корабельного району м. Херсона. У 2018 році спостерігається зростання випадків захворювання, проте також відбувається зменшення випадків туберкульозу серед населення Голопристанського, Олешківського районах та Корабельного району м. Херсона.

- Аналізуючи епідемічні показники по ТБ/ВІЛ в Херсонській області, виявлено що найбільша кількість випадків захворюваності, розповсюдження та смертності за останні роки серед сільських жителів спостерігається в Білозерському, Голопристанському, Каховському та Олешківському районах. Однією з причин є менша доступність сільського населення до якісної медичної допомоги, необізнаність про загрозу захворіти ТБ/ВІЛом.

- Найвищий рівень захворюваності та розповсюдження ко інфекції ТБ/ВІЛ серед Корабельного та Суворовського районів м. Херсона. За кількістю смертей переважає у 2017 році Дніпровський район (6 летальних випадків), а у 2018 р. – Корабельний (7 смертельних випадків). Це пояснюється тим, що туберкульоз, як найбільш розповсюджене опортуністичне захворювання, при ВІЛ-інфекції став головною причиною захворюваності і смертності у хворих на СНІД.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ВІЛ-інфекція/СНІД: проблеми етіології, епідеміології та діагностики / за ред.: В. П. Семиноженка, В. Ф. Москаленка, А. Л. Гураля. – К.: Поліграф-Експрес, 2004. – 160 с.
2. Зозуляк В. І. Виявлення у хворих ко-інфекції туберкульозу і ВІЛ/СНІДу на догоспітальному етапі / В. І. Зозуляк, І. І. Пилипенко // Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція. – 2011. – № 2. – С. 92–95.
3. Туберкульоз, ВІЛ-інфекція/СНІД: навч. посіб. / Р. Г. Процюк, В. Ф. Москаленко, В. І. Петренко [та ін.]. – К.: Медицина, 2009. – 424 с.
4. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги: Ко-інфекція (Туберкульоз / ВІЛ-інфекція/СНІД): наказ МОЗ України від 31.12.2014 р. № 1039. – Київ, 2014. – 80 с.
5. Черенько С. О. Проблеми ко-інфекції туберкульоз/ВІЛ в Україні / С. О. Черенько, Л. В. Щербакова // Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛінфекція. – 2010. – № 1. – С. 18–23.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЗЕМЕЛЬ ФЕДОРІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ КАХОВСЬКОГО РАЙОНУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність теми дослідження. У гонитві за високими врожайми ґрунти почали розорювати дедалі більше, вносити в них величезну кількість мінеральних добрив та пестицидів. Не винятком стала Федорівська сільська рада Каховського району Херсонської області. Щорічно з 1934 року відсоток розорюваних земель постійно зростає. Тому сьогодні є доречним аналіз та прогнозування якості земель Федорівської сільської ради Каховського району. Використання масивної агротехніки, застарілої апаратури, надмірне використання добрив призвело до того, що родючість ґрунтів постійно знижується, це створює необхідність пошуку шляхів та різнобічних підходів ефективного й раціонального землекористування для проведення комплексних рекреаційних заходів, оскільки одні методики доповнюють інші та дають більш детальне пояснення явищам або процесам [1].

Аналіз останніх досліджень. Наукову базу екологобезпечного землекористування та визначення вартості землі складають екологічні та політико-економічні дослідження. Основи теорії вартості землі були закладені А. Смітом та І. фон Тюненом. На сьогодні ці питання в Україні розглядаються в працях Третяка А. М. [2,3], Кривова В.М. [4], Палехи Ю.М., Канаша О.П., Ступеня М.Г., Цветкової Н.М. [5].

Мета дослідження. Аналіз екологічного стану та ефективності використання земельних ресурсів Федорівської сільської ради Каховського району.

Виклад основного матеріалу. У цій роботі зазначено, що на досліджуваній території виявлено такі порушення канонів екологобезпечного землекористування, як: перевищення нормативів використання добрив, насадження монокультур, забруднення важкими металами та засмічення ґрунту з подальшою зміною реакція ґрунтового розчину, що дуже сильно впливає на розвиток рослин і мікроорганізмів, швидкість та направленість хімічних і біохімічних процесів. Сільськогосподарські культури для нормального розвитку потребують певних інтервалів рН. Засвоєння рослинами поживних речовин, діяльність ґрунтових мікроорганізмів, мінералізація органічних речовин, коагуляція й пептизація колоїдів та інші фізико-хімічні процеси дуже сильно залежать від реакції ґрунтового розчину. Під час зміни реакції ґрунту поживні речовини з доступних форм переходять у важкодоступні сполуки для рослин.

Виходячи з аналізу наявної інформації, можна визначити такі проблеми:

1. Вкрай недостатні обсяги проведення хімічної меліорації солонцюватих ґрунтів.
2. Недостатнє і незбалансоване внесення мінеральних добрив.
3. Порушення оптимального співвідношення культур у сівозмінах, панування монокультур.
4. Подрібнення земельних угідь.
5. Збільшення короткострокових договорів оренди.
6. Збільшення площі токсичних та непридатних земель.

Висновки. На підставі результатів проведених теоретичних і практичних аналізів базуються такі висновки:

1. Необхідне запровадження цільових державних програм дотацій та підтримки сільгосптоваровиробників, які б стимулювали підвищення продуктивності ґрунтів.

2. Наразі існує необхідність розробки програм довгострокового забезпечення агропромислового комплексу доступними мінеральними добривами, передусім вітчизняного виробництва, за рахунок створення правових, фінансових і організаційних умов для самих виробників добрив та сільгосптоваровиробників.

3. Чіткий контроль за дотриманням оптимального чергування культур у сівозмінах, основною функцією яких є створення у ґрунті бездефіцитного балансу гумусу й поживних речовин.

4. Збільшення площі зрошуваних земель для розширення обсягу культур, що планують вирощувати у сільській раді.

5. Надавати перевагу довгостроковим договорам оренди при укладанні угод.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 1.Saranenko I. Application experience of agricultural lands productivity improvement methods / I. Saranenko // Polish Journal of Natural Sciences. – UWM in Olsztyn - Vol 26(4): 285–292, Y. 2011.
2. 2.Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: Монографія /А.М. Третяк. – Херсон: Грінь Д.С., 2012 - 440 с.
3. 3.Третяк М.А. Екологічні проблеми управління земельними ресурсами та землекористуванням в процесі здійснення земельної реформи в Україні / М. А. Третяк, Р. А. Третяк, Н. А. Третяк // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2015. – № 2-3. – С. 13-19.
4. 4.Кривов В.М., Сараненко І.І. Запровадження повноцінного ринку сільськогосподарських земель та його державне регулювання в Україні /В.М. Кривов, І.І. Сараненко // Вісник КДУ імені Михайла Остроградського. – Кременчук.- Вип.5/2010(64) Частина 1 – С.130-131.
5. 5.Цветкова Н.М. Застосування геоінформаційних систем у оцінюванні розвитку яружно-балкової ерозії степової зони України / Н.М. Цветкова, І.І. Сараненко, А.О. Дубина // Вісник Дніпропетровського університету імені Олеся Гончара. Серія: Біологія. Екологія: [науковий

УДК 37.048.4

Данильчук Марія Володимирівна
Науковий керівник - доцент кафедри корекційної освіти
Товстоган В.С.

УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ З ПОРУШЕННЯМ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

На сучасному етапі в Україні відбувається постійний пошук шляхів удосконалення та модернізації системи спеціальної освіти. Концептуальні засади удосконалення змісту освіти знайшли відображення у Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», Державному стандарті спеціальної освіти дітей з особливими потребами (2013р.). Саме Державний стандарт спеціальної освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку містить корекційно-розвивальну складову, що визначає зміст відповідної роботи з такими учнями. В цьому контексті актуальною є проблема, пов'язана з корекційно-розвивальним навчанням розумово відсталих дітей, з розвитком їх самостійності, саморегуляції в навчальній діяльності, зокрема, формуванням уміння користуватися наочними засобами у практичній діяльності.

У психолого-педагогічній літературі питання корекційно-розвивального навчання розумово відсталих дітей ґрунтовно представлено в дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених. Визначено основні напрямки навчання дітей зазначеної категорії та з'ясовано труднощі під час опанування змісту шкільних предметів, окреслено шляхи вдосконалення навчального процесу такими ученими-дефектологами як Л.С.Вавіна, В.В.Воронкова, Г.М.Дульнев, І.Г.Єременко, М.О.Козленко, В.О. Липа, Г. М. Мерсіянова, С. Л. Мирський, В. Г. Петрова, М. В. Перова, В. М. Синьов, К. М. Турчинська та ін. [1; 2; 5; 6].

У психолого-педагогічних дослідженнях психологічні умови використання наочності в навчальному процесі для формування в дітей самостійності, навичок самоконтролю, просторових уявлень, розвитку процесів узагальнення, абстрагування, зв'язку між словом і образом під час опанування знань цими учнями мамових шкіл, роль засобів наочності в активізації пізнавальної діяльності школярів висвітлені у працях В.Г.Ананьєва, Л.В.Занкова, В.А.Крутецького, Н.О.Менчинської, В.В.Чебишевої, І. С. Якіманської та ін.

Також проблема наочності досліджувалась і стосовно навчання розумово відсталих школярів у корекційній педагогіці. Зокрема, ученим А. В. Григоніс вивчалися особливості відтворення наочного матеріалу розумово відсталими учнями, сприймання та усвідомлення ними сюжетно-художніх

картин досліджували Є.А.Євлахова, Н.М.Стадненко, І.В.Дмитрієва; ефективність поєднання слова вчителя й засобів наочності в навчальному процесі - Л. В. Занков, корекційну роль використання наочності в старших класах допоміжної школи – В.М.Синьов, А.І.Капустін та ін. Значна увага приділялась використанню наочності для забезпечення усвідомлення практичної діяльності розумово відсталих школярів, визначенню змісту та функцій наочності у процесі поетапного формування понять і розумових дій у цих учнів. Наочність, як один із принципів навчання розумово відсталих дітей, вивчали О.М.Граборов, Г.М.Дульнев, І.Г.Єременко. Запропоновані ефективні прийоми використання наочних засобів у процесі вивчення окремих предметів у спеціальній школі: це – розв’язання арифметичних задач Н. Ф. Кузьміною-Сиром’ятніковою; у навчанні географії учнів допоміжної школи – В.О.Липою; на уроках трудового навчання - Г.М.Мерсіяною, С.Ф.Ніколаєвим, Н.П.Павловою. Розглядалися залежність практичних дій учнів допоміжної школи від співвідношення словесних і наочних засобів (Б.І.Пінський), підвищення усвідомленості виконання завдань на уроках трудового навчання (Є.О.Білевич).

Дослідження умінь керуватися наочними засобами у дітей з розумовою відсталістю (легкого ступеня) та із затримкою психічного розвитку дав змогу визначити особливості виконання розумово відсталими учнями практичних завдань за різними видами наочної опори. З’ясовано, що процес розв’язання трудового завдання передбачає сформованість не лише мисленнєвих операцій та інтелектуальних умінь, але й потребує актуалізації знань у нових умовах.

Стан сформованості у розумово відсталих учнів початкових класів умінь керуватися наочними засобами в процесі виконання практичних завдань значною мірою залежить від стану розвитку інтелектуальних компонентів, загальнотрудових умінь, а саме: умінь здійснювати аналіз предмета діяльності (наочність), орієнтуватися у способі його виготовлення, тобто здійснювати попереднє планування послідовності дій та контролювати власну діяльність шляхом порівняння з еталоном. Дослідження умінь учнів користуватися наочністю свідчить, що зразок виробу чи технічний рисунок не є опорою для організації самостійної практичної діяльності молодших розумово відсталих школярів, якщо ними попередньо не здійснено аналізу виробу та його деталей (тобто без аналізу змісту практичного завдання самим учнем).

Експериментальне дослідження стану сформованості умінь керуватися різними наочними засобами під час самостійного виконання практичного завдання дало змогу виділити три рівні сформованості цих умінь (високий, середній, низький) та констатувати, що переважна більшість школярів (70%) перебуває на низькому рівні. Для цих дітей наочні засоби не виконують роль наочної опори. Формування умінь керуватися різними видами наочності під час виконання практичних завдань на основі аналізу предмета діяльності за його складовими, планувати послідовність практичних дій та здійснювати

поопераційний самоконтроль сприяє розвитку самостійної пізнавальної діяльності розумово відсталих учнів.

Ефективне розв'язання молодшими школярами трудових завдань, з використанням наочної опори у процесі самостійного виконання практичних завдань: виготовлення виробів з різних матеріалів на уроках трудового навчання, можливе лише за дотримання таких основних умов: предмет виконання має бути посильним для виконання дитиною та викликати її інтерес; школярі мають володіти трудовими вміннями та узагальненими способами виконання практичного завдання (вміти аналізувати умови, організувати власну діяльність, планувати її та здійснювати поточний і завершальний контроль діяльності) [1; 2; 5; 6].

У перспективі передбачається вирішення питання психолого-педагогічного супроводу вихованців спеціальних шкіл, оскільки більшість із них під час працевлаштування та подальшого професійного навчання зазнають суттєвих труднощів [3; 5; 6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар В. І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності / В. І. Бондарь. – К.: Радянська школа, 1988. – 128 с.
2. Бондарь В. И. Трудовое обучение во вспомогательной школе / В. И. Бондарь. – К.: Радянська школа, 1981. – 95 с.
3. Вивчення індивідуальних особливостей школярів з метою профконсультації: Методичні рекомендації / Укл. М.П. Тищенко та ін. – К., 1991. – 56 с.
4. Педагогічне керівництво професійним самовизначенням школярів: Методичні рекомендації. – К.: РУМК, 1991. – 48 с.
5. Товстоган В.С. Методичне забезпечення професійного відбору у системі трудової підготовки учнів допоміжної школи. Автореф. дис. ... канд.пед.наук: 13.00.03 / Ін-т дефектології АПН України. – К., 2002. – 18с.
6. Турчинская К. М. Профориентация во вспомогательной школе. – К.: Радянська школа, 1986. – 126 с.

УДК 658.562:613.31

Дуденко Катерина Анатоліївна

Науковий керівник – доцент кафедри екології та географії

Кундельчук О.П.

АНАЛІЗ ЯКОСТІ ПИТНОЇ ВОДИ В МІСТІ ХЕРСОНІ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДА ФІТОТЕСТУВАННЯ

Проблема якості питної води набуває особливої актуальності в урбанізованому місті. Його мешканці, як правило, споживають воду з трьох джерел водопостачання: міськводопроводу, з централізованої торгівельної

мережі (бутильована вода) і широкої системи пунктів продажу розливної (нефасованої) води. Постійний контроль якості питної води здійснюється лише лабораторіями міськводопроводу. До останнього часу оцінка потенційної токсичності води, що надходить до споживачів з інших джерел водопостачання, системно не розглядалася. Особливої уваги потребує встановлення якості нефасованої питної води: наскільки вона відповідає нормативам, що прописані в етикетках пунктів продажу та посвідченнях про її якість, все ще залишається відкритим питанням. Ситуація ускладнюється ще й тим, що на сьогодні відсутні нормативні документи, які б встановлювали чіткі вимоги до цього показника води і технологічного процесу, що забезпечує її постачання населенню. Крім відсутності жорсткого контролю якості розливної води, іншою проблемою є те, що не завжди, навіть за умов відповідності фізичних і хімічних показників якості, вода є безпечною для споживання, оскільки за наявності виконання санітарних меж присутності того чи іншого компонента у питній воді – ефект їх взаємодії у відповідних концентраціях в клітинах організму людини є непередбаченим. Так, вода, безпечна за фізичними і хімічними показниками часто виявляє високу токсичність в біотестах на акваріумних рибах, рачках дафніях та інших модельних організмах, які використовують для оцінки безпеки води [5, С. 48]

Таким чином, на сьогоднішній день лише методи біотестування дозволяють дати однозначну відповідь на питання про безпеку питної води. Проте, зазвичай, більшість цих методів є мало доступними для широкого кола населення. Серед методів біотестування, якими може скористатися пересічний мешканець населеного пункту, найбільш доступним і простим у виконанні є метод пророщування насіння модельних рослин [1, С. 47].

У зв'язку з вище викладеним **основною метою** стало дослідження якості питної води різних типів м. Херсона з використанням метода Allium test, як найбільш доступної для населення міста методики фітотестування якості навколишнього середовища.

Для дослідження використовувались різні типи питної води, такі як, колодязна вода (очікуваний еталон питної води), джерелом забору якої є локальна свердловина (Херсонська область, с. Маслівка), фасована бутильована вода «Оболонська» (Торгівельна мережа, супермаркет АТБ, вулиця Суворова 4), розливна питна вода з пункту її продажу (вул. Дружби 10) та міський водопровід, що знаходиться за адресою м. Херсон, вул. Гімназична 34.

При проведенні експрес-аналізу якості міської питної води різного походження засобами біотестування в якості модельної системи нами був вибраний Allium test з використанням насіння цибулі сорту «Глобус», яке проростили за загальною методикою при середній температурі +26°C впродовж 7 календарних днів. Насіння цибулі розклали на ч. Петрі з марлею і пророщували на воді, яка підлягала тестуванню. На 7 день пророщування

підраховували кількість пророслого насіння і вимірювали довжину проростків [2, С.79].

Для визначення якості води, ми розраховували вплив питної води різних типів на енергію проростання насіння, що визначалась за такою формулою:

$$E = \frac{n}{N} * 100\%,$$

Де: E - енергія проростання насіння, %; N - загальна кількість пророщуваних насінин; n - кількість насінин, що проросли.

Статистичний аналіз для альтернативних розподілень проводили за наступними формулами:

$$E_{\text{сер.} \pm \delta_x * tst}$$

Де: $E_{\text{сер.}}$ - середня енергія проростання насіння для певних умов пророщування, δ_x - відхилення від середніх значень, tst – критерій Стюдента.

А також встановлювали вплив питної води різних типів на довжину проростків насіння, розраховуючи середню довжину проростків:

$$l = l_{\text{сер.проростка}} \pm S_x * tst$$

$$S_x = \sqrt{\frac{\sum x^2}{n*(n-1)}}$$

Де: $l_{\text{сер.проростка}}$ – середнє значення показника, що вимірювали; $S_x * tst$ – похибка середнього арифметичного значення, tst – критерій Стюдента, n – об'єм вибірки, $\sum x^2$ – сума різниці між середнім значенням довжини проростка та довжиною даного проростка піднесені до квадрату. [4]

Результати проведеного нами дослідження якості питних вод м. Херсона з використанням метода Allium тесту показали найкращу якість за біометричними показниками для води питної розливної (м. Херсон, вул. Дружби, 10) з енергією проростання насіння цибулі $41,67 \pm 5,58\%$ та середньою довжиною проростків $8,82 \pm 1,07$ мм. Водопровідна вода майже не поступалася розливній воді за енергією проростання насіння, але показала статистично достовірне інгібування росту проростків порівняно з розливною водою. На третьому місці за якістю, згідно біометричних показників, виявилася вода колодезна, яка достовірно інгібувала як проростання насіння, так і ріст проростків цибулі. Найгірші біометричні показники були зареєстровані для води бутильованої (торгівельна мережа «АТБ», м. Херсон, вул. Суворова 4), енергія проростання яких становила $4,00 \pm 2,22\%$, а середня довжина проростків - $2,42 \pm 0,78$ мм.

Згідно ДСанПіН 2.2.4-171-10, якщо відсоток інгібування біологічних процесів під час проведення біотестування питної води перевищує 50% (для запропонованих в держстандарті тест-об'єктів) – така вода вважається токсичною і є не придатною для споживання. Оскільки відсоток інгібування енергії проростання насіння та ростових процесів у проростків цибулі для бутильованої води перевищив значення 50%, порівняно з водопровідною водою, якість якої жорстко контролюється державними установами, є підстави вважати, що означена питна вода є не придатною для споживання людиною [3].

Таким чином, отримані нами дані свідчать про те, що якість питної води впливає на зміну біометричних показників в Allium-тесті (таких, як енергія проростання насіння і довжина проростків), і що біометричні показники пророщеного насіння в Allium-тесті можна використовувати для експрес аналізу якості питної води.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончарук В.В. Комплексна оцінка якості фасованих вод / В.В. Гончарук, В.В. Архипчук, Г.В. Терлецька та ін. // Вісник НАН України. - 2005.- № 3.- С. 47-58.
2. Дегтярь С.В. Сравнительный анализ результатов биотестирования водопроводной и фасованной воды в кременчугском районе / С.В. Дегтярь // Екологія та ноосферологія. - 2012. - Т. 23, № 1–2, С. 79-83.
3. ДСанПіН 2.2.4-171-10. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною».
4. Кузнецов Ю.М. Аналіз якості питної води в м. Херсоні / Ю.М. Кузнецов, В.В. Жужа, О.О. Макова, П.П. Борисов. – Режим доступу: <http://hidrotechnik.Ru/perspektiva7/perspekt30.html>.
5. Куцоконь Н. Рослинні тест-системи для визначення генотоксичності / Н. Куцоконь // Вісн. НАН України, 2010, № 4. – С. 48-52.

УДК 372.4+7:6

Іграєва Жанна Олексіївна
Науковий керівник – завідувач кафедри
корекційної освіти Яковлева С.Д.

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ДІТЕЙ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті розкривається суть таких процесів як вокалотерапія, музикотерапія та казкотерапія. Повноцінно пояснюються шляхи їх використання у допомозі вчителю під час роботи з дітьми з психофізичними порушеннями розвитку, тобто є повчальною вказівкою для педагогів у роботі з дітьми з психофізичними вадами. Розкриває суть засобів музикотерапії щодо сприяння загальному розвитку особистості дитини. Пояснює суттєві відмінності занять із метою розвитку емоційно-чуттєвої сфери дітей, сприяючи розвитку їх творчого потенціалу та збагаченню внутрішнього світу переживань.

Ключові слова: музикотерапія, казкотерапія, вокалотерапія.

Мета статті: ознайомити з поняттям терміна Вокалотерапії, розкрити її значущість у вихованні дітей із психофізичними вадами.

Слухаючи музику, людина одразу сприймає всю глибину мистецтва, тому що мистецтво як і любов — це не кількість інформації, це, в першу чергу, енергія, що випромінюється й сприймається. Значну роль у створенні

умов для комунікації та взаємодії дітей відіграють музично-рухові ігри та вправи, де діти, відповідно до своїх можливостей, учаться обирати діяльність, яка їм подобається, вправи, які задовольняють їх потреби. З метою навчити дітей пасивно сприймати музичну інформацію, відпочивати, розслаблятися, важливо враховувати, що заспокійлива музика сприяє гармонізації та оздоровленню людини.

Для реалізації завдань із вокалотерапії діти мають виконувати різні вправи. Впливати на дихання, мовленнєву діяльність, емоційну сферу важливо як в індивідуальних, так і на групових заняттях. Саме на стимуляцію мовленнєвої активності підібрані відповідні музичні твори [1].

Завдання кожного заняття з музикотерапії має бути спрямоване на те, щоб дитина отримала якомога більше позитивних почуттів, оскільки сфера музичного мистецтва побуджує такі емоції, які формують внутрішню потребу людини в глибокому та постійному спілкуванні з музикою [5]. Зміст занять з музикотерапії полягає в єдності таких позицій, як збагачення досвіду емоційно-ціннісного ставлення до дійсності та збільшення багажу музичних вражень. При цьому дуже важливо виховувати в дітей культуру слухання та бажання займатися музично-творчою діяльністю для досягнення власної самостійності, незалежності у своїх уподобаннях, а головне – здатності через музику любити й сприйняти себе та світ таким, яким він є [4].

Ураховуючи вікові особливості, музичні здібності та можливості дітей дошкільного віку з комплексними порушеннями, музичний керівник вирішує з чого розпочати знайомство з грою на дитячих шумових та музичних інструментах. Він не розпочинає безпосередній процес навчання гри на інструменті, а викликає в дітей бажання самостійно обстежити його, наводить аналогії певних явищ природи з характером звучання різних інструментів.

Засоби музикотерапії здатні сприяти загальному розвитку особистості дитини. Емоційна чуйність і розвинений музичний слух дозволяють дітям у доступній для них формі відгукнутися на добрі почуття та вчинки, допомагають активізувати розумову діяльність, постійно вдосконалюючи рух до загального оздоровлення всього організму в цілому. Заняття з метою розвинути емоційно-чуттєву сферу дітей сприяють розвитку їх творчого потенціалу [1]. Саме рецептивне сприймання музики збагачує внутрішній світ їх переживань.

Музика в роботі з дітьми з психофізичними вадами несе завдання не спростити сприймання музики дітей з особливими освітніми потребами, а духовно налаштувати дитину на хвилю великого музичного мистецтва, відкрити для неї важливість розвитку своєї особистості, відродити себе для мистецтва й зрозуміти свої творчі потреби. Для реалізації завдань корекційно-розвивальної програми з музикотерапії важливі заняття з рухової драматизації й казкотерапії, які є видами музикотерапії та спрямовані на розв'язання емоційно особистісних і поведінкових проблем дітей із комплексними порушеннями. Враховуючи емоційний інтерес дітей до

сюжету пісні, казки або музичного твору, у процесі цих видів роботи стимулюється емоційне включення в зміст твору й дитина ототожнює себе з основними героями, намагається стати схожою на них, представляє себе яскравіше та емоційніше.

Для дітей зі складними (комбінованими) порушеннями психофізичного розвитку характерні порушення в емоційно-вольовій сфері та занадто обмежений досвід спілкування. На жаль, музикотерапія не є панацеєю, яка може повернути їх до повноцінного здорового життя, але в наших силах порушити питання про місце та роль музичного та інших видів мистецтв у духовному збагаченні дітей, зробити доступними для них активне використання занять з арт-терапії та збільшення годин саме на предмети естетичного циклу. Відвідування ними концертних залів та зустрічей з представниками мистецтва допоможе залученню їх до активної творчості, що значно прискорить процес інклюзії в Україні та полегшить інтеграцію цих дітей у сучасне суспільство.

Музичний звук є першоосною у формуванні та розвитку членороздільної мови. Тому використання в музикотерапії тонування звуків, складів сприяє покращенню артикуляційної функції мовлення.

Музика покликана виховувати культуру, розкривати креативні можливості, розширювати потенціал дітей незалежно від особливостей розвитку кожного. [2]

Музика буквально захоплює мозок. Відбуваються досить значні зміни в корі головного мозку, які особливо добре помітні, якщо людина пов'язана з музикою постійно: регулярно слухає її або, ще краще, грає на музичному інструменті [1]. Мозок музиканта відрізняється від мозку звичайної людини. У музиканта розвинені відділи, що відповідають за слух, обробку звукової інформації, ритм і дрібну моторику (якщо гра на музичному інструменті вимагає цього). При деяких станах або захворюваннях мозок підпорядковується роботі дуже простих, але стійких нейронних схем, які складно змінити навіть за допомогою ліків. Дослідники вважають, що для покращення роботи мисленнєвих функцій особливо корисною є музика В.Моцарта та А.Вівальді, яка позитивно впливає на їх розвиток: заспокоює, покращує просторові уявлення, стимулює творчі ділянки мозку. Її можна використовувати як фонову музику під час вирішення математичних завдань або в процесі будь-яких видів діяльності. У книзі Д.Кемпбела «Ефект Моцарта» зазначено, що саме в його музиці та композиторів епохи бароко є найбільше звуків потрібної частоти. Прослуховування такої музики ще діє, як «модельна вправа», що поліпшує симетричну організацію, пов'язану з вищими функціями півкуль мозку. Сучасна медицина переконливо доводить, що музика впливає на центральну нервову систему, дихання, кровообіг, артеріальний тиск, діяльність залоз внутрішньої секреції, газообмін, фізичну активність і загальний стан організму людини. Крім того, шедеври музичного мистецтва з успіхом застосовуються для корекції функціональних розладів різних органів та систем організму, у тому числі нервової системи. Недарма,

видатний невропатолог і психіатр В.Бехтерев планував заснувати цілий Інститут музичної терапії. На превеликий жаль, його планам не судилося збутися. Однак сучасна медична наука активно використовує допомогу мистецтва звуків у вигляді так званої музичної терапії або терапії музикою.

Поради з музикотерапії:

◆ Під час прослуховування мелодії вимкніть мислення, повністю віддавайтеся звуковому потоку і тим відчуттям, які у вас виникають. Якщо в голову приходять якісь образи, то просто спостерігайте за ними.

◆ Коли ви вже звикнете лікуватися музикою, починайте спеціально уявляти собі образи природи або якісь приємні події: лісові галявини, піщані береги біля блакитного озера або соковиті луки – словом, все, щоб відчувати себе комфортно і захищено. Якщо виникла картина, яка вам не подобається, просто подумки встаньте і підіть з цього місця в інше, приємне. Навчайте цим нехитрим прийомам малюка. Якщо під час занять вам спадає на думку образ певного кольору і він вам подобається, то подумки підсилюйте цей колір. Уявіть, що цей колірний потік заповнює весь ваш уявний простір і вас – зсередини і ззовні, очищає ваші органи і забирає всі ваші хвороби далеко-далеко ... у нескінченність.

◆ За допомогою музики ви також можете виявити й обдумати свої проблеми. Закрийте очі й зосередьтеся на відчуттях. Яка музика вам зараз найбільш приємна – енергійна або спокійна? Виберіть її. Злийтесь з нею всією душею, пливіть по хвилях вашої уяви. Під час сеансу ви можете побачити образи, а іноді і події вашого життя, часом ті, яким ви не надавали значення. Якщо вони в цей момент спливають із вашої пам'яті, подумайте, чому. Може, ви просто відклали рішення якоїсь складної ситуації на потім? При прослуховуванні музики потрібно мати на увазі, що музична терапія протипоказана:

- дітям із схильністю до судом;
- дітям у важкому стані, що супроводжується інтоксикацією організму;
- дітям хворим отитом;
- дітям, у яких різко змінюється внутрішньочерепний тиск.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Драганчук В.М. Музична терапія: теорія та історія: навч. посібник для студ. / В.М. Драганчук. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – 225 с.
2. Ігнат'єва Л. Музикотерапія в дитячому садочку / Л. Ігнат'єва // Дошкільна освіта: науково-практичний журнал. – 2008. - №4 (22). – С. 14-18.
3. Колеснік О.В. Музикотерапія, як засіб корекції та розвитку дошкільників [Електронний ресурс] / О.В. Колеснік. // - Режим доступу: <http://oleksandria-osvita.edukit.kr.ua>
4. Лабунська В.А. Невербальна поведінка /А.В. Лабунська //– Ростов-на-Дону, 1979. – 306 с.
5. Леонтьєв А.А. Психологія спілкування/ А.А. Леонтьєв//– М.,1999.–270с.

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ТА НАВИЧОК НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Теорія й практика навчання доводить, що основним фактором розвитку дитини є її практична діяльність. У період шкільного дитинства при сприятливих умовах життя інтенсивно розвивається інтелектуальна й емоційно-вольова сфера дитини, закладаються основи правильного відношення до предметів й явищ навколишнього середовища. Важливий фактор впливу на дітей – систематична, цілеспрямована навчально-виховна робота, у якій особливе місце займає процес ознайомлення із природою.

Ефективність процесу навчання складається не тільки в тому, щоб дати учням глибокі й міцні знання, але й в організації самостійного їх набуття, творчого підходу до навчання й практичного застосування знань. Особлива увага приділяється розвитку в школярів самостійній розумовій діяльності в процесі засвоєння знань. В таких випадках вчитель при вивченні курсу природознавства застосовує практичні методи навчання. По даній проблемі важливі дослідження таких дидактів і психологів як Л.С. Виготський, Л.В. Занков, П.Я. Гальперін, А.А. Смирнов, В.В. Давидов, Б.Г. Ананьєв, А.Н. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн тощо [2, с.112].

Курс природознавства, особливо початкової ланки, має важливе значення в освоєнні учнями дисциплін природничо-наукового циклу. Від того, наскільки повно молодші школярі опанують основами природничих наук, залежать їхні подальші успіхи в освоєнні біології, географії, фізики, хімії [1, с. 94]. Зміст матеріалу, досліджуваного на уроці, його специфіка диктують використання певних методів і прийомів у їхньому розумному сполученні. Для того, щоб дитина могла більш глибоко та повніше зрозуміти тему уроку, в неї необхідно розвивати дослідницьку вміння, чим самим привчати її до саморозвитку. Вченими (А.Я. Герд, Б.Е. Райков, К.П. Ягодовський, М.Н. Скаткин) доведено, що знання про природу повинні даватися методами природних наук, тобто практичними методами навчання, спостереженням і дослідженнями. Вони дають можливість учням найбільше повно пізнати природні закономірності, побачити взаємозв'язки між компонентами природи, сприяють розвитку самостійності й активізації розумової діяльності [6, с.37].

Таким чином, курс природознавства в школі відіграє особливо важливу роль в становленні особистості, розвитку та виховання дитини, а відтак, важливим є завдання добору підходящих методів навчання для розвитку в них дослідницьких вмінь, а також зацікавлення, активізації пізнавальної діяльності учнів. На сьогоднішній день життя висуває нам

високі вимоги щодо нашої освіченості. Творча, розвинута особистість, здатна до рішення нестандартних завдань може знайти себе в професійній діяльності, принести максимальну користь суспільству. Формування і розвиток творчої активності учня, здатності самостійно працювати розглядається як пріоритетний напрямок у діяльності сучасних шкіл. І якщо недостатність формальних знань школярів поповнити відносно нескладно, то розвиток самостійності мислення потребує великих зусиль. Гарним інструментом для цього є навчально-дослідницька робота учнів. Важливою умовою формування дослідницького інтересу учнів є чіткість мети й задач майбутньої роботи. Навчання неминує виховує, а тому виховна функція уроку повинна бути свідомо визначена [7, с.156]. За допомогою навчальної інформації та технології навчання вчитель обґрунтовує задачі, що повинні бути вирішені в ході навчально-дослідницької роботи. Цінність спостережень полягає в тому, що в дітей виробляється певний стиль мислення і в процесі мислення вони прагнуть до конкретних фактів, перевіряючи правильність практикою, досвідом. Наприклад, спостерігаючи предмети і явища в самій природі, учні досліджують їх всіма органами чуттів і переконуються, що вони реально існують, а не в нашій свідомості. [7, с.134] Діти бачать, що ті самі предмети і явища природи бувають різними протягом доби, одного сезону, у різні пори року і т.п., тобто вони змінюються. Так, сніг у теплому приміщенні тане і перетворюється у воду, а вода при низьких температурах переходить у лід.

При ознайомленні учнів з багатогранністю навколишнього світу формується гармонійно розвинута особистість в якій розвивається уявлення, що природа єдине ціле, виробляються інтелектуальні і практичні вміння, виховується шанобливе ставлення до природи, формується науковий світогляд, екологічна культура мислення, вміння пізнання дійсності, що задовольняють потяги дитини до дослідництва і висновків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байбара Т.М. Бібік Н.М. Я і Україна 3 клас: Підручник.- К.: Форум, 2005. – 180 с.
2. Байбара Т.М. Бібік Н.М. Я і Україна 4 клас: Підручник.- К.: Форум, 2004. – 176 с.
3. Бібік Н.М. Коваль І.С. Я і Україна 1 клас: Підручник.- К.: Генеза, 2007. – 112с.
4. Бібік Н.М. Коваль І.С. Я і Україна 2 клас: Підручник.- К.: Форум, 2002. – 144с.
5. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: Монографія. - К.: Либідь, 1998. - 200 с.
6. Венгер А.Л. Психологічне обстеження молодших школярів / А.Л. Венгер, Г.А. Цукерман. - М.: ВЛАДОС-ПРЕС, 2005. - 159 с.: Іл. - (Бібліотека шкільного психолога).

7. Дік Н.Ф. Початкова школа від А до Я: Практичний посібник для вчителя. - Ростов-на-Дону: Фенікс, 2006. - 320 с.
8. Озерова О.Е. Розвиток творчого мислення та уяви у дітей. Ігри та вправи. - Ростов-на-Дону: Фенікс, 2005. - 192 с.
9. Савенков А.І. Маленький дослідник. Як навчити молодшого школяра здобувати знання. - Ярославль: Академія розвитку: Академія Холдинг, 2002. - 208 с.: Іл.
10. Файн Т.Д. Поетапні дії по формуванню дослідницької культури школярів // Практика адміністративної роботи в школі. - 2003. - № 7. - С. 35-40.
11. Дмитрієв Ю. Незвичайне подорож в звичайний ліс. - М.: Російська мова, 1991. - 237 с.
12. Кученева Г. Г., Жаров В. Л. Від перших квітів до білих сніжинок. - К.: Кн. вид-во, 1979. - 63 с.

УДК 159.942:159.922.762

Маринець Вікторія Ігорівна

Науковий керівник – доцент кафедри корекційної освіти Полещук С. В.

ДІАГНОСТИКА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Як зазначається в наукових дослідженнях останніх років, кількість дітей, що відносяться до категорії людей з обмеженими можливостями і, як наслідок, потребують спеціальної освіти, різко зростає. Особливо велику частину цієї категорії становить група дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР). Таким дітям необхідно допомогти адаптуватися в соціальному середовищі і розвивати емоційно-вольову та особистісну сфери, в тому числі і в умовах інклюзивної освіти.

Розвиток емоційно-вольової сфери є першочерговим завданням, і багато вчених відзначали її особливе значення для дітей. Так, Л.С. Виготський називав її «центральною ланкою» [2, с. 79], а А. В. Запорожець – «ядром індивідуальності» [3, с. 27]. Емоційно-вольова сфера допомагає дитині орієнтуватися в навколишньому світі; регулює як її поведінку, так і будь-яку діяльність. У наукових працях дослідники (Блинова Л. Н., Кононко О.Л. та ін.) відзначали, що емоції впливають на всі види психічної діяльності дитини.

Емоційно-вольове благополуччя грає найважливішу роль в соціально-особистісному становленні дитини. Формування дитини як особистості та її гармонійний розвиток відбувається на підставі безлічі факторів: родина повинна бути благополучною; батьки повинні займатися вихованням в дитині правильного ставлення до оточуючих і до самої себе, до праці і до життя в цілому; батьки повинні обов'язково враховувати інтереси дитини та її потреби. У разі порушення в розвитку емоційно-вольової сфери можуть

відбутися відхилення в розвитку дитини: поява внутрішнього дискомфорту, почуття неповноцінності, зміна ставлення до навколишнього світу.

Актуальність даної роботи обумовлена неухильним збільшенням кількості дітей з обмеженими можливостями, в число яких входять і діти з ЗПР. Емоційно-вольова сфера, яка є базою для формування особистості, у досліджуваної категорії має деякі особливості, тому її розвиток є одним із пріоритетних завдань.

У молодших школярів з порушенням психічного розвитку часто змінюються інтереси і потреби, звужуються сфери чуттєвого пізнання. Так само відзначається ряд змін в формуванні особистості і психіки. Крім цього, відзначаються деякі особливості і в розвитку емоційно-вольової сфери.

У. В. Ульяновка відзначала, що дітям із ЗПР складно демонструвати базові емоції (наприклад, страх, гнів, радість) за допомогою міміки. Велика частина таких дітей відповідають на питання швидко, але правильність їх відповідей вкрай мала – причиною цього є їх висока імпульсивність. У таких випадках навіть прохання педагога про обмірковування відповіді ще раз залишаються без уваги [5, с. 91]. Пояснюється це тим, що кінцевий результат цілком задовольняв рівень їх власних домагань.

Через зниження пізнавального інтересу і нестачу соціального досвіду у дітей з затримкою психічного розвитку відзначаються багато негативних рис характеру: егоцентризм, упертість, висока запальність, боязкість, відсутність активності і знижена допитливість. Крім того, у таких дітей нерідко утруднено становлення естетичних почуттів.

Цілеспрямованість і саморегулювання своєї поведінки, пов'язані зі вмінням перемагати різні проблеми, характеризують волю людини. Остання, в свою чергу, дуже важлива для самовизначення дітей із ЗПР та визначення їх місця в суспільстві. Вольові якості необхідно починати розвивати у всіх дітей ще в ранньому віці під наглядом педагога, а у дітей з особливостями розвитку особливу увагу необхідно приділяти формуванню мотивів поведінки [1, с. 54]. Вони ж надалі допомагатимуть таким дітям в активному пізнанні навколишнього світу.

З усього вищесказаного випливає, що у дітей із ЗПР формування емоцій має певні відмінності, які характеризуються сильним почуттям тривоги; переважанням негативних емоцій, тощо. Дослідження показують, що такі діти відчувають негативні реакції (іноді доходять до бурхливих переживань), якщо вони входять в спільні заняття з однолітками. Відсутність активного контакту з оточуючими обумовлює уповільнення в розвитку вольової сфери, що в свою чергу веде до пасивності, відсутності зацікавленості до навколишнього світу [4, с.123].

Експериментальне вивчення емоційно-вольової сфери молодших школярів із ЗПР проводилось нами з метою обґрунтування подальшої корекційно-розвивальної роботи. Дослідження проводилось на базі Херсонської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 55, в ньому взяли

участь 10 учнів із ЗПР молодшого шкільного віку (3-4 класи), які навчаються в умовах інклюзії.

Констатує експеримент проводився індивідуально з кожною дитиною. За мету ставилось дослідити рівень самооцінки, рівень тривожності, довільної уваги, сформованості сприйняття і розуміння емоцій та рівень загального емоційного стану дитини.

Були використані адаптовані методики Щур В.Г. «Драбинка», Дубровіної І.В. «Не підглядай», Теммла Р., Доркі М., Амен В. «Тест тривожності», графічна методика Панфілової М.А. «Кактус», Велієвої С. В. «Паровозик», а також «Вивчення сприйняття дітьми графічного зображення емоцій».

За підсумками констатує експерименту у дітей з ЗПР, що знаходяться в умовах інклюзії, було виявлені такі особливості емоційно-вольової сфери:

- діти досліджуваної категорії мали високий і середній рівні тривожності;
- у більшості дітей була недостатньо розвинена довільна поведінка;
- діти зазнавали утруднень у розпізнаванні і розрізненні основних емоцій;
- відзначалася низька самооцінка;
- переважає негативний психічний стан;
- відзначався знижений фон настрою, плаксивість, образливість і примхливість, небажання діяти за інструкцією педагога, неконтактність з іншими дітьми.

Аналіз результатів дослідження емоційно-вольової сфери у молодших школярів із ЗПР показав, що такі діти потребують проведення спеціально організованої корекційно-педагогічної роботи, спрямованої на гармонізацію особистості і нормалізацію негативних емоційних станів з метою забезпечення розвитку психічних якостей їх особистості і успішної соціалізації в подальшому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блинова Л. Н. Диагностика и коррекция в образовании детей с задержкой психического развития: Учеб. пособие / Л. Н. Блинова. – М.: Изд-во НЦ ЭНАС, 2001. – 136 с.
2. Выготский Л. С. Сборник сочинений.: В 6 т. – М., 1983. – Т. 5. – 700 с.
3. Запорожец А.В. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста / под ред. А.В. Запорожца, Я.З. Неверович. – М.: Просвещение, 1986. – 168 с.
4. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) / О.Л. Кононко. – К.: Освіта, 1998. – 255 с.
5. Ульєнкова У.В. Дети с задержкой психического развития / У.В. Ульєнкова. – Н. Новгород: НГПУ, 1994. – 228 с.

**ПРОФЕСІЙНЕ ВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ ЯК
ВАЖЛИВА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Професійне визначення в умовах спеціальної школи – проблема надзвичайно актуальна, оскільки від того, наскільки правильно обрано молоді людиною життєвий шлях, залежить місце її в суспільстві, задоволеність роботою, фізичне та психічне здоров'я. Соціологічні дослідження молоді свідчать, що менше третини опитаних респондентів задоволені обраною професією, інша третина – відчуває внутрішній дискомфорт: обраний фах начебто їх задовольняє і в той же час – ні. Підраховано також, що в залежності від правильного професійного визначення продуктивність праці може зрости на 10-30 %, у 1,5-2 рази знизитись плінність кадрів [1, с. 15-16].

Стосовно учнів спеціальної школи, на думку вчених-дефектологів Г.М. Дульнева, І.Г. Єременка, С.Л. Мирського, Г.М. Мерсіянової, В.С. Товстоган, К.М. Турчинської та ін. [5; 6], вирішення проблеми професійного визначення школярів лежить у площині всебічного вивчення дитини з порушенням розумового розвитку вчителями трудового навчання, психологом школи, урахування медичних протипоказань щодо оволодіння окремими робітничими професіями дементними дітьми. Теоретичні та практичні аспекти професійного визначення як засобу підвищення ефективності трудової підготовки учнівської молоді в загальній психології та педагогіці висвітлені в працях О.О. Вайсбурга, К.М. Гуревича, Є.О. Клімова, Г.С. Костюка, М.Д. Левітова, Л.О. Леонова, Є.М. Павлютенкова, Б.О. Федоришина, В.В. Чебишевої та багатьох інших дослідників. Проте наявні в учнів психофізичні вади, недоліки емоційно-вольової сфери не дозволяють здійснити пряме перенесення одержаних даних із загальної педагогіки в умови корекційної школи. У спеціальній педагогіці та психології проблема професійного визначення учнів розглядається в працях І.Д. Беха, В.І. Бондаря, Г.М. Дульнева, І.Г. Єременка, Е.О. Ковальнової, А.А. Корнієнка, С.Д. Максименка, Г.М. Мерсіянової, Б.І. Пінського, В.М. Синьова, О.П. Хохліної та ін. Зокрема, вченими розкриті загальні питання цієї проблеми, визначене місце професійного відбору школярів у системі трудової підготовки.

Наукові дослідження та практика роботи корекційних шкіл свідчать, що особливості психофізіологічного розвитку учнів із психофізичними вадами, недоліками емоційно-вольової сфери не дозволяють ставити питання щодо вільного вибору професії самим учнем, як це відбувається в масовій школі: вади розвитку та властиве учням некритичне мислення ускладнюють самостійне оцінювання власних можливостей. Результати досліджень

В.Ю. Карвяліса, С.Л. Мирського. К.М. Турчинської та ін. доводять, що відповідно організоване педагогічне управління значною мірою сприяє вирішенню проблеми професійного визначення школярів.

Проте деякі важливі аспекти здійснення професійного визначення в цих школах вимагають подальшого теоретичного дослідження та практичного вирішення, зокрема визначення та розвиток професійно важливих якостей, що забезпечують учням успішне опанування робітничої професії; розробки критеріїв професійної придатності школярів та розробки адекватних методик профвідбору в системі трудової підготовки учнів цих шкіл [5, с. 10]. Необхідність вивчення доступності професій школярам спричинена цілим рядом факторів, а саме: забезпеченням відповідності вимог професії освітньому рівню; психофізіологічними та особистісними якостями учня; гетерогенністю контингенту з етіології, патогенезу та рівня розумового розвитку, вимогами до професійної вправності майбутніх випускників.

Дослідження літературних джерел показало, що професійне визначення ґрунтується на теоретичних засадах педагогіки, психології, психофізіології, соціології, медицини, математичної статистики тощо. Важливими аспектами цієї проблеми вважаються такі: оптимальне використання наявних і розвиток необхідних професійно важливих якостей, з'ясування критеріїв професійної придатності людини, розробка методик здійснення профвідбору В основу профвідбору покладені концепції теорії основних властивостей нервової системи, теорії здібностей, адаптаційних можливостей організму людини, структури особистості та ін. Як показано в працях Е.А. Голубевої, К.М. Гуревича, Є.П. Ільїна, О.М. Леонтєва, М.В. Макаренка, В.Д. Небиліцина, В.М. Русалова, Б.М. Теплова, В.Д. Шадрікова та ін., сталість деяких властивостей людини внаслідок їх природної зумовленості є необхідним гарантом надійності При цьому однією з основних умов адекватного професійного визначення особистості школяра є наявність ефективного механізму діагностики професійно важливих якостей (психофізіологічних, особистісних, темпераментальних даних, властивостей нервової системи - відповідно до вимог певної професіограми).

Професійне визначення в умовах спеціальної школи не претендує на остаточне вирішення питання про придатність людини до певної професії - воно тільки зменшує ймовірність помилок у професійному самовизначенні. Це пояснюється не стільки показником досконалості та обґрунтованістю застосованої методики, скільки тим, що кожна людина має різні ресурси та можливості щодо розвитку. Своєрідність вирішення окресленої проблеми в шкільному закладі полягає ще і в тому, що об'єкт професійного визначення – учень, основна трудова діяльність якого – навчальна. У жодному виді професійної діяльності, у якому могли б розвинути і проявити себе професійні здібності, учень ще не бере участі. Мова йде про особистість, яка ще не володіє професійними навичками.

Вирішення цього питання пов'язано з вивченням якості перебігу кожного психічного процесу – сприймання, мовлення, мислення, пам'яті,

психомоторики, емоційно-вольової сфери та ін. До того ж самі здібності розуміються (за визначенням С.Л. Рубінштейна) як вищий етап розвитку психічних процесів, які, розвиваючись, переходять у психічну властивість. Тому оцінку професійних можливостей особистості в допрофесійний період її розвитку (за Б.А. Федоришиним) слід здійснювати на основі вивчення загальних здібностей, які є фундаментом для наступного розвитку професійних здібностей. Особливості психофізичного розвитку учнів спеціальної школи не дозволяють ставити питання про вільний вибір професії самим учнем, як це відбувається в закладах загальної середньої освіти (К.М. Турчинська та ін.) [2-4].

Перед спеціальними школами завжди стоять завдання щодо необхідності ретельного відбору найбільш доступних для учнів спеціальностей. Учені наголошують, що недостатній інтерес вихованця до рекомендованого профілю трудового навчання не є абсолютним протипоказанням щодо вибору професії за умови наявності показників, які свідчать про придатність його до того чи іншого виду трудової діяльності [5; 6].

Одержані в ході дослідження результати дозволили виділити три рівні розвитку в учнів професійно важливих якостей: "середній", "вище середнього" та "нижче середнього". Відповідно було визначено рівні придатності школярів до опанування кожної з професій:

I рівень – "придатний" передбачав наявність у школяра 50% оцінок на рівні "середній" та "вище середнього";

II рівень – "умовно придатний" – наявність у дитини більше 25% оцінок на рівні "вище середнього" та "середній" за умови поліпшення в процесі корекційно-розвивальних занять решти професійно важливих якостей;

III рівень – "умовно непридатний". Цей рівень мали учні, що отримали менше 25% оцінок "середнього" і "вище середнього" рівня. Ці школярі додаткового обстежувалися з метою визначення для них інших профілів навчання.

За результатами обстеження I рівень отримали 11,4% учнів, II рівень – 62,8%, III рівень – 25,8%.

Результати дослідження показали, що професійно важливі якості в учнів 7-10 класів спеціальної школи знаходяться на низькому рівні (в межах 60-92%). У першу чергу це стосується таких показників придатності до оволодіння професіями, як точність рухів, координованість обох рук, статична витривалість, стан моторики кисті та пальців руки, окомір, тривалість зосередження, переключення уваги, пам'ять, мисленнєва сфера, тактильні та кінестетичні відчуття.

У перспективі передбачається вирішення питання психолого-педагогічного супроводу вихованців спеціальних шкіл, оскільки більшість із них під час працевлаштування та подальшого професійного навчання зазнають суттєвих труднощів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апостолов О.П. Молодєж в мире труда // Профессионально-техническое образование. – 1996. – № 11. – С. 12-16.
2. Вивчення індивідуальних особливостей школярів із метою профконсультації: Методичні рекомендації / Укл. М.П. Тищенко та ін. – К., 1991. – 56 с.
3. Основи вибору професії: Методичні рекомендації / Укл. М.Й. Ільюк. – К.: РУМК, 1991 – 60 с.
4. Педагогічне керівництво професійним самовизначенням школярів: Методичні рекомендації. – К.: РУМК, 1991. – 48 с.
5. Товстоган В.С. Методичне забезпечення професійного відбору в системі трудової підготовки учнів допоміжної школи. Автореф. дис. ... канд.пед.наук: 13.00.03 / Ін-т дефектології АПН України. – К., 2002. – 18с.
6. Турчинская К. М. Профориентация во вспомогательной школе. – К.: Радянська школа, 1986. – 126 с.

УДК:965.32

Сердилей Олена Ігорівна

Науковий керівник - старший викладач кафедри корекційної освіти

Шевцова. Я.В.

ДІАГНОСТИКА СТУПЕНЮ ПОРУШЕНЬ КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ НА ПІДСТАВІ ОБ'ЄКТИВНИХ ПАРАМЕТРІВ ЗОРОВИХ СЕНСОМОТОРНИХ РЕАКЦІЙ

Когнітивні та психомоторні функції забезпечують пізнавальні процеси свідомості і їх дослідження пов'язано з вирішенням актуальних питань вікової та педагогічної психології, спеціальної педагогіки та психології, механізмів передачі інформації та формування логічного мислення, уяви, здібностей до прийняття рішень, а також з встановленням змін в психофункціональних системах мозку протягом онтогенетичного розвитку дитини [4. 67].

У дітей з вадами інтелекту спостерігаються суттєві відхилення в стані не лише пізнавальної сфери, а й в індивідуальних траєкторіях психомоторного розвитку, які виступають важливими компонентами в структурі первинного дефекту у розумово відсталої дитини [3.14]. При когнітивній дефіцитарності в наслідок порушення аналітико-синтетичної функції кори головного мозку виникають утруднення формування складних, точних рухів, програмування та регуляції моторних дій у розумово відсталих дітей. Слід підкреслити наявність з ранніх етапів онтогенезу тісного взаємозв'язку становлення розумових і психомоторних функцій дитини, які відіграють провідну роль в її подальшому психофізичному розвитку, а певні етапи онтогенезу мають характерні вікові особливості формування психомоторних якостей. Одна з цих особливостей – домінуюча роль моторного компоненту сприйняття, який

завдяки взаємозв'язку макро- та мікромоторики, обумовлює можливість функціонування всіх сенсорних каналів тіла дитини.

Зокрема, при розумовій відсталості порушення аналітико-синтетичної функції мозку закономірно веде до виникнення утруднень формування складних, точних рухів, порушення програмування та регуляції моторних дій. Про це свідчать уповільненість, вайлуватість, нерівномірний характер рухових дій, що може бути зумовлено як, затримкою так і недорозвитком певних психофункціональних систем мозку [2.49].

Психомоторні можливості, здібності і спроможності кожної людини як суб'єкта, виконуючого рухи, є індивідуалізованими характеристиками особистості. Прості рухові акти, сенсорні пороги і швидкості добре підлягають вимірюванню, є генетично детермінованими і онтогенетично стабільними; вони константні за параметрами, і об'єктивно характеризують індивідуальну рухову активність людини. Своєрідність рухової сфери людини в найбільшій мірі проявляється на рівні психомоторики, її суттєвою складовою є вміння, і тому англійські психологи використовують два терміни «ability» і «capacity». Перший визначає вміння виконувати дії, і те що може бути зроблено людиною на даному рівні розвитку. Другий термін, визначає максимальні можливості людини відносно виконання будь-якої функції, які обмежуються тією межею, до якої може бути розвинута ця функція. Саме в останньому випадку йде мова про рухові здібності, тобто психомоторні якості людини, між якими існує значна індивідуальна варіативність генетично детермінованими ознаками особистості [1.64]. Спираючись на позиції різних дослідників, ми розглядаємо психомоторну дію як сукупність і послідовність розумових та моторних дій в тілесному просторі людини, спрямованих на розв'язання пізнавальної задачі.

Однак в доступній літературі ми не знайшли свідчень, що до визначення за об'єктивними критеріями психофізіологічного стану рівня перцептивно - когнітивного і психомоторного розвитку дітей молодшого шкільного віку з вадами інтелекту у порівнянні з їх здоровими однолітками.

Актуальність отримання таких даних полягає у необхідності визначення та прогнозування індивідуальних траєкторій психофізіологічного розвитку молодших школярів із розумовою відсталістю для розробки адаптивних методів корекційно - розвиваючого навчання для такої категорії дітей.

Мета дослідження: визначити стан когнітивного розвитку та дослідження межових можливостей зорового сприйняття у розумово відсталих молодших школярів у порівнянні зі здоровими однолітками за об'єктивними психофізіологічними критеріями.

Для досягнення поставленої мети вирішувались наступні завдання:

1. Провести комплексне психофізіологічне дослідження, що до визначення стану перцептивно - когнітивного розвитку та психомоторних якостей у розумово відсталих молодших школярів в порівнянні зі здоровими однолітками за тестовим завданням: «Сенсомоторні реакції» [2. 104].

2. Запровадити співставлення стану зорового сприйняття та психомоторних якостей за об'єктивними критеріями психофізіологічного статусу у молодших школярів з вадами інтелекту і здорових учнів

Тест. «**Сенсомоторні реакції**». Призначений для вивчення швидкостей сенсомоторних реакцій і рухової відповіді на сенсорну стимуляцію, у цьому випадку зорову [2. 104].

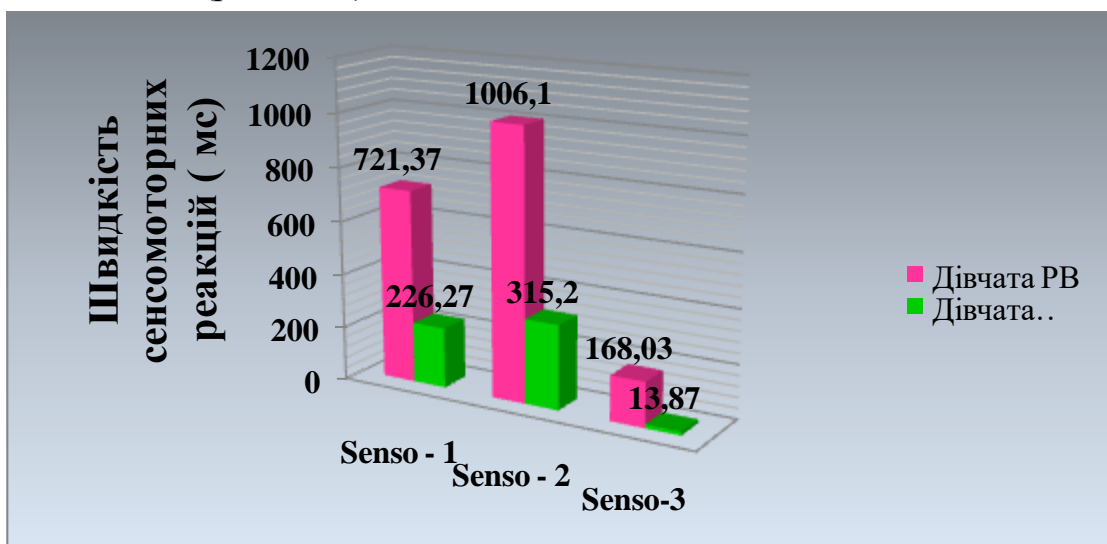
Принцип методу: Сенсомоторні реакції - це взаємодія сенсорних і моторних складових психічної діяльності. На підставі сенсорної й кінестетичної інформації, що надходить від аналізаторів, здійснюється запуск, регуляція, контроль і корекція рухів. Координація сенсорних і моторних компонентів рухового акту надає йому доцільно-приспосувальний характер, одночасно будучи найважливішою умовою функціонування аналізаторів, у підсумку - формування адекватних образів, а також є індивідуальною характеристикою особистості. При виконанні тестів пропонуються різні зорові стимули й вимірюється час гранично швидкої відповіді на дію стимулу простим, заздалегідь обумовленим рухом. Середні значення показників швидкості сенсомоторних реакцій в нормі становлять:

Проста сенсомоторна реакція Senso – 1 ← 220 ... 260

Складна сенсомоторна реакція Senso – 2 ← 280 ... 320

Співдружна сенсомоторна реакція Senso – 3 ← 0 ... 20.

Нами здійснено порівняльний аналіз успішності виконання психофізіологічних тестів за показниками швидкості сенсомоторних реакцій у розумово відсталих школярів і здорових однолітків, його результати представлені на (рис. 1 і 2).

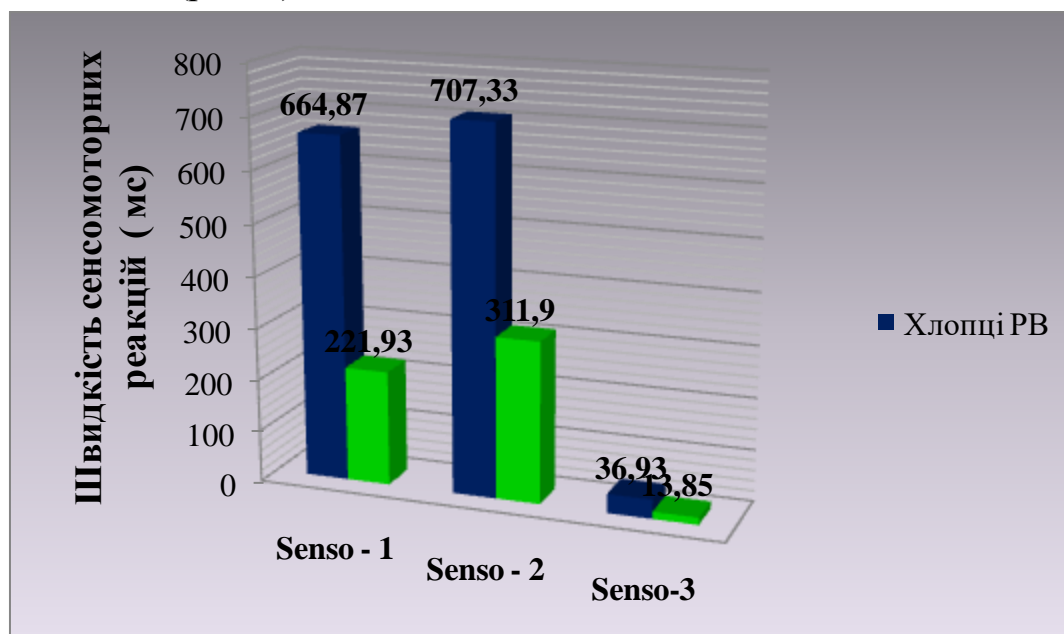

Рис.1. Успішність виконання психофізіологічних тестів за показниками швидкості сенсомоторних реакцій у дівчаток

Отримані результати виявили зниження успішності виконання психофізіологічних тестів у розумово відсталих дівчат за показниками швидкості сенсомоторних реакцій: Senso 1– 721,37мс, Senso 2 -1006,1 мс, Senso 3 - 168,03 мс. У дівчат контрольної групи показники швидкості

сенсомоторних реакції були достатньо високими та зіставили: проста Senso1– 226,27 мс; складна; Senso 2- 315,2 мс; співдружня Senso 3 -13,87мс.

Порівняльний аналіз отриманих результатів за показниками швидкості сенсомоторних реакцій у хлопців експериментальної і контрольної групи представлено на (рис. 2).

Рис.2. Успішність виконання психофізіологічних тестів за показниками швидкості сенсомоторних реакцій у хлопців

Успішність виконання психофізіологічних тестів за показниками швидкості сенсомоторних реакцій у розумово відсталих і здорових хлопців.

Кількісні показники психофізіологічного тестування аналізувались за допомогою методів варіаційної статистики. Визначали середнє значення показників (M), середньої помилку ($\pm m$). Достовірність відмінностей між експериментальною і контрольною групами визначали за допомогою двохвибіркового критерію Вілкоксона; Різницю між двома середніми величинами вважали достовірною при $p \leq 0,05$. Математичні операції проводилися у програмних пакетах Microsoft Exel 2003 та "Statistica 6.0".

Висновки

1. Програма комплексного психофізіологічного обстеження розумово відсталих молодших школярів та їх однолітків з використанням об'єктивних психофізіологічних критеріїв дозволило встановити ступень зниження рівня перцептивно - когнітивного та психомоторного розвитку у дітей з вадами інтелекту за показниками успішності виконання тестів: сенсомоторні реакції.

2. На підставі порівняльного аналізу стану перцептивно - когнітивного розвитку у розумово відсталих молодших школярів і їх здорових однолітків, слід дійти висновку про недосконалість зорового сприйняття за показниками рівня шуму та інформативності, зниження швидкості сенсомоторних реакцій і дефіцитарність психомоторних якостей.

3. Співставлення стану зорового сприйняття у дівчаток і хлопчаків дозволяє зазначити статеві відмінності в контрольній групі дітей, в той час як у учнів з обмеженими пізнавальними можливостями достаменної різниці в успішності виконання психофізіологічного тесту « зашумлені фігури» дівчатами і хлопцями не виявляється.

4. Визначено рівень дефіцитарності перцептивно - когнітивного та психомоторного розвитку у розумово відсталих молодших школярів за об'єктивними критеріями оцінки психофізіологічного стану дітей у порівнянні зі здоровими однолітками. Отриманні дані вказують на необхідність оптимізації психомоторного розвитку молодших школярів з вадами інтелекту з метою покращення стану їх пізнавальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дегтяренко Т.В. Ковиліна В. Г. Психофізіологія раннього онтогенезу – Київ : Рада, 2011.- 111, 212, 262 с.
2. Дегтяренко Т.В. Шевцова Я.В. Результати комплексного нейропсихологічного обстеження розумово відсталих молодших . Збірник наукових праць Кам'янецьк – Подільського національного університету // Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку - 2010. - №15. – 49,104.
3. Конєва Е.А., Рудаметова Н.А. Психомоторная коррекция в системе комплексной реабилитации детей со специальными образовательными потребностями//Новосибирск, 2008. – 18-21 с.
4. Вивчення моторної функції молодших дошкільників //Дефектологія. - 2004. - №6. – С. 44-47.

УДК 612.821

Сібаров Станіслав Дмитрійович

Науковий керівник – доцент кафедри біології людини та імунології

О.Б.Спринь

ВИЗНАЧЕННЯ ДОМІНУЮЧОЇ ПІВКУЛІ ЗА ТЕСТОМ І.П. ПАВЛОВА

У статті розглядається методика тестування І.П.Павлова, за якою визначається міжпівкульова асиметрія і тип сигнальної системи досліджуваних.

Ключові слова: спеціалізація півкуль, сигнальна система.

The article deals with the method of testing I.P.Pavlov, which determines the intervertebral asymmetry and the type of signaling system of the subjects

Key words: hemispheric specialization, signal system.

Розумова діяльність і прояв розумових здібностей людини залежить від психофізіологічних процесів, під час яких ми плануємо свої дії, сприймаємо навколишній світ, оперуючи образами та словесними символами. У випадку домінування функціональної активності однієї півкулі над іншою

відбувається кращий розвиток певних нейродинамічних характеристик головного мозку, що позначається на нашій діяльності [1]. Проблема функціональної асиметрії півкуль головного мозку обумовлена тим, що міжпівкульова асиметрія не обговорюється в рамках загальної диференціальної психології, психофізіології і педагогіки [2]. Цей тест є ефективною методикою визначення спеціалізації півкуль, що може сприяти більш продуктивному способу навчання [3].

Метою дослідження є вивчення міжпівкульної взаємодії головного мозку в дітей 5-7 років на основі результатів проходження данного тестування.

Для характеристики типів вищої нервової діяльності І.П. Павлов ввів уявлення про три типи: «розумовий», «художній» і «середній». За визначенням Павлова, враження, відчуття й уявлення про навколишнє зовнішнє середовище як загальноприродної, так і соціальної - це перша сигнальна система, притаманна і людям, і тваринам. Її переважання характерне для людей «художнього» типу. Слово (мова) лежить в основі другої сигнальної системи. Переважання другої сигнальної системи характерно для «розумового» типу. Численні дані про функціональну спеціалізацію півкуль головного мозку дозволяють співвіднести концепцію Павлова про дві сигнальні системи з особливостями роботи півкуль і «розподілом» ролей, яка існує в їх спільній діяльності. Тестування рекомендується проводити індивідуально [3, с. 72-76].

Інструкція: розклади по три картки на три групи так, щоб у кожній групі було щось спільне.

Наочний матеріал: дев'ять карток; на кожній написано по одному слову: «карась», «орел», «вівця», «пір'я», «луска», «шерсть», «літати», «плавати», «бігати».

Оцінка результатів

1-й варіант: а) «карась», «орел», «вівця»; б) «бігати», «плавати», «літати»; в) «шерсть», «пір'я», «луска».

У цьому варіанті виділено загальні істотні ознаки. Переважає друга сигнальна система. Розумовий тип. Логічне мислення. Домінування лівої півкулі.

2-й варіант: а) «карась», «плавати», «луска»; б) «орел», «літати», «пір'я»; в) «вівця», «бігати», «шерсть».

Тут предмети і явища узагальнені за їх функціональними ознаками. Переважає перша сигнальна система. Художній тип. Образне мислення. Домінування правої півкулі. Синтезування цілісного образу.

3-й варіант: одночасне виконання 1-го і 2-го варіантів тесту. Змішаний тип.

Тестові проби на визначення латерального домінування:

Ведуча рука. Визначається різними способами (швидко, не задумуючись, декілька разів):

- переплести пальці в «замок»; ведуча рука та, великий палець якої зверху;

- прийміть «позу Наполеона»; ведуча рука та, кисть якої знаходиться зверху;

- згадайте, якою рукою вам зручніше писати, різати хліб тощо...

У стані стресу блокується неведуча півкуля та відповідно кінцівки (ведучі), що потрапили під «хрест» за правилом сенсомоторної дії. Кожна кінцівка (рука, вухо, нога, око) рахується як 25%. Щоб визначити індивідуальну стресостійкість організму, треба від 100% відняти по 25% за кожен кінцівку, що заблокована.

Дослідження орального праксиса. Тест Павлова І. П.

За певним алгоритмом дитині пропонується виконати 11 дій:

1) посміхнутися;

2) надуті щоки;

3) зробити губи трубочкою (як при звуці «У»);

4) зробити губи як при звуці «О»;

5) «покатати горішки за щоками» (кінчиком язика);

6) висунути язик лопаткою (широким краєм);

7) підняти кінчик язика вгору і покласти його на верхню губу;

8) опустити кінчик язика вниз і покласти його на нижню губу;

9) вмістити кінчик язика в правий кут ротової порожнини;

10) перемістити кінчик язика в лівий кут ротової порожнини ж - в лівий кут рота;

11) висунути язик і зробити кінчик язика «вузькою трубочкою»;

Оцінюються точність рухів і здібність до перемикавання. Оцінки:

- неможливість виконати рух штрафується оцінкою в 1 бал.

- неточно виконаний рух - 0,25 бали.

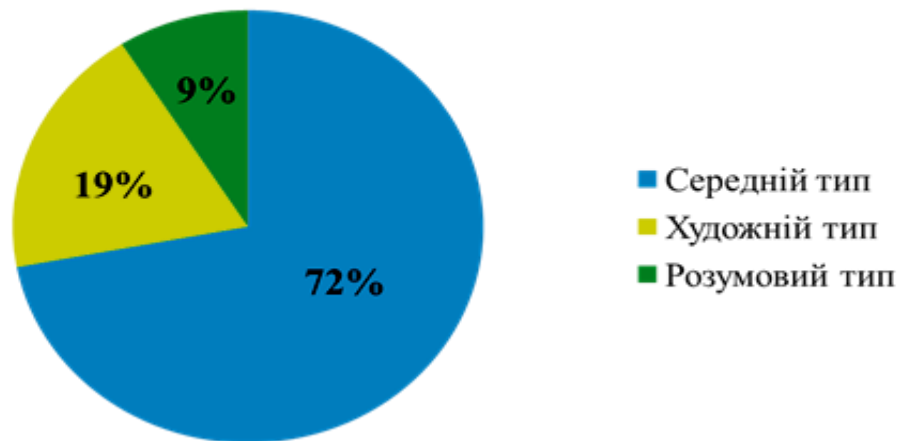
- наявність синкінезій (супутніх рухів губами, щелепою) - 0,5 бали за кожен пробу.

- асиметрично виконані рухи - 0,5 бали.

За результатами даного тестування та візуальними дослідженнями виявлено, що серед досліджуваного контингенту (50 осіб) найбільше виявилось осіб із середнім типом сигнальної системи – 72%, дітей з художнім типом – 19%, а найменше виявилось респондентів з розумовим типом – 9% (рис.1).

Виявлені закономірності й особливості динаміки психофізіологічних функцій в онтогенезі свідчать про доцільність врахування вивчення право- й ліворукості, сенсомоторного реагування різної складності для розробки науково обґрунтованої системи підготовки до навчання та подальшої оптимізації шкільного навчання [4; 5]. Підтвердженням цього є результати по виявленню незрілості мозолистого тіла за методикою орального праксиса та за тестом І.П.Павлова.

**Методика визначення сигнальної системи
(за І.П.Павловим)**

Рис.1 Дослідження типу сигнальної системи (за методикою І.П. Павлова)

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аппазов Ф.С. Функциональная асимметрия полушарий головного мозга у учащихся- молодежи. / Ф.С. Аппазов, А.Б. Спринь, С.К. Голяка, А.А.Чинкин // III Новорічні біологічні читання. (Зб.наук.праць). - Миколаїв, 2003. — Вип. 3. С.62-70.
2. Макаренко М.В. Методичні вказівки до практикуму з диференціальної психології та фізіології вищої нервової діяльності людини / М.В.Макаренко, В.С.Лизогуб, О.П.Безкопильний. – Черкаси: «Вертикаль», видавець Кандич С.Г., 2014. – 102 с.
3. Музика О. О.. Особливості застосування методики «Профіль латеральної організації мозку» в роботі психолога/ О.О. Музика, А.В. Шаюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2014. – № 5 (182). – С. 72-76.
4. Сібаров С.Д. Дослідження функціональної асиметрії мозку за методикою «Діагност – 1М» / С.Д.Сібаров, О.Б.Спринь. Альманах «QN»: Всеукраїнський збірник наукових праць студентів. Випуск 7. – Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2018. – С.108 – 112.
5. Сібаров С.Д. Функціональна асиметрія півкуль головного мозку / С.Д. Сібаров, О.Б.Спринь. Біологічні дослідження – 2018: Збірник наукових праць. – Житомир: ПП «Рута», 2018. – С. 253-255.

ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

«Навчаючись разом,
діти вчаться жити разом»

Постановка проблеми. У період переходу України до нових соціально – економічних відносин, коли в суспільстві відбуваються надзвичайні ситуації різноманітного характеру, зміни та кризи, важливо врахувати проблему інклюзивної освіти дітей. Необхідно усвідомити, що всі діти незалежно від стану їхнього здоров'я та фізіологічних особливостей мають право на рівний доступ до якісної освіти, а особливо для звичайного процесу проходження соціалізації та адаптації в суспільстві. Маючи рівні права на освіту, розвиток, захист, необхідний життєвий рівень, відпочинок, любов і піклування, участь у житті суспільства в реальному житті діти з особливими потребами нерідко позбавленні можливості реалізувати ці права. Для успішної реалізації інклюзивного навчання у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах пріоритетним є створення умов для розвитку дітей з особливими потребами, професійного розвитку педагогів, їх самоорганізації та самовдосконалення, налагодження ефективної співпраці в ланках: педагоги – батьки, педагоги – діти, діти (з особливими освітніми потребами) – діти, батьки (дітей з особливими освітніми потребами) – батьки.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад, розробка та експериментальна перевірка технологій психолого – педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Сьогодні термінологічна база щодо дослідження інтеграційних та інклюзивних процесів у соціальному і освітньому середовищах уже є розробленою досить ґрунтовно як за кордоном (М. Айшервуд, Г. Банч, І. Башар, Д. Бішоп, Ч. Веббер, Ф. Вуд, Д. Вудрон, Х. Вулі, Д. Гарнер, Д. Голдберг, А. Дайсон, Р. Данієлс, Д. Дешлер, М. Емітейдж, Р. Зіглер, Дж. Лаубе, К. Каллен, П.-Дж. Карлінг, Г. Лефлі, С. Петтерс, К. Стаффорд, А. Хатфілд та ін.), так і в нашій країні (М. Андрєєва, О. Безпалько, Т. Бут, Н. Валентик, В. Варава, М. Ворон, Н. Грозна, Т. Ілляшенко, Ю. Кавун, Н. Клименюк, Л. Коваль, А. Колупаєва, С. Корніцова, Н. Кравець, І. Лапицька, І. Ломакова, С. Литовченко, Т. Луценко, Б. Мороз, Ю. Найда, Н. Назарова, Г. Першко, О. Рассказова, М. Сварнік, В. Синьов, Н. Софій, О. Таранченко, В. Ткачук, О. Чубар, А. Шевцов, В. Шорохова, І. Ярмошук та ін.). У працях зазначених учених презентовано різні підходи до розуміння досліджуваних понять. Вважаємо,

що узагальнений аналіз праць науковців забезпечить уточнення сутності важливих для нашого дослідження родових понять „інтеграція”, „інклюзія”, а також базових дефініцій – „інклюзивна освіта”, „інклюзивна освіта молоді з особливими потребами”. В Україні сьогодні найбільш вживаним у науковому обігу є поняття „інклюзивна освіта”, що позначає процес навчання дітей з порушеннями здоров'я та розвитку і, як наслідок, з особливими потребами в загальноосвітніх школах, а проблематика соціальної інтеграції та інклюзії розглядається дослідниками (М. Андрєєва, Ю. Богінська, А. Колупаєва, Ю. Найда, Т. Сак, М. Сварнік, Н. Софій, А. Шевцов та ін.). Це пов'язано з тим, що в Україні саме інклюзивну освіту було експериментально започатковано як першу альтернативу спеціальній освіті інвалідів під час виконання програми благодійної організації Всеукраїнського фонду „Крок за кроком”, що в 1999 р. була заснована Міжнародним фондом „Відродження”.

Виклад основного матеріалу. Науково-теоретичний аналіз досліджуваної проблеми психолого – педагогічних умов роботи з дітьми з особливими потребами та розкриття її теоретико-методичних засад є необхідною та достатньою підставою для наших наукових пошуків. Дослідження проводилося на базі загальноосвітньої школи № 33 м.Херсон та на базі загальноосвітньої школи № 28 м.Херсон.

Організуюючи вибіркочу сукупність, ми намагалися передати реальний стан психолого-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами у загальноосвітніх школах, її основні проблеми та недоліки з позиції суб'єктів та об'єктів освітнього процесу, визначити рівень соціально-психологічної готовності молодих вчителів до інклюзії, а також пріоритети інклюзивного розвитку загальноосвітнього навчального закладу. Спираючись на результати наукових досліджень [1; 2; 5;], ми розробили критерії психолого-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами: мотиваційноціннісний, соціально-психологічної інклюзивної компетентності, спеціальної інклюзивної компетентності. Обґрунтуванням щодо вибору критеріїв став проведений нами аналіз психолого-педагогічної літератури та результатів дисертаційних робіт, власний досвід організації інклюзивної освіти у школах, а також вивчення думок науково-педагогічних працівників.

У процесі наукових пошуків було досліджено інклюзивну компетентність вчителів, що здійснюють, їхнє ставлення до впровадження інклюзивного навчання у школах. Так, більшість педагогів висловлювали упереджене ставлення до інклюзивного навчання, допускали можливість такого навчання за певних умов, зокрема покращення матеріальної бази загальноосвітнього навчального закладу, використання індивідуального графіка навчання, спеціальної підготовки викладачів. В основному звертали увагу на практичні аспекти організації впровадження інклюзії, етичну сторону цього процесу. У цілому вчителі не мають достатнього досвіду впровадження інклюзії дітей з особливими потребами, недостатньо проінформовані про необхідні психолого - педагогічні умови сприяння інклюзії, не розуміють власної ролі в здійсненні необхідних перетворень у

закладі освіти; не мають досвіду співпраці з іншими педагогічними колективами, які впроваджують інклюзивні технології. Основною мотивацією вчителів до інклюзивного навчання має бути готовність до контактів з дітьми з особливими потребами і їх батьками та бажання досягти зміни суспільного ставлення до інклюзивного навчання. Водночас вчителі нечітко усвідомлюють значущість інклюзивного навчання, не завжди підготовлені до участі в його проведенні. Низьким є рівень знань про особливості психофізичного розвитку дітей з особливими потребами, що, водночас засвідчує недостатність інклюзивної компетентності.

Висновки.

У статті наведено теоретичне узагальнення й нове наукове розв'язання проблеми психолого-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання, які відображено в обґрунтуванні та експериментальній перевірці технологій психолого-педагогічної роботи з дітьми в умовах інклюзивного освітнього простору.

Компонентами психолого-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в освітніх закладах виокремлено: психологічний супровід, організацію взаємодії установ загальноосвітньої освіти та спеціальних закладів, інноваційні змістові технології соціальної адаптації, підготовка до самостійного життя, застосування реабілітації, відновлювального лікування та оздоровлення; формування індивідуальності, сприяння соціалізації з урахуванням можливостей та індивідуальних типологічних властивостей дитини з особливими потребами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Миронова С. Дифференцированная подготовка специалистов для инклюзивного образования / С. Миронова, О. Коган, Н. Коваль // Коррекционно-развивающее образование. – № 3. – С. 52 – 55.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України „Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 – 2012 роки” від 11.09.2009 р. № 855 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://document.ua/prozatverdzhennja-planu-dii-shodo-zaprovadzhennja-inklyuziv-doc1291.html.ua/legislation/Vishya_osvita/30138/
3. Рассказова О. І. Теорія і практика розвитку соціальності школярів в умовах інклюзивної освіти : дис. ... докт. пед. наук. : спец. 13.00.05 „Соціальна педагогіка” / Ольга Ігорівна Рассказова. – Харків, 2014. – 400 с.
4. Сорочан Т. М. Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. ... док. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Тамара Михайлівна Сорочан. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2005. – 43 с.
5. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) : матеріали міжнар. конф, Київ, 25 – 26 травня 2004 р.; Інт спец.

педагогіки АПН України, Ун-т провінції Альберта; за ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина. – К.; Едмонтон : Науковий світ, 2004. – 20 с.

6. Турецька Х. І. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти / Х. І. Турецька, М. А. Шляхтіна // Вища освіта України – Додаток 2 до № 3, том IV (29). – 2011. – 716- 740 с.

УДК 159.922.72:376-056.34

Шиман Леся Володимирівна

Науковий керівник – проректор з міжнародних зв'язків, науково-педагогічної роботи та комунікаційних технологій Лаврикова О.В.

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У дослідженнях останніх років відмічається тривожна тенденція зростання кількості дітей з відхиленнями фізичного та психічного здоров'я, які зумовлюються біологічними, екологічними, соціально – психологічними та іншими чинниками, а також їх поєднанням. Значну частину серед цих дітей займають діти із затримками психічного розвитку (ЗПР), яких на фоні загального погіршення дитячого здоров'я стає дедалі більше. Зростаюча громадська тривога за стан та положення в школі дітей з різними вадами психічного розвитку, визнання необхідності посилення психолого – педагогічного впливу на покращання та збереження їх психічного та фізичного здоров'я ставлять в ряд невідкладних завдань обґрунтування та створення адекватної системи шкільного навчання та виховання цих дітей.

Діти із затримкою психічного розвитку становлять найчисленнішу групу серед тих, які потребують спеціальної допомоги у процесі навчання та соціально – трудової адаптації. Вони значною мірою визначають контингент учнів, особливо початкової школи, які постійно не встигають. Тому своєчасна корекція цієї специфіки в розвитку дітей є водночас і розв'язанням проблеми шкільного невстигання та правопорушень учнів. Проблема ЗПР дітей молодшого шкільного віку гостро постала перед психолого – педагогічною наукою вже давно.

Проблема неуспішності певної частини школярів початкової масової загальноосвітньої школи давно притягувала до себе увагу педагогів, психологів, медиків. Вони виділили окрему групу дітей, які не можуть бути віднесені до розумово відсталих, так як у межах існуючих знань вони показували достатні можливості до узагальнення, широку «зону найближчого розвитку». Ці діти були віднесені до особливої категорії – діти із затримкою психічного розвитку (ЗПР).

Таким чином загальна мета корекційно-розвивальної роботи — сприяння розвитку дитини, створення умов для реалізації її внутрішнього потенціалу, допомога в подоланні і компенсації відхилень, що заважають розвитку. Досягти цієї мети можливо лише в тому випадку, якщо

корекційно-розвивальна робота відповідає певним умовам: по-перше, корекція має бути спрямована на виправлення і розвиток, а також компенсацію тих психічних процесів і новоутворень, що почали формуватися в попередньому віковому періоді, та, які є основою для розвитку в наступному періоді; по-друге, корекційно-розвивальна робота має створювати умови для ефективного формування тих психічних функцій, що особливо інтенсивно розвиваються в поточний період дитинства; по-третє, корекційно-розвивальна робота має сприяти формуванню передумов для благополучного розвитку на наступному віковому етапі; по-четверте, корекційно-розвивальна робота має бути спрямована на гармонізацію особистісного розвитку дитини на конкретному віковому етапі.

Основні вимоги до проведення занять:

- використовувати ігрові способи організації виконання навчальних завдань, а також оцінювання навчальної діяльності учнів;
- формувати розумові дії школярів на усіх етапах навчального процесу, такі як: орієнтувально - дослідницькі дії, оцінювання, аналіз, узагальнення, порівняння, планування;
- спонукати до мовленнєвої активності, здійснювати контроль за мовленням дітей;
- встановлювати більш повільний темп навчання;
- використовувати багаторазові модифікаційні повторення матеріалу;
- максимально використовувати збережені психічні функції дитини;
- розчленовувати суцільну діяльність на окремі складові частини, елементи, операції, допомагати дітям осмислювати їх у внутрішньому співвідношенні один до одного;
- використовувати вправи, націлені на розвиток уваги, пам'яті, уяви, будуючи їх на програмовому матеріалі.

Для дітей із ЗПР характерним є те, що в більшості з них може спостерігатися розгальмованість процесів нервової системи і, як наслідок того, виникає надмірна рухливість, часте переключення уваги з одного виду діяльності на інший. Такі діти перебувають у постійному русі. Вони поверхово сприймають навколишній світ, не слухають пояснень, а одразу переходять до дій. Може спостерігатися й інша картина, коли діти повільні, не сприймають пояснень чи навіть демонстрування їх. Окрім того, діти з ЗПР потребують розрядки і зміни видів діяльності значно частіше за інших. В умовах класно-урочної системи навчання зробити це для них досить складно.

Для таких дітей корекційні заняття є важливим фактором розрядки і вираження емоцій. На початку заняття добре давати ігри на розвиток пам'яті, потім ігри з перебуванням у грі та вибуванням із неї, естафети з найпростішими навичками володіння м'ячем чи палицями тощо, а наприкінці — обов'язково ігри на увагу чи такі, що можуть емоційно врівноважити дітей. Для дітей із ЗПР важливо створювати позитивну та радісну атмосферу на занятті, не бавитися в ігри довше 5 хвилин, не використовувати довгих пояснень, краще показати — це швидше і зрозуміліше. Не треба дозволяти

брати інвентар без дозволу, важливо привчити їх дотримуватися порядку, що водночас привчатиме їх до організованості.

Загально відомо, що рух сприяє загальному посиленню активації, а отже, й емоцій, готовності до контактів. У багатьох випадках після рухового «розігрівання» дитина готова до зосередження на «розумових завданнях». Велике значення для розвитку дитини мають вправи на корекцію загальної моторики та розвиток тонких рухів кистю руки.

Найкращим методом допомоги дітям з ЗПР є використання розвивальних ігор.

Ігротерапія застосовується не тільки з корекційною метою, а й із профілактичною та психогігієнічною. Розрізняють дві форми ігротерапії: індивідуальну і групову. Якщо у дитини проблеми зі спілкуванням, тоді групова терапія більш корисна, ніж індивідуальна. Особливу увагу слід звернути на покращення уваги та сприймання у цієї категорії дітей, позаяк довільна увага у них як правило розвинута слабо, знижена здатність до її розподілу, звужений обсяг уваги. Для корекції можна застосовувати такі ігри та вправи, спрямовані на розвиток уваги: Хто більше побачить? Запропонувати дітям уважно розглянути картинку і перелічити, що вони бачать на ній. Знайдіть помилку.

У цієї гри багато варіантів, які пропонуються відповідно до віку: знайти фігуру, яку поклали не на своє місце. Викладається декілька видів карток, підібраних за певними геометричними фігурами, проте серед трикутників лежить квадрат, між ромбами — прямокутник тощо; сказати, що неправильно. Пропонують кілька думок, частина з яких — алогічні.

Прочитати пропозиції і знайти помилкові думки. (Наприклад: заєць уміє літати; взимку холодно; на сосні вирости червоні яблука; у собаки народилися телята тощо).

Фігури. Зображені фігури 3—4 видів (трикутник, коло, квадрат, ромб). Усього 5—10 рядів по 10 фігур у кожному ряді. Фігури в ряду розташовані довільно. Потрібно: розкласти фігури, як показано на зразку; розставити значки тільки у квадратах і трикутниках; поставити значки в ромбах і підкреслити всі квадрати.

Предмети. Дається таблиця з предметами 5—10 рядів по 8 у кожному. Предмети розташовані довільно. Потрібно: викреслити всі гриби; викреслити всі м'ячики; викреслити всі ялинки червоним олівцем, а м'ячики — синім викреслити всі м'ячики і підкреслити ялинки.

Для корекції просторового сприймання застосовувати такі ігрові вправи: Відгадай і намалюй. На дотик відгадати фігури, що знаходяться в мішечку (пласкі, з картону або фанери), назвати їх, а потім намалювати. Розкладають геометричні фігурки, однакові з тими, що лежать у мішечку. Ви покажете будь-яку фігуру і просите дістати з мішечка таку ж. З яких фігур? Пригадати і назвати предмети, схожі на коло, квадрат, прямокутник трикутник.

Закінчити малюнок із заданих фігур. Виклади фігури з паличок. Спочатку дають дітям зразок, а потім забирають, щоб відтворити фігури по

пам'яті. Яка рука? Потрібно: визначити, якою рукою дівчинка тримає прапорець; в якій руці хлопчик тримає кулю; на якій нозі стоїть дівчинка; якою рукою хлопчик тримає ручку.

Лабіринт. Допомогти зайчику знайти дорогу. Якою дорогою діти йдуть до школи?

Особливу увагу в роботі з дітьми з ЗПР слід приділяти увагу розвитку словесно - логічним операціям, виконання яких протікає тільки в розумовій площині. Пропоновані нижче ігри і вправи сприяють не тільки активізації розумової та мовної діяльності, а й розвивають такі психічні процеси, як уявлення, пам'ять, уява, емоції, воля.

Виконуючи ці завдання, дитина має знайти схожість і відмінності у предметах і явищах, порівняти їх на основі виділених ознак, зробити узагальнення, висновок.

Таким чином, психологічна корекція — це дія, спрямована на певні психологічні структури з метою забезпечення повноцінного розвитку і функціонування дитини. Це обґрунтована дія на внутрішній світ людини, за якої психолог має справу з конкретними проявами бажань, переживань, пізнавальних процесів і дій дитини. При визначенні основної мети і завдань психологічних корекцій важливо пам'ятати положення Л. Виготського про створення зони найближчого розвитку особистості і діяльності дитини як основний зміст корекційної роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальные проблемы диагностики детей с ЗПР/ Под ред. К.С. Лебединской. – М.: Изд-во МГУ, 2002.– 125 с.
2. Архангельский О. Общая психопатология. / О.Архангельский. – СПб.: Наука, 1994. – 154с.
3. Блейхер В.М.; Психопатологическая диагностика. / В.М.Блейхер,
4. И.В.Крук. – К.: Наука, 1986. – 193с.
5. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С.Братусь. – М.: Просвещение, 1988. – 301с.
6. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика личности / Л.Ф.Бурлачук. – К.: Наука, 1989. – 168с.
7. Выготский Л.С. Проблемы дефектологии / Л.С.Выготский. – М.: Просвещение, 1995. – 410с.
8. Выготский Л.С. Проблема умственной отсталости Л.С.Выготский // Собр. соч.: В 6 т. – М.: Просвещение, 1983. – Т. 5. – 256с.
9. Дети с отклонениями в развитии /Под. ред. М.С.Певзнер. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1989. – 120 с.
10. Детская психоневрология /Под. ред. Л.А.Булаховой. – К.: Освіта, 2001. – 496 с.
11. Дефектология: Словарь-справочник /С.С.Степанов. – Н., 1996. – 320 с.

ЗМІСТ

Відомості про авторів	4
-----------------------------	---

РОЗДІЛ I. ЕКОНОМІКА І ПРАВО

Баранчикова Олександра Ігорівна	
Шлюб та шлюбно-сімейні відносини як категорії сімейного права України... 7	
Бегма Дар'я Олександрівна	
Протокол слідчого експерименту та особливості його складання	10
Боганченко Олеся Аркадіївна	
Щодо ролі адміністративної юстиції у вирішенні юридичних конфліктів у сфері публічного управління	13
Валінкевич Альона Сергіївна	
Особливості правової реалізації спільного заповіту подружжя.....	16
Воліченко Олена Сергіївна	
До проблем реалізації механізму досудової пробації в Україні	19
Волкова Анастасія Андріївна	
Особливості функціонування будиночку відпочинку в рекреаційній зоні АР Крим м. Феодосія	21
Герич Наталія Андріївна	
Загальнотеоретичні основи правового регулювання земельних відносин	24
Дворецька Наталія Анатоліївна	
Місце канонічного права в системі права	27
Єхвая Марина Тенгізівна	
Захист інформації, отриманої в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій	30
Куницька Ганна Анатоліївна	
Земля як об'єкт цивільно-правового регулювання.....	33
Мартінова Анна Юріївна	
Правові передумови заміни покарання особам, що були засудженні до довічного позбавлення волі.....	36
Палаш Наталія Миколаївна	
Проблема подвійного громадянства в Україні.....	39
Савицький Вадим Володимирович	
Особливості японської Конституції 1946 року	41
Садонова Анастасія Русланівна	
Особливості правового становища суб'єктів інвестиційної діяльності	44
Ситниченко Марія Олександрівна	
Вплив практики європейського суду з прав людини на діяльність прокуратури України	48
Струтинська Анна Дмитрівна	
Особливості змісту аліментного договору щодо утримання одного з подружжя	50
Тадевосян Артур Гагікович	

Вибори як форма безпосередньої демократії в Україні: проблеми законодавчого регулювання та практики реалізації.....	52
Харланова Альона Сергіївна	
Особливості запровадження інституту мирових суддів в українських землях за судовою реформою 1864 р.....	56
Христюк Валерія Вадимівна	
Захисник як суб'єкт кримінальних процесуальних відносин.....	59
Цхай Рита Олександрівна	
Сутність корпоративної культури страхової компанії.....	62
Шадевський Богдан Олегович	
Реформування судової влади в Україні	64
РОЗДІЛ II. ІСТОРІЯ І ФІЛОСОФІЯ	
Берчак Нітіка Ігорович	
Українська повстанська армія: національне представництво особистого складу	68
Клименко Олександр Олександрович	
Просопографічний аналіз українського суспільства: Євген Чикаленко	70
Кумачова Валерія Максимівна	
Освітня політика Гетьманату Скоропадського	73
Оліферчук Анастасія Вадимівна	
Ялтинська конференція очима Вінстона Черчіля.....	76
Ястреб Наталія Олександрівна	
Розвиток екуменізму в Україні: актуальність питання	78
РОЗДІЛ III. КУЛЬТУРОЛОГІЯ	
Гуцало Ольга Олегівна	
Музично-естетичне виховання учнів ЗНЗ засобами ансамблевого співу.....	81
Задорожна Ольга Віталіївна	
Музично-драматургічні особливості вокально-хорової творчості Б.М. Лятошинського	86
Русанова Оксана Миколаївна	
Вплив педагогічної діяльності українських українських композиторів кінця XIX – початку XX ст. на становлення музичної освіти	90
РОЗДІЛ IV. ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ	
Бабаніна Вікторія Володимирівна	
Використання дидактичних ігор на уроках природознавства.....	95
Баканча Аліна Олександрівна	
Теоретичні питання національно-патріотичного виховання молодших школярів у позаурочній діяльності	98
Біла Тетяна Русланівна	
Формування іншомовної компетентності молодших школярів під час навчання читання	100
Глухманюк Тетяна Сергіївна	
Виховання відповідальності старших дошкільників в умовах ЗДО.....	104

Гулак Наталя Павлівна	
Особливості емоційного розвитку дітей дошкільного віку	107
Дерменжи Єва Петрівна	
Проблема попередження важковихованості у педагогічній спадщині Петухова Є.І.....	110
Забудько Тетяна Олегівна	
Особливості народних ігор зі співами в освітньому процесі закладів дошкільної освіти	113
Завадська Анна Олегівна	
Питання формування медіакомпетентності молодших школярів	116
Зеленська Дар'я В'ячеславівна	
Види музичної імпровізації на уроках музичного мистецтва в початковій школі.....	119
Іванюк Руслан Аркадійович, Хабарова Аліна Юріївна	
Формування загальнолюдських цінностей молодших школярів як об'єктивна потреба сучасного суспільства	123
Іващенко Аліна Валеріївна	
Основні напрями навчання музичної грамоти на уроках музичного мистецтва в початковій школі	126
Кабакова Таїсія Геннадіївна	
Можливості українського музичного фольклору в естетичному вихованні учнів початкових класів.....	129
Клецько Наталя Валеріївна	
Комплексний підхід до організації перцептивного научування дошкільників	132
Корнелюк Тетяна Вікторівна	
Сутність поняття «педагогічне керівництво самостійною роботою»	135
Кравець Анастасія Андріївна	
Формування аудитивної компетентності учнів початкової школи на уроках англійської мови.....	138
Луб'яна Ірина Вікторівна	
Розвиток творчої активності дітей дошкільного віку	141
Лунгу Руслана Олегівна	
Проблема комп'ютерної грамотності дошкільників в нормативних документах.....	144
Марченко Вікторія Олександрівна	
Напрями педагогічного забезпечення естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами українського пісенного фольклору.....	147
Мельниченко Лариса Валеріївна	
Розвиток творчих здібностей дошкільників у музичній діяльності	151
Нода Світлана Вікторівна	
Використання інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи.....	154
Одірова Людмила Михайлівна	

Застосування нетрадиційних технік та прийомів у роботі з дітьми дошкільного віку засобами арт-терапевтичного впливу	157
Петрина Олена Сергіївна	
Виховання естетичних смаків у молодшого шкільного віку засобами сприйняття природи.....	161
Присяжна Тетяна Володимирівна	
Пісенно-танцювальний фольклор як засіб національного виховання.....	163
Саух Орина Сергіївна	
Педагогічні ідеї В.О.Сухомлинського в практиці закладів освіти Херсонщини.....	166
Свіршко Світлана Юріївна	
Вплив взаємодії «школа - родина» на становлення особистості молодшого школяра	168
Сілецька Анна Юріївна	
Музичні заняття як засіб формування у дітей дошкільного віку естетичного смаку	171
Сорокотяга Ірина Валеріївна	
Взаємодія школи та сім'ї у вихованні школярів.....	174
Тарнавська Валерія Вадимівна	
Умови успішного навчання англійської мови дітей дошкільного віку	177
Туницька Ніна Олексіївна	
Теоретичні питання проблеми гуманних взаємин учнів початкової школи.	180
Федкевич Ганна Антонівна	
Форми та методи виховання дітей у сучасній родині	183
Фільова Єлизавета Сергіївна	
Психолого-педагогічні передумови навчання англійської мови у дошкільному віці.....	186
Чабанова Дар'я Миколаївна	
Формування артистизму у дітей дошкільного віку в процесі педагогічного спілкування	189
Червонюк Любов Олександрівна	
Сутність та історія розвитку народного мистецтва.....	192
Чуднівцев Дар'я Олександрівна	
Теоретичні основи формування толерантності старших дошкільників.....	195
Шавалда Вікторія Вікторівна	
Використання інноваційних технологій в сучасних умовах розвитку дошкільної освіти.....	198
РОЗДІЛ VII. ПРИРОДНИЧІ НАУКИ ТА МЕДИЦИНА	
Андрієць Маргарита Євгенівна	
Методика «NEURAC» – новий підхід до діагностики та лікування опорно-рухового апарату	202
Бондар Юлія Володимирівна	
Проявлення суфозійних процесів в межах Херсонської області	204
Вдовиченко Алла Миколаївна	

Порушення поведінки в учнів старших класів спеціальної школи	207
Галічина Неля Валеріївна	
ВІЛ/СНІД та туберкульоз як медико-соціальна проблема сучасності	214
Гладков Андрій Олександрович	
Дослідження екологічного стану земель Федорівської сільської ради Каховського району Херсонської області	217
Данильчук Марія Володимирівна	
Умови ефективного використання наочності на уроках трудового навчання як засобу формування особистості учня з порушенням розумового розвитку	219
Дуденко Катерина Анатоліївна	
Аналіз якості питної води в місті Херсоні з використанням метода фіто тестування	221
Іграєва Жанна Олексіївна	
Музикотерапія як засіб впливу на розвиток дітей з психічними порушеннями	224
Ломовцева Ольга Петрівна	
Формування умінь та навичок на уроках природознавства	228
Маринець Вікторія Ігорівна	
Діагностика емоційно-вольової сфери школярів із затримкою психічного розвитку	230
Пагулич Світлана Іванівна	
Професійне визначення учнів спеціальної школи як важлива психолого-педагогічна проблема	233
Сердилей Олена Ігорівна	
Діагностика ступеню порушень когнітивних функцій у розумово відсталих дітей на підставі об'єктивних параметрів зорових сенсо моторних реакцій	236
Сібаров Станіслав Дмитрійович	
Визначення домінуючої півкулі за тестом І.П.Павлова	240
Томілко Яна Валеріївна	
Психолого – педагогічні умови інклюзивного навчання	244
Шиман Леся Володимирівна	
Особливості когнітивних процесів у дітей із затримкою психічного розвитку	247

Наукове видання

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць студентів

**Літературний редактор – Кузнецова М.В.
Технічний редактор – Самойленко Ю.О.**

**Херсонський державний університет
Відділ по роботі з обдарованою молоддю
Кількість сторінок : 256; Ум. – друк. арк. 27,96:**

**73000, Україна, м. Херсон, вул. Університетська, 27.
Тел. (0552) 49-51-62.**